

VRHNIŠKI RAZGLEDI 16

VRHNIŠKI RAZGLEDI

leto 16

VRHNIŠKO MUZEJSKO DRUŠTVO
VRHNIKA 2015

Marija Oblak Čarni

OB 16. ŠTEVILKI VRHNIŠKIH RAZGLEDOV 6

Alenka Auersperger

NA ŽENITOVANJE! 9

Tatjana Oblak Milčinski

BIL JE TOPEL JUNIJSKI VEČER ...
OKENCE, GLASILO MLADIH IZ VERDA 41

Aleksandra Serše

VRHNIŠKA ŠOLA SKOZI ČAS (V. DEL)
OBRTNO NADALJEVALNA IN GOSPODINJSKA ŠOLA
OD PRVIH ZAČETKOV DO KONCA DRUGE SVETOVNE VOJNE 99

Tatjana Hojan

IVANA VIDIC (1857–1900),
UČITELJICA 129

Tatjana Hojan

IVANA TOMINEC NEUHOLD (1860–1937),
UČITELJICA 132

Tatjana Hojan

PAVLA GÖTZL SUHADOLNIK (1870–1944),

UČITELJICA

136

Tatjana Hojan

OLGA GRILANC BENČINA (1898–1985),

UČITELJICA

139

Janez Tomšič

DR. MIHAEL OPEKA (1871–1938),

STOLNI KANONIK IN PESNIK

142

Olga Pivk

SKLADIŠČE IDRIJSKEGA RUDNIKA NA VRHNIKI

153

Matevž Grošelj

RUPNIKOVA LINIJA V OBČINI VRHNIKA 160

Marija Lukanc

KOVAŠTVO NA VRHNIKI V 20. STOLETJU

NA PODLAGI RAZISKAVE IZ LETA 1986

183

Katarina Oblak Brown

OB RAZSTAVI:

60 LET ZVEZE KULTURNIH DRUŠTEV VRHNIKA

(OBČINE VRHNIKA, BOROVNICA, LOG - DRAGOMER)

212

Gašper Tominc

VRHNIŠKA KRONIKA ZA LETO 2015

252

Marija Oblak Čarni

POROČILO O DELU MUZEJSKEGA DRUŠTVA VRHNIKA

V LETIH 2014 IN 2015

271

Mira Rančev

OBČNI ZBOR MUZEJSKEGA DRUŠTVA VRHNIKA

LETA 2015

276

SEZNAM 50-IH SLIK,

KI JIH JE AKADEMSKI SLIKAR FLORIS OBLAK (1924 –2006)

LETA 2004, PO MEDSEBOJNI POGODBI,

PODARIL OBČINI VRHNIKA.

279

OB 16. ŠTEVILKI VRHNIŠKIH RAZGLEDOV

Letos mineva 140 let od rojstva Ivana Cankarja, zato je uvodni prispevek **Alenke Auersperger Na ženitovanje!** posvečen tej obletnici. Avtorica obravnava desetletje iz življenja pisatelja, desetletje na začetku 20. stoletja, ki je povezano z družino Loeffler v predmestju Dunaja. Tu je Cankar našel drugi dom, kjer se je zbližal s hčerko Steffi, ki je postala njegova ljubezen in kasneje zaročenka. Bila je prva ženska v njegovem življenju, s katero je načrtoval skleniti zakonsko zvezo. Z urejenimi razmerami mu je steklo tudi literarno delo. To so njegova najplodnejša leta z uprizoritvijo Kralja na Betajnovi (1904), Pohujšanja v dolini Šentflorjanski (1907), s povestjo Hlapec Jernej in njegova pravica (1907), številnimi črticami, predavanji v Ljubljani in v Trstu, aktivnim političnim udejstvovanjem ter kandidiranjem za razna delovna mesta. Po pismih, kolikor so ohranjena, avtorica spremlja razvoj te zveze. Dotakne se tudi tedanjih razmer v monarhiji, razmer, v kakršnih teče življenje na Dunaju, v Ljubljani. Pisatelj odlaga poroko na čas, ko bo zaslužil toliko, da s Steffi ne bosta živela v siromaštvu. Bal se je revščine, spremljala ga je bridka izkušnja revščine v mladosti. Dolgotrajno razmerje se ni moglo spremeniti v zakonsko zvezo. Zgodba z žalostnim koncem je osnova no-

veli Od Ottakringa v Oberhollabrunn. Steffi je literarna junakinja Anka.

Sledi članek **Bil je topel junijski večer ... Okence, glasilo mladih iz Verda, Tatjana Oblak Milčinski**. Avtorica predstavi 14 ohranjenih številčk Okenca, glasila krajevnih organizacij ZSMS (Zveze socialistične mladine Slovenije) v Verdu, ki je izhajalo od srede 70-ih let do druge polovice 80-ih let 20. stoletja. Povzame poročila o delu mladinskega odbora, športnih dogodkih, gozdnem smuku Češnjica, političnih srečanjih, sprejemanju štafete mladosti, kurirčkove torbe, kulturnem delovanju idr. Mladi so se udeleževali delovnih akcij, raziskovalnih taborov in o tem pisali. V Okencu so objavljali tudi poskuse svojega literarnega ustvarjanja. Avtorica je pripravila zanimivo branje, ki nas prepriča o bogatem in pestrem življenju ter delu tedanje generacije mladih v Verdu, katere mlajšemu delu je tudi sama pripadala.

V petem delu svoje raziskave **Vrhniška šola skozi čas Aleksandra Serše** obravnava obrtno nadaljevalne in gospodinske šole. Vajeniške, ali kot so jih kasneje imenovali obrtno nadaljevalne šole, so se razvile iz ponavljalnih šol oz. nedeljskih šol.

Naloga obrtnega šolstva je bila dvigniti izobrazbo obrtniškega naraščaja toliko, da bi lahko samostojno vodili računovodstvo in dopisovanje, določili ceno svojega izdelka, znali skicirati predmete, ki so jih izdelovali, da bi razumeli skice drugih in po njih znali izdelati predmete. Te šole so bile namenjene vajencem, ki so bili čez dan zaposleni, večerni in nedeljski čas pa so izrabili za izobraževanje. Na Vrhniki je bila obrtno nadaljevalna šola splošne smeri ustanovljena leta 1908, začela pa je delati oktobra 1911. S prekinitvami med prvo in drugo svetovno vojno je delovala še po letu 1945. Gospodinjsko šolo je Vrhnika dobila leta 1909. Vdile so jo šolske sestre. Deklice naj bi se usposobile za poklic ali za domače gospodinjstvo. Šola je delovala z večjimi prekinitvami zaradi finančnih težav in pomanjkanja prostorov za praktično delo. V 30-ih letih so vpeljali gospodinjski pouk v osnovno šolo. Konec 30-ih let sta bila predmeta gospodinjstvo in kmetijstvo povezana, deklice so gojile cvetje in zelenjavo, dečki so cepili in obrezovali sadno drevje, v višjih razredih pa so se seznanili z delom v gozdu. Pogozdovale so, se učili uporabljati katastrske mape idr. Med vojno je bil pouk zelo moten, skrbeli so le za šolski vrt.

Tatjana Hojan tudi v tem zvezku nadaljuje z raziskavo o učiteljih, ki so učili in vzgajali vrhniško mladino. Tokrat nam je predstavila učiteljico **Ivano Vidic (1857–1900)**, ki je postala stalna učiteljica na Vrhniki decembra 1885 in je ostala tu do svoje smrti; učiteljico **Ivano Tominec Neuhold (1860–1937)**, ki je prišla na vrhniško štirirazredno šolo leta 1881. Z nekaj prekinitvami je ostala na Vrhniki do leta 1897, ko se je upokojila. Učila je tudi mladega Ivana Cankarja. In znana je prigoda, da ni hotel odgovoriti na njeno vprašanje, koliko je ena in ena; učiteljico **Pavlo Goetzel Suhadolnik (1870–1944)**, ki je prišla na Vrhniko januarja 1903, na

»trirazredni dekliški oddelek vrhniške štirirazredne ljudske šole« in je ostala tu do upokojitve leta 1917; učiteljico **Olgo Grilanc Bečina (1898–1985)**, ki je prišla na Vrhniko septembra leta 1930. S kratko prekinitvijo med vojno v letu 1942/43, ko je bila začasno nastavljena na prvi dekliški šoli v Ljubljani, je učila na Vrhniki do oktobra leta 1945.

Sledi prispevek **Janeza Tomšiča Dr. Michael Opeka, stolni kanonik in pesnik (1871–1938)**, rojen na Vrhniki. Kot odličen dijak in študent v Ljubljani je bil z najvišjimi priporočili poslan na študije v Rim. Teologijo in filozofijo je končal z doktoratom. Ko se je vrnil, je bil profesor verouka in italijanščine, deželni šolski nadzornik in honorarni učitelj homiletike na novoustanovljeni Teološki fakulteti v Ljubljani. V letih 1920–1932 je bil pridigar v stolnici sv. Nikolaja v Ljubljani in je veljal v tistem času za najboljšega pridigarja. Objavil je okoli 400 pridig v več kot 20 zvezkih, pesniško zbirko Rimske verzi (1916), spomine na svoje študije v Rimu Iz mojih rimskih let (1935) in Rimske šmarnice (1937).

V članku **Skladišče idrijskega rudnika na Vrhniki** je **Olga Pivk** objavila raziskavo o nastanku stare, monumentalne stavbe ob Ljubljanski cesti 17. Stavbo je zgradila avstrijska država (erar) leta 1764 za skladiščenje žita (predvsem za potrebe idrijskega rudnika) in drugega blaga, ki so ga prevažali iz Banata proti Trstu, po Savi in Ljubljani z velikimi ladjami in na Vrhniki pretovarjali na težke vozove. S tržaške strani pa so vozili dišave, začimbe, sol. Po izgradnji železnice sredi 19. stoletja je skladišče zgubilo svoj pomen. Mogočna stavba, nekdanje najpomembnejša na Vrhniki, je danes v privatnih rokah in, žal, propada.

Matevž Grošelj je avtor članka **Rupnikova linija v občini Vrhnika**. Objekti t. i. zahodne fronte, ki jo je pred drugo svetovno

vojno gradila država za obrambo jugoslovansko-italijanske meje pred morebitnim nenadnim napadom Italije, so danes ruševine. Vidimo jih po Zaplani, Raskovcu, Ljubljanskem vrhu in drugod. Raziskav tega sistema, ki se ga je še v času gradnje prijelo ime Rupnikova linija, se je avtor sistematično lotil. V tem zvezku predstavlja nekaj svojih izsledkov.

Za tem objavljamo raziskavo **Kovaštvo na Vrhniki v 20. stoletju. Od začetka stoletja do leta 1986**, ki jo je kot seminarsko delo na oddelku za etnologijo na Filozofski fakulteti v Ljubljani izdelala pred tremi desetletji **Marija Lukanc**, roj. Kunc, iz Sinje Gorice. Delo je dragoceno, saj opisuje tehnologijo, delovne faze in izdelke nekoč zelo razširjene in donosne obrti. Zanimivo je kovaško izrazoslovje, ki po večini izvira iz nemškega tehniškega jezika.

Po uspešni razstavi **60 let Zveze kulturnih društev Vrhnika (Občine Vrhnika, Borovnica, Log - Dragomer)** leta 2015 je avtorica **Katarina Oblak Brown** pripravila članek z istim naslovom s kratkim pregledom razvoja ljubiteljske dejavnosti na republiški ravni in v občini Vrhnika. Nato je predstavila društva v Zvezi kulturnih društev

Vrhnika na vseh pomembnejših kulturnih področjih, kot so glasbena, gledališka, plesna folklor, knjižnična-filmska dejavnost, kulturno-umetniška društva, društva na naravovarstvenem področju in na področju varovanja kulturne dediščine.

Gašper Tominc je sestavil **Vrhniško kroniko za leto 2015**.

Poročilo o delu Muzejskega društva v letih 2014 in 2015 je pripravila **Marija Oblak Čarni**.

O **Občnem zboru Muzejskega društva Vrhnika 14. decembra 2015**, ko je bilo izvoljeno novo vodstvo društva, poroča **Mira Rančov**.

Sledi še **Seznam 50-ih slik (olje na platnu), ki jih je akademski slikar Floris Oblak (1924 –2006) leta 2004 po medsebojni pogodbi podaril Občini Vrhnika**.

Tudi ta zbornik je nastal na podlagi raziskav v arhivih, knjižnicah, muzejih, privatnih zbirkah, na terenu ter v veliki meri na podlagi spominov in izjav informatorjev.

Vsem, ki so prispevali k njegovi pripravi in izidu, se iskreno zahvaljujem!

Marija Oblak Čarni, urednica
Na Vrhniki, april 2016

NA ŽENITOVANJE!

Cankarjevo izjemno ustvarjalno dunajsko obdobje z uprizoritvijo Kralja na Betajnovi (1904) in Pohujšanja v dolini šentflorjanski (1907) v Ljubljani, s povestjo Hlapec Jernej in njegova pravica (1907), številnimi črticami, predavanji v Ljubljani in Trstu, političnim udejstvovanjem ter kandidaturom za različna delovna mesta je povezano z ljubeznijo do Steffi Löffler. Bila je prva ženska v njegovem življenju, s katero je nameraval skleniti zakon.

1. Steffi Löffler, (F. Dobrovoljc, Cankarjev album, str. 75).

„V Retz ... ali v Waidhofen, Mittergrabern ali in Oberhollabrunn.“ V tuje kraje.

„V Oberhollabrunn že zaradi imena!“

Tudi s tistim „ober“ je želel ženin povzdigniti namen in željo za nečem vzvišenim. Govoril ji je že prej, že večkrat, o pomenu besedice „ober“, ko je omenjal svoj rojstni kraj, Oberlaibach, kamor pa je nikoli ni peljal. Nikoli ni bila na Vrhniki. Nikoli sredi trga, med – v nadstropje in še čez – segajočimi hišami. Imela bi kaj videti! Tržane, oblečene tako, kot se nosijo na Dunaju ali pa celo za spoznanje lepše. Pomenkujejo se pred cerkvijo svetega Lenarta in tudi onadva bi lahko stopila čez cesto, pred podobo puščavnika. Ali pa šla kar gor, k sveti Trojici. Če bi bilo romanje, bi postala pri vsaki od trinajstih kapelic in se potem ustavila pri stojnicah. To bi se govorilo! Da je ena od njegovih. Da ji je kupil zapestnico, ampak da ni nevesta.

Drugi, spet, bi se prepirali, da je nevesta. Bodoča nevesta. Zaročenka.

Tretji, spet, bolj natančni in izobraženi, ki so jim rekli juristi, bi se postavili po robu takšnim neustreznim razlagam. Rekli bi, zavito v duhu sto let starega državlanskega zakonika: „Zaroka ali predhodna obljuba, vzeti se v zakon, doma ali sprejeta pod katerimikoli okolnostmi ali pogoji, ne pov-

zročča nobene pravne obveznosti, niti da se sklene zakon sam, niti da se izpolni, kar se je zgodilo za primer odstopa.“ Takoj za tem bi malo pomislili in dodali: „Vendar je pridržano oni stranki, ki ni dala nobenega utemeljenega vzroka za odstop pravice, do povračila resnične škode, o kateri more dokazati, da jo ima zaradi tega odstopa.“

Četrti bi brez zadržka menili: „Res pa je, da ne moreš pričakovati od takega, ki nima ničesar pokazati in se izkazati, da bi se ženil. Kje bo pa živel in od česa, kje bival?“

Tako bi se govorilo vse tja do Verda.

Tega pa Ivan ni maral. Ugibanja in besedovanja. Hotel je ostati pošten in čist. Še najmanj pa bi se strinjal s tistimi, ki so sledili črki že omenjenega državlanskega zakona, ki je določal, da zaroka „ne povzroča nobene pravne obveznosti, niti, da se sklene zakon sam, niti, da se izpolni kar se je zgodilo za primer odstopa“. Kaj pa obveza srca, kaj pa dana beseda, potem zavržena? Poteptana. Kaj pa tiste njene ali njegove oči, ki gledajo polne pričakovanja v dan, ko se bo igralo, plesalo in šibilo od dobrot, ljudje naokrog pa bodo nasmejani kot že dolgo ne, onadva, mladoporočenca, pa bosta srečna zaradi njih in zaradi sebe?

*

Ivan Cankar se je preselil k Löfflerjevimi, v dunajsko predmestje na Lindauergasse 26, leta 1899. Družina je štela tedaj pet ljudi: štiriintridesetletno mater Albino, hčer Steffi, ki je imela dvanajst let in desetletno Amalijo, ki je leta 1902 umrla, ter sinova: osemletnega Willyja in šestletnega Alfreda. Mož oziroma oče jih je zapustil, tako da je gospa Löffler preživljala družino sama. Ker je bil zaslužek od izdelovanja kravat, s čimer je preživljala družino, majhen, se je odločila, da bo sprejela v kabinet podnajemnika. Tako je prišel k njim Herr Cankar. S presledki je stanoval pri njih deset let.

Odkar je živel pri Löfflerjevih, v dunajski četrti Ottakring, je večkrat obiskal domovino. Vsi njegovi obiski so bili povezani s pisateljskim delom in trdno voljo, da si z njim priskrbi toliko denarja, da bi se oženil z gosposdinjino starejšo hčerjo Steffi.

Najprej je bil v Ljubljani od 31. oktobra 1903 do 2. februarja 1904 (ZD XXVIII, 376) zaradi uprizoritve drame Kralj na Betajnovi;

nato med 30. marcem in 13. julijem 1907, ko je prišel v domovino kot poslanski kandidat socialnodemokratske stranke;

med 18. decembrom do konca leta 1907, ko se je v Ljubljani udeležil vaje, generalke in 21. decembra premiere Pohujšanja v dolini šentflorjanski. (ZD XXIX, 327);

konec aprila oziroma 1. maja 1908, ko je zapustil Dunaj med drugim zaradi predavanj na Tržaškemu ljudskem odru in ostal v domovini do 17. decembra 1908. (ZD XXIX, 330).

Slednjič je zapustil Dunaj in Löfflerjeve 8. septembra 1909, odšel na obisk v Sarajevo, kjer je bival do 15. novembra istega leta. Od tam se je vrnil v Ljubljano zaradi uprizoritve drame Hlapci.

Prepoved uprizarjanja, predhodni neuspeh na volitvah in sestrina smrt, nakopičeni dolgovi in slabo zdravje so ga strli. Oddaljenost od „neveste“ je zameglila upe, da bi prišlo do poroke. Zaroka resda ni povzročila „nobene pravne obveznosti“, ostalo pa je v njem grenko občutje krivde. Ob tem zavedanju je napisal več del – novela Siromak Matija govori o slovesu, o razlogih zanj pa tudi novela Iz Ottakringa v Oberhollabrunn.

V Oberhollabrunn, torej! Že zaradi imena.

*

A pred tem: pisma. Ljubezenska pisma. Vsaj malo odkrivajo, kaj se je dogajalo v družini Löfflerjevih, kaj med pisateljem in zaročenko Steffi.

2. Med motivi prvih razglednic, ki jih je Ivan Cankar poslal Steffi Löffler ob koncu leta 1903, je bila Vrhnika oziroma Močilnik. Štiri leta kasneje, prav tako decembra, ji je ob odhodu domov na Dunaj poslal razglednico izvira Ljubljance. (NUK, Ms 820, ovoj 5, št. 114).

Najprej je nastala navezanost do matere. Prva njegova pisma je vrgla v ogenj. Očeto-vsko skrben je bil Ivan do vseh v družini. Še junija 1908 se je oprijemal misli, da bi se vsi preselili v Trst: „Liebe Mutter!“... „Nikjer nisem tako zdrav in čil kakor tam: tudi Štefček bo kmalu porjavel in zaživel. To je čudno: vročina je tam peklenska, ampak človek je ne čuti, vsaj ne tako močno kakor drugod. Tudi bom tako pameten, da ne bom stanoval v mestu, ampak si najel zunaj na obrežju kmečko hišico. To so mi nasvetovali že tržaški prijatelji, ko so me hoteli kar tam pridržati“ (ZD XXVIII, 167).

Iz dve leti kasneje ohranjenega pisma pa veje žalost: „Draga gospa Löffler“ ...“Res ne vem, kaj in kako naj Vam odgovorim. Edina razlaga, zakaj ne pišem, je v eni sami besedi – muka!“ ...“Prišlo je pač že spet tako kakor že večkrat tudi na Dunaju: da mizerije noče biti konec. Posebno zjutraj se skrbi tako zgr-

nejo name, da bi najrajši spet zaspal in se nikoli več ne prebudil“ (ZD XXVIII, 175). To je bilo zadnje pismo Albini Löffler, ki se je aprila 1910 komajda zavedala, da je ostala brez najemnika, skrbnika in zeta.

*

Okrog leta 1904 se je Ivan tesneje zbližal s Steffi. Že ob koncu leta 1903 ji je med bivanjem v Ljubljani pošiljal razglednice. Na eni je panorama Ljubljane, na drugi Pogačarjev trg, na tretji Vrhnika z Močilnikom. Povsod Herzlichen Gruss. Nič več kot to. Ničesar o svojem delu, ki ga je pred tremi leti dokončal v ottakringškem kabinetu pri Löfflerjevih. Nič o **Kralju na Betajnovi**, tretji pisateljevi drami, katere krstna uprizoritev je bila 9. januarja 1904 v Deželnem gledališču v Ljubljani, v današnji operni hiši in zaradi katere je pripotoval v Ljubljano. Prav nič o sebi, prijateljih in o svojem delu.

Bolečino zavrženega priznanja nekaterih časopisov Steffi ni delila z njim.

Že ko je knjiga *Kralj na Betajnovi* izšla, je bila kritika v *Laibacher Zeitung* in v *Slovenecu* porazna. Da je celotna drama velik vprašaj. Je nerazumljiva. *Slovenski narod* je bil milejši. V njem je kritik zapisal, da sama po sebi drama ni popolna, „dasi moramo priznati, da je doslej Cankar najboljši slovenski dramatik“.

Drugi so trdili, da on, Cankar „nagiblje med Nietzschejem in nasledniki nemške klasične filozofije – socializmom“. „On podira staro življenje.“ In takšno mišljenje, z veliko graje in malo hvale, je veljalo vse do uprizoritve.

Šele na odru so se pokazale prave vrline drame. Sicer je *Slovenec* še vztrajal, da moramo „obsojati moralno in socialno tendenco igre, ki je vseskozi napačna“. Sicer je bilo v dnevniku malo več hvale kot takrat, ko je knjiga izšla. Ivan je brž s kančkom ironije napisal bratu Karlu: „... kaj takega nisem pričakoval. Posebno študentje so bili kakor blazni. Nisem hotel verjeti tega prej in sem počakal referatov. Zdaj imam tudi v *Slovenecu* črno na belem, da sem dosegel „sijajen vspeh“. Ponovitev je bila 12. februarja 1904. Spet dobro obiskana. Uspeha pa 28-letni pisatelj ni delil z Löfflerjevimi.

*

Precej drugače je bilo leta 1907. Ni se še dobro odpočil od gneče v tretjem razredu vlaka iz Dunaja v Ljubljano in od neprespalne noči, že je napisal Steffi, da bo imel od sedaj naprej vsako nedeljo vse do 14. maja, do dneva pred volitvami, po dve zborovanji. Dopoldne in popoldne, vsakič v različnem kraju. In res. Že naslednji dan po prihodu je govoril na volilnem shodu socialno-demokratske stranke v Ljubljani. „Edina stranka, ki zahteva zedinjeno Slovenijo je soc. demokracija. ... Socialna stranka je edina

vseslovenska stranka,“ je dejal pred več kot tisoč ljudmi v Mestnem domu.

Razglednice Zagorja, Litije, kjer je zboroval, in nato dolgo, dolgo pismo. „Čeprav je tu prijaznejše kot pred tremi leti, bi se vrnil na Dunaj raje danes kot jutri,“ je napisal zaročenki. Preden je omenil predvideno predavanje v Trstu, pa ji je posredoval svoj negotovi sklep v zvezi z njenim obiskom na Kranjskem. “Se vedno ne vem, ali bo mogoče, da prideš dol. Bilo bi lepo, toda potem pomislim, da bi bilo morda bolje, če bi denar prinesel s seboj na Dunaj. Zelo bom varčeval, da bi se mogla poročiti že junija. Bilo bi pač bolje, da bi naredila izlet po poroki, ko bova imela oba več časa in manj skrbi. Vsekakor mora biti najprej denar, potem se bova pogovarjala naprej.“ To je bila prva, 19. aprila 1907, zapisana Ivanova obljuba v zvezi s poroko (Ms 820, št. 14). Prva zapisana v pismu, med tistimi, ki so ohranjena.

In spet dopisnice, razglednice in pismo z bežnim opisom predavanj **Slovensko ljudstvo in slovenska kultura** 24. in 25. aprila v tržaškem Ljudskem odru. „Ljubljena Steffi ... Imel sem dve predavanji z velikim uspehom.“ Ploskali so mu bili, viharno odobraval in mu bili hvaležni za govor tako, kot znajo biti Tržačani. Rdeči prapor je poročal, da predavatelja ni prišlo poslušat samo organizirano delavstvo, temveč tudi precejšnje število tržaških rodoljubov; dvorana Delavskega doma je bila oba večera polna.

Ivan podrobnosti ali vsebino tržaškega govora ne tedaj, ne kasneje, ne omenja svoji zaročenki. Pač pa pravi v pismu 30. aprila 1907: „Moj ljubi otrok. ... S tamkajšnjim govorom sem si pridobil nekaj sovražnikov, a upam, da še več prijateljev.“ In nadaljuje z opisom po poteh, od vasi do vasi v zagorskem volilnem okrožju. In se nazadnje nekoliko pošali: „Če ne bom dobil tvojega pisma, me sploh ne bo več na Dunaj“ (Ms 820, št. 19). Zborovanja. In spet zborovanja. Veseli ga, ker vidi

3. Razglednico je napisal Ivan Cankar 21. aprila 1907 v Šmartnem, kjer je imel volilni shod. Udeležba je bila slaba, veliko boljša pa je bila istega dne na Povšniku. Cankarjeva socialno-demokratska kandidatura je bila z živio-klici sprejeta (NUK Ms, 820, ovoj 4, št. 15).

zanimanje za socialdemokracijo, ne le med rudarji, delavci, ampak tudi med kmeti. In se uvodoma jezi na zaročenko, češ, da mu je napisala pismo, v katerem je polovica ostala prazna. „Skorajda se bojim, da bom kmalu dobil samo prazen papir. Čist papir imamo mi tudi v Ljubljani!“ (Ms 820, št. 20).

V soboto, 4. maja 1907, ravno ko je hitel na shod v Vače in Izlake, ga je vznemirila novica v dnevnem časopisju. Sestra Karolina je dan poprej skočila v vodo in se utopila. Ko človeka ni več, se še bolj zaveš, da ti je bil pri srcu. Toda – to vendarle ne more prekiniti volilnega boja. „V Izlakah in sosednjih

krajih dobi kandidat Ivan Cankar, pisatelj na Dunaju, mnogo glasov,“ je poročal Rdeči prapor (RP, 8. maj).

V ponedeljek, 6. maja, je bil Ivan s prijatelji na izletu v Škofji Loki. Istega dne je pisal zaročenki: „Rad bi, da bi bilo volilnega boja konec. Sicer nisem preveč utrujen. Toda takšnega intenzivnega dela nisem navajen ... Do 14. maja ne bom imel miru; danes tukaj, jutri tam.“ Pisal je tudi za Rdeči prapor.

In nazadnje: 15. maj 1907. Volitve so mimo. „Moraš pa tudi vedeti,“ je pojasnjeval zaročenki volilni neuspeh, „da pomeni v majhnem okrožju tisoč glasov skoraj toliko, kot v dunajskem okrožju deset tisoč.“ In čez dva dni: „To je sramota za nas Slovence! Vsi avstrijski narodi bodo poslali na Dunaj enega socialdemokrata – samo mi ne! Res se sramujem, da sem Slovenec!“ (ZD XXIX, 27, 28). Tisto, kar je že februarja istega leta napovedal prijatelju in založniku Schwennerju, se je vendarle uresničilo: Zdaj šele, tako je menil, je v tem boju *zares* spoznal domovino.

4. Vinjeta iz časopisa Naša moč, 9. avgust 1907.

Lahko bi že odpotoval na Dunaj, a ni. Nado-meščal je Etbina Kristana pri Rdečem praporu. In skupaj s sodrugi ugotavljal, kako naj stranka dela naprej. Zdaj je bil že mesec in pol zdoma, v domovini, proč od Löfflerjevih. Nekoliko se je opravičil v pismu 18. maja 1907:

„Sicer me je življenje še redkokdaj tako malo stalo kakor zdaj – ampak te vožnje! Posebno če se človek v kupeju II. razreda cijazi po vsej domovini sem in tja ali če se vozari po dolinah in grapah! Trdno sem prepričan, da bi manj potrošil, če bi bila Ti z mano! – Kmalu Te bom spet videl in potem ostaneva zmerom skupaj. Odslej Te bom zmerom jemal s seboj, če zapustim Dunaj. Ljudje tukaj bi te radi imeli in pri gospe Kristanovi bi bila v najlepšem varstvu. ... Mislim, da se bom že pred prvim lahko odpeljal“ (Ms 947, 1).

Še zmeraj je hodil v redakcijo Rdečega prapora in upal, da bi še kaj napisal in zaslužil. Šele čez mesec, 17. junija 1907, je napisal zaročenki daljše pismo:

„Priznati Ti moram, da bi mi bilo res že mogoče priti na Dunaj. Vendar absolutno nočem, da bi se namesto z dobrim upanjem na najino skorajšnje združitev vrnil samo s skrbmi obložen. Nočem si enostavno pokvariti velikega veselja ob snidenju s čimer koli. Ne misli pa zato, dobro moje dekle, da me z vsem hrepenenjem ne vleče k Tebi in da ne čakam tako zelo dneva, ko Te bom mogel poljubiti in spet in spet poljubljati. Najbrž bo tako, da se bom moral že čez pol leta za stalno preseliti v Ljubljano. Če bo namreč naš list – in sicer dokončno – spet postal dnevnik, potem me bodo potrebovali; in, samo po sebi razumljivo, tudi spodobno plačevali. Zdaj se – pri listu – prebijamo, kakor pač vemo in znamo; manjka nam seveda ta prekleti denar. Jaz samo priložnostno sodelujem; tedniku je vendar Kristan tudi sam lahko kos.

Ti, dekle, vse predolgo molčiš; tudi Ti bi mi vsaj na razglednici lahko pisala, da si zdrava in da me imaš še zmerom malo rada. Z mojimi razglednicami je tako kakor na Dunaju: napišem jih že, potem pa jih po cele dneve prenašam po žepih okrog.

Še zaradi nečesa bi bil že rad pri Tebi: da bi me spet malo spravila v red.

Tukaj namreč nimam nobenega reda: pri Kristanu pišem, »na stanovanju« spim, pri sestrični imam perilo, pri Schwentnerju pisma. In vse gre v franže, da se Bog usmili! Zadihal in zavriskal bom, ko se bom končno vendarle že vozil po Semmeringu navzdol. Srčne pozdrave vsem!

Poljublja Te

Tvoj Ivan“ (Ms 947, 4).

Razglednice Ljubljane, dopisnice. Nič pa ne pove Löfflerjevim o tem, da piše povest **Hlapec Jernej in njegova pravica**. Snoval jo je že med pripravami na volitve. Dogradila jo je tudi izkušnja nekega kmeta. Njegovo zgodbo je zabeležil pri Kristanovih – o dveh bratih, ki sta se sprla in je eden od njiju ostal brez pravic, čeprav je vse življenje delal na kmetiji. Hlapca Jerneja je Ivan dokončal 9. julija 1907 v utici na vrtu Kristanovih na Masarykovi cesti 44 v Ljubljani.

Šele tedaj je dal znak zaročenki, da je njegov odhod iz Ljubljane resna stvar. Steffi naj bi mu prišla naproti v Baden:

„Toda o vsem tem Ti bom pisal popoldne, ko bom videl, če mi bodo od honorarja kaj odščipnili. Zdaj Ti pišem le zato, ker sem prost in ker tako prijetno sedim tu v uti s črno kavo pred seboj in s cigaro kraj sebe. Samo Kristanova gospa se venomer vtika vmes. Absolutno hoče, da se ne bi peljal jaz na Dunaj, ampak da bi Ti prišla v Ljubljano. Tudi Kristan bi rad tako. Mene bi ta misel spočetka skoraj zapeljala, pa vidim, da to zdaj ni mogoče.

Če bi čisto zatrdno vedel, da dobim štipendijo – potem že. Zraven pa je še to, da sem

bil te mesce Kristanu močno v breme in da ne bi moglo iti več tako naprej; bilo mi je končno zmerom mučnejše, tako da me tudi zaradi tega odhod neskončno veseli. Zdaj imam pri Kristanu hrano in posteljo in pisalnik in vrt!

Zdaj pa konec, hvala Bogu!

Toda obljubim Ti, da se ne bom nikoli več vozil sam v domovino; če bom jeseni spet popotoval, pojdeš z mano; gospa Kristanova pravi, da boš morala ostati pri njej in tudi jaz bi Te najrajši pustil pri njej, če bi bila tukaj. Pa tudi na Dunaju se ne bova zarila v prašni Ottakring; toliko bom že zmogel, da bova lahko naredila nekaj lepih izletov. Ti ubogo dekle si menda že čisto zaprašeno! Moram se Ti bogato oddolžiti za dolgo čakanje in za ves dolgčas. Na Dunaju bom veliko in gotovo lažje delal; zdaj sem na vse mogoče strani vse mogoče obljubil, tako da bom imel do božiča zadosti dela in bom moral biti celo priden, da bom vse, kar sem obljubil, lahko izpolnil. Torej delati bom moral, zakaj absolutno nočem, da bi se spet tako ubijali kakor skoraj zmeraj doslej in da ne bi od enega dne do drugega vedeli, kako bo. Tega imamo pač vsi že več ko zadosti!

Sploh pa mi je zdajšnje bivanje v domovini prav posebno koristilo; postal sem dosti bolj vesel in imam mnogo več zaupanja, povešanje glave je pač za zmerom minilo. Zakaj jasno vidim, da bi moral biti sam vrag vmes, če bi se meni (in Vam vsem z mano) slabo godilo. Lenuh ne smem biti – in vse bo dobro. Tudi s poroko se ne bom več dolgo obotavljal – iti bo moralo tudi brez tisočaka in ljudje naj naju nič ne brigajo. Komur ne bo prav, da ne bo hrušča in trušča, pa naj se enostavno proč obrne. Če naj čakava, da postaneva milijonarja, bi se oba lahko precej postarala. Nekaj podobnega je sicer tudi že na Dunaju rekla mati, pa od tistega časa sem se jaz sam tudi že nekoliko postaral. ...

Zdaj naj bi šel še na Bled, z vso silo me vabijo, toda ves že gorim od hrepenenja po Tebi in Dunaju. Na vsa povabila – in teh ni malo: se požvižgam. Nekatere bova kasneje skupaj odpravila; gospe Kristanovi sem namreč zatrdno obljubil, da prideva takoj po poroki dol in se potem peljeva v Benetke; saj vsa reč ne bo veliko stala.

Tudi na Bled se popeljeva; družina, ki me je povabila, bi te z veseljem sprejela.

Zdaj pa lep poljub, ljuba moja“; popoldne Ti spet pišem.

Ivan“

10. VII. 907. (Ms 947, 3).

Čez dva dni sta se srečala v Badnu, starem letoviškem kraju, oddaljenem od Dunaja 26 kilometrov, kamor je Ivan želel, da mu pride zaročenka naproti. Med sprehajanjem po parkih, mimo kopaliških stavb in hotelov, ji najbrž ni pripovedoval o svojem delu. Zgodba hlapca Jerneja bi še kako odstopala od bidermajerske scenografije kopališkega mesta.

V pismih je Steffi komaj omenil, da je „z božjo pomočjo končal neko povest“. A kakšna povest je to, tega najbrž ne.

Ko je bilo delo **Hlapec Jernej** in njegova pravica 9. oktobra natisnjeno, je dobila tudi zaročenka svoj izvod. V svojem materinem jeziku ga je lahko brala šele leta 1929, ko je izšel nemški prevod. Bila je še premlada, da bi razumela na videz preprosto zgodbo, v resnici pa nadvse zapleteno delo – o katerem je Ivan napisal prijateljici Lojzki Štebijevi v posvetilu takole:

„Ker premisli, da v slovenščini ‚pravo‘ ni ‚pravica‘. Temveč da je njena grozna karikatura. Kaj ti nikoli ob sodnih obravnavah ni seglo v srce, da si bolj občutila z obtožencem, nego z vsemi tožniki in sodniki? In da je brutalnost brez primere, če tista tenka skorja človeške družbe, ki ima oblast, dela

„pravico“ po svoji volji in piše „pravo“ po svoji koristi? Da je torej obremenjen, brezoblasten človek dvakrat ogoljufan: družabno in pravno! Nekoliko težko mi je bilo, da sem pisal „Jerneja“ tako mirno; ampak bilo je treba. Beri ga s srcem, ne z očmi!“ (ZD XVI, 270). Vsega tega Löfllerjevi na takšen način ne bi razumeli, čeravno so živeli življenje „brezoblastnih“. Jernej je vseskozi hodil vzporedno z njihovimi življenji.

Večina kritikov, od katerih je dobil ocene, ko je že bil na Dunaju, je povest pohvalila, a je malo razumela simbolno ozadje povesti: „Jernejevo trpljenje je popisano s čudovito plastiko, je zapisal Slovenski narod, a dodal, da se Jernej v povesti bojuje za svojo namišljeno pravico (SN, 14. oktobra 1907). „Delo je skozinsko organsko, bronasto in zalito do zadnjega kotička: umotvor, da nam Cankar lepšega v celoti in bolj harmonskega še ni podal,“ je precej zapisal Naš list (XVI, 276). Vladimir Levstik je poleg tega pohvalil povest tudi v Slovanu. In Ljubljanski zvon? Takole: „Neprecenljiv Cankarjev dar je ta: vsaka snov postane v njegovih rokah interesantna; on si jo osvoji popolnoma in jo zna analizovati tako, da nam ne uide nobena značilna poteza,“ je pisal dr. Jos. Tominšek (LZ 1907, 756). Dom in svet, pravzaprav urednik E. Lampe, je vprašal, ali je Cankar res socialni demokrat. Kajti „težki problem lastninske pravice je v obliki utopične satire razvil, a ga ni rešil“ (DS 1907, 525). Sledile so še druge domače ocene kot tudi tiste v tujem tisku. Takrat Ivan, in še manj Steffi, ni sta vedela, da bo povest nekega dne prevedena v več kot 20 jezikov, celo v kitajščino.

*

Dunaj. Avgusta 1907 je mislil, da bo „prišel v nebesa, pa je prišel v pekél. Prah in vročina in slaba volja do konca. Ko bi tako mogel kakor ne, bi takoj pobegnil kamorkoli. Rešil se bom v delo,“ je zapisal založniku (ZD

XXVII, 195).

Oktober 1907 je bil za cesarja Franca Jožefa slab mesec, ker je bil bolan, za Ivana pa eden od najboljših. Löfllerjevi so se čudili, ko so slišali iz kabineta žvižganje, sam pa je tudi drugim povedal, da mu „snovi in ideje padajo od stropa kakor rože“. Ko vidiš, da gre človeku, ki ga imaš rad, delo dobro od rok, si še sam vesel. Bila je sredo, 23. oktobra 1907, ko je na pošto odnesel tretje, to je zadnje poglavje **Pohujšanja v dolini šentflorjanski**. Mar ni že pred mesecem obljubil zaročenki, da bo delal in delal, pisal in pisal, da bi se lahko čim prej vzela? In tega se je tudi držal. Drama je bila dokončana v štirinajstih dneh. V sebi jo je sicer nosil sedem let. Pred Pohujšanjem je dokončal povest **Razbojnik Peter in Zgodbe iz doline šentflorjanske**. Za zgodbe mu je Schwentner takoj nakazal honorar. Zato se mu je Ivan pohvalil, češ, da je živel „krščansko in bil dobre volje – in tako, se je rodilo ter je čudno hitro dozorelo to „Pohujšanje““ (ZD IV, 345).

Skrbela ga je le cenzura. A pomislil je: „Ampak upam, da ne bo nič hudega“ (ZD XXVII, 204). In res ni bilo. Črtala se ni niti besedica. Glede cenzure sicer ni imel dobrih izkušenj. Slabo leto poprej je bila cenzurirana črtica **Krivica**, ki jo je poslal bratu Karlu za božično številko 1906 Hrvatskega dnevnika. Izšla je brez odstavka, ki govori o nesrečnem iskalcu pravice Sobotki, ki pravi v prepovedanem monologu, da hoče biti svoboden in hoče biti sam svoj gospodar! Podobno kot hlapec Jernej, ki išče neuspešno svojo pravico. „Gonijo te iz te lepe dežele, da ne smeš nikoli več gledati teh temnih gora, ki si jih tako ljubil, nikoli več tega zelenega polja, da nikoli več ne smeš gledati v obraz človeku, prijatelju ...“ (Vrhniški razgledi 2006, 47). Podobno se je zgodilo Petru, umetniku in razbojniku, tujcu med Šentflorjanci. Popolnoma samozavesten glede Pohujšanja v dolini šentflorjanski le ni bil. Zato je prosil založnika, naj mu dramo za tri dni posodi.

5. Zum silbernen Brunnen (Pri srebrnem vodnjaku). Cankar je v tej restavraciji bral Pohujšanje v dolini šentflorjanski izbrani družbi na Dunaju 3. decembra 1907.

Št. 40. (Nepar.)
Dež. gledališče v Ljubljani.
Dr. pr. 1719.

V soboto, dne 21. decembra 1907.

Gostuje gospod Anton Verovšek iz Trsta.

Izvirna novlleta.

Pohujšanje v dolini šentflorjanski.

Farsa v treh aktih. — Spisal Ivan Cankar. — Režiser Leon Dragutinović.

Osebe:

Krištof Kobar, imenovan Peter; umetnik in razbojnik
 Jasmina, popetnica, družica njegova
 Zupan
 Zupanja
 Oskar
 Oskarka
 Ekspeditorka
 Učitelj Svetljo

Hinko Nučič
 Josipina Kraljica
 Anton Verovšek k. g.
 Avgusta Danilova
 Anton Danilo
 Berta Bergantova
 Magda Ronovska
 Josip Povhe

Notar
 Štacionar
 Stacionarka
 Cerkovnik
 Debeli človek
 Popotnik
 Zlodec

Josip Toplak
 Rudolf Bukčev
 Marija Puhkova
 Josip Malek
 Anton Vaverka
 Josip Križaj
 Leon Dragutinović

Farsa se vrši v dolini šentflorjanski ob današnjih tiah.

Pri predstavi sodeluje orkester c. in kr. pehotnega polka Leopold II., kralj Belgijcev, št. 27.

PARTER:	LOŽE:	GALERIJA:
Sedež I.—III. vrste 2 K 20 v " IV.—VIII. " 2 " — " v " IX.—XI. " 1 " 80 " v Stojišča 1 " — " v Dijaške vstopnice — " 40 " v Vojaske vstopnice — " 40 " v	Vstopnina 1 K 40 v " za dijake — " 80 " v Sedeži I. vrste 1 K 20 v " II. " 1 " — " v " III. " — " 80 " v	Sedeži I. vrste — K 60 v " II.—V. " — " 60 " v Stojišča — " 30 " v

Predorodele vstopnic se vrši v Šašarkovi tranki v Šelensburgovih ulicah.

Blagajnica se odpre ob 7.
Začetek ob polu 8.
Konec ob 10.

Prihodnji predstavi bosta v četrtek, 26. decembra 1907.
Pripravljajo se: „TrnJulčica“, „Mamzell Mitouche“, „Rusalka“.

6. Pohujšanje v dolini šentflorjanski, komedija v treh dejanjih. Knjiga je bila na trgu sredi decembra 1907, na odru pa že 21. decembra 1907.

Nameraval jo je namreč prebrati omizju povabljenih „Zum silbernen Brunnen. V restavracijo Pri srebrnem vodnjaku v dunajskem 9. okrožju je povabil kakšnih 30 ljudi. Steffi najbrž ni bila med njimi, saj jo v zvezi s tem nikjer ne omenja, ona sama pa tudi ne piše o omenjenem literarnem večeru. „Če bo uspeh tam doli le za polovico tolik, kakor je bil tukaj, potem bo vse dobro,“ je zapisal Adi Kristanovi (ZD IV, 355).

Vseeno je bila Steffi seznanjena z vsebino drame in se je veselila uspeha umetnika. Pisal ji je drugi dan po premieri, ki je bila 21. decembra 1907, da je bilo Deželno gledališče v Ljubljani polno. Uspeh je bil velikanski. Avtor se je iz intendantske lože priklonil gledalcem, predvsem študentom in dijakom. Iz lože se je priklonil še posebej gospodični Mici Kesslerjevi. Vsi so se zagledali vanjo, ko je dobila od pisatelja šopek rdečih nageljnov (ZD XXIX, 514). To nenaavadno, a premišljeno gesto je zaročenki v pismu zamolčal.

Da bo kritika z obeh strani, tako s klerikalne kot z liberalne, raztrgala delo, je vedel še pred premiero.

Dan pred božičem – bilo je že drugič, ko ni bil za praznike doma na Dunaju – je Steffi sporočil, da ga ne bo. Založnika Schwennerja namreč ni bilo v Ljubljani, nikogar drugega pa ne bi mogel prositi za denar, da bi lahko odpotoval. To je bilo opravičilo. Prihajale so tudi kritike o predstavi, o čemer je Steffi iz užaljenosti pisal: „Včeraj so igrali komedijo še boljše; prišli so jo pogledat kritiki. S tistim iz pobožnega *Slovenca* bom končal za večne čase. Mož je stresal jezo Vidovega plesa; vsaka druga beseda je bila žaljivka. Medtem ko je kritik *Slovenskega naroda* pametnejši in hvali, čeprav je na premieri drugače govoril.“ Pisec članka s šifro „y-“ v *Slovenskem narodu* je namreč zapisal: „Cankar ima čudovito privlačno moč, dasi ne mara, da bi drla tolpa za njim čez drn in strn bujne fantazije. Tista diabolična energija njegove umetnosti mami ljudi,

da drevé slepo za njim, dokler mu morejo slediti, a ko jim opešajo moči, strmé še za njim, ne vedé, ali je bil le prazen fantom, ki je mikal in varal ali zlodej, ki jih je zapeljal, občutno ošvrkal in opalil.“

Manjši listi, recimo Nova doba, so povzeli: „Priznati moramo, da zna Cankar res pošteno imeti za norca i tako občinstvo in ne manj tudi sebe.“

Nato sta se pojavila s kritikami Pohujšanja Dom in svet oziroma dr. E. Lampe: „Cankar hoče s svojo predrznostjo imponirati in se norčuje iz onih, od katerih zahteva, da se mu klanjajo in poljubljajo noge njegovi malo oblečeni umetnosti“ (DS, 1908, 42); in dr. Fr. Zbašnik v Ljubljanskem zvonu: „Farsa pa je tudi sama na sebi slabo, konfuzno delo brez dramskega zapletka, brez novih misli, brez enotnosti in harmonije, v naglici zmašeno in na hitro skrpano delo, ki beletristu ne dela nove časti ter le znova dokazuje, da Cankar ni dramatik“ (LZ, 1908, 123).

O teh podrobnostih zaročenki ni govoril. Kako naj bi ji sicer prevajal dolge ocene, polne žolča in zlobe, ki so sledili še potem, ko je bil že na Dunaju.

Ko je bil še v Ljubljani in čakal na reprizo Pohujšanja, mu je zaročenka pisala, da bi vendarle rada, ko bi imel stalno službo.

„Tvojega nasveta zaradi tukajšnje službe za zdaj še ne bom poslušal. Verjemi mi, da se mi vsa ljuba domovina, ravno tako kakor poleti, že gnusi. To pa je zagotovo, da mi bo uspelo v januarju spraviti skupaj kakih 600 gld, da se bova lahko poročila. Saj bo za začetek dovolj. Samo v slučaju, da ne bi mogla spodobno živeti, se bom ozrl po kakšni službi. Upajmo pa, da ne pride od tega.

Zelo rad bi bil tukaj pri reprizi svoje igre. Moji prijatelji in prijateljice so namreč sklenili, da bodo prinesli s seboj piščalke in da bodo na moč žvižgali in piskali. Jaz pa sem obljubil, če bom še tu, priti na oder in se *žvižgalcem* zahvaliti. To bi bila čisto lepa burka. Tudi v Trstu me hočejo imeti, najmanj

za eno predavanje. Kristan je zelo hud, ker sem odklonil. Če bo le količkaj kazalo, da Ti pošljem dovolj denarja, se morda vendarle popeljem tja. Prepričan sem, da ne bi bila huda.

Za Tvoj god je bilo tukaj fletno. Od 5. ure popoldne do polnoči je bilo kakšnih 15 ljudi pri nas. Ali si dobila naši razglednici? In kako si sama prebila ta dan?“ (Ms, 947, 6).

Pri Kristanovih so praznovali Steffin god – a brez nje. Bili pa sta na obisku Kesslerjevi, mati in hči Mici. S pisateljem sta se spoznali okrog 1. maja 1907. Takrat so ga Kesslerjeve povabile domov. In ko so ga vprašale, kakšna je njegova zaročenka, je potegnil iz žepa svinčnik in Steffi v profilu narisal. Velikokrat je bil s Kesslerjevimi na izletu do hotela Tivoli, do *Švicarije*. Tokrat so se, kot njegovi in Kristanovi prijatelji, podpisale na razglednici s *Švicarijo*. Mici ni bila ravnodušna do Cankarja, še manj pa Ivan do nje. Steffi ni ničesar slutila. Roko bi dala v ogenj za njegovo zvestobo in predanost njej – nevesti. Saj je vendar to dokazoval v vsakem pismu; vsaka še tako kratka beseda je to potrjevala. Vsi stavki, tudi tisti, ki so govorili o delu, o ustvarjanju, so bili polni hrepenenja, želje po zbližanju.

*

Doma na Dunaju je bil le slabe štiri mesece in že ga je gnalo nazaj v Ljubljano. 9. maja 1908 je pisal:

„Preljuba Steffi,

še zmeraj je tako, kakor je bilo. Nič se ne zgane. Toda v najkrajšem času Ti pošljem boljše vesti. Zelo dobre volje sem kljub pomanjkanju denarja. Včeraj sem v naglici napisal za »Zvon« neko malenkost [**Ulica umirajočih**], da bomo mogli živeti in da tudi Ti lahko dobiš teh par kron.

Več Ti pišem šele potem, če Ti bom mogel sporočiti kaj veselega. To pismo pišem stoje pri Schwentnerju. Kdaj se vrne, še zmerom

ne vem. Srčne pozdrave! Tvoj Ivan.“ Nič ne pove, kaj je tista *malenkost*, ki jo je napisal, čeprav je zanjo izbral motiv dolge, ravne ulice iz Ottakringa; okolje njenega in njegovega doma, kjer so v neposredni bližini umirali ljudje.

Maj 1908 je bil v znamenju dveh velikih dogodkov. Dve predavanji v Trstu in kandidatura za mesto ravnatelja v slovenskem gledališču v Ljubljani. Prvo se je dobro izteklo, drugo ne.

Najprej je imel 21. maja na tržaškem Ljudskem odru predavanje **Trubar in Trubarjeve slavnosti**, naslednji večer, 22. maja, pa **O slovenski prozi**. Predavanju je dodal svojo „humorja in ironije prekipevajočo novelo“ **Mrovec in njegova slava**. Bral jo je že na Dunaju. Slovenski narod je o tej noveli napisal, da „prekaša s svojim kipečim sarkazmom celó dolino šentflorjansko“ (ZD XXV, 357). „Dvorana je bila natlačena oba večera. In prišli so delavci in inteligenca, ki so pazno poslušali izvajanje predavatelja,“ je poročal Delavski list (ZD XXIX, 337). Prav pri tem tržaškem časopisu je Ivan računal, da bi morda že jeseni prevzel uredništvo. Zdelo se mu je, da ga imajo Tržačani odkrito radi. Odvisno je bilo od tega, ali bo časopis okrepil sklad, da bi bil zagotovljen njegov obstoj. Ko bodo stvari bolj jasne, jih bo sporočil.

Medtem mu je Steffi pisala, kar ji je povedala njena dunajska „gardedame“ in Ivanova prijateljica, pesnica Vida Jerajeva. Namreč, da bo kmalu prosto mesto ravnatelja slovenskega gledališča v Ljubljani. Upanje 32-letnega pisatelja za redno zaposlitev zdaj ne bi smelo biti brez osnove.

Sledila je Ivanova prijava na razpis za delovno mesto, za katerega pa Steffi ni vedela, da je že v drugih rokah. Ivan je vseeno poslal prijavo.

7. Marijin trg v središču Ljubljane, imenovan po frančiškanski cerkvi Marijinega oznanjenja (NUK, Ms 820, ovroj 5,103).

Podpisanec

prosi z ozirom na razpis odbora *Dramatičnega društva* v Ljubljani z dne 8. maja 1908 za službo ravnatelja slovenskega gledališča v Ljubljani ter utemeljuje svojo prošnjo z naslednjimi razlogi:

1. je Slovenec in pisatelj;
2. je napisal četvero izvirnih dram, ki so se uprizorile z uspehom v Ljubljani in na drugih slovenskih odrih ter dvoje njih tudi v Zagrebu, oziroma v Pragi;
3. se je imel ob svojem dolgoletnem bivanju na Dunaju priliko seznaniti z moderno dramatikom ter dramatično tehniko, v Ljubljani pa z gledališko tehniko, ko je vodil izkušnje za dramo, *„Kralj na Betajnovi“* in za farso *„Pohujšanje v dolini šentflorjanski“*.

V Ljubljani, dné 21. maja 1908.

Ivan Cankar s. r.
pisatelj
začasno: Ljubljana
Cesta na južno železnico 26

„Mesto je bilo že vnaprej namenjeno za Govekarja, ki tudi računa, da se ne bo sploh nihče razen njega zanj potegoval“ (Ms 820, 69), je Ivan je obvestil zaročenko 27. maja 1908. Dodal je še, kar je imel takrat v glavi in zaradi česar ga bo kasneje bolela glava: „Hotel sem mu [Govekarju] vseeno stvar nekoliko pokvariti: prijavil sem samega sebe in nagovoril tudi Kristana.“ Na razpisano mesto ravnatelja slovenskega gledališča v Ljubljani so se tako prijavili trije. Ne bo dolgo, ko se bo Ivan Cankar pojavil z novo dramo *Hlapci*, ki naj bi jo uprizorilo slovensko gledališče v Ljubljani, naletel pa bo na zaprta vrata.

Fran Govekar, urednik pri Slovenskem narodu, sodelavec pri Ljubljanskem zvonu, je postal plačan gledališki intendant spomladi 1906. Cankarju ni bil preveč naklonjen. Prerokoval mu je – že leta 1897, da v gledališču „ne bo imel sreče“, „res pa mu jo je „vsaj pri gledališču nedolgo zatem najučinkoviteje kratil prav Govekar sam“ (ZD III, 270).

Na razpisu je zmagal Govekar in bil ravnatelj gledališča od leta 1908 do 1912. Preden je bil izvoljen, je prisegel: „Vsekakor pa mi bode prva skrb, da vzdržujem v financah ravnotežje ter da ne prekoračim nikdar mej proračuna“ (Moravec, 204). Seveda Cankar kaj takega Dramatičnemu društvu, ki je bilo

precej pod županovim vplivom, ne bi obljubil. Razpisovalcem delovnega mesta je bila tudi vseč Govekarjeva obljuba, da bo opravljal delo „vsekakor z največjo vestnostjo, srčnim veseljem in neumorno točnostjo“. Literarna tekmeča, Cankar in Govekar, sta po izvolitvi prvega ravnatelja Slovenskega gledališča komajda vzdrževala prijateljstvo še naprej.

Steffi je potrpežljivo prenašala negotovost. Konec maja ji je zaročenec obljubil, da se namerava vrniti na Dunaj. Zagotovo že v začetku junija in v štirinajstih dneh po vrnitvi bi se poročila. „Do tega mi je tako veliko kot tebi, saj nisem iz lesa, noč in dan hrepenim po tebi“ (ZD XXIX, 53).

Nekaj dni kasneje, že junija, sporoča o svojih nesrečah. Izgubil je uro z rožnim vencem, njegova obleka je videti *miserabel*, tako, da ne bo več *za nosit*, o perilu raje ne bi govoril, kupil si je dve srajci in dve kravati – 70 krajcarjev ena kravata! „O, domovina, domovina, šele ko je nimaš, se jo naučiš spoštovati. Vidiš, kaj naredi vročina?“ (Ms 820, 72)

Že čez šest dni sta mu Steffi in mati poslali obleko. Zahvalil se je in dodal: „Pomisli: predgovor [k zbirki **Za križem**], ki sem ga hotel napisati že na Dunaju, sem napisal šele danes! Nanj sem kratko in malo čisto pozabil, dokler me ni Schw. z zaskrbljenim obrazom na to spomnil.“ Za ta račun Ti pošiljam tukaj 40 kron. Jutri, upam, še nekaj povrhu. Za zdaj – ostani zdrava in vedra in misli malo name, pa ne z jezo.

Prisrčne pozdrave materi in bratoma.
Tebi tisoč poljubov!
Ivan.“ 11. junija 1908.

Črtico Kristusova procesija je predelal in ji dal naslov **Za križem**, tako kot je bil naslov zbirke. Njena podlaga je socialna tematika, porojena predvsem v času, ko je bil kandidat socialdemokratske stranke. Največ jih

je izšlo v literarnih prilogah v Ljubljani in podlistkih v Hrvatskem dnevniku v Sarajevu.

Knjigo socialnih črtic in novel je v tej zbirki sklenil s sonetom posvečenim Mici Kesslerjevi. Zanj jo je dal vezati v belo svilo z zlatim tiskom.

Vam, Mici, te povesti o trpljenju! –
Spoznal sem ga, ker sem ga nosil sam,
takrat, ko sem v brezupnem koprnjenju
ihtech v noči samoto klical: Kam?

Le poti, poti! Pa če gre vstajenju
naproti ali proti pogubljenju!
Prikaži se očem, odpri nogám,
v dan ali v noč – le razodeni: kam!

Nič ni me strah poslednjega povelja:
od vekomaj je bila sodba v meni;
kar je molčalo, zdaj se razodeni –

in z roko trdno vzdignil bom svoj križ:
bridkost je prag do večnega veselja
in smrt je le vstopnina v paradiž!

Vendar ta melanholična izpoved in njeno ozadje ni razlog za omalovaževanje Ivanovega eksistencialnega položaja. „Napisal sem neko malenkost, da bomo mogli živeti,“ je v začetku maja 1908 pisal Steffi. Nešteto krat je v tem letu pisal o pošiljanju po 10, 20, 40 ali 50 kron. Začel je pisati črtice in novele, da bi čim prej lahko kaj zaslužil. Njegova dela so se spreminjala v drobtinice. In prav nič čudnega ni, da je v sonetu k zbirki **Za križem** zadnji stavek zaokrožil z ... „bridkost je prag do večnega veselja in smrt je le vstopnina v paradiž“.

Kritika je to opazila. Ko je knjiga **Za križem** leta 1909 izšla, je Dom in svet postavil v ospredje prav to vprašanje: „Često so gotovo materielni vzroki, ki uropajo slovenskemu umetniku predčasno življenjsko energijo in

umetniško navdahnjenje, še večkrat jih ubija pa struja in kritika.“...

Dr. Leopold Lénard pravi, da je Cankar prekoračil zenit. A vseeno dodaja: „V zbirki novel Za križem – ki so bile deloma že priobčene v Dom in Svetu, Zvonu in drugod, vidimo pravega Cankarja z vsemi značilnimi potezami. Nekatere novelice so svoje vrste pravi biseri, in kdor nima časa ali volje, da bi prečital več njegovih del in si želi kakšnega spisa, iz katerega bi si mogel ustvariti vsaj deloma pojmo o ‚cankarjanstvu‘, bi mu najbolj priporočil to zbirko.“ Pohvalil je lahko in eleganco jezika in sloga.

Tudi Slovenski narod je priporočil zbirko Za križem in povezoval knjigo s Cankarjevim političnim delovanjem leta 1907. Prav tako je pisal Ljubljanski zvon, da so novele in črtice estetsko dovršene, zlasti črtice **Za križem**, **Budalo Martinec** in **Kovač Damjan**.

Prav takšno raznovrstno delo mu je vzelo več energije od strnjenega romana ali drame. Potožil je tudi zaročenki:

„Odkrito Ti povem, da sem tukaj zelo počasi in težko delal, to je tudi vzrok vse zakasnitve in obotavljanja. Kajti reč je takale: če bi dobil več denarja gladko in takoj na roke, bi bil danes že na Dunaju; tako pa 50 kron in – spet 50 kron – to se vse razdrobi na najbolj neumen način in nihče nima nič od tega. To bo pa zdaj minilo; upam, da dobim kmalu 600 K in od teh Ti pošljem takoj 500 K, da jih spraviš, dokler ne pridem. Saj potrebujem tukaj zase zelo malo; odpade le, kar sem si izposodil; in seveda tudi izdatki za pivo in cigarete.

Tako zelo se že veselim najinega svidenja, da skoraj ne smem nanj misliti, škoda, da nimam nobene Tvoje fotografije; pa saj mi pomagajo misli in večkrat se mi živo zazdi, če se odpro vrata, da si Ti stopila v sobo. Če pišem in mi je v trenutku kaj treba, mi je že Tvoje ime na jeziku, pa se nato spomnim, kako daleč si. Tukaj ne bi mogel biti zares

vesel, ker moram misliti, da Te ni poleg in da si morebiti prav v tistem trenutku žalostna. Zmerom, kadar sem videl kaj lepega, mi je bilo čisto tako, kakor da bi bil tisto Tebi ukradel, ker tudi Ti tistega nisi mogla videti. Ko si mi pisala, kako lepo mora biti v Kopru, me je zbadlo v srce in me je bilo sram, da sem bil tam, medtem ko si Ti delala.

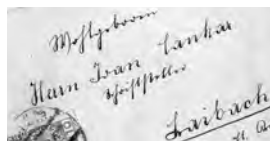
Preljubo dekle, vse to Ti bom stokrat povrnil.

Zdaj pa se imej dobro in predvsem: bodi zdrava in čila in nikar se ne prenaprezaj pri delu! Prisrčne pozdrave tudi materi in bratoma. Poljubljam Te na Tvoje ljube, lepe ustne in na obe lici.

Ivan.“ 16. VI. 1908.

Steffi ni pisala veliko. Preden je vzela v roke pero, je vselej pomislila, ali je dokončano delo v zvezi z naročili za dodelavo kravat in ali je opravljeno domače delo. Tudi spreveda ob šestdesetletnici vladanja cesarja Franca Jožefa 12. junija 1908 se ni udeležila; po dunajskih ulicah se je tedaj trlo 12.000 ljudi. Samo Kranjsko je zastopalo 700 predstavnikov. Ivan ji je odsvetoval udeležbo, ker je bila organizacija v rokah klerikalcev. Zdaj je bila veliko bolj vključena v njegova razmišljanja; stara je bila skoraj 21 let.

Vročina še ni popustila, sam je porabil ob dopoldnevih veliko časa za list Rdeči prapor. Od popoldneva pa je ostalo malo. Tedaj je imel pred seboj že leto prej zasnovano povest **Novo življenje**. Sem ter tja je Steffi prosila za bolj jasne odgovore. Če bi se poročila, bi si najbrž najela stanovanje in ona bi lahko začela gospodinjit in skrbeti za dom, za moža. Ivan jo je zadrževal pred takšnimi, bolj ‚oprijemljivimi‘ sanjami.

„Ljubo dekle!

Na Tvoja vprašanja Ti danes ne morem prav nič odgovoriti – ne prej, dokler ne bom imel dovolj denarja! To pa bo najkasneje v ponedeljek. Le pomisli, kako bi se blamirala, če bi imela stanovanje in nato – bi morala čakati morda še cel mesec! Če Te kdo vpraša, kako in kaj in kdaj, potem reci samo, da bom jaz odločil, ko pridem – kar je pravzaprav tudi res! Samo po sebi se razume – meni bi bilo danes ljubše kakor jutri, toda po nepotrebem blamirati se nočem. Tudi nočem, da bi naju že prve tedne mučile skrbi. Le verjemi mi, bo že prav tako, kakor bom ukrenil; ko gre zate, nikakor nisem neumen! Določen odgovor zaradi stanovanja in pohištva lahko pričakuješ v torek. Naj le mati zaradi pohištva počaka name – *že veš zakaj!*

To pismo Ti pišem v kavarni; predaleč mi je do postaje in prepozno je.

Jutri pa je petek in morebiti boš potrebovala tale desetak. Zato mi oprosti, če pišem kratko in na hitro. Drevi me čaka še naporen večer, toda zato dobiš prihodnji teden najmanj 400 kron. Potem nama bo le še malo manj-kalo. Saj delam zares pridno – ne moreš biti prav nič huda name.

Poljub na Tvoje ustne, ljubica, mi bo toliko vreden kakor ves svet!

Adijo, moje dekle! Pisal Ti bom spet prav kmalu, gotovo pa v ponedeljek!

Ostani dobra in lepa in zvesta!

Mnogo poljubov

in prisrčne pozdrave vsem!

Ivan.“ 23. VII. 1908. (ZD XXIX, 70-71)

Po tem pismu je bila Steffi hudo razočarana. Njen zaročenec se je začel umikati, in to potem, ko sta si postala najbližja. Desetletja kasneje je povedala dr. Marji Boršnikovi: „Natančno se spominjam. Bilo je 1. januarja 1908, ko sem postala njegova. Dotlej sem bila dekle“ (Boršnik, Nova obzorja 1954, 85–98).

Sledila so kratka sporočila. Razglednice Švicarije, Bleda, pogled na Triglav. Dopisnice, pisma, opravičila.

Vroče ljubljansko poletje je oviralo pisanje Novega življenja. Začel ga je pisati za Matico s srčno strastjo, z veseljem. To je omenil na več koncih, kot tudi, da bo roman povezan z gospodično M[ici]. Gospo Ado Kristan je prosil, naj ne reče gospodični M. nikoli ničesar o njemu in naj je tudi ničesar ne vpraša. „Če okrevam, je dobro, če ne, pa tudi; ostane nad vse lep in plemenit spomin. Saj vem, da ravno iz najbolj grenkih dni raste bogastvo, ki nikoli ne usahne in ki je pozneje kakor cvetoča njiva.“ Zadnje poglavje je poslal založbi šele konec avgusta oziroma v začetku septembra. Ni bil zadovoljen z njim. Gospodična M. je dobila posebno vezavo Novega življenja in pojasnilo: „Prav v tej noveli sem Vas hotel opisati, pa bi se zdaj najrajši zjokal od sramú. Od začetke imate sive oči, nekaj strani dalje so že sivorjave in nato polagoma zmerom bolj črne. Tudi frizura ne štima – najmanj pa besede in misli. Po takem famoznem opisu bi Vas lastna mati ne spoznala. Če bi se mi z vsemi ljudmi tako godilo, bi bilo kmalu konec moje gloriije.“ In nadaljuje: „Vzrok, mislim, da je tá: če mi je kdo resnično ljub, sem mu tako blizu z najboljšim svojim bistvom, da sem kakor del njega in da ga morem torej tako malo razločno soditi, kakor sam sebe. Tako bo pač!“ (ZD XVII, 373).

Njegova muza je skrivoma postala Mici Kesler. Prvič jo je poljubil ,tisti bajni kresni večer‘ po Večni poti; najbrž je zato kasneje v pismu Steffi prosil, naj z materjo ničesar ne ukreneta glede stanovanja in pohištva.

1. avgusta 1908 je napisal Steffi pismo predvsem glede denarja. Nejevoljne obljube in opravičila: „Na nesrečo imam samo eno glavo.“ In nato čez tri dni še eno kratko pismo. Z drugačnim opravičilom.

„Preljuba Steffi!

V soboto, ko sem Ti pisal, sem bil tako slabe volje, da ni čudež, če moje pismo ni bilo vedro. Bila je tista sobota, ko sem se hotel vrniti na Dunaj, in razen tega je prišlo zraven še marsikaj neprijetnega. Pobitost je končno minila in spet lahko pridno delam, kajti mislil sem si: saj se pravzaprav ni zgodila nobena nesreča, tako slabo se nama tudi ne godi, da bi morala jokati – čemu potem cmerjenje? Tako sem se tolažil in sklenil, da bom ta teden zares priden.

Saj tudi sem.

Odpusti mi, da je pismo tako kratko. Pišem Ti le zato, da Ti lahko pošljem teh 20 K. Potem bom takoj spet delal naprej, do večera. Glede stanovanja bom še ta teden pisal. Na obljubah namreč nočem nič zidati, v rokah moram imeti gotov denar. Ko ga dobim, Ti ga takoj pošljem.

Imej se dobro, dekle moje! Srčno mi pozdravi mater in brata!

Tebi veliko poljubov!

Ivan.“ 4. avg. 1908.

Steffi sporoča Ivanu, da je umrl fantek dunajske prijateljice Vide Jerajeve. Žal mu je, tako kot prijateljem, ki so pesnico poznali. Medtem ko se je Steffi odpravljala na počitnice k sorodnikom v Mittergrabern, jo je sam mahnil na Bled. Od tam ji je 10. avgusta poslal razglednico Bohinjskega jezera s Triglavom v ozadju. Štiri dni kasneje, 14. avgusta 1908, se ji oglašja iz Ljubljane:

„Delo mi je res zastalo, denarja pa sem manj potrošil kakor v Ljubljani, ker tam lahko zmerom zastonj stanujem. Pri Kesslerjevih nisem bil; skoraj vso vilo so oddali. Tam sem se precej pozdravil. V ponedeljek smo se v družbi peljali z Bleda v Bohinjsko Bistrico; od tod sem šel peš (drugi so se peljali z vozom) do Bohinjskega jezera, vzdolž vsega jezera do slapa Savice, izvira Save. Vsa hoja tja in nazaj je trajala sedem ur, od dveh

do devetih, in pošteno sem moral koračiti. Naslednje dni sem se vsak dan sprehajal okoli jezera ali pa v krasni okolici. Tako sem se okrepcan vrnil k delu. To zdravljenje mi je bilo že zelo potrebno.

V prihodnjem tednu me lahko že zagotovo pričakuješ na Dunaju. Predvsem zato, ker pač tukaj ne morem več strpeti. Samo pomisli – gospa Kristanova, ki jo moram po desetkrat na dan videvati, mi že tako globoko preseda, da je kar ne morem več videti. Sekantna mrha! Ko bi bile vse, ki so bolehne, take, bi si moral človek populiti lase od samega zdihovalja. Tudi *špasne* Kesslerjeve gospe ne bi več osrečeval z obiski, če mi otroci ne bi bili tako simpatični. Vrag vedi, odkod jih ima!“ In nadaljuje:

„Zdaj je bolje. Popoldne bom poskusil, da dobim kak denar! Žal bi mi bilo, če se ne bi mogla peljati v Mittergrabern; pa materi tudi ne bi škodilo, če bi se za dva dni odtrgala. Premišljal sem že, kako bi bilo, če bi se midva takoj po poroki za teden ali dva odpeljala na Bled. Niti predstavljati si ne moreš, kako je ta pokrajina lepa. Pa o tem bova imela še čas govoriti. Jutri Ti najbrž spet pišem, vendar samo, če me danes ne spravijo v slabo voljo.

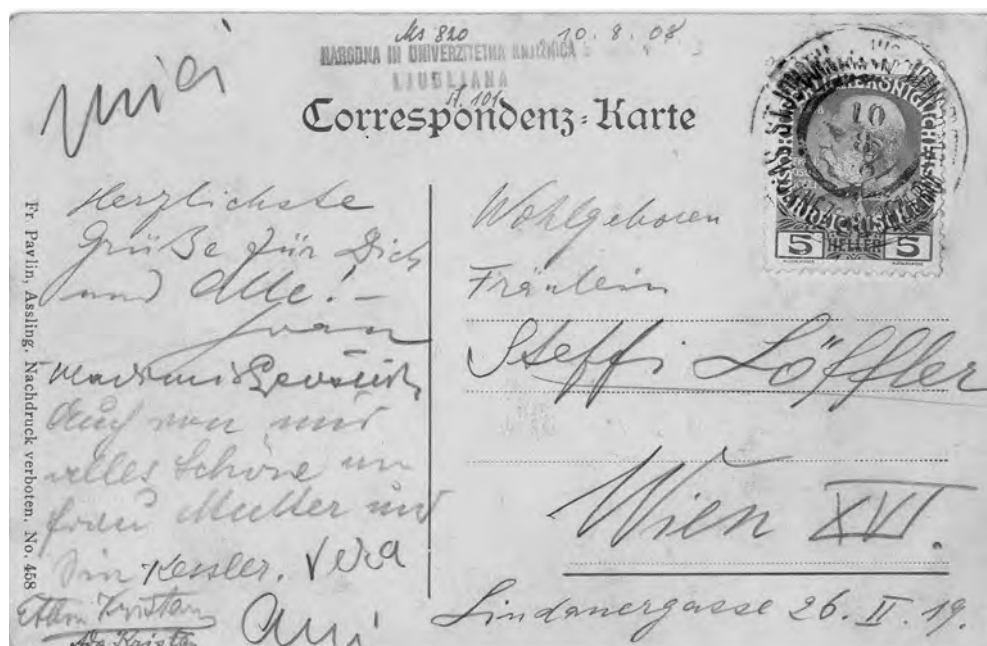
Za zdaj srčne pozdrave in poljube. Ivan.“

Ko se je Steffi vrnila iz Mittergraberna je primerjala pismo in razglednice, ki jih je pred in medtem pisal zaročenec. Na tisti iz Bohinja so bili podpisani Vladimir Levstik, Ada in Etbin Kristan ter Kesslerjeve – mama Marija in hčere Vera, Ani in Mici! Po imenih je vse poznala. Drugače ne vse.

Toda zakaj ji je Ivan napisal, da tudi „Kesslerjeve gospe ne bi več osrečeval z obiski, če mu otroci ne bi bili tako simpatični.“ Kot da bi Frau Kessler imela majhne otroke! Ko se je z njimi spoznal pomladi 1907, je imela Mici 17, Ani 16, Vera 12, Slava pa 11 let. Zdaj so bile leto starejše. Tako si je izračunala

8. Bohinjsko jezero. V ozadju Triglav. V njegovi okolici se je Ivan Cankar zadrževal 10. avgusta 1908 (NUK, 820, ovoj 5, 101).

9. Na razglednici so se podpisali Vladimir Levstik, Marija Kessler, Vera Kessler, Etbin Kristan s pripisom: "Tudi od mene vse lepo gospe mami in tebi", Ada Kristan, Ani Kessler in Mici Kessler.

Steffi. Gledala je in gledala, da bi med vrsticami prepoznala, zakaj je njen zaročenec tako dolgo zavračeval z odhodom na Dunaj in zakaj sta morala počitnice preživeti vsak na svojem koncu, daleč eden od drugega.

Ko je Ivan pisal o svojih dolgih sprehodih okrog Bohinjskega in Blejskega jezera, avgusta 1908, ni omenjal izleta v Gorje in poti nazaj ob jezeru. Takrat se je sprehajal z Mici, jo poljubljaj, takrat sta se tudi pobratila. Veliko, veliko kasneje, ko Ivana ni bilo več, je Mici zaupala njegovemu prijatelju Lojzu Kraigherju: „Moja mama me je takrat močno kregala, ne vem, česa se je bala, in Cankar je bil silno obupan in potr. Kmalu nato je prosil za mojo roko, mama pa mu je rekla: „Cankar, rada Vas imam ali za zeta Vas ne bi hotela““ (ZD XXIX, 514).

Ni čudno, da je bil Steffin Schriftsteller – pisatelj, kot ga je vselej imenovala, kadar mu je pisala pisma in razglednice – po *zavrntvah* in odločnih besedah gospe Kesslerjeve – otožen in brez volje. Za skrite Ivanove simpatije je vedela tudi Ada Kristan. Od tod najbrž preobrat, da je iz nekdanje prijateljice in zaščitnice postala „mrha“. Praznih žepov je še isti dan pisal na Dunaj:

„Na žalost Ti ne morem toliko poslati, da bi se izplačalo za brzojav. Prosim, ne bodi zato huda name. Toda mogoče bi z materjo vendarle napravile s temi 20 kronami majhen izlet. Dopoldne sem Ti pisal pismo, ki ga najbrž kasneje prejmeš kakor tole; takrat sem še upal, da dobim neki denar.

Zdaj ti pa pošiljam, kar pač imam. Zdaj pojdem precej na pošto, da prispe denar že navsezgodaj in da se morebiti vendarle še lahko odpeljeta.

Prihodnji teden se vidimo, prej pa še dobiš večji znesek.

Prisrčno Te pozdravljam!

Pozdrave materi in bratoma.

Tvoj Ivan.“

14. VIII. 1908. (Ms 947, 14)

Steffi mu je iz Mittergraberna nedaleč od Oberhollabrunna, kjer je bila tudi avgusta še enkrat, skupaj z materjo, poslala fotografijo. Potem je še sam začel zatrjevati, da se počuti dobro, da je porjavel in da bi se dal fotografirati, ker ni več propadlega videza. Zakaj naj bi bil propadlega videza? Glede tega si je Steffi mislila svoje. Že materi je pisal: „Zdaj mi socialisti ne pijemo več piva, ker so ga gostilničari podražili.“ Tudi Steffi ni marala, da bi pil pivo, kot je imel nekoč navado. V drugi polovici avgusta ji piše, da še čaja ne mara več. Razlagala si je pri tem, da najbrž ni mislil, da ne mara več čaja z rumom. Zanimal je, da bi pil tovrstne pijače. Zdaj je opeval cviček, dolenjsko kislico, ki ji je rekel celo *pobožno vino* in dodal: „Vino mi ne škoduje.“ Veliko je ni mogel s tem potolažiti. Potolažil pa jo je, kot že nič kolikokrat, s tolažbo samega sebe.

„Srce moje – ne bom Te plašil! Delati znam kakor le kdo in pogum imam kakor le kdo! Nikdar mi ni prišlo na misel, da bi morala midva, Ti in jaz, trpeti pomanjkanje. Tukaj bolj razločno vidim kakor na Dunaju, kaj zmorem, kajti tukaj vidim druge. Ti brez koristi sanjarijo dan in noč in sanje ostanejo prazne in nerodovitne. Potem po neumnem tožijo o nehvaležnosti sveta, namesto da bi se pritoževali nad lastno nemočjo in odtujenostjo življenju. Marsikaj, kar sem prej sam mislil in govoril, moram zdaj do korenin popraviti. Čemu bi se dal življenju premagovati, če je pa lepše, da sam življenje premaguješ! In čemu zdihovati, če je smeh lepši!

Mislil, da me veselje do življenja še ne bo tako kmalu minilo. Ko bova skupaj, Steffi, potem bova šele živela! Konec bo preždevanja, žalovanja in spakovanja! Saj je vendar bolje vedro delati in vedro ljubiti. In če pride potem ura – in komu ne pride – da se človek čuti utrujenega in čemerne, potem pač preide tako gladko in brez sledu kakor senca oblaka čez polje. Živela bova dobro in lepo, Steffi!

- Da bi bilo le kmalu, da bi bilo kar precej! Kakor ogenj mi je šlo po žilah, ko sem zagledal Tvoj smejoči se obraz. Tekel sem na vrt, toda tam sem bil preveč sam; moral bi pre-mišljevati in do smrti koprniti in bi pri tem postal žalosten. Zato sem šel v mesto, da bi gledal neumne in dolgočasne obraze. To me vselej pomiri, ker me sili v smeh. Toda ne bo več dolgo in takšna tolažba mi bo v jezo in v gnus! Zato mora biti, kmalu mora biti; kmalu Te moram objeti! Kmalu, Steffi!

Moje lastne besede so me tako razburile, da sem moral prekiniti pisanje. Kmalu bo! Nobenemu človeku se ni bilo treba vse življenje tako uriti v potrpežljivosti kakor meni - zdaj bom vendarle še vzdržal, kakor koli! Ostani le dobra in lepa!

To pismo je pisano zelo gosposko, namreč z zlatim peresom, ki mi ga je podaril neki prijatelj. Tako si prihranil sitno vmakanje v črnilo in tudi roka teče veliko hitreje. To mi zelo koristi, ker pogosto misli tako hitro letijo, da jih pero ne more dohajati.

Reci gospe Jerajevi in Vidi, da obe prav srčno pozdravljam; prav tako Janizkovo družino [Steffinih znancev v Mittergrabennu, kamor je hodila na počitnice.]

Tebi, moje ljubo, sladko dekle, moje najpr-srčnejše poljube. Ivan.“

Ljubljana, 19. VIII. 1908 (Ms 947, 15).

Komaj je dobil novo pero, ki ga ni treba ne-nehno pomakati v črnilo, že ga je izgubil. Sam vrag ve kje. Sledeče pismo je pisal na star način na terasi hotela Triglav na Rečici oziroma na Bledu. Vzel si je dva dni počit-ka, saj je založniku oddal delo, kot je pisal Steffi, kar pa pravzaprav ni bilo delo, ampak sklenjena pogodba, da bo odslej pisal edino za Schwentnerja, dokler mu ne bo Ivan iz-ročil že obljubljenih rokopisov (Kristusova procesija, Marta, prevod Zolajevega Germina-la) ter da mu prepušča v „izključno last“ svoje knjige, ki so izšle pri Slovenski matici, a so bile že razprodane. Za vse naj bi mu

založnik dal 1.000 kron. Na Dunaj sporoča 26. avgusta 1908, da je založniku naročil, naj pošlje njej 600 kron. In sicer 100 za naje-mnino, medtem ko naj bi ostalo Steffi shra-nila, dokler on ne pride.

Steffi je ravno pred tem odnesla v zastavljal-nico nekaj svojih stvari. Rada bi jih odku-pila nazaj. Sprašuje Ivana, ali to lahko stori zdaj, ko je dobila denar. Selbstverständlich. Razumljivo, da lahko. Tako je pisal tudi ma-teri Albini.

Vendar je denar eno, razpoloženje, ki si ga lahko popraviš z njim, je drugo; kljub temu si včasih človek ne zna pomagati, ker ga vodijo čustva v nepričakovano smer. V blejskem pismu pravi Ivan, da namerava na drugo stran jezera in da si bo verjetno najel čoln. Kako rada bi bila Steffi z njim. Še nikoli se ni vozila s čolnom, tudi blejski otok je videla samo na razglednicah. Niti blizu ni bila soteske, skozi katero padajo slapovi, kot je videla na razglednici, ki jo je prejela najverjetneje 26. avgusta 1908. Na njej je pisalo Rotweinfall und Eisenbah-nbrücke. Najprej se je prestrašila zaradi besedice Rotweinfall, povezane z *rdečim vinom*, sestavljenko, ki jo je peljala na či-sto napačno pot razmišljanja. Potem pa so ji slovenski znanci razložili, da to pomeni Vintgar, most pa, Eisenbahnbrücke, pove-zuje obe strani soteske in je del bohinjske železnice. Tam se je Ivan sprehajal z Mici Kessler, medtem ko je *domov*, na Dunaj, pi-sal: „Ves dan sem na nogah in skoraj zme-raj sam“ (Ms 947, 16).

Spet razglednice. Kratka sporočila: „Prisrč-ne pozdrave vsem!“ „Prisrčne pozdrave.“ „Pozdrave.“ Ivan. In vmes pisemce, v kate-rem pravi, da mu postaja ura dolga kot cel dan. Kljub delu se na smrt dolgočasi. „Niko-li kot sedaj nisem tako boleče spoznal, kako je, če nisi nikjer doma. Potikaš se sem in tja sebi v breme.“ Srečen bo, pravi, ko bo *nach hause*, ko bo prišel domov k njej.

10. Vintgar in železniški most. Od tam je pisatelj poslal razglednico 25. avgusta 1908 (NUK, Ms 820, ovoj 5, št. 102).

„Odslej ti ne bom pisal, če sem slabe volje. Toda to ne bo dolgo trajalo kot tudi ne to neumno življenje v tujini.

Te poljublja Ivan.“ 20. septembra 1908.
(Ms 820, 107)

Tokrat ga ni bilo *doma* že od prvomajskih praznikov. Koliko je od takrat dni in noči! In zdaj še slabe novice glede Nemcev v Ljubljani. Steffi se je močno prestrašila v ponedeljek zjutraj, 21. septembra 1908. Potem ko se je že veliko govorilo, je v trgovinici s časopisi na vogalu Lindauergasse kupila Neue Freie Presse in brala o sobotnih in nedeljskih spopadih v Ljubljani. Postajala je vse bolj zaskrbljena. V torek zjutraj je žrtvovala

še nekaj *hellerjev, grošev* za Illustrierte Kronen Zeitung in videla na naslovnici, kako meče množica kamenje naravnost proti vojakom z naperjenimi bajoneti. Pod risbo je pisalo Die blutige Kämpfe in Laibach. Krvavi boji v Ljubljani. Tudi Die Neue Zeitung je prav tako poročal o spopadih. Od Ivana pa nobenega glasu, nobene pošte.

Zaročenki je pisal šele 23. septembra. Do *tujine*, kot je še dan poprej imenoval Kranjsko, je bil ob tem dogodku poln sočutja. Ni vedel, kako naj razloži zaročenki, da nima na Kranjskem nihče nič proti jeziku, ki ga govori sama. Ogorčeno je napisal:

„Včeraj Ti od samega razburjenja nisem mogel pisati. Kar se je zgodilo v Ljubljani, je velikanska svinjarija! Dunajski časopisi lažejo po notah, da so ljudje metali kamene, da so napadli Nemce itd. Nihče ni bil napaden; sam vem, da je človek še na krvavo nedeljo čisto mirno lahko govoril na ulici po nemško, saj sem vendar sam to delal. Vse smešne ‚demonstracije‘ so bile le v tem, da je nekaj mladih ljudi kričalo, žvižgalo in prepevalo.

Vse skupaj je bil ‚hec‘ in nič drugega! Edino, kar je bilo žrtev do nedelje zvečer, je bilo nekaj sto šip. Jaz pa mislim, da vse šipe na svetu niso vredne, niti enega človeškega življenja! V te nespametne mlade ljudi so ostro streljali! In to od zadaj! Nekega 15-letnega gimnazijca je zadelo v hrbet, tako da so mu pljuča udarila iz prsi; bil je pri priči mrtev. Neki 24-letni črkostavec se je z nevesto vračal z izleta; ko sta oba zagledala direndaj, sta se prijela za roke in sta stekla stran – takrat pa je njega zadelo naravnost v srce. Nekemu drugemu gimnazijcu – Zupančičevemu bratrancu – so krogle zdrobile obe nogi. In tako je šlo naprej! Vojaščina je udrila naravnost v stanovanjske hiše, gor v nadstropja! Vem, da so bile zverine pijane; saj sem vendar sam videl oficirja, ki se je komaj še držal na svojem kljusetu!“ (ZD XXIX 87-89).

Ein Exemplar 4 Heller.
IX. Jahrgang Nr. 3136.

Illustrierte

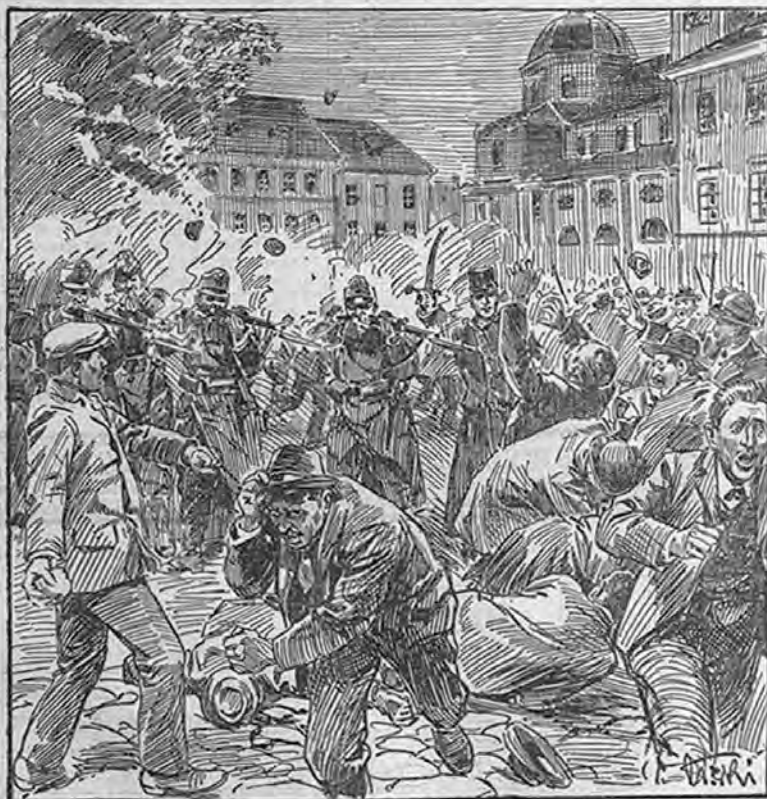
Monatlich 1 Krone
mit Zustellung ins Haus.

Kronen Zeitung

Administration:
IX, Baumgasse 99, Tel. 13744.
Stahlbureau:
I, Scherzergasse 10, Tel. 7927.

Wien, Dienstag, den 22. September 1908.
Redaktion: Wien, IX, Baumgasse 99.
Tel.-u. Tel.-1908, Telefax 1130. — Abonnenten werden nicht zurückgezahlt.

Monats-Abonnement:
für die Provinz mit täglicher
Lieferung 1 Krone 60 Heller.

Die blutigen Kämpfe in Paris. Todesopfer der nationalen Demonstration.

Riensbrände in Paris. Die Telefongentrale
verruht.

11. Illustrierte Kronen Zeitung, 22. septembra 1908. Krvavi boji v Ljubljani.
Smrtne žrtve narodnostnih demonstracij.

Iz časopisov je Steffi zvedela več, kot ji je napisal očividec. Med demonstracijami so nekateri peli pesem Hej, Slovani. To je razjezilo poročnika Mahra, znanega nemško nacionalnega provokatorja, ki je vodu sedmih mož 27. pehotnega polka na Pogačarjevem trgu poveljeval, naj streljajo. „Takšen človek ne bi smel biti razporejen na takšen položaj,“ se je pritožil Ivan Tavčar. Medtem ko je dr. Ivan Hribar protestiral pri dr. Becku. Poročnik je že zapustil Ljubljano. Časopisi so pisali res drugače, kot je videl Ivan, ki je bil malo pred tem pri Kesslerjevih, nato pa je občutno prestrašen pristal v hotelu Union:

„Tisti večer sem bil ravno pri Kesslerjevih na obisku. Okrog devetih sem prišel dol, takrat sem zaslišal salvo in stekel sem proti mestu. Pri Pošti nisem mogel naprej: čez cesto je bil kordon infanterije; končno sem se le zvil skozenj, toda po komaj dvajset korakov sem se znašel pred gručo policajev. Te sem vprašal, če so streljali in kje; ‚V zrak!‘ so mi dejali. Hotel sem brž skozi neko drugo ulico, pa so že prijurili mimo pijani dragonci. Neki policaj (ti so bili tačas precej spodobni) mi je svetoval, naj rajši izginem v kakšno hišo, namesto da tekam okrog. Nasvet je bil dober – ampak kam? Vse gostilne in kavarne so bile sicer razsvetljene, toda od znotraj zaklenjene.

Končno so mi odprli v hotelu ‚Union‘; tam v restavraciji je bil Schwentner, čisto bled od razburjenja; njegova žena je jokala in si ni upala domov; plačilni natakar je bil, ko je hotel zakleniti vrata, z bajonetom ranjen v roko; neprestano so divjale mimo patrolje na konjih, od daleč smo slišali krik in žvižge. Takrat sploh še nismo vedeli, da sta bila dva ubita in da je več težko ranjenih. Šele po tej moriji so ljudje napadli vojake; po pravici! Na Tržaški cesti so fantje napeli vrvi čez temno ulico, dragonci so s konji vred popadali čeznje in dobili potem svoj delež. Danes ni v vsej Ljubljani videti nobenega nemškega napisa več; tudi si nihče ne upa

govoriti po nemško; nemške trgovine bojkotirajo in so tudi danes še zaprte. Zdaj je mir, ampak bojim se, da bo še izbruhnilo. Da bi se le uniformirani morilci pokazali na ulici! Toda zdaj se skrivajo kakor krti!

Dovolj o tem! Zdaj misli vse le na te reči in vse govori le o tem. Tudi jaz, kakor vidiš, ne morem drugače. Pristrčne pozdrave vsem! Ivan.“ 23. septembra 1908.

Steffi je istega dne, kot ji je pisal Ivan, nadvse zaskrbljena žrtvovala še 4 *hellerje*, tokrat za Die Neue Zeitung. Na drugi strani je prebrala, da sta bili žrtvi Rudolf Lunder in Ivan Adamič pripeljani do cerkve sv. Krištofa na Žalah. Pri krstah je bilo položenih več kot 100 vencev. Ljubljanski župan Hribar je prinesel venec v nacionalnih barvah, več kot 30 društev se je na pogrebu pojavilo z žalnimi zastavami. Natisnili so tudi fotografije mrtvih fantov na mrtvaškem odru. Eno je Ivan takoj drugi dan poslal Steffi. Na njej je napisal v naslovu: Velecenjena gospodična Štefi Löffler. Srčne pozdrave! Poudarjeno v slovenščini. Herzlichste Grüsse v nemščini pa je prečrtal. Čeprav se je kasneje nekoliko zbal, da bi njegovo slovenstvo in prizadetost ob spopadih v Ljubljani Steffi lahko napak razumela.

Čez kakšnih deset dni ji je pojasnjeval, da je o spopadu med nemško manjšino in Slovenci napisal članek za Rdeči prapor: „... napisal sem čeden članek o morilcih v oficirskih uniformah, toda žal je bil od prve do zadnje besede zasežen“ (ZD XXIX, 90). A se je fragment članka vendarle ohranil. Z mislimi prizadetega, ki je razmišljal: „Pešaki in dragonci so aranžirali po mestu prave, pravcate pogrome! Najmirnejšemu človeku je morala zavreti kri ob teh azijskih brutalnostih“ (ZD XXV, 78 –79).

„Zdaj se je izkazalo, da so Ljubljančani zelo hudomušni,“ je zaročenki opisoval Ivan razpoloženje po dogodku. Na račun spopadov je nastalo veliko vicev. Ker je bilo med

demonstranti aretiranih dosti gimnazijcev, so burši klicali za njimi: „Hej, študentje, le dajmo, kdor še nima kvartirja!“ Pravkar se je bila namreč začela šola pa so bili mnogi še brez stanovanja.

„Vidiš“, je Ivan potolažil Steffi, „Ljubljanci niso nikakršni ljudožrci, kakor zdaj trdijo nemški časniki. Ko bi bila tukaj, bi šel s Tabo v Narodni dom, govoril bi s Tabo po nemško in živa duša naju zato ne bi gledala postrani.

Ljubo moje dete – tudi če se svet podre, moram biti prihodnji teden pri Tebi! Pričakuješ me lahko čisto zagotovo. Prej pa dobiš še fotografijo, da me boš na postaji spoznala.“ 3. sept. 1908. (Ms 947, 17).

Poročal je tudi, da je bil v Ljubljani brat Karl, ki mu bo porok za 1000 kron pri vrhniški Kmetijski posojilnici. Kajpak posojilo ni bilo odobreno čez noč. Karl, brat Karlo – kolikokrat doslej je že podložil svoj hrbet za Ivana! Poleg tega se je trudil, da so izhajale Ivanove črtice in novele v Hrvatskem dnevniku, ki ga je že drugo leto urejeval v Sarajevu.

*

Bližala se je zima in šlo je vse narobe. Pri Kristanovih se Ivan ni več dobro počutil. Ugotovil je, da je gospa Ada „tako preprosta, vsiljiva in nadvse afektirana. Natanko kakor kmečka krava, ki ima dobro srce, drugega pa nič.“ Piše, da je življenje v Ljubljani „resnična bridkost!“ „V gledališču sem bil le enkrat – bilo je mizerno! Sploh pa tako nikamor več ne zahajam kakor v kavarno na kavo, včasih k Schwentnerju na klepet in tu pa tam zvečer h Kesslerjevim. Drugače nimam nobene družbe in nisem zato nič žalosten. – Zdaj, ko sem že tako dolgo odsoten, se mi zdi Dunaj kakor paradiž. Če bi me ne bilo sram, sploh ne bi čakal denarja, ampak bi se takoj odpeljal gor. Pa bom vendarle še počakal, tako bo bolje in lepše.

Imej so dobro, ljuba moja, in na svidenje! Srčne pozdrave vsem! Poljublja Te Tvoj Ivan.“ Ljubljana 24. okt. 1908 (Ms 947, 19).

Konec oktobra se je Ivan veselil potovanja v Trst. Njegovo predavanje na Ljudskem odru 27. oktobra 1908 je nosilo naslov **O navdušenju**. Dodal mu je svojo črtico **Kajetan Ogrizek**, Gregorčičevo pesem Domovini in Zupančičevo pesem Mi gremo naprej, mi gremo naprej, mi strelci (ZD XXV, 304). O predavanju vemo malo. Več o satiričnem sestavku Kajetan Ogrizek, ki je izšel v Ilustrovanem narodnem koledarju, bral pa ga je Ivan tudi na tržaškem Ljudskem odru. V njem karikira frazersko rodoljubje, kot na primer »... mili narod teptan in zatiran od vekomaj ... sovražniki od severa in od juga ... a sovražniki tudi v sami njegovi hiši ... klete izdajice ... gnile buške na zdravem telesu ... izrezati treba ... poteptati ...“ In nadaljuje: „O! Kdo še ni slišal, tega prečudnega govora, ki je izmed najstarejših spomenikov naše kulture?“ Nekateri so mislili, da se norčuje iz Matičinega funkcionarja Frana Ilešiča, tako da je načelnik Slovenske matice zahteval, da „sprejemaj Matica le dostojne spise Cankarjeve“, odločno pa naj se zavaruje „proti pisavi Cankarjevi, ki smeši rodoljubje in zafrkuje funkcionarje Matičine“. Tako si je Ivan v začetku leta 1908 nekoliko priprl, če ne celo zaprl vrata v to imenitno ustanovo; bralci celjskega koledarja in poslušalci v Trstu pa so se zadovoljno muzali v črtici opisanemu slovenskemu rodoljubju in Kajetanu Ogrizku. Za to delo je Steffi vedela, saj mu ga je marca 1908 poslala v Ljubljano, ker je mislil, da bi ga uvrstil v kakšno od svojih prihodnjih zbirk.

„Preljuba Steffi!“ je pisal potem, ko je bil že povsem odločen, da gre domov na Dunaj. Kam pa naj bi šel? Kje je bil njegov dom, njegova postelja, njegovo ogledalo, v katero bi

se lahko pogledal vsako jutro? Nikjer. Na-grad slovenskega naroda na račun minulih uspehov na polju kulture ni bilo, njegovo telo in duša pa sta postajala v tekmovanju s samim seboj, pod težo, da bi ustvaril več in še več, da bi preživel, vsak dan šibkejša. Star je bil komaj 32 let.

Ljubljana, 3. novembra 1908.

... „Prosim Te, potrpi zaradi denarja še dan ali dva; potem Ti pošljem telegrafično. Upam čisto zatrdno, da bom še ta teden na Dunaju. Čas bi bil! Zdaj sem postal že čisto čemerer, niti delo me več ne veseli. Toda vse bo dobro, ko Te bom končno vendar že spet videl!

V Trstu je bilo čisto fletno; bil sem tam tri dni, in sicer ob najlepšem vremenu. Predavanje je dobro uspelo, četudi sem bil tako strašansko moder, da sem se tik pred njim dal pogostiti z močnim moštom. Tam sem našel tudi svoja stara znanca Dolenca in Verčona; pri Dolencu sem stanoval. Z neko-likšno bolestjo smo oživljali stare dunajske spomine in pri tem spoznali, da smo se vsi skupaj postarali in da smo postali dolgoča-snejši.

Že zato moram kmalu od tod, ker sem se z vsem svetom sprl in skregal.

Niti enega pravega prijatelja nimam več tu-kaj – in tudi nobenega nočem. Skoraj vsi po vrsti so svinje in osli. Čim bliže spoznaš člo-veka, tem bolj smrdi. Ukvarjati se z družbo se ne pravi nič drugega kakor riti po blatu; to pa je zmerom mučen opravek, kajti vsak človek ni rojen za snažilca kanalov.

Zelo se bojim, da se tudi Vam ne godi najbo-lje, in potrudil se bom, da Vam zelo kmalu pošljem nekaj več denarja. Ne bodi huda name, da sem tako počasen!

Za danes dovolj! Če Ti bom že jutri lahko poslal prijetno novico, Ti bom izčrpneje pisal. Prisrčne pozdrave vsem!

Tebi veliko poljubov! Ivan“ (Ms 947, 20).

Temu pismu je sledilo novembra samo še eno. V njem prosi Ivan zaročenko, da bi mu poslala zimski plašč. V žepe lahko vtakne tudi nekaj robcev in nogavic. Pravi, da spet veliko dela, da se ni treba bati zanj, ne za denar, če slučajno ne bi dobil posojila.

„Pri Tebi bi mi bilo vendar lažje; tukaj se čutim že tako osamelega kakor v puščavi; v notranjem delu mesta že nisem bil tedne. Kar se tiče pijače, se Ti ni treba nič bati. Saj vendar vidiš iz mojega rokopisa, da tudi s tem ni več tako hudo. Zvečer si že privoščim vina, vendar ne toliko, da dopoldne ne bi mogel delati.“

In spet razglednice, razglednice. Sredi me-seca novembra se je preselil od Kristanovih v hotel Ilirija, na Kolodvorski 22, nedaleč od železniške postaje, poznejši visokošolski kolegij (danes številka 6).

Steffi je ocenila, da je bila to slaba poteza. “Če stanuješ v hotelu, boš porabil še enkrat toliko denarja kot si ga prej. Toda, kaj je z gospo Kristanovo?”

„To bi razumela, če bi bila tukaj!“ ji je po-skušal pojasniti: “Tole sem opazil: njena bolezen je najmanj tri četrtine hudobna afektacija.“ In nadaljuje: „Jutri je Miklavžev večer. Nič Ti ne morem dati; toda verjemi mi, moja ljuba, dobra Steffi, da bom vse na-doknadil, kar moram zdaj zamuditi! Vse Steffi! Samo huda ne smeš biti name; in tudi ne boš, poznam Te!“

In res ni bila. Omenila je, da je imela rojstni dan.

„Stara sem že 21 let. Zelo stara sem ali ne?“ (ZD XXIX, 353).

Napisala je še, kako malo gredo njeni v ti-stih dneh v mesto, da bi občudovali barvito slavnostno razsvetlavo. Ne marajo v gnečo. Od daleč so gledali svečanosti pred mestno hišo in votivno cerkvijo. Vse je bilo osvetlje-no, „na tisoče barvnih električnih sonc“ je svetilo na račun 60. obletnice vladanja ce-sarja Franca Jožefa.

Zadnji dan novembra se je oglasil v Ljubljani brat Karel, da bi z Ivanom na Vrhniki urenil zadevo z denarjem. Polovico – 500 kron je dal Ivan nakazati Steffi, polovico sebi v Ljubljano.

Posojilo so v Kmetijski posojilnici na Vrhniki izplačali 12. decembra 1908 (ZD XXVI, 353).

Karlo je sicer dvomil v tokratno Ivanovo ženitev, saj mu jo je omenjal že nič kolikokrat. Teta in sorodniki v Šidu so se nanj jezili. Zakaj pošilja Karlo Ivanu zlatnino in poročna darila, „če ve, da bo ta v prvi stiski vse to prodal, nevesta pa njegovih daril še videla ne bo!“ Bratranec Izidor je tedaj prosil mater, naj se ne razburja, ker da Karlo pač sam dobro ve, kaj dela. Kdaj točno je potekal ta pogovor, ki ga opisuje Ivanov bratranec Franc Cankar v *Žlahti*, ne vemo. Najbrž leta 1911. Prepričanje opisuje takole: „Mati je še kar naprej ugovarjala Karlo pa jo je miril: ‚Vse skupaj da ni vredno njenega razburjenja. Če se je Ivan sklenil poročiti, zakaj ne bi te njegove odločitve malo polepšali? Tega polepšanja pa bi ne bilo, če bi mu poslal samo denar.‘ Oče je pripomnil, da je dunajsko dogajanje z Ivanom bolj podobno slovesu, kakor pa veseli zaroki ali poroki. Karlo jih je potiševal: ‚Naj bo kakor hoče!‘ Zaradi dekleta je mislil na obe plati. Ženske imajo rade lepe stvari pa naj gre za poroko ali slovo. Pri Ivanu da je bilo še vedno vse sporno, zato naj bo, kakor sam hoče. Zdaj ima darilo in denar, potem pa naj se odloči za kar koli“ (F. Cankar: *Žlahta*, 99).

Saj res. Zakaj naj ne bi bile takšne ali drugačne odločitve polepšane? Karel je spoznal Steffi, ko je bil novembra 1905 na V. avstrijskem katoliškem shodu na Dunaju. Zdelo se mu je, da jo ima Ivan rad. „Štefica je dvorila,“ se je kasneje govorilo po Sarajevu. To je najbrž pomenilo, da je stregla in bila ljubezniva. V stanovanju na Lindauergasse Ivan ni bil le podnajemnik. Že tedaj je Karlu

zaupal, da se namerava o božiču zaročiti. Od domovine, kjer ni imel doma, se je težko poslavljal. Že je poslal telegram, kdaj pride na Dunaj, a kmalu za tem: „Zamudil vlak.“ In spet, kdaj pride.

13. Zamudil je vlak. Na Dunaj je odpotoval 17. decembra 1908 (NUK, Ms 820, ovov 5, 118).

Kot nedolžen otrok je vse podrobnosti, ki so se dogajale pred tem, razložil zaročenki v dolgem pismu 10. decembra 1908:

„Liebes Kind! Ljubi otrok!

Dobro je bilo, da si me spomnila na svoj rojstni dan, toda to bi bila morala napraviti prej, potem bi se še bolj podvizal. Čestital Ti bom ustno, saj se bova v nekaj dneh spet videla. V soboto ali nedeljo boš z Vrhnike prejela 500 kron. Dal sem jih poslati naravnost Tebi, da me kdo spet pošteno ne napumpa. Tudi boš morala najbrž precej plačati in nakupiti. Z ostankom, ki ostane meni, poplačam dolgove, ki so se tukaj že fletno nabrali; potem nakupim še nekaj potrebnih reči in rečem domovini adijo!

Zdaj, ko končno zagotovo vem, da se odpeljem, mi je tako dobro in lahko pri srcu! Iskreno se veselim najinega svidenja in sem že strašansko radoveden, kakšna si.

Oh, danes sem močno zmačkan. Kakor veš, sem bil na Vrhniki pri nekem gospodu Jelovšku in – ta ima dobro vino! Steklenica za

steklenico je romala na mizo; dokler sem sedel, nisem čutil, da so bile močne stare sorte; toda, o žalost: ko sem vstal, so se zibali in gugali izba, gospod Jelovšek, njegova žena – vse je prišlo v tako čudno zibajoče se gibanje, bilo je kakor tih potres. Tako sem se peljal pol v sanjah z vrhničanom v Ljubljano. Namesto da bi bil šel v hotel, sem romal vrag vedi kam in srečno prispel v neko veliko, močno razsvetljeno dvorano. Bilo je plesišče. Vse je bilo jako slavnostno in nape-to, le jaz ne. Tam sem zdržal nekaj ur, dražil sem gardedame, ofrakane mladeniče in de-vice s kitami; razžalil sem dva ali tri ducate ljudi ‚iz najboljših krogov‘ in končno napi-sal ljubezensko izpoved. V njej sem rekel (kar je res!), da sem se od nekdaj zanimal za škilaste oči, da pa tako, očarljivega škiljenja še nisem nikoli srečal, kakor je bilo ravno njeno. Mislim sem pošteno, ampak dama mi je odgovorila, da sem nespodoben človek in grobjan; pa sem jo izkupil! Tudi sem opo-zoril neko gospodično, da ji spredaj manjka zob in da bi bilo bolj pametno, dati se plom-birati, kakor brezzob romati po svetu. Za ta nasvet sem bil poplačan s pogledom, ki me je kratko in malo podrl.

Po takih junaštvih sem končno odjadral v noč, pa spet ne v hotel. Nekje sem našel mladega, idealnega študenta, ga peljal v ka-varno in mu prigovarjal, naj se obesi, ker za idealne ljudi ni prostora na svetu. Bil je dejansko jako ganjen in je jokal; ne verja-mem pa, da se je obesil. Nazadnje sem šel k Schwentnerju, ki je bil ravno odprl, ga na-pumpal za nekaj kron in odšel končno spat. Zdaj sem celo malo vesel, da je vsa, nora noč tako zabavno minila. Bog mi odpusti ta greh zaradi mnogih drugih dni, ki sem jih v zapovedani čednosti prežaloval!

Kako je zdaj z mojim kabinetom? Je gospo-dična Dolenčeva še tam? Zmerom sem poza-bil, da bi ji poslal pozdrav. In gospe Jerajevi ravno tako.

Njene fotografije so dobro opravile svoj na-men. Če bi vedela, kako ljubka je kot fanti-ček! Smrekar jo je odlično karikiral! Izšla bo namreč knjiga, ki bo prinesla vse še ži-veče slovenske umetnike in pesnike v kari-katurah. Besedilo pišem jaz. Moja slika je kompletna bridkost! Ena je bila pri Schwen-tnerju razstavljena; z napisom: »Resnična podoba svetega Janeza Nepomuka z Vrhni-ke. Z gloriolo okoli glave in z velikanskim rožnim vencem v sklenjenih rokah! To bo fletna knjiga!

Pisal sem Ti že, zakaj sem se pravzaprav preselil v hotel. S Kristanovo ženo je zme-rom slabše. Zaradi histerije postaja pravi zlodej za vso okolico.

Vsak dan sem tam, pa ne vzdržim več kakor pol ure. Obžalovanja vreden je njen mož; dobesedno propada. V hotelu je življenje sicer malo drago, toda ni mi žal, da sem se preselil. Zdavnaj že bi bil moral to storiti, če me ne bi bil zadrževal ozir nanj. Bolelo ga je, ker je slutil, zakaj sem pobegnil.

Zdaj sem za to pot dosti čenčal. Dan in uro prihoda Ti naznanim brzojavno. Morda Ti še enkrat pišem; toda zdaj ne more priti nič vmes.

Dotlej se imej dobro! Srčne pozdrave in po-ljube!

Pozdrave vsem. Ivan“ (Ms 947, 23).

To je bilo zadnje pismo Ivana Cankarja pred odhodom na Dunaj, ki pa je bilo po deve-tih mesecih, tudi zadnje Ivanovo bivanje v habsburški prestolnici. Z Löfflerjevimi je imel še nekaj časa pisemske stike.

Med odhajanjem na Dunaj je napisal nove-lo **Siromak Matija**. V njej je opisano Ivano-vo trganje od tistega, kar se imenuje dana obljuba, zaročenčeva beseda. Zaljubljeni Matija je odločno neodločen in želi, da bi se razmerje z zaročenko čim prej končalo, pa kakorkoli že. Dekle se v literarni pripovedi zave položaja in pravi zaročencu:

„Čemu bi govoril take puste besede, ki so na jeziku, v srcu pa jih ni! Rajši govori neprijazne besede, le da iz srca govoriš! In če ti je težko, pa mi samo roko daj in reci adijo ... en lep adijo za vsa tri leta, ko sem te ljubila!“ Prebledel je; na srce mu je bilo potrkalo kakor tiha roka, zašepetalo je: „Ne reci!“

„Tudi jaz sem te ljubil!“

Francka se je počasi vzdignila; čisto bled je bil njen obraz, oči so bile motne in suhe.

„Vrnila ti bom prstan, Mate; poročno obleko, ki si mi jo kupil, pa bom hranila; pogledala jo bom in jo pobožala, kadar ne bom mogla spati ...“

To ga je zbolelo.

Česa se je zbal? Kaj je spoznal, ki je sebe imenoval popotnik, hudodelec? Kaj ji je hotel povedati? Francka ni vedela, kaj ji hoče reči.

„Ne razumem te; tako govori, da te bom razumela; nisem učena; ti sam si rekel, da sem otrok, ko si me še rad imel ...“

„To sem mislil povedati, Francka, da bi morda dan prišel, ko bi ne imela kruha, da bi morda čas prišel, ko bi doma ne imela ...“

„Vse to sem vedela že prej, Mate, ko si me še rad imel! ...“

Tako kot Matijo v avtobiografski pripovedi je bilo v življenju Ivana strah revščine. Skoraj vsako pismo, ki ga je pisal zaročenki, to dokazuje. Prijatelji so ga razumeli, a ne povsem. Še najmanj tisti, ki so imeli zagotovljeno eksistenco. Lojz Kraigher je menil takole: „Naš narod te ubija, ker te ne more preživljati. In jaz mislim, da se ne zbereš prej, dokler si ne zasiguraš brezskrbnosti. Nikar ne forciraj glumljenja, da si naš prvi pisatelj, ki živi samo od peresa. To te vendar preveč stane“ (ZD XVII, 390). Res je. Črtice, novele, kratko prozo je pisal, da bi ‚imel za sproti‘.

In stalo ga je neveste. Literarna junakinja Francka v noveli Siromak Matija – nevesta, ki ga je imela še vedno rada, je ob slovesu

zašepetala: „Pa boš včasih pomislil name ... in takrat Bog s teboj in s tvojo dušo!“ Tako se je tudi zgodilo.

Steffi, oziroma literarni junakinji Francka v Siromaku Matiji in še posebej Anka v noveli Iz Ottakringa v Oberhollabrunn, sta opisani kot nevesti – prstan, obleka, čevlji, vse je bilo že pripravljeno; vse – razen ženina. Ženin se je zbal ljubezni, s katero bi ga dekleta z zakonom preveč navezalo nase. Njegova pisma so polna obljub, polna hrepenenja po ljubezni. Čeprav si želi – da bi ga ljubljena oseba, ‚spravila v red‘, mu pomagala pri premagovanju vsakdanjih skrbi in pri varčevanju – ga je tega neznansko strah.

Steffi je včasih potožila, da je njen zaročenec ne mara peljati s seboj v družbo; vedela je le za nekatere prijatelje, ki so prihajali k njemu na obisk. Župančič, Jerajeva, Kraigher, Štebi, Kristan, Poljančeva ... Njegova ljubezen do Steffi je bila igra. Mršil jo je, božal, se dobrikal in jo navadil na vdanost; ta vdanost pa ga je hkrati motila, sovražil jo je, ker je bila obvezujoča. Po tistem, ko ‚ni bila več dekleta‘ in je pričakovala, da bo z njim ustvarila dom, družino, pa jo je začel zapuščati.

Strašno je bil ljubosumen. V gledališče je šla lahko samo z mamo ali ven s katerim od njegovih prijateljev, recimo, s pesnico Jerajevo na balinanje v Gersthof. Poleti se je slovenska družba hodila kopat na Donavo. „Tja ni maral ne s Steffi, ne z družbo slovenskih znancev. Ni maral, da bi se razkazoval med nagci,“ je povedala Vida Jeraj Hribar. „Rad pa se je igral z otroci, tudi z mano, ko smo bili na obisku, zlasti pa z obema Löfflerjevima fantoma: Willijem in Alfredom,“ mi je omenila Vida Jeraj Hribar, leta 1999.

*

„Poljubil me je že kot otroka tu pa tam,“ je povedala Steffi radovednim slavistom, mnogo, mnogo let potem, ko sta se imela rada. Je

bil Ivan sposoben kaj več v odnosu do drugega spola kot božanja in poljubov? Morda je tudi v tem pogledu *varčeval*, da ne bi izgubil sam sebe, svojih misli, ki jih je pretakal v besede, v zgodbe. Tako se je spraševal en del razlagalcev pisateljeve osebnosti.

Drugi so se pri ocenjevanju del Ivana Cankarja in njegove osebnosti naslanjali na študije Lojza Kraigherja, ki je menil, da izvira Cankarjeva pisateljska moč in svojevrstnost iz manjvrednostnih kompleksov, ki jih je povzročila njegova bolezen enureza – mokrenje. Da mu je ta bolezen onemogočila normalno spolno življenje in da je bila tudi zaroka z lepo, mlado in nedolžno Steffi le bolj zunanja kretnja, s katero je varal sebe in okolico. Podobno je menil tudi Anton Slodnjak, češ, da je Ivan »hlinil ljubezen namesto strasti«.

Takšna razlaga se je zdela nesprejemljiva za dr. Marjo Boršnik, profesorico na Oddelku za slavistiko ljubljanske univerze. Decembra 1952 in januarja 1953 je stopila v stik z nekdanjo Ivanovo nevesto, pogovarjala pa se je tudi z bratom Steffi Löffler, z Willijem. Njej je povedala 66-letna gospa, v Cankarjevih časih Fräulein Löffler, povsem drugačno zgodbo, ki dokaj izključuje Kraigherjeve trditve. V marsičem se ujema z vprašanji in odgovori, ki jih je še živečim članom družine Löffler postavil dr. Anton Slodnjak leta 1951, na osnovi njih pa je poročilo v imenu obeh bratov in Steffi posredoval Willi Löffler. Žal je njegovo poročilo izšlo šele leta 1976 in ga v zbranih delih v glavnem niso upoštevali. Delno so citirali dr. Marijo Boršnik in še to precej obzirno in predvsem tisto, kar je o Cankarjevi zaročenki povedal Willi, ki je vselej pogrešal sestrsko ljubezen.

Ivan Cankar je bil prijazen, občutljiv in z vsemi v družini Löfflerjevih dobrsrčen. Bil je strasten kot ljubimec; res pa je, je povedala Steffi, da je bilo težko prenašati njegovo

ljubosumje. Mučil jo je s tem tudi takrat – edinkrat, ko so šli – vsa družina – na izlet izven mesta. V Oberhollabrunn: „Bilo je tam nekaj kmetov, jaz sem se smejala in to mu že ni bilo prav. Bala sem se, da me bo ubil. Bil je sposoben za vse. Sklenila sem, da z njim ne grem nikoli več nikamor. In res je ostalo pri tem.“

*

Nesrečni izlet je postal snov za eno izmed najlepših kratkih proznih del, v katerem so strnjena najgloblja občutenja, strahovi, podzavestni znaki samomorilnosti, grobost vsakdanjega življenja, v kateri se izgublja nežna ljubezen, povsod znaki revščine, v kateri pa so ljudje drug drugemu največji tujci. Tedaj je nevesta že vedela, kako malo je ostalo od ljubezni.

O vsaki potezi, o vsakem šivu na obleki je razmišljala. Tisto leto, ko sta naročila poročno obleko, je prišla na Dunaj moda iz

14. Model poročne obleke iz leta 1907.

Pariza. Odstopala je od klasičnih modelov. Saten *suple* ali prikupen krep iz Kitajske naj se oprijemata telesa; ovijajo ga čipkasti volani. Poseben dodatek naj bo dolg pajčolan iz pravih čipk, ki padajo kot prosojni oblaki. Kolikokrat je potem, ko je imela obleko že v omari, gladila te prosojne oblake. Se vrtela z njimi. In od sreče-nesreče zajokala. Nazadnje pa je obleko, kot sedemnajstletna Mira v Ivanovi pripovedi **Ulici umirajočih**, odložila v veliko škatlo in jo pokrila. Tako je bilo v Ottakringu.

Iz Ottakringa sta se peljala čez Donavo, mimo Floridsdorfa in Mittergraberna, v Oberhollabrun.

„Kam pa ... tako našemarjena?“ ju je pozdravila najprej hišnica in oskrunila njuno ženitovanjsko namero. Iz kraja v kraj na le-

vem bregu Donave so ljudje s svojim prostastvom žalili njuno čisto ljubezen. Kočijaž, ki ju je vozil, je skočil z voza in opravil svojo potrebo, kar tako – prostaško.

Nič se ni ujemalo z njuno nežnostjo. Drobline in umazanija na gostilniških mizah, nagovor nasilnega krčmarja: „Čemu ta maškerada? Čemu se s svojim grehom vlačiš po deželi in zvoniš na vse strani in pridiguješ pohujšanje?“

In ko sta v Mittergrabernu zašla med svate, ki so ju vabili, naj zaplešeta še onadva, je nevesta zavzdihnila: „Midva ne.“ V odgovor na nevestin ‚midva ne‘, je položil Ivan v misli ženinu simbolno pripoved: „Miloresen, topel je bil njen glas, tih njen pogled. Kako sem ji bil hvaležen za tisto besedo ... spretela me je slajše po vsem telesu, nego sam odkritosrčen poljub. Midva ne! Pred ljudmi,

15. Pismo Steffi Ivanu Cankarju, 5. 12. 1908. Piše, da se cesarjevih svečanosti zaradi gneče niso udeleževali. Omenja še, da je bila stara 21 let. In: „Piši mi kmalu. Prisrčne pozdrave od matere in bratov.“ (...). (NUK, Ms 819, ovoj 4, št. 3).

pa čeprav so prešerni svatje, se ne bova objela, ne poljubila, le naskrivaj se bova spogledala, le pod mizo si bova stisnila roko; objem bi bil izdajstvo, poljub bi bil prešestovanje. Devetkrat bodi zaklenjena glorijska v najinih dušah, edinole nama naj sveti!“

V midva ne je bila Steffina odločitev in Ivanovo olajšanje, da se je razdrlo gnezdo, ki sta ga gradila dolga leta.

*

Ob obletnici rojstva Ivana Cankarja, največjega slovenskega pisatelja, je tudi mene zanimalo njegovo dunajsko življenje. Odpravila sem se na Dunaj.

„Kam pa vi?“ sta vprašali gospodični, najverjetneje Dunajčanki, ki sta na vlaku sedeli na nasprotni strani v kupeju.

„V Oberhollabrunn.“ Spogledali sta se, kot da ne bi verjeli. Meni pa je bilo všeč, da sta se začeli pogovarjati z mano. „Veste, tam se je pred sto leti godilo ženitovanjsko potovanje. Potovanje, ki ga ni bilo,“ sem jima poskušala razložiti.

Dekleti sta se čudili: „Godilo se je – pa se ni zgodilo?“

„Ja, prav to. To je popisano v dvajseti knjigi zbranih del našega Cankarja.“ Pokazala sem jima v knjigi pred seboj strani od 103 do 135, lahko sta prebrali tudi naslov Od Ottakringa do Oberhollabrunna.

Še bolj sta se čudili. »Dvajset knjig, da je napisal, ko je bil star malo čez trideset?“

Navdalo me je s ponosom. Preprosto sem jima začela razlagati, da je Dunaj tudi malo slovenski, ja, tudi Ottakring, čeprav se to slabo sliši; to ni ‚zentrum‘, izkaznica, s katero pokažeš, da nekaj si. Toda tudi drugi pisatelji so bili rojeni tam ali ustvarjali in imajo na pročeljih hiš spominske plošče. Petzold, Knapp, Weinheber ... In glasbeniki Lehner, Gruber ... Le da so, *domači, slovenski* častilci, ki živijo danes od njegove slave, zmanjšali pomen in njegovo vlogo v

literaturi in napisali na spominski plošči v nemščini: Tukaj je živel in deloval v letih 1899–1909 slovenski pesnik Ivan Cankar. Samo Slovenci vemo, kar je sicer na drugem delu spominske plošče napisano v slovenščini, da je bil pesnik in pisatelj. In še veliko več kot to.“

Dekleti sta grizljali čips in preusmerili pogovor:

„Ottakring danes ni tak, kot je bil pred prvo svetovno vojno. Je živa in pisana dunajska četrt, v kateri najdeš vse: od indijske svile, jemenskih dišav, zastavic srbskih nogometnih klubov, cenениh oblačil in hrane v turških restavracijah, do znancev ob veseli turbo glasbi ob sobotah in nedeljah. Tam se lahko zabavaš do jutra. Ima vonj po Balkanu, po Afganistanu. Ena tretjina prebivalcev Ottakringa je rojenih v tujini.“

Čez čas smo skoraj vsi v kupeju malo zadremali. Spielfeld in potem Graz-Gradec. Vlak se je ob Muri nagibal sem ter tja. Poletna vročina je izpuhtela. „Ko si na Semmeringu, si že na pol na Dunaju,“ so šepetali zadaj. Spomnila sem se, kako vroče si je Ivan želel, da bi se peljal po Semmeringu navzdol, da bi bil čim prej pri svoji zaročenki.

Tudi dekleti, nasproti mene v kupeju, sta se zdramili. Ena od njiju je drsela s prstom po tablici in rekla: „Tistega Oberhollabrunna ni več. Je kraj, ki se imenuje Hollabrunn.“

Hvala, ker ste mi povedali.

„Toda ali se je kaj zgodilo na tistem ženitovanjskem potovanju v Hollabrunn?“

„O, se je zgodilo. Same prispodobе. Nevesta je bila oblečena v poročno obleko, ki ji jo je kupil. Ko sta se odpravila na potovanje, zjutraj, sta blizu floridsdorfskega mostu zagledala tesno objet utopljeni par prevezan krog pasu; ko sta se vračala, sta bila utopljenca še vedno tam, telesi sta se vzdignila beli, še vedno tesno objeti onkraj smrti:

„Visoko stojita, mirno, na naju strmita ... in to si ti in to sem jaz! ...“ To je bilo tako blizu resničnega. Ženitovanja je bilo konec.“

Nato sta gospodični prosili, če jima lahko preberem konec. Da bi ga radi slišali. Konec. Ker konec vedno pove vse. Poskušala sem prevesti Ivanove misli v nerodno nemščino, kajpak, slabšo od tiste, ki jo je govorila Steffi, ker je bil to njen materni jezik:

„Proti koncu zgodbe, ko sta se vračala na Ottakring, piše glavni junak, da je nevesta trdno zaspala v njegovem naročju. Dobe- sedno: „Njen obraz se je svetil v nenavadni, čeznatura beloti; na njenih ustnicah je bil ugasnil topli smehljaj, resne so bile, skoraj žalostne. Z desnico sem jo objemal krog pasu, v levici pa sem tiščal odprto steklenico žganja – kdové, kje in kedaj sem jo bil zalotil.“

Ženitovanja je bilo konec.

Literatura:

1. Irena Avsenik Nabergoj: Ljubezen in krivda Ivana Cankarja, Založba Mladinska knjiga, Ljubljana 2005.
2. France Bernik: Ivan Cankar, Založba Litera, Maribor 2006.
3. Franc Cankar: *Žlahta*, družinska kronika, Založba Obzorja, Maribor 1971.
4. Bogomil Gerlanc (urednik): Ivan Cankar Glasnik naših dni, izdala Ljudska prosveta, založil Slovenski knjižni zavod, Ljubljana 1946.
5. Marijan Košiček: *Ženska in ljubezen v očeh Ivana Cankarja*, Založba Tangram, Ljubljana 2001.
6. Dušan Moravec: Slovensko gledališče Cankarjeve dobe (1892–1918), Cankarjeva založba, Ljubljana 1974.
7. Dušan Pirjevec: Ivan Cankar in evropska literatura, Cankarjeva založba v Ljubljani, 1964.
8. Dušan Pirjevec: Hlapci, heroji, ljudje, Cankarjeva založba, Ljubljana 1968.
9. Anton Slodnjak: Odgovori na vprašanja o Ivanu Cankarju, Sodobnost 1976, št. 5, str. 467–475, 520–534.
10. Anton Slodnjak: Tujec, Roman o Cankarju, Založba Mladinska knjiga, Ljubljana 1976.
11. Franjo Baš: Pri Cankarjevih znancih na Dunaju, Nova obzorja 1950, str. 27–39.
12. Marja Boršnik: Razgovor s Štefko Löffler, Nova obzorja 1954, str. 85–98.
13. Alfonz Gspan: Štirideset Cankarjevih pisem Štefki in Albinu Löffler, Naša sodobnost 1956, št. 5–9.
14. Alenka Auersperger: Pri bratu Karlu v Sarajevu, Vrhniški razgledi 7, Vrhniško muzejsko društvo, 2006, str. 41–56.
15. Katalog ob razstavi Cankarovo pozorišče 1976–1976, Ljubljana, Novi Sad, Beograd, Dubrovnik 1976.
16. Zbrano delo IV, glavni urednik Anton Ocvirk, knjigo pripravil in opombe napisal Dušan Moravec, založba DZS, Ljubljana 1968.
17. Zbrano delo XVI, glavni urednik Anton Ocvirk, knjigo pripravil in opombe napisal Dušan Moravec, Založba DZS, Ljubljana 1972.
18. Zbrano delo XVII, glavni urednik Anton Ocvirk, knjigo pripravil in opombe napisal France Bernik, Založba DZS, Ljubljana 1974.
19. Zbrano delo XX, glavni urednik Anton Ocvirk, knjigo pripravil in opombe napisal France Bernik, Založba DZS, Ljubljana 1974.
20. Zbrano delo XXVII, glavni urednik Anton Ocvirk, knjigo pripravil in opombe napisal Jože Munda, Založba DZS, Ljubljana 1971.
21. Zbrano delo XXVIII, glavni urednik Anton Ocvirk, knjigo pripravil in opombe napisal Jože Munda, Založba DZS, Ljubljana 1972.
22. Zbrano delo XXIX, glavni urednik Anton Ocvirk, knjigo pripravil in opombe napisal Jože Munda, Založba DZS, Ljubljana 1974.
23. V prispevku omenjena Cankarjeva pisma Steffi se nahajajo v Rokopisnem oddelku Narodno in univerzitetne knjižnice v Ljubljani, pod signaturo Ms 820, ovoj 4 in 5 in Ms 947; Steffina in Albinina Ivanu Cankarju pa pod številko Ms 819, ovoj 4.

BIL JE TOPEL JUNIJSKI VEČER ...

OKENCE, GLASILO MLADIH IZ VERDA

Če kateri že koli predmet raziščete pravilno, se z njim pokaže vsa družba.

Andre-Georges Hadricourt

... Tokrat se skušam spomniti dni, ko se nam je utrnila misel o izdajanju Okenca. Pošteno sem se moral potruditi, celo s prijatelji sem stopil v stik, da sem izvedel vso resnico, kajti prve številke nisem nikjer našel.

Bil je topel junijski večer 1974. leta. Menda je bilo že pozno v noč. V Retovju smo pekli »kupljeno kuro ali zajca«. To tudi ni važno. Takrat je naša aktivnost kar prekipevala in hoteli smo jo spraviti tudi na papir. Ta ideja je vse prevzela in celo noč smo debatirali o vsemogočem.

Menda naj bi se po prvi zamisli glasilo imenovalo po naši prelepi soteski Retovje, a smo se potem odločili za Okence ... se je v uvodniku že 8. številke glasila Okence junija 1979 spominjal urednik glasila – Gabrijel Hladnik.

Okence je bilo glasilo mladih iz Verda; prva številka je izšla leta 1974, zadnja pa je ugledala luč sveta maja 1987.

Glasilo je izdajal Okrajni odbor zveze socialistične mladine Slovenije Verd (OO ZSMS Verd), prve številke so tiskali v IGRAD-u¹, od 5. dalje pa je priskočila na pomoč Občinska konferenca Zveze socialistične mladine Slovenije Vrhnika (OK ZSMS Vrhnika).

Posamezni izvodi so izhajali različno, največkrat enkrat letno, kdaj enkrat na par let, nekajkrat pa celo dvakrat letno. Mnogokrat so izdajo zaključili v zadnjih tednih leta, zato so v glasilu pogosta tudi novoletna voščila in vabila na praznična srečanja.

Glasilo je mladina začela izdajati predvsem zato, da bi zapolnila vrzel med tovrstnimi publikacijami in da bi obveščala krajanke in javnost o delovanju OO ZSMS Verd in dogajanju v domači krajevni skupnosti². Okence je bilo edino glasilo v KS Verd in eno redkih, ki so tedaj sploh izhajala v občini Vrhnika. Ko je urednik poslal (verjetno) 5. številko na uredništvo oddaj V korak z mladimi, so prejeli za glasilo naslednjo oceno: *Okence, glasilo mladih iz Verda, kaže mikavno zavzetost, da se del energije tamkajšnje mladine zgosti tudi v pisani besedi, pa naj gre za informacijo, pozivanje k aktivnosti ali za poizkuse izpovedi v literarni pisavi.*³

Glasilo Okence je bilo tehnično enostavno razmnoženo (ciklostil, platnice od 4. številke dalje tiskane), s pisarniškimi sponkami vezano glasilo. Razen 1. številke, ki so jo zaman iskali že pet let po izidu, je ohranjenih vseh nadaljnjih štirinajst izvodov⁴.

Glasilo je izhajalo v različnem številu izvodov; od 150 do 300. Uredništvo in pisci član- kov so se podpisovali s polnimi imeni, ime- ni, vzdevki, psevdonimi in šiframi, v zadnjih številkah pa je v Okencu – oknu, očesu, ogle- dalu časa – čedalje več člankov anonimnih, nepodpisanih.

Podpisani avtorji in zbiralci besedil in sestav- ljavci križank in ugank (v posameznih šte- vilkah): Benkovič Mojca (6), Bole Boris (11), Bolha Janez (10), B. Tanja (15), Cunder Ma- tjaž (2, 3, 4), Cunder Tomaž (7), Dobrovoljc Andrej (9, 12), Dobrovoljc Blaž (8), Dobro- voljc Katarina (12), Dobrovoljc Marija (11), Dobrovoljc Marinka (10, 11), Dobrovoljc Niko (13), Drašler Boris (10, 13), Drašler Janez (3), Drašler Tanja (15), Frumen Tone (12), Gorenc Marta (12), Hladnik Gabrijel, Elo, Ele (2, 3, 4, 5, 6, 8, 10), Hren Stanka (9, 10, 11), Jarc Irena (11), Knapič Mateja (10), Martinšek Bojan (3), Miklavčič Ksenija (8, 9), Močilar Matjaž (10), Novak Peter (10), Oblak Mirko (5, 7, 9, 10, 11, 12), Petrič An- drej (8, 10, 11, 12), Petrič Ksenija (5), Rihar Branka (9, 10), Rihar Marjan (5, 8, 9, 10, 11), Stržinar Mojca (9), Susman Jakob, Jaka (2, 3), Škof Zvone (2, 3, 4), Troha Tamara (15), Vidmar Janko (5, 6, 7, 8, 9, 10, 11), Žakelj Janez (3), Žirovnik Matjaž (4).

Okrajšana imena in psevdonimi (v posa- meznih številkah): Aero bik (13), Alergičen gospod (4), Alkoholno navdahnjeni (15), An- drej (5), Andrej (14), B'čk (11), Blaž (14, 15), Bojan (15), Boris (14), Brigita (6), Češnjica 83 (13), Darja (15), F. G. (12), Gabrijel (3), Gita (15), Helenca (7, 8), H. G. (12), Irena (6), Irena (14), Jak (5, 7), Jana (9), Jani (9), Jerdna (13), Jest – Ogi (15), Joco (13, 14),

Joži (11, 14), J. V. (13), Katka (15), Kroglični ležaj (13), Ksenija (4, 6, 7, 8), Ksenija (14), Kuharski mojster (2), Laik (3, 5), Lavro (15), Lenart (14), Leon (ni treba) (15), Marija (8, 10), Marina (8), Marjan (5, 6), Marjeta (14, 15), Mateja (7, 8), Mateja (15), Mladinka (11), Mojca (14), M. R. (11), Nekdo (11), Ne- posredni udeleženec (8), Nesrečni Romeo (4), Niko (14), Nina (5, 10), N. N. (6, 10), Opozicija (14), Oštir (11), Pastor (14), Pavla (15), Pika (3), Polona (10), Premraženi mla- dinci (11), Prešernov Franci (8), Prvošolček Dobrovoljček (11), Referent za fantovšne (10), R. M. (11), Samc (5), Sam Ms Doland, Dog street 13, New Castle, Sckotland (5), Si- romak Mozga (2, 10), SMB oblaki (14), Smi- ljan (15), Sodelavci (4), Sončna uprava TOZD Javni WC Verd, direktor V. T. (5), Sony (15), Splošno prepisovalstvo Fratr (11), Stanka (8, 10), Suljo (6), Sv. Jaka (2), Šminka (12), Špe- la (14), Šrangar (11), Štirje kovači nakladači (7), Tanja (12), Tatjana (14), Team strokov- njakov (4), Tine (15), Tine Zainteresiran (7), Toni (11), T. P. Lenart (13), Utrujeni mladi- nec z lopato (14), v. a. (3), Veliki lažnivec (3), Vili (5), Vojak Marjan (12), Vojnik Stane (3), Vremenoslovna družba Von Britaf, pri Cerkvi št. 17 (15), Žalujoči ostali (4), ŽNJ (10, 11), 13-1-10-12 (2, 3, 4).

V vsaki številki je na začetku objavljen nago- vor urednika, poročilo o delu mladinskega aktiva ter program za naslednje leto, sledijo poročila o dogajanju v Krajevni skupnosti, reportaže z različnih pohodov, analize špor- tnih dogodkov in tudi poročanja s političnih srečanj tistega časa.

Kulturno delovanje je bilo v veličastnem raz- cvetu; v Domu⁵ sredi Verda in ob različnih spomenikih so mladinci pripravljali recitale, proslave in spominska srečanja. Vsako sezo- no so se lotili novega gledališkega teksta in delo večinoma okronali z uspešnimi premi- erami in gostovanji v drugih krajih občine.

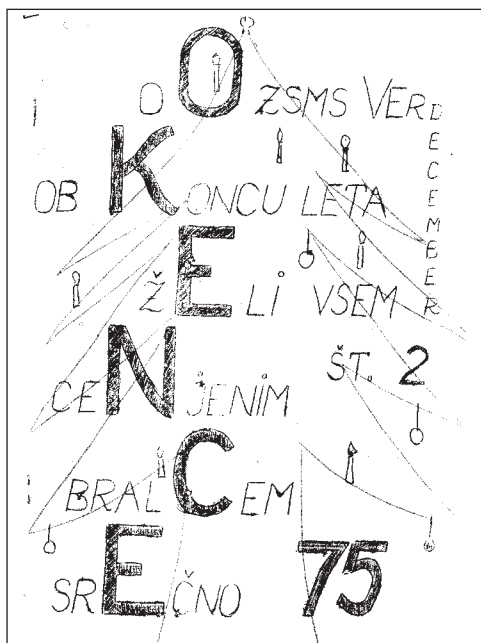
16. Pred spomenikom talcem, padlim borcem in žrtvam 2. svetovne vojne se je odvijala večina krajevnih proslav vse od odkritja leta 1958 do konca devetdesetih let. (arhiv Polona Gruden)

V glasilu Okence so mladi objavljali tudi svoja dela, prve literarne poskuse; prozo, poezijo, šale, anekdote, uganke ... in vedno znova vabili k sodelovanju in ustvarjanju prispevkov tudi druge krajanje. Želeli so si, da bi *glasilo postalo splošno informativno sredstvo o dejavnosti krajevnne skupnosti*⁶. Iz leta v leto so mladi novinarji in dopisniki ugotavljali, da je Okence sicer v kraju med najbolj priljubljenimi čtivi, a zanj pišejo vseeno le sami. Da bi povečali število dopisnikov, je predsedstvo OO ZSMS Verd sprejelo več sklepov. Prvi je bil, da naj vsi člani predsedstva napišejo po en članek. Tega se je večina sicer držala, vendar to ne more biti dolgoročna rešitev, saj se krog dopisnikov tako ne povečuje, pa tudi vsebina člankov je enostranska, saj prihaja »od zgoraj«, ne pa iz širokih vrst mladih ... na ta način bi se Okence preimenovalo v glasilo predsedstva mladinske organizacije. Drugi, boljši sklep je bil, da poleg svojega – vsak član predsed-

stva poskrbi še vsaj za en članek od sedaj neznanega dopisnika, vsi dosedanja redni sodelavci pa naj mrežo dopisnikov čimbolj razpletejo.⁷

S pregledom posameznih številk se pred nami razpre čas, ki je danes, štirideset let kasneje, že del zgodovine. 70. in 80. leta 20. stoletja so bila leta, v katerih so bili otroci, rojeni med 2. svetovno vojno, že starši, in čas, v katerem so se rojevali in odraščali današnji kreatorji Slovenije. V tistih dneh si lahko srečeval in klepetal še z ljudmi, rojenimi v 19. stoletju, leto 2000 pa se je zdelo kot del znanstvene fantastike. Nismo poznali mobilnih telefonov, računalnikov, med prvimi avtomobili so kopitljale še konjske vprege, bil pa je to še čas, ko so tudi mladi prevzemali odgovornost za družbene pojave in aktivno prispevali k razvoju domačega kraja. Pa prelistajmo teh štirinajst snopičev!

Najboljši amaterski mladinski aktiv v Sloveniji ...

17. Okence 2

Okence 2, december 1974

Glavni urednik: Jakob Susman

Odgovorni urednik:

Gabrijel Hladnik, Zvone Škof

in Janez Drašler

Tipkopis: Janja Dobrovoljc, Jelka Levec

Naslovna stran: Gabrijel Hladnik

150 izvodov

11 strani in črno-bela naslovnica

V drugi številki Okenca Gabrijel Hladnik poroča, da je bilo leto 1974 za mladino Verda med najuspešnejšimi doslej.⁸ V želji, da postanejo najboljši aktiv v republiki, so se mladi zbrali in začeli delovati na različnih področjih že septembra 1973. Prirejali so ples, zabave, tekmovanja, srečanja z drugimi aktiv, proslave, hodili na pohode, pri-

18. Udeleženci tekmovanja Naš klub v Celju; od leve Matjaž Žirovnik, ?, ?, Cvetka Vrhovnik, ?, Zvone Škof, zadaj Brane Štivec, Matjaž Leitgeb, Djordje Nikolčič ml., spredaj na levi Janez Žakelj. (arhiv Matjaž Žirovnik)

pravljali različne akcije in oživljali odrska dela. Trud se jim je bogato obrestoval, saj so s prostovoljnim delom in zrelostjo dosegli zastavljeni cilj.

V naslednjem letu so načrtovali nadaljevati tekmovanje v akciji Naš klub 1975⁹; praznovanje Novega leta so organizirali v Zadrugnem domu, januarja so pripravljali premiero odrskega dela Večna lovišča, traso za gozdni smuk Češnjica so obsekali že jeseni, sama športna prireditev pa je bila odvisna le še od ugodne zime. Takoj po praznikih so jih čakala prva tekmovanja v znanju in fizični moči med mladinskimi aktivimi.

19. Zima 1970. leta; Janez Dobrovoljc, Tomaž Gorišek, Franc Gorišek kupuje od Matjaža Žirovnika vstopnico za ogled gozdnega smuka Češnjica. (arhiv Matjaž Žirovnik)

20. Franci Susman na zgornjem delu gozdnega smuka Češnjica, opazuje ga France Turšič. (arhiv Polona Gruden)

21. Priprava proge Češnjice sredi 70. let: spredaj levo Matevž Pleško, Gabrijel Hladnik, Janez Žakelj, Tone Furlan, Minka Škof, Inga Rizman, v sredini Stane Jakopič, Jernej Drašler, Igor Žilavec in Lidija Drašler, zadaj Janez Drašler in Aleš Petrič. Na telovnikih imajo nekateri pripeti »švicarske« belo rdeče križe, saj je Verd že več kot stoletje šaljivo poimenoval tudi Švica, Verjani pa Švicarji. (arhiv Matjaž Žirovnik)

Iz prispevka Jake Susmana izvemo, da je mladina, nabita z energijo in polna elana, želela postaviti manjšo kočo na Pokojišču. Našli so propadajočo kočo na Zavrhu, se z več delovnimi akcijami lotili obnove, a jih je

sredi dela ustavila *ta presneta birokracija*. O odlični uvrstitvi na tekmovanju v gasilskih veččinah, ki je bilo po dvajsetih letih v septembru ponovno organizirano na Vrhniki, poročajo tudi *mlajši verdski*¹⁰ *gasilci*.

Zvone Škof objavlja drugo poglavje zgodovinske črtice Kartuzijan iz Bistre, Matjaž Cunder pa zapiše, kako nadaljuje svoje raziskovanje kraškega sveta jamarska sekcija: ... Raziskujemo predvsem brezna, kajti jam pri nas skoraj ni. Pojem brezno bi si nekdo razlagal, da je to samo razpoka, globoka 5 do 10, morda celo 75 m in se konča tako, kakor se začne. Toda to ni res. Na dnu take razpoke je ponavadi nadaljevanje podzemne jame, ki se vije valovito pod površjem. V tej jami je čisto tudi brezno, ki se spušča še globlje ...

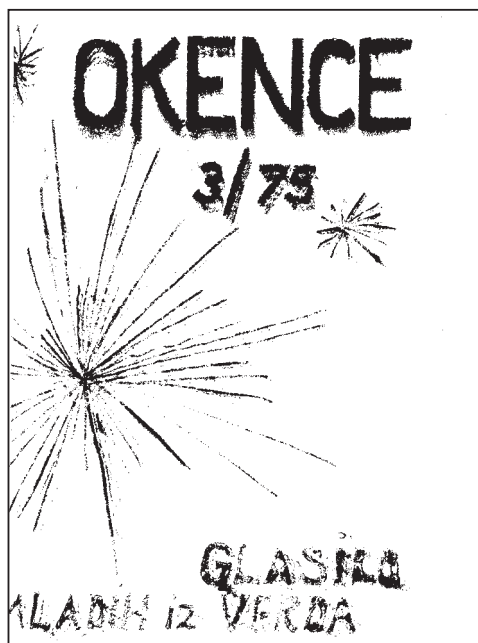
Po 20 minutah vožnje (proti Pokojišču) smo priromali do prvega brezna. Vsi napeto pričakovani raziskovalci hitro poskačemo iz avtomobila, vzamemo potrebno orodje in že smo pri vhodu. Od zgoraj navzdol pogled ni nič kaj prijazen, ko opazujemo temo pod seboj. A nismo se ustrašili. Brezno je bilo z vejami zasuto, tako da ga skoraj ni bilo mogoče opaziti. Pritrdili smo vrvi in že lezemo navzdol, po mastnih in gladkih skalah. Po kakšnih 10 m smo že na tleh. Malo se razgledamo po okroglem prostoru, ki ima 3 m premera ter ugotovimo, da je našega raziskovanja konec. Z zadnjimi upi posvetimo v skalnate razpoke, kar nam nadaljnjo pot odpre netopir, ki prileti iz ozke razpoke, torej brezno se nadaljuje. Z rokami hitro odmečemo zemljo, veje in kamenje in že lezemo v notranjost. Šele sedaj se nam odpre podzemski svet. Nekaj kapnikov v podzemski dvorani stoji že tisočletja in služi za oporo stropu. Nekako vodoravno po hodniku pa je razpoka, iz katere visi nešteto majhnih kapnikov, ki so bolj rjavkaste barve zaradi zemlje, ki jo voda spira v notranjost. Po tleh v ilovici opazimo sledove našega predhodnika. Jama se nadaljuje še kakih 300 m. Tu vidimo polno netopirjev, pripetih na steno. Ti živijo v teh hladnih jamah pri temperaturi 5°C, ne glede na letni čas.

Ko pridemo do konca, pa vidimo podpise predhodnih jamarjev. Najstarejši podpis je iz leta 1812. Priimka nismo razločili, kajti uničil ga je zob časa. Poleg tega je še nekaj mlaj-

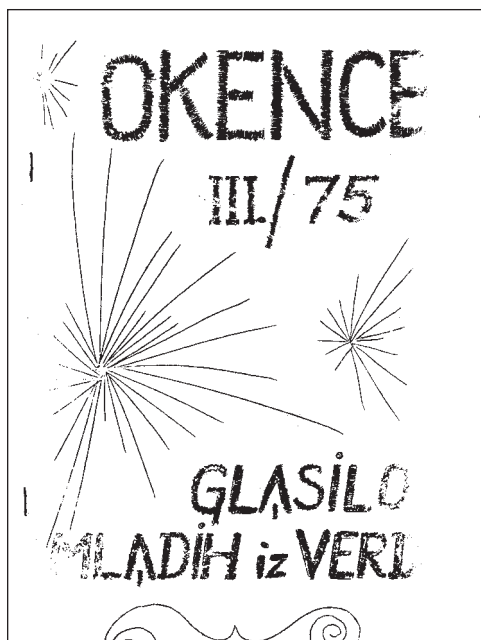
ših podpisov, največ iz vojnega časa. Iz tega razberemo, da so bili tudi naši partizani vneti raziskovalci kraškega sveta, kajti poleg podpisov je tudi peterokraka zvezda ter par pesniških verzov ... Ker se je mračilo, se odločimo še za ogled nam najbližjega in nekdanj zelo lepega Štefinovega brezna. Na žalost pa se zadnje čase vse bolj spreminja v smetnjak. Neznani barbar je pripeljal razne ostanke avtomobilske industrije in jih začel stresati tako, da je že velik kup. Jama že izgublja naravni videz in je sedaj že zelo oravbana, kajti nekdo je od tu odpeljal kapnike kar s kripco za svoj muzej v domačem okolju ...

Za izžrebano rešitev novoletne križanke obljublja uredništvo kot 1. nagrado 30 ND (novih dinarjev), drugo- in tretjenagrajene- ga pa čaka 20 in 10 ND.

V Bistri največji lovski muzej v Jugoslaviji ...

22. Okence 3, prva varianta.

23. Okence 3, druga varianta.

Okence 3, 22. maj 1975

Uredniški odbor:

Glavni urednik: Elo Hladnik

*Odgovorni urednik: Janez Drašler, Pavle Mrak,
Matjaž Cunder, Jakob Susman,*

Tipkopis: Janja Dobrovoljc, Jelka Levec

Naslovna stran: Pavle Mrak

Tisk: IGRAD

300 izvodov

31 strani in črno-bela naslovnica

Ohranjeni sta dve različni naslovnici tretje številke. Ta popisuje bogato kulturno, športno in družbeno življenje kraja. Med najbolj priljubljenimi je prav gotovo kulturno-umetniška dejavnost. Dramska skupina s petnajstim mladinci se je po Treh tičkih in Rožmarinu lotila tretjega odrskega dela – komedije v desetih slikah Večna lovišča (Miro Štefanec). Po več kot desetih nastopih v drugih krajih so z igro nastopili tudi na Naši besedi 75.¹¹

Občinska revija Naša beseda je bila letos v domu JLA na Vrhniki organizirana že drugič. Od 7. do 13. aprila sta se s svojimi deli predstavila tudi mlada literata iz Verda: Gabrijel Hladnik in Zvone Škof. V odmevih na Našo besedo 75 lahko preberemo za skupino iz Verda naslednjo kritiko: *Verdjani so se nam v tej sezoni že tretjič predstavili v Večnih loviščih. Od vseh predstav v kulturnem tednu je bila ta še najbolj postavljena v današnji čas in po tej plati najbolj zanimiva. Slabša stran predstave so peti vločki, ki se ne vključujejo v igro; mogoče bi bilo bolje, če bi imeli glasbeno spremljavo. Drugače pa moramo igralce pohvaliti, od lanskega leta so napredovali in so sedaj že prav dobri amaterji. Spet se je pokazalo, da so gledalcem najbolj simpatični tisti igralci, ki imajo simpatične vloge. Popolnoma človeška reakcija, tega res ne gre očitati nikomur. Ravno zato ženski liki niso prišli toliko do veljave. Razlika je še toliko bolj opazna, ker je med Verdžani že nekaj prav dobrih igralcev. v. a.*

Pripravili so tudi nekaj drugih kulturnih dogodkov; za otroke obisk Dedka Mraza, za žene in delavke iz tovarne LIKO (Lesno industrijski kombinat) proslavo ob 8. marcu, 15. marca proslavo za žene iz ZB (Zveze

24. Dedek Mraz je sredi 70. let. Maticu Mraku prinesel kitaro. (arhiv Polona Gruden)

borcev) in SZDL (Socialistične zveze delovnega ljudstva) pa obletnico gasilcev. Izbrali so tekmovalce za kviz Spoznavajmo svet in domovino¹², organizirali diaproyekcijo ob obisku iz Španije, s prispevki pa mladinci iz Verda sodelujejo tudi v občinskem časopisu Pota mladih.

Oživili so tudi komedijo iz prejšnje sezone Trije tički in z njo dvakrat nastopili na gostovanju v bratski republiki Makedoniji. Dramska skupina je od 24. do 28. aprila namreč vrnila obisk kulturno-umetniškemu društvu Josif Josifović iz Gevgelije. Obisk v Makedoniji podrobno opisujeta Jakob Susman in Gabrijel Hladnik.

Mladi so za tekmovalce spretnosti in znanja organizirali tudi glasbeni nastop, veliko pevcev pa se vključuje v zbor Parketarne Verd. O moškem pevskem zboru, ustanovljenem ob 100. obletnici Parketarne, pove več v svojem prispevku Janez Žakelj: *Takoj na začet-*

ku se je zbralo 30 pevcev in številka je kmalu narastla na 37 članov. Pod zborovodjem Tonetom Jurjevčičem so s petjem obogatili številne občinske prireditve in njihov prvi samostojni nastop v polni dvorani Cankarjevega doma so pozdravljali burni aplavzi konec vsake zapete pesmi.

Med prvaki OO ZSMS so se znašli tudi mladi športniki iz Verda; tako v posameznih zimskih športnih panogah, kot na Trnovskem maratonu, Bloškem teku, teku na Vršič in Po poteh partizanske Ljubljane. V vseh osmih panogah sodelujejo pri športni olimpijadi, štirje člani pa so prejemniki Trofeje vzdržljivosti.

Mladinci sodelujejo z vsemi krajevnimi organizacijami; SZDL, RK, KS, PGD, ZB, imajo svojo gasilsko desetino in vsi člani so podčastniki. Tečaj, ki ga je minulo zimo organizirala Občinska gasilska zveza za gasilce vseh krajevnih skupnosti, v posebnem prispevku opisuje Matjaž Cunder.

25. Dramska skupina na gostovanju v Gevgeliji: spredaj levo Marinka Jevce, v sredini Jakob Susman, v sredini med gostitelji Matjaž Žirovnik in Janez Žakelj, zadaj Niko Nikolčič, Zvone Škof, Janez Drašler, Stane Nagode in Aleš Petrič. (arhiv Matjaž Žirovnik)

Jamarska sekcija namerava zgraditi Jamarški dom (koča v tlorisu 6 x 7 m), ki bo izhodiščna točka za terenske raziskave. V tej številki je zopet predstavljen kraški svet, tokrat speleološka karta Vrhnike in njene okolice.

Gabrijel Hladnik poroča z odprtja največjega lovskega muzeja v Jugoslaviji, v Bistri, 10. maja 1975: ... *Na pobudo lovske zveze Slovenije so preuredili ves levi del gradu ter vanj razvrstili vse vrste živali. Na otvoritvi so poleg lovcev sodelovali tudi Stane Dolanc, France Popit in Leopold Krese, ki so tudi strastni lovci. Vsak od njih je prispeval nekaj živali. Povabljen je bil tudi tovariš Tito, ki pa zaradi parade ni utegnil priti.*

Živali so razvrščene v več skupin in to glede na bivanje in velikost. Takoj na začetku najdemo vsemogoče ptiče iz močvirja in gozda. Sledijo jim manjše gozdne roparice in divjad. Poseben oddelek predstavljajo tudi živali s strmih pečin, največ pozornosti pa vzbuja gozdna pošast – medved. Naj ravno o medvedu, ki je razstavljen, povem nekaj več.

To je medved – svetovni prvak. Ustreljen je bil v revirju Graševka v lovišču GD Jelen Snežnik. Ustrelil ga je nek zahodnonemški lovec. Izčiščen je tehtal 315 kg. Na mednarodni razstavi trofej v Torinu je leta 1973 komisija medvedovemu kožu (223,5 x 145,5) priznala 419,50 točk in dodelila naslov Svetovni prvak. Zavod za spomeniško varstvo

26. Naselje Planum, v katerem so med gradnjo avtoceste stanovali delavci. (arhiv Muzejskega društva Vrhnika)

narave ga je proglasil za naravni spomenik in prepovedal izvoz in tako zdaj krasi Bistriški muzej.

Sledi nekaj pesmi, večinoma podpisanih s psevdonimi, Janez Drašler nam po virih rojaka Marijana Marolta predstavlja prve omembe in razvoj vasi Verd. Še posebej opiše cerkev svetega Antona, po vojni podrtu kapelico sv. Florijana sredi vasi in poziva druge mlade, naj tudi sami iščejo zgodovinske podatke o domačem kraju, naj se pogovarjajo o minulih časih s starši in starimi starši, naj zbirajo stare predmete in druge zanimivosti iz preteklosti.

Na koncu je objavljeno poročilo o delu Krajevne skupnosti. Na zadnjem občnem zboru so sprejeli sklepe, ki naj bi oblikovali bodočo podobo in ustroj Verda: Mirke naj postanejo zazidano območje, nova žaga naj se gradi ob podani dokumentaciji na levi strani poti, ki pelje proti železniški postaji, na desni strani pa se namesto naselja Planum¹³ nameni prostor za solidarnostna stanovanja – vrstne hišice, ki jih bo gradilo podjetje LIKO. Obenem se mora na križišču cest planirati prostor za vrtec in trgovino¹⁴.

V Janezovi vasi so načrtovali ureditev novih pešpoti, ureditev bregov Ljubljaničice, ob cesti Vrhnika-Verd nov pločnik, čez Ljubljaničico pa novo brv od Čepona do vrtca in razširitev obstoječega mostu.

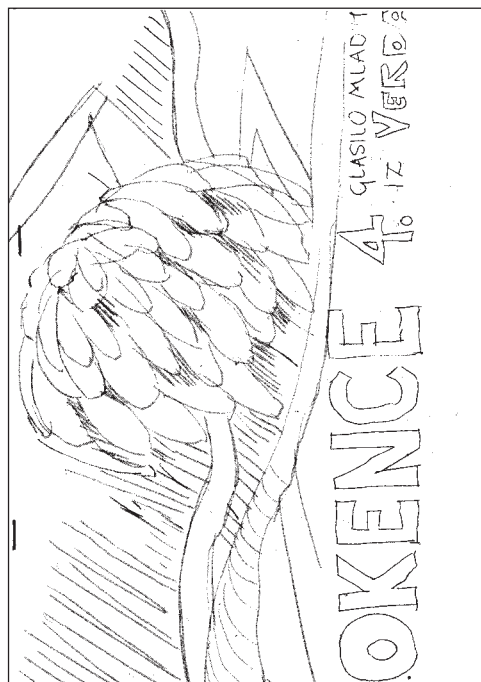

27. Ob desni strani ceste so načrtovali izgradnjo stanovanj, vrtca in nove trgovine. Stroške asfaltiranja ceste je sredi 70. let od križišča do tovarne v celoti kril Kamnolom Verd. (arhiv Naš časopis)

Upravičeno ponosno naštevajo, kaj vse se dogaja na območju KS Verd na gospodarskem nivoju: Lesna industrija, Opekarna, Kamnolom, Muzej Bistra, Kmetijsko posestvo Barje in 15 večjih kmetij (pred vojno je bilo kmetij 63, poleg tega pa še 4 veleposestva).

»Na enem tistih tenkih belih lističev bo napisano moje ime.«

Ivan Cankar, Bela krizantema

28. Okence 4.

Okence 4, 13. januar 1976

Uredniški odbor: Zvone Škof, Janez Drašler

Naslovna stran: Pavle Mrak

Tipkopis: Janja Dobrovoljc, Brane Štimec

Ilustracije: Minka Škof

Tisk: IGRAD

Naklada: 200 izvodov

13 strani in črno-bela naslovnica

Četrta številka Okenca je posvečena stoletnici rojstva Ivana Cankarja. Med teksti je objavljenih nekaj podob velikega rojaka, ki jih je poustvarila Minka Škof, v *Mislih ob 100. obletnici Cankarjevega rojstva* pa Zvone Škof spominja:

... Sto let je minilo, kar je na svet prijal nebogljeneč, umetnik in se vsekakor kot upornik postavil po robu tedanji družbi. S svojo umetnostjo je postal glasnik ljudskih množic, v boju za napredek in pravico. Rojen iz proletarske družine je prebil trpko, grenko mladost siromašnega otroka. V dunajskem predmestju je spoznal bedo velemestnega proletariata. Vzel je na rame težki križ umetnika, ki svoje umetnosti ni stavil v službo vladajoči družbi, ampak je bil njen dosledni in neizprosni kritik. Zato je živel in umrl kot siromak ...

V tej številki je nanizanih še nekaj misli iz Cankarjevih del in iz del drugih svetovnih klasikov ter opis našega kraja v rimski dobi. Sledi še nekaj humoresk, zbadljivk in šal, ki jih Alergični gospod cinično zaokroža z vabilom v Retovje:

Če želite prijeten in koristen sprehod, pojdite v Retovje. Cesta je oskrbovana in posuta s peskom. Ogledali si boste različne (ne novejšje izvedbe) rezervne dele koles, ki imajo novoletni 100 % popust. Na odlagališču smeti v Retovju se je posteljno pregrinjalo že posušilo in prezračilo in ga je nekdo pozabil vzeti z grmovja, kamor je bilo obešeno.

V smučarskih alpskih centrih so ob tekmovalnih progah razne reklame, za katere je bilo treba odšteti veliko denarja. Na stari progi legendarne Češnjice pa so razstavljeni že celo izdelki raznih oblik, ki oskublajo naravo in nudijo čudovit vtis. Posebno na spodnji progi od Retovja do avtoceste Slovenike.

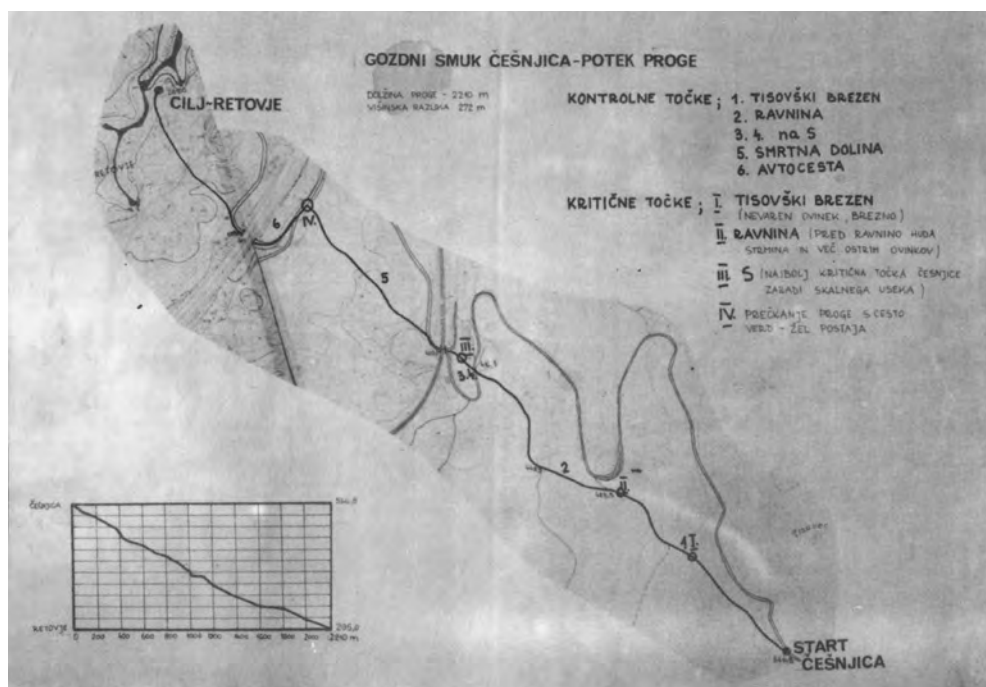
Češnjica, Češ'nca je tradicionalni gozdni smuk, ki ga ob pomoči starejših sokrajanov že dolga desetletja dalje pripravlja mladina iz Verda. Osnovna organizacija ZSMS Verd

je v 70. in 80. letih ob prireditvi izdajala tudi po dva biltena; v prvem so bili naštetih člani organizacijsko-tekmovalnega odbora (častni predsednik, predsednik prireditve, vodja tekmovalstva, namestnik, vodja proge, sodnik na startu, vodja časomerilcev, časomerilci, UKV zveze, vodja kontrol, kontrolorji, zapisnikarji), ura in mesto prijav (gostilna Marinčič) in poimensko navedeni, ki so skrbeli za ozvočenje, preskrbo s čajem, propagando, prevoz opreme na start, prijavo tekmovalcev, strojno urejanje proge, pisanje diplom, zdravstveno pomoč, zbiranje praktičnih nagrad, nabavo medalj, izdelavo startnih števil, zastavic in vrvi, okrasitev cilja, proge in vasi, ograditev prostora, transparente in zastave.

Seveda so zadolžili tudi ekipo, ki je poskrbela za oznako nevarnih mest na progi. V prvem biltenu so bili popisani vsi prijavljeni tekmovalci, splošna pravila za tekmovalce; v drugem biltenu pa so bili objavljeni rezultati tekmovalstva, ki so jih javno razglasili zvečer v Zadržnem domu. Prireditve je bila pravi vaški praznik¹⁵.

Almanah je takoj za naslovnico prvega biltena ob vsaki prireditvi znova sporočal:

Ustna izročila naših očetov in dedov pripovedujejo, da je »Smuk s Češnjice« tradicionalno tekmovalje, ki ima res lepo zgodovino. Verdski kmečki fantje so tudi pozimi odhajali v gozd na delo. Sekali so hoje pod Ljubljanskim vrhom, zvečer pa jih je čakala še

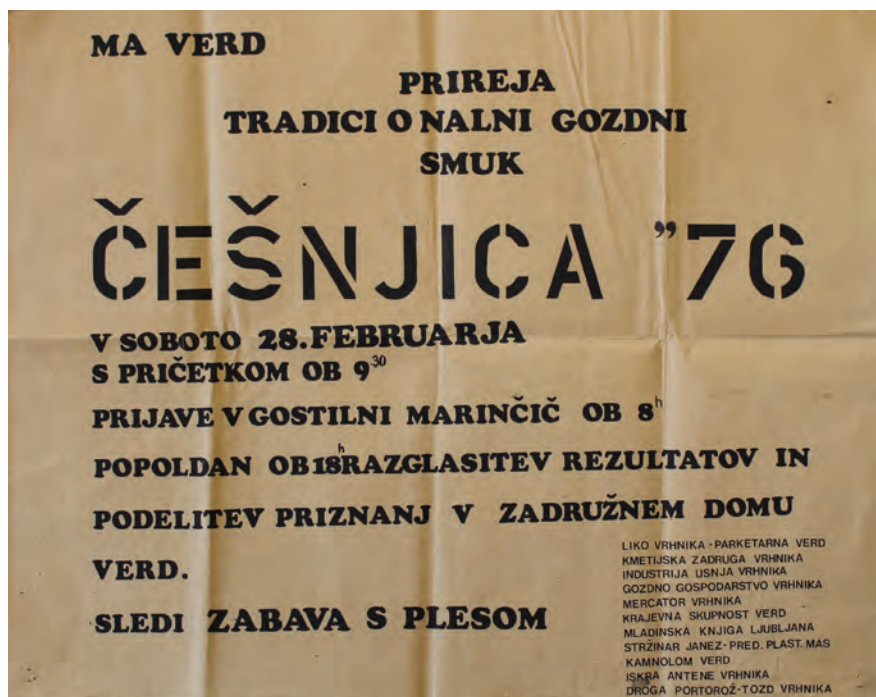

29. Ob prijavi na gozdni smuk Češnjica je vsak tekmovalec prejel skico z označeno dolžino proge (2210 m), višinskimi razlikami (272 m), kontrolnimi točkami (Tisovski brezen, Ravnina, S, Smrtna dolina, Avtocesta) in kritične točke (I: Tisovski brezen; nevaren ovinek, brezo, II. Ravnina; huda strmina in več ostrih ovinkov, III. S; zaradi skalnega useka najbolj kritična točka Češnjice, IV: prečkanje proge s cesto Verd-železniška postaja). (arhiv Mirko Oblak, družina Dobrovoljc)

utrudljiva pot domov. Da bi si jo olajšali, so jemali s seboj smuči in pod mrak so smukali v dolino. Tako so si olajšali hojo po debeli snežni odeji. In fantje ne bi bili fantje, če se ne bi pomerili, kdo je hitrejši! Ker je bila gozdna pot s Češnjice najprimernejša, so se leta 1938 prvič spustili po njej – za zmago, z vrha Češnjice do Zadružne žage.

Od tistega časa pa do danes se je zvrstilo že veliko tekmovanj. Nihče pa se ne spomni, koliko. Če je bilo snega dovolj, so tekmovanje

pripravili; zakaj Češnjica je postala tradicija in verdski zimski praznik. Misel nanjo se je Verjanu ukoreninila. Že ob prvih snežinkah pomisliš: »Morda ga bo dovolj za Češnjico! Da bi ga le bilo!« Češnjica je postala tudi merilo delovanja mladih generacij v vasi. Organizacija tekmovanj, njeno najtežje breme, leži na ramenih mladih. Naj bo in naj ostane zimska Češnjica verdski praznik, praznik mladih in starih. Tudi ta bilten naj pripomore k tej misli.

30. Plakat, ki je vabil na Češnjico 1976. (arhiv Mirko Oblak)

31. Vstopnica za Češnjico 1976. (arhiv Mirko Oblak)

32. Diploma tradicionalnega gozdnega smuka Česnjica 1976. (arhiv Mirko Oblak)

33. Mirko Oblak s pokalom, diplomo in zmagovalnimi smučmi. 1976. (arhiv Mirko Oblak)

34. Mirko Oblak pod »železniško kolono«. (arhiv Mirko Oblak)

Rdeča luč naj ne pomeni STOP!

35. Okence 5

Okence 5, 22. december 1977

Uredniški odbor: Janko Vidmar, Mojca Stržinar, Andrej Telban

Glavni urednik:

Darinka Zalovič, Gabrijel Hladnik

Odgovorni urednik: Ksenija Petrič

Naslovna stran: Janez Drašler

Tipkopis: Darinka Zalovič

Tisk: Občinska konferenca SZDL Vrhnika

Naklada: 150 izvodov

22 strani,

(rdeča, vijolična, bela)

Peta številka Okenca se je pojavila v novi obleki, s tiskano naslovnico v treh barvah.

Takoj na začetku nam različne komisije zapajo načrte za prihodnje leto. Komisija za kulturno dejavnost napove premiero nove igre O, ne, ščuke pa ne in organizacijo in izvedbo proslav ob 2. februarju – prazniku Krajevne skupnosti Verd, 8. marcu in ob pr-

vomajskem kresu. Za jeseni že načrtujejo spopad z novim dramskim besedilom.

Komisija za klubsko dejavnost bo organizirala ples, kulturne večere ob diapozitivih, predavanja in različne kvize, komisija za šport pa že napoveduje nov tradicionalni gozdni smuk Češnjica 78, organizacijo tekmovalanj v šahu in namiznem tenisu ter sodelovanje na mladinski športni olimpijadi.

Komisija za informiranje in propagando obljublja izdajanje glasila Okence na vsakih šest mesecev, načrtuje sodelovanje z glasilom Mlada pota in Našim časopisom ter prevzema stalno nalogo – urejanje vitrine ob vhodu v klubske prostore.

Komisija za mladinske delovne akcije načrtuje takojšnjo pripravo in izvedbo gozdnega smuka, spomladi dokončno ureditev parka in čiščenje okolja s pionirji iz Verda. V sodelovanju s KS in Komunalnim podjetjem so bili zadolženi za nasipavanje materiala pri gradnji pločnika proti Vrhniki, skupaj z ZKO Vrhnika (Zvezo kulturnih organizacij) za pomoč pri prenovi Mik'lčeve kašče, obljubili so ureditev športnega igrišča v Matjaževki in ureditev klubskih prostorov. Ob tem so zbirali tudi udeležence za nove mladinske delovne brigade. Komisija za LO (Ljudsko obrambo) in DS (Družbeno samozaščito) pa je načrtovala kurjenje kresov pred republiškimi in državnimi prazniki, ustanovitev mladinske pohodne enote, sodelovanje na pohodih in vključevanje v akcije, ki jih organizira ZRVS (Zveza rezervistov in veteranov Slovenije).

Klubska dejavnost je bila vsekakor več kot razvita. V prostore v Zadružnem domu so vabili vse, pripravljene sodelovati z mladimi. Klub je bil odprt ob urah, ko so imeli mladi največ časa, zlasti med vikendi. Starejšim in tistim, ki so vse te aktivnosti opazovali le od daleč, pa je glavni urednik s prispevkom Rdeča luč naj ne pomeni STOP, sporočal: ... zelo neslane so razne govorice o tem, kaj vse se dogaja v teh prostorih pri »rdeči luči«. Menda nekateri mladi prav zato ne zahaja-

36. Eden od številnih spominskih pohodov se je vil tudi mimo Štampetovega mosta. (arhiv Naš časopis)

jo v naš »dom«. To pa jim ni opravičilo, saj vemo, da so naši najboljši mladinci vseh generacij prehodili vso to pot. Zato vse mlade, ki se dolgočasijo ob zimskih večerih vabimo, da se pojavijo med nami. Ne grizemo in ne pohujšujemo, temveč smo družabni, zabavni in svobodno gledamo na moderni svet, svet, ki nam ga ponujajo.

Pridite – skupaj bomo reševali probleme!

Na stare čase Verda je ob knjigi Arheološka najdišča na Slovenskem spomnil Janko Vidmar: ... Prav gotovo ste že vsi videli Stražičarjevo hišo, kateri manjka eden od vogalov. Arheologi so ugotovili, da so pri tej hiši uporabljali za ogelni odbijač hiše – zatrejni del rimskega nagrobnika. Le tega so odkopali in je sedaj shranjen v križnem hodniku v Bistri. Vendar pa to ni edina arheološka najdba pri nas. Pri izkopavanju temeljev za Jakopičevo hišo so izkopali žarni grob, ki je nastal v 1. ali 2. stoletju našega štetja ...

Spomine na NOB (Narodno osvobodilno borbo) pa je skozi kraje in skupaj z borci 10. in 11. septembra 1977 obujalo dvesto pohodnikov iz štirih notranjskih občin: Cerknice, Logatca, ljubljanskega Viča in z Vrhnike. Pot od Logatca, preko kurirske postaje TV 17 za Ljubljanskim vrhom, do vrhniške kasarne Ivan Cankar, pa potem za Kurenom in Ja-

mnikom do Podlipe. Tam so prespali na senikih in kozolcih ter se naslednji dan obrnili spet proti Vrhniki, kjer je vojake, borce in mlade aktiviste pozdravil narodni heroj Svarun¹⁶. Dopisnik Mirko Oblak je bil eden od petih udeležениh pohodnikov iz Verda.

Kaj se je tistega leta še dogajalo v samem Verdu, lahko izvemo iz šopka bodic: V Verdu so prenovili ljubijski most v skakalnico. Skokov ne bomo več hodili gledat v Planico.¹⁷ Češnjica bo, če bo sneg (torej dvakrat »če bo«). Če »če« ne bi bil če, bi na kahli ne čepeli, ampak peli.

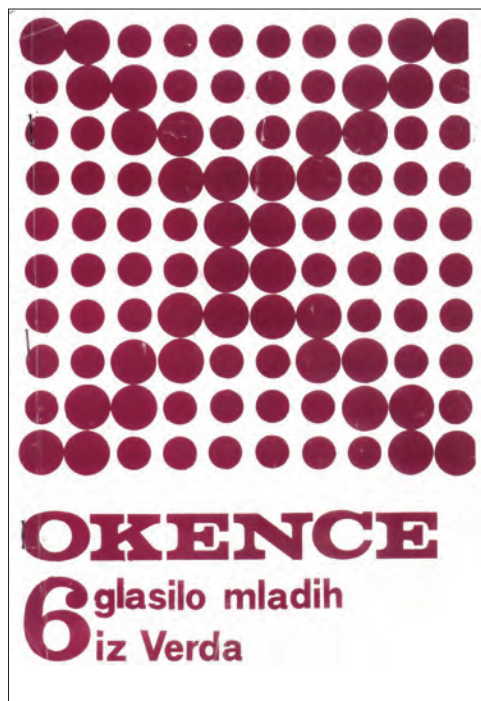
Glavna ulica v Janezovi vasi še naprej dobiva nove luknje. Kje se bomo potem vozili, ko bo ena sama luknja? Spojili se bomo z Ljubljano in čolnarili.

Na koncu naše KS je desetletja uspešno obratovala opekarna. Sedaj sameva. Na oni strani Ljubljane se bohoti nova – jalova. Predlagamo; preuredite jo v športno halo.

Oglejte si gradbeni dosežek današnjega časa – naš pločnik!

Seveda brez ljubezni in spraševanj o smislu življenja v glasilu mladih ne gre. Proza, pesmi, nekaj šal in ugank pa zaključuje križanka, za rešitev pa obljublajo več kot mikavno nagrado – brezplačno smučanje na letošnjem snegu!!!

*... in čisto slučajno smo si
za raziskavo izbrali Verd.*

37. Okence 6.

Okence 6, junij 1978

Uredniški odbor:

Glavni urednik:

Gabrijel Hladnik

Odgovorni urednik: Ksenija Petrič

Pomočnik: Janko Vidmar

Naslovna stran: Mojca Dobrovoljc

Tisk naslovne strani: Janez Drašler

Tipkopis: Iva

Tisk: OK SZDL Vrhnika

Naklada: 150 izvodov

17 strani

(opečno rdeča, bela)

38. Večina članov Okteta Kašča ob odprtju slikarske razstave Pavla Mraka v Ribiškem domu v Sinji Gorici: Matjaž Žirovnik, Mitja Drašler, Janez in Jernej Drašler, Pavel Mrak, Jože in Janez Lenarčič, Bojan Martinšek, Urban Žirovnik, Tone Zakrajšek. (arhiv Matjaž Žirovnik)

39. Dan mladosti pred domom JLA na Vrhniku. Recitator Matjaž Žirovnik. (arhiv Matjaž Žirovnik)

Na Dan mladosti, 25. maja 1978, je bilo v Vrtobji zaključeno že peto republiško tekmovanje Naš klub. Mladinci iz Verda priznavajo, da so bili v preteklih sezonah uspešnejši. 1974. in 1975. so bili v vrhniški občini prvi, 1976. peti, 1977. četrti, 1978. pa jih je prehitela Stara Vrhnika. V republiški konferenci so bili prvo leto drugi, drugo leto pa celo zmagovalci.

40. Leta 1978 so se mladi gasilci udeležili tudi tekmovanja v Borovnici. Spredaj: Andrej Dobrovoljc, Miha Rihar, Vili Šubic, Rudi Dobrovoljc, Janez Štivec. Druga vrsta: Marko Ogrin, Tomaž Gorišek, Tone Kondardi, Dušan in Marko Oblak, Silvo Nagode in Darko Kondardi. Zadaj: Tone Kuhar, Rudolf Dobrovoljc st. in Tone Šubic. (arhiv Marko Ogrin)

Najboljši so bili ves čas vsekakor v kulturi; kolikor jim ni prinašala uspehov gledališka skupina, so bili uspešni z Oktetom Kašča.¹⁸

Za uspešno delovanje so kot ena najaktivnejših organizacij na Vrhniki prejeli to pomlad tudi občinsko priznanje OF. V mesecu mladosti, maja, je OK ZSMS Vrhnika organizirala mladinsko športno olimpijado, tradicionalno tekmovanje mladih. Ekipe mladincev iz Verda so tekmovali v košarki, nogometu, odbojki, streljanju in v kegljanju. V skupni uvrstitvi so bili sedmi, mladinke pa so z nekaj zmagami, zlasti v odbojki in namiznem tenisu in malo slabšimi rezultati v streljanju in kegljanju, dosegle tretje mesto.

Janko Vidmar v prispevku Točke, minute, sekunde podrobno poroča, kako se lotevajo svojih nalog mladi športniki: *Med nami*

živi in ustvarja strelski entuziast Petrovčič Janez. Upal bi si trditi, da ima največ zaslug za ustanovitev strelske sekcije. Le ta je zaživela in fantje so pridno vadili celo zimo ... Med pionirji je zmagal Štivec Janez, pri mladincih pa po zagrizenem boju Bizjak Andrej pred Bedrač Marjanom. Pri članih je bila konkurenca najmočnejša, vendar je kljub temu prepričljivo zmagal Dobrovoljc Rudolf. V ženski konkurenci pa je prvo mesto osvojila Vidmar Sonja.

Tudi šahistov je pri nas veliko. Tako se vedno najmeta vsaj dva nasprotnika, ki bijeta neizprosni boj. Boji so res zagrizeni, lahko bi rekli na življenje in smrt, saj se igra tako rekoč do kraljev ... Najboljši šahist je letos Skubic Boris, malo manj dober je Starc Vili, na najnižjo stopnico zmagovalnega odra pa je stopil Žilavec Igor. V dvorani imamo po-

41. Pionirji in mladinci spremljajo Štafeto mladosti, ki zapuša Vrhniko in nadaljuje dolgo pot do tovariša Tita. (arhiv Našega časopisa)

42. Mladincem je na partizanski postojanki TV 17 o dogodkih iz NOB spregovoril nekdanji partizanski kurir Jože Vintar. (arhiv Našega časopisa)

stavljeno tudi staro namiznoteniško mizo ... Berginc Jože je povsem gladko opravil z nasprotniki in zmagal.

... Poleg alpskega smučanja smo začeli gojiti tudi klasične smučarske discipline. Naša najvztrajnejša tekača sta Cunder Matjaž in Hladnik Elo.

Kulturniki pa so ob siceršnjih zmagah in visokih uvrstitvah na različnih tekmovanjih opazili, da ob televiziji, prezaposlenosti, zahtevnem študiju in konec koncev – tudi ob odraščanju – prihajajo časi, ko bo amaterska kriza vsemu trudu navkljub zdesetkala delovanje skupin, ki so med mladimi nastajale v začetku 70. let skoraj masovno¹⁹. Priprava igre O, ne, ščuka pa ne! je bila kot začarana. Pisec Klander namiguje, da že sam naslov pravi, da te priljubljene komedije ni mogoče postaviti na oder. Z vajami so začeli decembra 1976, do junija naslednje leto sta ekipo zapustila igralka in režiser ... in ščuka je splavala po vodi.

Naslednjo sezono je bilo iskanje igralcev še težje; skupaj so se po Češnjici, gripi in ob številnih drugih obveznostih spravili šele zadnji teden pred premiero in v samorežiji na vaškem odru poželi bučen aplavz. Po 68-tih vajah.

Vaško življenje je popestril tudi Raziskovalni tabor I-77. Dijaki Gimnazije Ivana Cankarja iz Ljubljane²⁰ so želeli ... v izbrani pokrajini v okolici Ljubljane podrobno proučiti nekatere njene posamezne elemente ter njihovo povezanost; in sicer predvsem proučitev vegetacijske odeje, živalskih združb in vpliv človeka na življenje in rastje. Nekje smo morali začeti z uresničevanjem našega načrta in čisto slučajno smo si izbrali Verd.

32 dijakov se je z lovilnimi mrežami, herbariji, raznimi posodami odpravilo na lokacije med Verdom in Bistro, pa na Ljubljanski vrh,

v Podlipsko dolino, dolino Bele in do Bevk. Brodili so po vodi, lovili metulje, kače ... se spuščali v jame in brezna, etnografi in socijal-grafi so obiskovali in anketirali domačine, jih povpraševali o noši, gospodarjenju.

Komisija za preučevanje insektov je evidentirala 15 vrst metuljev, 4 vrste čmrljev (najpogostejši med njimi je nižinski *Bombus lapidarius*).

Druga skupina je raziskovala favno ob vodnih pritokih; v Močilniku so najpogosteje zastopane enodnevnice, našli pa so tudi veliko postranic in vodnih polžev. Mladoletnic ob izviri skoraj ni bilo, pač pa so se pojavljale nižje v toku. V vodah je precej alg, najpogostejše so zelene in jarmaste alge, predvsem spirogira. V Retovju so našli precej dvoživk, Bistra pa je ob številno zastopanih živalih in rastlinah izredno bogata tudi z ribami.

Komisija za dvoživke je ugotovila, da so na barju ugodni pogoji za dvoživke, predvsem žabe; ob izviri je pogosta Nana Dalmatina, na travnatih bregovih pa zelena rega. V mirnih vodah in tolmunih so pogoste navadne krastače in zelene žabe, na samem barju pa dominira gorski urh, ki ga ob potokih skoraj ni.

Skupina za limnologijo je zapisala: *Zaradi dokaj hitrega toka voda in tolmunkega tipa izvirov, pa tudi zaradi dokajšnje neonesnaženosti so v vodi zastopani predstavniki salmonidov (potočna zlatovščica, potočna postrv), pogosti pa so tudi lipani in glavači (številno zastopani so predvsem v okolici izvirov). Med naseljem smo opazili podusti, plotnice, lipane in številne ribje drobiž. V Močilniku so bili zapaženi veliki primerki potočnih zlatovščic in veliko kapičev. V Retovju smo opazili ribji živelj šele, ko izviri dobe pritoke z desne strani in postane struga dovolj vodnata za naselitev. Salmonidi so se umaknili plotnicam in podustom, ki so se*

prišli drstit (drstenje smo opazovali z mostu v Verdu). Drstišča smo opazili pri opuščeni žagi, kajti tu je voda dovolj nizka in teče po prodnatem dnu. Glede na pogoje predvidevamo, da v Močilniku in Retovju žive tudi kleni, mreene, kleniči in seveda številčno zastopan drobiž.

Skupina za plazilce poroča: Barska tla so primerna za naselitev vodnih kač. Ker voda nima padca, ni hitro tekoča, poraščenost bregov je precejšnja – vse to pogojuje kar primeren biotop (okolje) za vodne kače kot so belouške, kobranke in smokulje. Za naši strupenjači je teren prevlažen. Apnenec je premočno zarasel z gozdom (Ljubljanski vrh), zato je tu zastopan le gož. Le nekatere jase, obrobje gozda, območja pašnikov in travnikov v okolici Močilnika ter seveda stari kamnolom dajejo možnost za številčnejšo poselitev plazilcev. V kamnolomu je idealen biotop za modrasa. Številčnejše kot kače so zastopani kuščarji – mnogo je martinčkov, zelencev.

Skupina za botaniko se je posvetila rastlinju in naredila obsežen popis vsega, kar je odcvetelo, kar je cvetelo in kar še bo zacvetelo: Posvetili smo se predvsem redkim ostankom visokega barja, kjer še vedno uspevajo številni šotni mahovi, rosika, navadna rožmarinka, mahovnica. Ugotavljali so, da je izsuševanje barja omogočilo celo pridobivanje koruze, rumene kolerabe in krompirja, a ob poplavih so najbolj občutljive ravno rastline z gomolji in koreni.

Spremembe doživljajo tudi gozdovi: Ljubljanski vrh je obsežen gozdni kompleks, ki ga pokriva dinarski gozd buke in jelke, ki pa jo vse bolj izpodriva smreka (predvsem zaradi človekovih posegov). Prisotne so ilirske in balkanske vrste (spomladanska torilnica, lovorolisti volčin, kranjski mleček, velecvetna mrtva kopriva). Gozd je močno poraščen, kar je glede na namočenost dinar-

skega sveta razumljivo. Ker je poleti v bukovojelovosmrekovem gozdu le malo svetlobe, so številno zastopani spomladanski efemeri (rastline, ki hitro zaključijo svoj življenjski cikel), npr. pomladanski grohot, čemaž, podlesna vetrnica, brstična konopnica ... Vse te rastline so v času našega raziskovanja že odcvitale. Dinarski gozd ima veliko gospodarsko vrednost in je produktiven, vendar iglavce močno napada lubadar, na jelki in smreki pa je pogosta bela omela.

Delo skupine za social-geografijo pa je bilo malo drugačno.

Podali so se med ljudi:

Verd meri 3 km², ima okrog 1420 prebivalcev; to je 443 gospodinjstev, ki stanujejo v 270-tih hišah. Verd je nekoč živel od žage, danes pa daje zaslužek kamnolom, parketarna in posestvo Ljubljanskih mlekarn. Industrija se ne razvija, saj je v bližini industrijsko večja in pomembnejša Vrhnika, ki zaposluje delavce iz bližnje okolice – torej tudi iz KS Verd.

Kmetijstvo v Verdu močno nazaduje, saj se danes s kmetijstvom ukvarja le 18 gospodarstev (pred drugo vojno 60–70).

Ksenija zaključuje z zapisom, kako so mladi Verjani sprejeli obiskovalce – raziskovalce: Sprva smo se res gledali nekoliko postrani in najbrž so se dvomi pojavljali na obeh straneh. Kmalu pa smo začeli navezovati prve stike in na koncu postali že pravi prijatelji. Spoznali smo, da so ti mladi iz Ljubljane prav taki kot smo mi, da so družabni in veseli in sprejemljivi za vragolije, ki smo jih Verjani polni. Tako smo več večerov preživeli skupaj. Organizirali smo tekmovanja v nogometu in odbojki, svoje sile in znanje pa smo pokazali v kvizu. Na plesu, ki je sledil, smo se poslovili od naših novih prijateljev v upanju, da jim bodo na bivanje v Verdu ostali sami lepi spomini.

Koprive v parku nas pečejo že od daleč.

43. Okence 7.

Okence 7,

december 1978

Uredniški odbor:

Glavni urednik: Gabrijel Hladnik

Odgovorni urednik: Ksenija Petrič

Pomočnik: Janko Vidmar

Naslovna stran: Tone Vidmar

Tisk naslovne strani: Drašler

Tipkopis: Iva

Tisk: OK SZDL Vrhnika

Naklada: 200 izvodov

17 strani

(modra, bela)

Izdajanje glasila sledi načrtovanim terminom. V enem letu je tu že tretja številka. Uredništvo se sicer pritožuje, da ima kraj s 150 mladimi le tri dopisnike, k dopisovanju in delu v klubu poziva še druge dopisnike, JAK pa v svojem prispevku vse fraze, ki jih ta leta uporablja mladina – vzorno zapakira v narekovaje in »naloži«, kako nastane posamezna številka Okence:

Ker je danes poklic nakladača zelo cenjen in se z njim ukvarjajo vsi (nekateri celo z velikim uspehom), bom tudi sam naložil nekaj o zakulisnem dogajanju ob izdajanju našega Okenca.

Ponavadi se začne takole: »Štefin, bi tiskali cajtnge? Seveda, fantje in dekleta, pišite članke!« Temu sledi mučno zbiranje člankov. Narod prosiš, mu groziš, se »mečeš pred njim na trepalnice«, skratka poskušaš vse, da bi ga nekako »nategnil«, da ti napiše članek, toda ponavadi je vse skupaj bob ob steno. Pri tem zbiranju je zelo pomembna vztrajnost. Ko tako »težiš« vsak dan okrog naroda in mu »hodiš po glavi«, da te imajo že vsi »poln kufer«, se te le usmilijo in nakracajo nekaj vrstic, samo da jim daš mir.

Ta prva faza traja ponavadi osem do deset tednov. Ko se nabere dovolj člankov (kdaj je dovolj, pove vsemogočni glavni urednik), se vsa stvar prevesi v drugo polovico, to je pregledovanje člankov. Pri tej stvari je najbolj tečen, kdo drug kot odgovorni urednik. Ko greš s člankom k njemu (njej), te je že vnaprej strah. Če nisi ravno super literat, se lahko mirne duše pripraviš na lekcijo iz slovnice: »Ja, to ni dobro, to bi se dalo lepše napisat, nimaš pojma o slovnici, pišeš kot kura.« Ti, človek nevedni, pa se braniš kot veš in znaš. »Ja, to je povsem O. K., saj smo na periferiji in narod ne bo vedel, da tako ni prav, ma, baba, ne bod tečna!«... in spokaš in jo pobrišeš domov. Po poti vso stvar le še enkrat premisliš in ugotoviš, da ima odgovorni vseeno prav.

Ko oko cenzure skrbno pregleda in popravi vse članke, se začne iskanje »šlibarce«. Ta ima polomljen pisalni stroj, druga nima časa, končno pa le uloviš eno, ki ti je pripravljena »sklofat« matrice.

Sledi tiskanje »cajtnga«. Ko prideš v uredništvo »big brotherja« (beri Naš časopis), te tam skušajo prepričati, da nimajo časa in da boš pač moral počakati kakšen teden. Ko se le ne daš kar tako odgnati, najdejo nekaj trenutkov in ti tiskajo tistih 150 kosov naklade. Vendar pri taki naglici kaj rado pride do pomote. Tako ti natisnejo prve strani 170 krat, druge pa samo 70. Zdi se ti, da je nekaj narobe, a ostaneš tiho. Pobereš, kar ti dajo in jo pobrišeš domov. Ko doma zлагаš in spenjaš cajtngne, ugotoviš, da ga je tiskarski škrtat spet polomil, pošlješ vse skupaj v P. M. in potegneš na dan stare številke. Ob njih obujaš spomine na tista leta, ko je vsa stvar potekala hitreje in neprimerno lažje. Toda nobena kaša se ne poje tako vroča kot se skuha, pravijo. Kmalu se pomiriš in spneš tiste številke, ki so kompletne. Tako se rodi nova številka cajtnga, ki mu na naslovni strani piše Okence.

Slovar neznanih besed za tiste, ki se v tem žargonu ne znajdejo najboljše:

Nakladanje: govorjenje

Nakladač: človek, ki veliko (preveč) govori
Cajtngne: časopis

Nategniti: prav gotovo veste, kaj to pomeni, saj ste bili tudi sami že kdaj nategnjeni

Teženje: trmasto vztrajanje pri neki stvari
Šliberca: strojepiska

Sklofat: spisati na stroj

Big brother: veliki brat

P. M.: kletvica

V 7. številki OO ZSMS Verd zopet napoveduje različne akcije v naslednjem letu, dela inventuro uspehov in napak minule sezone, med največje uspehe pa štejejo štiri delovne akcije, na katerih so priskočili na pomoč starejšim sokrajanom in se končno tudi sami lotili urejanja parka sredi vasi. Mateja piše:

Že desetletja nam našo vas krasi ali pa tudi ne – park z razkošnimi starimi drevesi, cipresami in drugim bolj ali manj negovanim grmičevjem. Ne bom pisala o zgodovini našega parka. Vsak ve, da je bil nekdaj park ponos bogate družine in mnogo bolj negovan kot danes. Pisala bom o tem, kaj smo storili in bi še morali, da bi parku vrnili nekdanjo lepoto.

Mladina se za park ni preveč brigala. Šele v zadnjih letih, ko so starejši vaščani uredili pločnik, zasadili živo mejo ... smo se zagnali v stezice, jih okopavali, ruvali plevel, a kaj ko narava ni mrtva; plevel, bršljan, vse raste in že po nekaj dneh ni videti, da smo tam dobili žulje ... Postrigli smo liguster, očistili travo, dela ni zmanjkalo, še veliko je ostalo neopravljenega. Morda še ne veste, da ob delu začutiš veselje. Tudi med šalami smo lahko sukali lopate in grabili. Ali bi privabili več mladih, če bi v park napeljali zvočnike in postregli z glasbo? Vse bi storili, da bi akcija uspela. Veseli smo bili, ko nam je starejša vaščanka, ki se sama ni mogla udeležiti akcije, prinesla piškote.

Zbudite se vi, ki imate čut z naravo!

Tomaž Cunder v dolgem prispevku spominja na 200-letnico od prvega vzpona na Triglav, Mirko Oblak pa opisuje enkratna doživetja v mladinski delovni brigadi:

Letos sem se z brigado Ivan Cankar prvič udeležil Mladinske delovne akcije, ki se je začela na Brkinih 24. junija. Brkini so planota med Kozino in Ilirsko Bistrico. Naše naselje je bilo v Tatrach, ki so nekako na polovici te poti. Naše delo je vključevalo pripravljanje ceste čez sleme Brkinov in gradnjo brkinskega vodovoda. Naša brigada, ki je štela 45 brigadirjev, je v prvi dekadi druge izmene pripravljala cesto za asfaltiranje. Tu je bilo potrebno poravnati in napraviti bankine in izkopati obcestne jarke za odtok vode in porazati travo na cestišču. Delo je zahtevalo od nas veliko truda, saj je bil teren skalnat in

zelo krušljiv ... Če se danes, ko pišem tale sestavek, zapeljete preko Brkinov, vas bo pot peljala po lepem novem asfaltu, ki so ga položili v začetku septembra 1978.

To je za vse nas velik uspeh in zadovoljstvo, saj smo marsikateremu Slovencu približali košček naše domovine.

V drugi dekadi pa smo delali vodovod Ilirska Bistrica – Tatre. Trasa je dolga približno 17 km, zato mladinske delovne brigade gradijo vodovod že več let. Potrebno je bilo precej miniranja, vrtanja s kompresorjem, največ pa krampanja in lopatanja. Pa na samokolničarje ne smemo pozabiti, saj smo le-ti opravili veliko dela ...

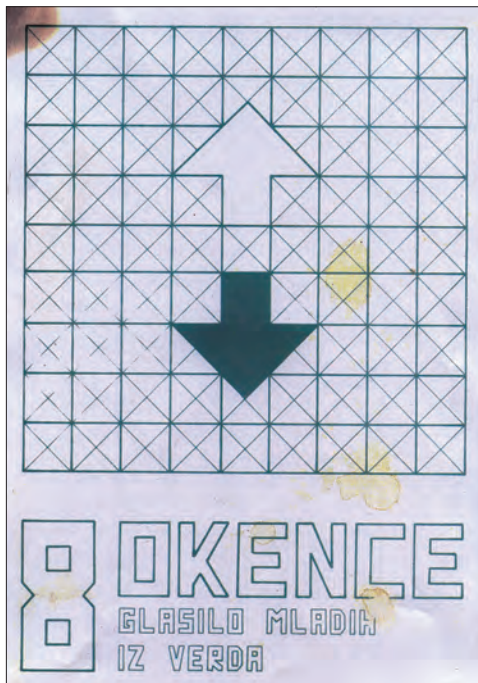
... Zdaj pa še o opisu brigade Ivana Cankarja; vključevala je še dvanajst pionirjev, ki so sestavljali 3. četo in so zelo marljivo delali. Ker smo večkrat presegli normo, smo si tako zaslužili 13 udarniških značk in ravno toliko pohval. Bil sem edini udeleženec iz KS Verd. Vsem mladim toplo priporočam, da bi se takih in podobnih manifestacij v bodoče udeleževali v čim večjem številu.

Kdor je bil v brigadi le enkrat, je prav gotovo ne more pozabiti in se med brigadirje vrača vsako leto znova. Z D R A V O !!!

44. Mirko Oblak (na levi), vodja centra za mladinske delovne akcije pri OK ZSMS, na razstavi, ki so jo pripravili ob intenzivnih pripravah na nove mladinske delovne akcije v domu KS Vrhnika. Poleg Jana Vintar, Niko Nikolčič in Maja Kajdiš. (arhiv Naš časopis)

2. februar – praznik krajevne skupnosti Verd

45. Okence 8.

Okence 8, junij 1979

Uredniški odbor:

Glavni urednik: Gabrijel Hladnik

Odgovorni urednik: Ksenija Petrič

Janko Vidmar in Mateja Knapič

Naslovna stran: Janko Vidmar

Tisk naslovne strani: Drašler

Tipkopis: Iva

Tisk: OK SZDL Vrhnika

Naklada: 200 izvodov

22 strani, dvobarvna naslovnica
(zelena, bela)

Takoj po uvodu, v katerem se urednik spominja nastanka glasila, so objavljena priznanja, ki jih je OK SZDL Verd ob prazniku OF podelil najzaslužnejšim krajanom. Priznanje in bronasto značko OF je prejel tudi

uredniški odbor Okenca. Seveda je bila pohvala mladim v veliko čast in v spodbudo za nadaljnje delo.

Izvemo tudi, da 2. februarja Krajevna skupnost Verd praznuje dogodek, ki ga je kronist opisal takole: *Dne 1. februarja 1942 je bataljon, ki je štel 140 dobro oboroženih borcev, krenil na nov bojni pohod. Napadel naj bi postajo Verd. Partizani so imeli namen zavzeti postajo, ustaviti tovorni vlak in ga nato z vso hitrostjo spustiti proti Borovnici, kjer bi se most zaradi velike hitrosti vlaka močno poškodoval ali celo zrušil.*

Ta načrt pa se ni posrečil, ker so borci kašljali in jih je patrulja prekmalu opazila. Vrgla je bombo in tako alarmirala celotno posadko. Pričela se je borba.

To je bilo 2. februarja ob 0.15 uri. Partizani so napadli posadko, kjer je bilo 19 mož in 2 oficirja ter bunker nad cestnim podvozom, kjer je bilo 9 italijanskih vojakov. S postaje so pregnali skoraj vso posadko, samo na podstrešje niso mogli, ker so Italijani metali nanje bombe. Obvladali bi jih le, če bi zažgali poslopje, tega pa niso smeli, ker so stanovali na postaji tudi civilni ljudje. Demobilizirali so postajo, razbili kretnice in minirali progo. Toda mina je progo premalo poškodovala, vlak je lahko vozil čez razbiti del proge. Partizani so na lokomotivo streljali in jo delno poškodovali, prestrelili so tudi nekaj naftnih cistern.

Med bojem je bilo ranjenih 6 italijanskih vo-

46. Postaja Verd po napadu 2. februarja 1942 (arhiv Muzejsko društvo Vrhnika).

jakov, 3 pa so partizani ujeli. Ubit je bil tudi 1 partizan. Po opravljeni akciji so se partizani umaknili nazaj proti Padežu.

Sicer pa mladina priznava, da ji pohaja sapa in da niso več tako aktivni kot par sezon nazaj; za novo igro se dramska skupina ne more in ne more sestati, ničesar zmeniti, razočarani pa so tudi nad skromnim obiskom proslave, ki so jo v Zadržnem domu pripravili ob mednarodnem dnevu žena materam in ženam iz Verda. Tudi za novo delovno brigado, junija nekam Bosno, ni posebnega navdušenja. Pripravijo nekaj predavanj: Kultura in njen pomen v družbi, Sodobni politični terorizem in Planine in planinstvo pri nas.

Planinski spisi so še vedno med najbolj doživeti pisanji; če ne požene mladih v visokogorje (Komna) želja po druženju in spoznavanju narave, jih spomini na obletnice partizanskih bitk (Stol).

Med sokrajane se mladinci prvič podajo s fotoaparatom in mikrofonom, saj so prepričani, da je informiranje v Verdu rak rana Krajevne skupnosti, bogatemu plakatiranju in oglasnim deskam navkljub. V Janezovi vasi anketirance Marjan Rihar in Janko Vidmar kar naravnost povprašata, če vedo, čemu služi »hišica« pri Čeponu. Odgovori so pestri: »Narobe je postavljena!«,

»Na njej so v glavnem obvestila, kdaj pride kdo za vodo in elektriko pobirat ...«,

»Ne vem, kaj piše na njej, ker že dolgo nisem pogledal...«, starejši krajan pa prizna, da slabo vidi in da ve, da včasih nekaj visi tam, a za to že ne bo nosil očal s seboj.

Sredi vasi jih zanima, kaj menijo o današnji mladini. Prvi vprašani je z njo zadovoljen, ker ravno ne razgrajajo po vasi, le park bi lahko uredili; sosedo Zadržnega doma pa motijo disco plesi, saj je vse skupaj prehrupno. Mladim svetuje, naj ozvočijo samo toliko, da bodo le sami slišali glasbo.

Največ prahu pa dviga utrjevanje brežine Ljublanice in vrtov nad njimi. Govorice so hitrejšje od tovarnjakov, ki vozijo kupe skal in jih nasipavajo ob breg. »Ob Ljubljani gradijo pristanišče za jahte!« Mladi si ne morejo kaj, da bi sosedov ne povprašali, ali pričakujejo dobiček ali izgubo ob novi marini. Ena od vaščank modro odgovori, da veliko koristi gotovo ne bo, če bodo zapluli v to odplako ...

47. Potem, ko je sredi poletja voda v Verdu ogrozila nekaj hiš, je Območna vodna skupnost zaradi nevarnosti posedanja in nagibanja začela utrjevati brežino Ljublanice (arhiv Naš časopis).

Andrej Petrič šegavo spregovori o Verdu kot turistični destinaciji: *Prebivalci naše Krajevene skupnosti pravijo, da v Verdu nimamo nobene zanimivosti, ki bi jo bilo vredno pokazati radovednim turistom. Toda, če stvar pogledamo bolj optimistično, vidimo, da ni tako. Kamorkoli stopiš, naletiš na kakšno znamenitost, nenavaden, celo redek pojav. Človek mora imeti samo malo domišljije in že vidi, kako v blagajno KS priteka turistična taksa.*

Pričnemo lahko pri kraških pojavih. Ker so kraške jame že iz mode, lahko pokažemo turistu jame na naših cestah. Najlepše primerke, prave bisere, lahko vidimo na cesti proti Bistri. Med kraške pojave spadajo tudi požiralniki. Odličen primer le teh je pločnik proti Janezovi vasi, ki z razliko od pravih požiralnikov požira le denar.

Bogati smo tudi z razvalinami. Turistu lahko

pokažemo pogorišče stare žage – kot arheološko najdbo iz rimskih časov. Pa tudi marsikatera stavba v vasi daje videz razvaline. V vasi imamo tudi pravcati vulkan, ki bruha dim in saje, s katerimi posipa hiše, da se Verd spreminja v druge Pompeje. Morda bo kdo trdil, da je to le dimnik tovarne LIKO. Toda ne ozirajmo se na take nasprotnike turizma.

Če je turist ljubitelj živali, si lahko ogleda pravi kavbojski pohod goveje črede, ko naši neposredni kmetijski proizvajalci napajajo živino. Ogleda vredne so tudi kamionske dirke skozi vas. Posebno zanimiva prireditve je, da kdaj pa kdaj kakemu vozilu odpovejo zavore.

V Verdu sicer nimamo gledališča ali kino-dvorane. Zato pa imamo trgovino, kjer lahko vidiš vse od komedij do vojnih spektaklov, samo črnega kruha ne. Glasbeno navdahnjen gost pa bo lahko ob poznih večernih urah užival ob arijah priznanih vaških kronikov.

Kakor v Benetkah imamo tudi pri nas most vzdihljajev. Samo s to razliko, da na benškem vzdihujejo zaporniki, na našem pa jekleni konjički in njihovi lastniki. V mislih imam seveda gradbeno mojstrovino čez Ljubijo. Značilnost malega mostu čez Ljubljano pa je prehitevalni pas, po katerem lahko greš, ne prideš pa nikamor. Zato bi ga priporočal le plavalcem, po možnosti treznim. Za obveščanje pa poskrbi naš visokofrekvenčni radio oddajnik Bab(j)ilon, ki ima to posebnost, da v glavnem zaposluje le starejšo žensko govorno silo. Na svojih komentatorskih mestih, na oknih, za vogali, novinarke vestno beležijo vse novice in jih še tople oddajajo naprej, seveda v večjem obsegu.

No, tako vidite, imamo tudi možnosti postati turistična Meka. Z zasluženim denarjem bi lahko popravili vse turistične zanimivosti

V 8. številki se pojavijo tudi prispevki mlajših dopisnikov; prve ljubezni, otožna razmišljanja, koprnenja in spraševanja o smislu življenja

nja prebujajo vedno nove generacije src. In po nekaj letih je za nagradno križanko zopet razpisana konkretna nagrada: 150 000 din! Tokrat gre čisto zares, potrudite se!

Naj bo in naj ostane Češnjica praznik Verda, praznik mladih in starih ...

48. Okence 9.

Okence 9, december 1979

Uredniški odbor:

Glavni urednik: Gabrijel Hladnik

Odgovorni urednik: Ksenija Petrič

Janko Vidmar

Naslovna stran: Mojca Dobrovoljc

Tisk naslovne strani: Drašler

Tipkopis: Marija Trček

Tisk: OK SZDL Vrhnika

Naklada: 200 izvodov

20 strani, večbarvna naslovnica

Od sedemdesetih let 20. stoletja se poslavljajo tudi z 9. številko Okenca.

Poleti, 26. avgusta, so se tudi mladi iz Verda udeležili osrednje slovenske proslave ob 60. obletnici SKOJ-a na Mali Planini. Resolucija o enotnosti delavske in delovne mladine, ki so jo takrat sprejeli pod vodstvom Ive Lole Ribarja, se v praksi ni vedno uresničevala; leto 1979 je bilo namreč tudi leto vseslovenske akcije NNNP²¹.

Akcija Nič nas ne sme presenetiti je mlade iz Verda več kot presenetila; bili so razočarani, saj jih ni nihče povabil k sodelovanju. Janko Vidmar piše: *Nosilec akcije je bila socialistična zveza. Žal od nje nismo bili niti z besedo obveščeni o tej akciji in o nalogah, ki bi jih mladi lahko opravili, kaj šele, da bi skupaj z ostalimi DPO (družbeno političnimi organizacijami) in OZD (organizacijami združenega dela) v KS pripravili in uskladili programe.*

Ravno tako je na nas pozabil odbor za LO (ljudsko obrambo) in DS (družbeno samozashčito) pri krajevni skupnosti. Ker nismo imeli programa, nismo vedeli, kaj početi. Sklenili smo, da povprašamo v štabu, če imajo kakšne naloge, ki bi jih mladina lahko opravila. Bili smo odslovljeni z odgovorom, da naj pač kar nekaj delamo, kljub temu, da jim je primanjkovalo ljudi za opravljanje nalog, ki bi jih bil zmožen opraviti vsak mladinec. Še več, naknadno nas je nekdo celo spodil iz poslopja, v katerem je bil štab in nato še iz parka. Čez tri tedne smo izvedeli, da je ta tovariš ravnal sicer pravilno, kajti ravno takrat je bil letalski napad in vsi ljudje so se morali umakniti v zaklonišča. Naj bo, toda tega nam takrat niso povedale ne sirene ne kdo drug!

Kljub temu, da je akcija pokazala nekatere slabosti, je bila koristna. Pokazala je, da bomo morali tudi v naši KS pogledati čez plove raznih organizacij, sesti za skupno mizo ter pripraviti vse potrebno. Le tako bomo lahko naslednje leto tudi pri nas pisali o uspeli akciji NNNP 80.

49. Akcija Nič nas ne sme presenetiti je potekala tudi v Osnovni šoli Ivana Cankarja. Učenci so vadili, kako ukrepati med bombnimi napadi (deklica v sredini je Berta Kuhar iz Verda, na desni je Marjanka Petkovšek z Vrhnike) (arhiv Naš časopis).

50. »Ranjenim« so takoj po bombnem napadu nudili prvo pomoč (arhiv Naš časopis).

To je bil čas, ko so se ljudje začeli zavedati pomena čiste narave in zdravega okolja; neznani avtor je prispeval tudi članek o razstavi Uporaba sončne energije, ki jo je v sodelovanju z Avstrijci pripravil Tehniški muzej Slovenije. Pred hišami so se pojavili prvi smetnjaki, divja odlagališča sredi gozdov in na brežinah rek so postala moteča večini prebivalcev.

Janko Vidmar pa ob pogledu na izvire pod Orehom opozarja, da pljuvamo v lastno skledo: *Z asfaltne poti zavijem na makadam in nato po klancu navzdol. Pred menoj izvira izpod velike temne skale voda. Naslonim se na kovinsko ograjo in se zazrem v vodno gladino. V mislih preletim nekaj let, vse do tja, ko še nismo imeli vodovoda.*

Mnogo krajanov je hodilo po vodo ravno na ta kraj. Domov so jo nosili v vedrih, nekaj nižje pa so hodile matere in žene prat perilo. Tudi sam sem se velikokrat ustavil tu in se napil hladne vode. Toda nekega poletnega dne je nekdo v ta izvir odvrigel smeti. Vsi smo se razburjali in obsojali to dejanje. Najbolj glasni in najbolj prizadeti pa so bili najbližji stanovalci, ki so morali hoditi po vodo drugam.

Kmalu zatem smo dobili vodovod. Nič več ni bilo potrebno hoditi po vodo in gospodinje so

perilo prale doma, le kakšen sprehajalec se je še napil sveže vode. Izvir je dobil povsem novo vlogo – vlogo smetišča, kjer odlagajo smeti ravno tisti krajan, ki so se tu celo vrsto let oskrbovali z vodo. Tako sem imel priliko že večkrat videti mlajšo gospodinjo, kako tu odmetava smeti, vendar se mi vsakič le nasmehe in jo odkuri v svojo belo hišo.

Tudi Stanka Hren ob vseh prelestih in zgodovinskem bogastvu domačega kraja ne more mimo onesnaženja: ... *Že v preteklosti se je tu začela razvijati industrija. Vrhnika slovi po predelavi usnja, saj so prodajalne z njenimi izdelki tudi v drugih mestih Slovenije. Med predelavo pa se izločijo velike količine odpadkov, ki se stekajo v Ljubljano. Od izvira pa do pritoka Bele je voda še kar čista, nato pa postane sivo modre barve. Po gladini plavajo kosi usnja. Če si želiš ogledati dno, je edina možnost, da počakaš praznike. Takrat tovarna ne obratuje in se voda nekoliko sčisti. A kaj, ko je dno prekrito s plastjo umazanije. Tudi rastlin, ki še vztrajajo, se drži obloga. Uboge ribe, race in druge vodne živali, kako naj žive?! Tudi vonj, ki se širi po okolici, še zdaleč ni prijeten. Večje kose usnja vozijo tudi v gozd, kjer z njimi polnijo doline in uničujejo lepoto narave ...*

V dobro voljo nas spravijo šele športna poročanja. Branka Rihar sporoča, kako je mogoče kraške doline uporabljati mnogo koristneje kot za industrijske odpadke, za šolsko prvenstvo v krosu: ... *Po malici smo odšli proti Meletovi dolini. Med klepetom smo bili hitro na cilju. Ko smo se preoblekli, je bilo na vrsti ogrevanje. A kmalu zatem se je začelo tekmovalje. Najprej so bili na vrsti peti, potem šesti razredi in ko so tekli fantje šestih razredov, je moja trema vedno bolj naraščala. Čez deset minut je bil že štart za učenke sedmega razreda. Med njimi sem bila tudi jaz. Kmalu je štarter zaklical, naj se postavimo v vrsto. Vsa dekleta smo se hotela postaviti v prvo vrsto, a tako ne gre. »Zdaj!« in usule smo se po progi. Nekaj časa sem bila druga, a kmalu sem začela voditi ... V cilj sem pritekla prva.*

Mirko Oblak se je razgovoril o pripravi zadnje Češnjice. Sledijo popotniški pozdravi, vtisi in spomini, tokrat s prvega vzpona na Triglav, pa z obale Ohridskega jezera in s prostrane Vojvodine ... in še nekaj iskric na račun krajevnih in državne oblasti:

Dobimo sodoben most čez Ljubijo! Ampak šele, ko bo direktorju republiške skupnosti za ceste, ali pa kakšnemu občinskemu možu na sedanjem mostu crknil njegov »fičko«. Do takrat pa malo potrpite, kajti obveščeni smo, da so pogosti obiskovalci tega čuda.

Kakor so sporočili v luški kapetaniji »nad štacuno«, je naša ladja KS Verd finančno potonila v pločniku in v javni razsvetljavi, vendar krajevni strokovnjaki zatrjujejo, da bodo ladjo v najkrajšem času spet dvignili na površje.

Za pravilno rešeno križanko dobi letos najgrajenec 100 din, na duri pa zopet trka Dedek Mraz: ... *Pred novim letom je vse svečano. Vsi se ga veselimo – posebno otroci. Vemo, da nas bo obiskal Dedek Mraz. Prinesel nam bo mnogo daril. Doma imamo okrašeno jelko. Na zadnji večer v starem letu, ki že odhaja, me bodo pod njo počakala najlepša darila ... na zadnji dan v starem letu bom*

naredila sadno solato ... Dedek Mraz tudi tam, kjer je zaposlen oči, ni pozabil name ... piše Ksenija Miklavčič, spodaj pa je pripisana želja uredništva, da bi se bralcem v prvem letu novega desetletja izpolnil vsaj košček skritih želja.

Vas stricev se podira ...

51. Okence 10.

Okence 10, julij 1980

Uredniški odbor:

Glavni urednik: Andrej Petrič

Lektor: Ksenija Petrič

Člani: Matjaž Močilar, Boris Bole

Napisala: Marija Trček

Naklada: 300 izvodov

29 strani, črno-bela naslovnica

Leto 1980 je zaznamovala smrt predsednika Jugoslavije Josipa Broza Tita.²² Par mesecev po tem, ko je Modri vlak odpeljal tovariša Tita iz Ljubljane na zadnjo pot proti Beogradu, je Janez Bolha obujal spomine na nast-

nek legendarnih vagonov: Po končani vojni so v železniško delavnico za popravilo vagonov v Smederevu pošiljali veliko razbitih vagonov. Pogoji za delo so bili zelo slabi, ni bilo niti orodja niti materiala – vendar so delavci delali zagnano in s trdno voljo. Po nepojasnjeni poti je tako prispel v delavnico »Heroj Srba«, nekdanji vagon – salon feldmaršala Erwina Rommela, komandanta nemške armade B, ki je bil uničen v požaru. Sindikat železniške delavnice je predlagal, da ta vagon popravijo, prenovijo ter ga pošljejo maršalu Titu. Ves kolektiv, ki je štel približno 300 delavcev, se je odločil, da poleg vsakdanjega rednega dela, s prostovoljnim delom izdela Titov vlak. Kljub izredno težkim delovnim pogojem so delavci z zanosom in izredno voljo premagovali težave. Tapete, žamet in razno opremo za vlak so našli v nekem skladišču v Zagrebu, delovno obleko pa so si sešili kar iz vrečevine. Delali so vsi, tudi zaposleni v pisarnah. Po cele dneve so ostajali

v tovarni, utrujeni so spali po nekaj ur v delavnicah na klopih ali po vagonih. Domači so jim nosili čisto perilo, srajce in hrano. Nič jim ni bilo pretežko, niti delo na prostem, v dežju ali na soncu. Resnično so bili vredni občudovanja.

Opravili so približno 5000 ur prostovoljnega dela, večinoma udarniškega. Vlak so poobarvali z modro barvo, zato tudi ime Modri vlak. Titu so ga poslali za 1. maj leta 1946.

Mladina je v zori osemdesetih let 20. stoletja še vedno živela in ustvarjala v kolektivnem duhu socializma. Zavedala se je svoje odgovornosti v družbi, vloge, ki jim jo je nalagal tedanji družbeni ustroj. Misli tovariša Tita ob 10. kongresu ZSMJ strne uredništvo v kar nekaj člankov: Mladinska organizacija mora razvijati množično politično delo in v različnih akcijah zajeti čim več članstva. V sistemu samoupravljanja in delegatskega odločanja lahko le široka dejavnost zagotovi ZSM

52. Proslava ob Dnevu mladosti na Osnovni šoli Ivana Cankarja na Vrhniki, maja 1980 (arhiv Naš časopis).

vlogo pomembne in napredne sile v družbenopolitičnem odločanju. Z eno besedo, mladi ljudje morajo biti aktivni oblikovalci svoje lastne bodočnosti, prevzeti morajo svoj delež obveznosti in odgovornosti za razvoj naše družbe. Ne glede, če delajo v tovarnah, če študirajo, če so v mestu ali na podeželju – morajo vsak dan živeti s problemi svojega okolja in biti prvi v akciji reševanja teh problemov ...

Samo požrtvovalnost in popolna odgovornost pri delu bosta mladini zagotovili vlogo, ki ji pripada v družbi, s tem pa tudi pravico, da z optimizmom in zaupanjem gleda v lastni jutri in bodočnost naše družbe.

Okence 10 poziva k novim akcijam, resnemu delu in se veseli doseženih uspehov in priznanj. Ponosni so, da so na oder postavili novo gledališko delo²³.

Marjan Rihar razmišlja, kako privabiti k delu še več mladih ustvarjalcev iz Krajevne skupnosti: ... *Nobena DPO (družbeno politična organizacija) ni v zadnjem času na prostovoljni bazi uspela aktivirati toliko svojih članov in pritegniti toliko ljudi na akcije. Kdaj se je nazadnje zbrala na enem mestu v Verdu taka množica ljudi kot je bila letos na sprejemu lokalne štafete, na proslavi 8. marca, na igri Robinzoni ... in še bi lahko našteval. Uspeli smo zbuditi krajane, tako mlajše kot starejše.*

KS Verd je sestavljena iz več strnjenih naselij. To je tudi vzrok, da se še mladi do nedavnega nismo dobro poznali. V Janezovi vasi smo uspeli v zadnjem času aktivirati večino mladincev. To je lep uspeh, saj živi tu skoraj polovica mladih iz Verda.

Popolnoma pa se je od nas odrezala Bistra. Tu živi več mladincev, ki se sicer športno udeležujejo, niso pa povezani z našo športno organizacijo. Naša naloga je, da poiščemo take oblike sodelovanja, ki jih bodo pritegnile v našo sredino.

Na Mirkah tudi živi okrog 10 mladincev, ki so neaktivni. Kljub rednemu obveščanju o

akcijah se jih udeleži le malo, v sestav predstava ali pa v komisije pa kljub prošnjam nismo dobili nobenega. Zato tudi ne vemo, kakšne interese imajo.

Čaka nas torej še mnogo nalog, katerih realizacija je odvisna od naše zavesti in našega dela. Hoditi moramo po Titovi poti in izpolnjevati njegove zamisli: učiti se, delati, samoupravljam, izgrajevati se v poštenega delovnega človeka.

In mladi kot vsako leto premierno odigrajo novo igro (Robinzoni), prirejajo dogodke ob kulturnih in državnih praznikih, športniki organizirajo namiznoteniško prvenstvo Verda, se udeležijo in bolj ali manj uspešno tekmujejo na Mladinski športni olimpijadi na površinah ob TVD Partizan in v Zadružnem domu na Stari Vrhnikih.

Na spomladansko soboto sredi marca se množica krajanov, med katerimi so predvsem mladinci in pionirji, zapodi v Retovje, k Ljubljani, v park, ob številne ceste in poti, očisti nekaj divjih odlagališč in zbere polne vreče različnih odpadkov. Mirko Oblak pohvali akcijo in v imenu vseh na »Odpadkovni tekmi« udeleženi mladincev skromno zaključí: »Dobro blago se samo hvali!«

Janko Vidmar pa se veseli novega hrama kulture sredi Verda:

Sami ste bili priča, kako je sredi naše vasi do nedavnega propadala stara bajta, ki smo ji pravili kašča. Končno je ta napol podrt starina le padla nekemu pri Zvezi kulturnih organizacij Vrhnika v oko in za kaščo so se pričeli boljši časi.

Kaščo so si najprej ogledali predstavniki Zavoda za spomeniško varstvo. Ti so strokovno ugotovili, da stavba ni starejša od 500 let, ter da so na njej nujna sanacijska dela, kar smo vedeli tudi sami.

Tistim, ki še niste prestopili praga te stavbe, naj povem, da je stavba zidana iz mešanega materiala, kamna in opeke. Obodno zidovje

53. Mik'ľeva kašča sredi Verda čaka na odprtje nove galerije (arhiv Naš časopis).

54. Galerija Kašča je zaživila šele 16. maja 1981, najprej s črno-belimi reprodukcijami najbolj znanih del Jožefa Petkovška²⁴ (arhiv Naš časopis).

je debelo 70 cm. Stavba obsega po en prostor v kleti, v pritličju in podstrešju. Strop je masiven obok, klet grobo ometana. Vhod v nadstropje omogoča pokrito arkadno stopnišče, ki je sicer starejšega datuma od ostale stavbe. Konec lanskega poletja smo dočakali tudi sanacijo. Prišli so delavci, ki so zamenjali streho, zazidali razpoke v zidovih ter stavbo od vrha do tal prebelili in odšli.

Ker pa teh delavcev do danes ni nazaj, da bi dokončali delo, me je pričel mučiti čisto navaden firbec. Skočil sem k investitorju - ZKO Vrhnika in povprašal kako in kaj je sedaj s to našo kaščo. Povedali so, da so stavbo odkupili, ter da so glavna dela opravljena.

Postaviti morajo še nekakšno ogrevanje, stavbo od znotraj prebeliti in narediti ključ od vhodnih vrat (ta naj bi bil tak kot pravi, kot so jih imeli včasih) in zgradba bo lahko služila svojemu namenu.

In kakšen naj bi bili njen namen? Vsekakor naj bi bili to razstavni prostori. Kakšna razstava naj bi bila, še ne vedo natančno. V začetku nam bi radi pokazali nekaj del našega rojaka Petkovška. Tu se srečujejo z velikimi težavami pri zbiranju slik.

V teh prostorih nameravajo občasno pripravljati tudi intimnejše komorne večere, bodisi glasbene ali literarne...

N. N. naredi intervju s sovrstnikom, ki je sklenil postati, ostati kmetovalec.

- Čeprav imajo vsi mladi možnost študirati na srednjih ali višjih šolah, si se odločil postati kmet. Koliko rodov v preteklost sega vaša kmetija?
- Nastala je že pred mojim rojstvom, vendar ne bi mogel povedati, koliko rodov v preteklost sega.
- Ali misliš še dalje kmetovati?
- Da.
- Zakaj?
- Že od rojstva sem v stiku z živino in tako mi je postalo kmetovanje kot nekomu šola ali poklic.
- Kako samoupravljate na kmetiji?
- Vsak lahko pove svoje mnenje, potem pa se dogovorimo tako, da smo vsi zadovoljni.
- Koliko glav živine imate?
- Sedaj je ravno 30 glav, ena plemenska kobilica in nekaj perutnine. Včasih se najde tudi kakšna miš!
- Ali sodelujete s kakšno zadrugo?
- Da, sedaj sodelujemo z vrhniško kmetijsko zadrugo.

- Ali ste z mehanizacijo preskrbljeni?
- V zadnjem času se je mehanizacija močno izboljšala.
- Kakšne so cene in kvalitete kmetijskih proizvodov?
- Cene kmetijskih proizvodov so prenzke, to pa zato, ker je med proizvajalci in kupci preveč posrednikov. Posebno nizka je cena mleka.
- Imate tudi kakšne probleme?
- Velik problem so dragi stroji in goriva, včasih pa tudi tečni policaji.
- Iz česa je sestavljena silaža?
- Sestavljena je iz koruze ali trave, dodamo lahko tudi urejo (dušično gnojilo).
- Kako se obnese silaža?
- Dobro.
- Ni dolgo tega, odkar si se vrnil od vojakov. Kako se počutiš po vrnitvi?
- Dobro. Tudi prijatelji so me dobro sprejeli.
- Ali ti je bilo med služenjem vojaškega roka dolgčas po kmetiji?
- Včasih tudi.
- Ali se ukvarjaš s kakšnim konjičkom?
- Zbiram značke, včasih pa vzamem v roke tudi knjigo, če imam čas.
- Kako je z ljubeznijo na kmetih?
- Po eni strani predstavlja problem, ker se dekleta nočejo poročiti s kmetom.
- Ali se misliš kmalu poročiti?
- O poroki še nisem razmišljal.

Referent za fantovš'ne pa poroča, da se vas stricev končno podira: *Tako bi lahko označili dogodke letošnje pomladi, ko so verdski fantje množično pričeli zapuščati ledik stan. Obstajala je bojazen, da se bomo bolj težko oddali, saj imamo v Verdu precej »samcev«.*

Baje je ta bolezen celo nalezljiva. Rešilna bilka je bila le ta, da je vrsta za ženit prišla na fante letnik 1953. To pa je generacija, ki se ji lahko reče »ta lepi«. Da take generacije niso vsakdanjost, je dokaz že to, da se 1953 zgledujejo po 1904. letnikih, čeprav med njimi živi tudi nekaj stricev.

Torej, važno, da je steklo. Namen imam namreč opisati, kako med fanti potekajo predzakonske ceremonije. Teden ali dva prej se namreč fantje pa tudi že možje poslovijo običajno ob dobri kapljici in prigrizku. Zberemo se pod večer in ko se temperatura v glavah nekoliko dvigne, steče program. Novoporočencu fantje dajejo še zadnje napotke za skupno življenje, dobi pa tudi nekaj tehničnih pripomočkov za urejanje družinskih nesoglasij (valjar, metlo, ščipalko). Veseljačenje se zavleče pozno v noč. Gospodar ni ura, ampak sod, katerega običajno spraznimo do dna.

Sam konec bi bolj težko opisal, se ga vedno slabo spominjam. Verjetno se razidemo v želji, da bi se z istim namenom sestali še večkrat.

55. Priprave na dvojno fantovščino; Marko Furlan in bodoča ženina Matjaž Cunder in Matjaž Žirovnik (arhiv Matjaž Žirovnik).

To so bila leta, ko so, kadar so bili fantje posebno dobre volje – večere spremljale podoknice. Mnogokrat v zboru, pa tudi v solo izvedbah in nemalokrat so bile na hiše, v katerih so spale mladenke, zjutraj prislone dolge lestve. Največkrat kar na slepo, ne da

bi kam vodile. Z dvema pesmicama Nina in Siromak mozga na koncu številke opisujeta te romantične čase.

Vaški fantje

*Ko se zvezde prižgejo,
se fantje zberejo
in zapojo naglas,
ko hodijo skozi vas.*

*Ko pod okno pridejo,
lepe pesmi zapojo,
vztrajnosti ne manjka jim,
čakajo, da se zbudim ...*

Vaško dekle

*Zvečer, ko temačno postaja,
dekletu se misel na fanta poraja,
čeprav ven iz hiše ne sme,
okence svoje odpre.*

*Res zapeli smo lepo,
le v sob' je še vedno temno,
da pa lažje še bi pel,
na klop ob hiš smo posedel.*

*Dolgo nismo več čakal,
pršla je punca v noč 'n hal,
res šnopc nam je prnesla,
polne glaže ga natresla.*

*Fante šnopc je tko razgrel,
da še eno smo zapel,
pol pa smo se poslovil
in k drugi ljubici zavil.*

*Take punce so na vas,
še spat ne morjo, če ni nas.
Če pa bi pri njej ostal,
stavim da b' na pragu spal.*

Na koncu glasila je objavljen razpis za idejni osnutek značke OO ZSMS Verd, tokratna križanka pa ne obljublja nobene nagrade.

Pionirji in cicibani rešujejo čast mladinskega prostovoljnega dela

56. Okence 11.

Okence 11

24. november 1980

Uredništvo:

Glavni urednik: Andrej Petrič

Lektorica: Ksenija Petrič

Boris Bole, Matjaž Močilar

Tajnica: Marija Trček

Tisk naslovnice: Drašler

Tisk: OK ZSMS, Silva

Naklada: 350 izvodov

35 strani, (zelena, bela)

V začetku zime izide že druga številka Okenca v tem letu, sicer 11. po vrsti. Opremljena je z novo oblikovano naslovnico, uredništvo pa sporoča, da s količino prispelih člankov

nikakor ni zadovoljno, saj je le-teh tako malo, da nimajo česa izbirati in morajo na koncu objaviti skoraj vse. Morda so se prav zato odločili, da bodo v bodoče komentirali nekatere prispevke.

Razpis iz prejšnje številke je očitno uspel, saj urednik napoveduje skorajšnjo izdelavo značke OO ZSMS Verd:

Če bo dovolj interesa, bomo spomladi zopet izdelali majice, ki bodo poživile naše skupne izlete, akcije ipd ...

Pohodi, tudi spominski so še vedno privlačni na oblika preživljanja prostega časa mladih.

Mladostno zagnano se spominja mladi Verjan šestnajstih dni, ki jih je skupaj s 110 drugimi preživel na pohodu Po poteh slovenske delegacije na zasedanje AVNOJ-a. Iz Ljubljane preko Žužemberka v Dolenjske Toplice, potem skozi Kočevje in Bazo 20, čez Belo Krajino do Kolpe, preko Korduna, Plešivice do samega Jajca.

Z doživlajskim potopisom se je oglasil tudi Čuri Muri, dopisnik Toni iz Afrike, ki se je s tovarno ladjo kot mlad pomorščak pogumno podal na dolgo štirimesečno pot, s pesmico Jelenov ruk pa je Joži opisal povsem drugačno, strahopetno torej – dogodivščino z lovskega pohoda.

Delovna akcija, na katero je vsaj teden dni vabil napis na kupu peska pod košato lipo ob parku, pa ni ravno uspela. Marjan Rihar poroča, da so »glavnemu« par dni nazaj skoraj vsi mladinci bolj ali manj zagreto obljubili udeležbo:

Zdaj, ko je čas za začetek, pa ni nikogar, še glavnega ne. Mine nekaj časa, ko se pripelje prva, pa ne mladinka, ampak pionirka, z grabljami in polna delovne vneme. Ob spoznanju, da je prva in edina, gre dalje svojo pot z obljubo, da se vrne in kot garancijo pusti svoje orodje mimoidočim v opomin. Slednjič pride tudi glavni in še nekaj mladincev

in delo se lahko prične.

Situacija je čez nekaj časa taka: dela mnogo pridnih rok, pionirji in cicibani rešujejo čast mladinskega prostovoljnega dela. Mladinci in mladinke pa se vozijo in hodijo mimo ...

Kup peska se kljub temu počasi manjša. Delo zavira nekaj »direktorjev«, ki s svojim neodgovornim početjem naslanjajo svoje krhke ude na lopate in drugo orodje, slabijo delovno moralo. Tako storilnost počasi pada, pada pa tudi mrak in še ena delovna akcija se končuje. Nekateri so zadovoljni, drugi razočarani in zaman pričakujejo »zasluženo« pogostitev.

Mine noč, jutro, dopoldan in prav tu, kjer se je včeraj iskril delovni zanos mladih, se zbirajo nastopajoči. Nemo se premikajo v polkrožni vrsti, treme nimajo, saj so že navajeni takih nastopov. V soju reflektorskih žarkov njihovi obrazi iščejo tiste, katerim je vse to namenjeno.

Teh pa ni. Nekaj mimoidočih, nekaj otrok in le sem ter tja kdo, ki ni slučajno prišel mimo. Predstava se začne, poteka ob hrupu z bližnje ceste. Konec.

Ljudje se razidejo in pozabijo. Pozabijo, ali pa se niti ne domislijo, koliko truda in dobre volje je bilo vloženega, da je vse v redu potekalo.

Ali se splača za peščico krajanov zapraviti več popoldnevov v mrzli dvorani in hladen, hladen večer?

In ko prireditev izzveni, gre hvala tistim, ki so se najmanj trudili, ki so obupavali že na začetku, tisti, ki so bili vseskozi pri stvari, pa so krivi le za napake.

Prireditveni prostor prekrije sneg, nekaj dni snežinkam, dežju in vetru kljubuje le še pozabljen zastava – kot v posmeh resnično odgovornim.

Janko Vidmar piše, da je mladina nezadovoljna tudi s procesi, ki se dogajajo v amaterskem gledališču in v kulturni politiki nasploh: da »pokapiraš«, moraš biti izobražen:

V razgovoru Gledališče in družba²⁵ so bili izpostavljeni številni problemi današnjega gledališča. Med drugim so se pogovarjali in tarnali tudi o problemih dojemanja današnjega teatra (ne samo vrhniškega). Tako je bila izrečena tudi naslednja misel, ob kateri se velja zamisliti: »Zaradi nizke izobrazbe neposredni proizvajalci ne morejo sprejeti teatra takega, kot danes je!« Kaj to pomeni? Mar to ne pomeni, da je bil teater do sedaj usmerjen v vode, kjer lahko ribarijo samo posebej izobraženi ljudje... mar ni to neposredno odtujevanje teatra do širokih ljudskih množic, mar ni to pojav elitizma, ki še povečuje obstoječe razlike ...

Andrej Petrič svetuje, kako organizirati in voditi uspešne sestanke, uredništvo je obupano nad krajanji, ki niso bili pripravljeni komentirati aktualnih dogodkov v KS, saj so se z mikrofonom in fotoaparatom napotili po vasi brez uspeha. Edini odgovori, ki so jih dobili so bili: »Ne, tega pa ne bi vedel ... Ne povem ničesar ... Mučite raje koga drugega ... To ni za nas, ženske ...«

Tudi iskrica – humorna osmrtnica ne napoveduje svetlih časov: *V globoki žalosti vam sporočamo, da je v tistem poletnem večeru,*

po dolgi in zahrbtni bolezni iznenada preminila naša draga JAVNA RAZSVETLJAVA. Namesto cvetja na njen grob nakažite denar v sklad za njeno ponovno oživitev. Potrebujemo tudi nekaj pridnih rok. Žalujemoči: KS Verd, DES, Obrtni center Vrhnika.

Druga iskrica pa je razumevanja polna posvečena staremu mostu: *Naš most čez Ljubljanico mora biti že krepko v letih, ker ga tako »revma daje«.* Nič čudnega, ko pa celo življenje stoji v vodi.

Boris Bole v dolgem prispevku osvetljuje novo glasbeno smer, ki je opljusnila tudi naše kraje. PUNK (šaljiva razlaga kratic je Potpuno Uvredljivo Negiranje Klasike). Na koncu povpraša, kaj mislijo o punku – tudi mladince iz Verda.

Večina jih meni, da so knofljice, s katerimi prebadajo punkerji svoje obleke in telesa trapaste, prav tako se jim zdijo neokusne obleke starih očetov, v katere se oblačijo, na živce jim gre tudi njihovo dretje in vpijete in hitlerjevske ideje angleških punkerjev. Nekaterim so všeč besedila njihovih pesmi, aktualna sporočila, eden od anketirancev je kratek: »Punk je kozlarija, ki se je pojavila v tem desetletju. Muha enodnevnica. Dol s punkom!«, drugi pa sporoča: »Ja, mama je

57. Stari most med Verdcom in Vrhniko je stal na precej trhljih nogah več desetletij (arhiv Naš časopis).

rekla; ko ni več dober za učiti in delati, je šel pa za punk ...»
Avtor zaključuje članek z mislijo: »Brez punke mi živeti ni!«

Mirko Oblak pa načrtuje, kako bi Verd prišel v Guinnessovo knjigo rekordov: Menda so mladi neke na Štajerskem »porivali« avto celih 60 ur. Pade ideja, da bi tudi mi organizirali podobno akcijo. Štefin naj bi posodil spačka (čeprav o tem on zaenkrat prav nič ne ve), mi bi le tega pehali po vrhniškem stadionu, ki tako ali tako ne služi ničemu. To bi morali delati nepretrgoma vsaj 62 ur, da bi dosegli nov rekord in tako prišli celo v Guinnessovo knjigo rekordov!

Porodi se ideja v ideji. Zakaj ne bi raje porivali vrhniškega krpana v Ljubljano? Prav. Toda to bi zahtevalo veliko več priprav in precej več sodelujočih. Nič zato. Šli bi v ostale KS in tam dobili mladince, ki bi bili zainteresirani. Koliko pa naj bi nas bilo? Najmanj 120, da bi lahko potisnili krpana preko Dolgega mostu. Ampak vso stvar bi morali najprej prijaviti na UJV (Uprava javne varnosti) in vprašati, če je kaj takega sploh mogoče. Mogoče že, mogoče, samo podnevi je gost promet, zakaj ne bi tega storili ponoči? Bomo poskusili, mar ne? Saj boš ti tudi prišel pomagat, kajti to bo lepa priložnost za spoznavanje mladih in sploh.

Kako bomo prišli pa nazaj? Morda bi lahko poprosili našega Bana za pomoč ob volanu, vsi bi imeli mesečne vozovnice in bi nas popeljal nazaj na Vrhniko.

Ideje pa take, bodo rekli starejši ...

Sanje in ideje so bile in so brezplačne in jih ni mogoče zaustaviti z nobenim gospodarskim ukrepom, niz kakršnih je bila t. i. stabilizacija²⁶ tedaj in kakršna je recimo recesija danes, trideset let kasneje. A ugan-karska stran je bila vseeno poimenovana kot stabilizacijska ... uredništvo je takoj razložilo zakaj: Če se morda sprašujete, zakaj stabilizacijska stran – zato, ker tokrat ni nagrad.

Nujno rabimo večje število aktivnih mladincev. Lahko tudi malo rabljenih.

ŠIFRA: Zdesetkano predsedstvo OO ZSMS Verd.

58. Okence 12.

Okence 12, 27. december 1981

Uredništvo:

Glavni urednik: Andrej Petrič

Lektorica: Ksenija Petrič

Andrej (Dobrovoljc), Tone (Vidmar),

Katarina (Dobrovoljc), Boris (Bole),

Andrej (Telban), Polona (Telban),

Mirko (Oblak), Marjan (Rihar),

Elo (Hladnik), muc Šminka

Naslovna stran: Ivan Drašler

Tajnica: Agata Herauer

Tisk: OK ZSMS Vrhnika

Naklada: 300 izvodov

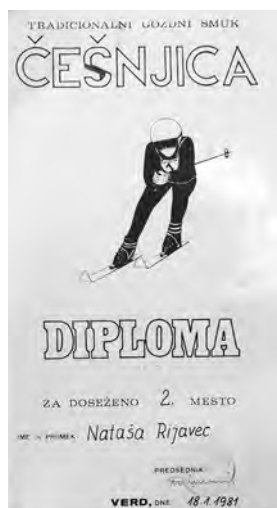
22 strani, (rjava, bela)

V uvodniku urednik našteva vidnejše dogodke, ki so se zgodili v zadnjih trinajstih mesecih, odkar je izšla zadnja številka Okenca.

59. Plakat, ki je vabil na Češnjico 1981 (arhiv Mirko Oblak).

Češnjica, tekmovanje Mladi in SLO (Splošen ljudski odpor), Mladinska športna olimpijada in še nekaj manjših tekmovanj je krojilo življenje mladih športnikov: *Mladi so tudi veliko pripomogli k uspešni izvedbi občinske proslave v Bistri. Pečat letu 81 pa je dala izvedba dramskega dela Brezjansko polje, pod vodstvom neumornega Eleta.*

60. Diploma s tradicionalnega gozdnega smuka Češnjica 1981.

61. Cilj tradicionalnega smuka Češnjica 1981. Na traktorski priklopi beležijo rezultate Marta Rijavec, Marija Trček in Polona Gruden, o rezultatih poroča Matjaž Žirovnik (arhiv Marta Rijavec).

62. Sprejem Kurirčkove pošte pred domom JLA na Vrhniki, spomladi 1981²⁷ (arhiv Naš časopis).

Morda ste tudi sami opazili, da je po nekaj plodnih letih v Verdu nastopilo mrtvilo. Kljub odličnim delovnim pogojem, obnovljenemu domu, se odziva vedno manj mladih. Prejšnje stalno število 25 do 30 se je skrčilo na 5 do 6. Vendar ni vse tako črno, kot zgloda prvi hip. V dom zahaja vedno več mlajših osmošolcev. A tudi oni ne morejo kar tako poprijeti za delo, če jih v to nihče ne bo vpeljal.

A osmošolci so se znašli: ob popuščanju zagretosti v domači mladinski organizaciji so se udeleževali tekmovanj v okviru Osnovne šole Ivana Cankarja. Andrej Dobrovoljc poroča: *Tako je letos kot že vrsto let potekal kviz pod geslom »Mladost v pesmi, besedi in spretnosti«. Letos je osnovno gradivo obsegalo celotno Titovo delo med vojno in po njej. Tega kviza so se udeležile skoraj vse osnovne mladinske organizacije, oziroma njihove ekipe. Na žalost je bila med izjemami, ki jih ni bilo, tudi OO ZSMS Verd.*

Naša ekipa se je dober teden pred tekmovanjem informirala in pod vodstvom tovarišice Maje Korenč predelala vso snov ter se z vso resnostjo pripravljala tudi doma, vendar je bilo časa vseeno premalo za tako obširno snov, da bi se vse naučili res dobro.

Tako smo 5. novembra pod vtisom izreka: »Ni važno zmagati, važno je sodelovati!« odšli na tekmovanje. Že prvi pogled na ostale ekipe nam je zaprl usta, saj so bili v ostalih ekipah tekmovalci stari 20 let in več, le ena ekipa nam je bila po starosti enaka (OŠ Log Dragomer). Ko smo dobili liste z vprašanji, je naš manjvrednostni kompleks splahnel in vprašanja so ostajala za nami in kaj kmalu smo imeli vse odgovore ter odšli z upanjem na čim boljše uvrstitve. Naše upanje se je čez pol ure spremenilo v veselje, saj smo posekali sami sebe z osvojitvijo drugega mesta, le za eno točko smo zaostajali za Borovnico ...

12. novembra je bil datum finalnega obračuna. Poleg naše ekipe sta bili še ekipi iz

Borovnice in iz Zaplane. K naši ekipi so se priključili še trije vojaki. To tekmovanje je bilo javno in udeležilo se ga je veliko poslušalcev. Za zabavo pa je poskrbel vojaški ansambel. Na tem kvizu so bila vprašanja veliko bolj zahtevna, vendar smo se kljub temu kar dobro odrezali. Tudi tokrat smo zasedli drugo mesto in zaostali za Borovnico le za točko ... Vse urice, ki smo jih porabili za učenje, so se nam lepo obrestovale.

Precej člankov poziva krajanke k sodelovanju z mladimi, pa naj gre za očiščevalne akcije, kot tudi k izvedbi zahtevnejših gledaliških del, kakršna je recimo Kreftova igra Celjski grofje, s katerimi se je igralska skupina iz Verda v sezoni 1955/56 proslavila daleč naokoli²⁸. Gabrijel Hladnik, dolgoletni urednik glasila Okence in zavzet amaterski igralec in režiser, se zaveda mlačnosti in otopelosti, s kakršno se tako velikega dela ne more nihče lotiti; članek naslovi: *Celjski grofje letos, ali nikoli več*.

Vseeno pa se je na odru Zadrúžnega doma 8. maja 1981 odvila ena zadnjih velikih premier gledališke skupine Verd, delo Željka Kozinca – Brezjansko polje. S predstavo so gostovali še na Pokojišču, v Blatni Brezovici, Breg-Paku, v Rovtah...²⁹

Večje število radovednežev se je zbralo na kresni večer, ko se je 25 mladih slušateljev udeležilo predavanja dr. Huberta Požarni-

64. Plakat za predstavo Brezjansko polje (arhiv Mirko Oblak).

65. Priprava predstave Brezjansko polje; spredaj Mojca Čepon in Stane Kržič (arhiv Mirko Oblak).

63. Priprava predstave Brezjansko polje; Stane Majlovrh, Igor Žilavec, Matjaž Žirovnik, Magda Japelj (arhiv Mirko Oblak).

66. Priprava predstave Brezjansko polje; Toni Žnidaršič in Janko Vidmar (arhiv Mirko Oblak).

67. Brezjansko polje: Mirko Oblak, Tone Žnidaršič, Zvone Škof, Gabrijel Hladnik in Janez Bolha (arhiv Mirko Oblak).

70. Brezjansko polje: Gabrijel Hladnik, Janez Dobrovoljc, Mojca Stržinar, Mirko Oblak (arhiv Mirko Oblak).

68. Brezjansko polje gostuje na Pokojišču (arhiv Mirko Oblak).

71. Gabrijel Hladnik med pripravo predstave Mož s stotimi funkcijami (arhiv Matjaž Žirovnik).

69. Brezjansko polje: Mirko Oblak, Gabrijel Hladnik, Tone Žnidaršič, Zvone Škof, Matjaž Žirovnik. (arhiv Mirko Oblak)

72. Na odru kulturnega doma sredi Verda je nastajalo in gostovalo veliko predstav, tudi Mož s stotimi funkcijami (arhiv Matjaž Žirovnik).

ka in predstavnika posvetovalnice Živa – O življenju med spoloma. Večurno podajanje odgovorov na številna vprašanja je bilo sproščeno. Mlade je bolelo le, da zopet ni bilo odziva starejših občanov, s katerimi bi lahko skupaj premostili zadrege, ki na to temo nastajajo med njimi³⁰.

Sicer pa nam tokratna številka sporoča še, da so prenovili prostore v domu in da se vse rekreacije v dvorani (tenis, plesne vaje) po novem odvijajo v copatih, pa da so imeli četrtošolci – tako kot precej generacij prej – šolo v naravi zopet v Valovinah na Hrvaškem. Dva hribolazca, Andrej in Mirko, sta uresničila sanje zavednega Slovenca in se podala v slovensko planinsko Meko, na Triglav torej, Tone Frumen pa se spominja najlepšega srednješolskega leta – ko je maturiral in se s sošolci podal na stabilizacijski maturantski izlet na Pohorje. V duhu obdobja stabilizacije se je odvijal tudi njihov maturantski ples, saj je tej generaciji prireditev enostavno odpadla.

F. G. pa opisuje, kaj vse tare mlade v kmetijstvu: *V Verdu je še 27 kmetij. Vendar se vsi ne ukvarjajo s kmetijstvom, kot bi se lahko. Mnogim je gozd edini ali pa glavni vir dohodka. Nekaterim pa je glavni vir dohodka celo zaposlitev izven kmetije.*

V Verdu so kmetje sorazmerno dobro opremljeni s stroji, vendar so le ti slabo izkoriščeni. Deloma zaradi strukture zemljišč in razdrobljenosti parcel.

Mladi kmetovalci imajo še vedno nekakšne predsodke pred drugimi poklici. Temu je kriva slaba vzgoja doma in v šolah. Med starejšimi kmeti pa je še vedno prisotna miselnost, da je kmet samo tisti, ki ima veliko zemlje, pa čeprav je ta slabo obdelana ali pa celo neobdelana. Če za primer pogledamo barje iz ptičje perspektive, vidimo, kako veliko je »morje« neobdelane zemlje ... mnogo njiv je preraslo grmovje in celo velika drevesa že rastejo tam. Potem se pa vsi čudimo, zakaj je

vse tako drago. Del krivde nosijo tudi starejši gospodarji, ki nočejo predati kmetije mladim, dokler jim ne teče voda v grlo. Potem je pa že kasno, ker je »prestolonaslednik« že izgubil voljo do kmetovanja ...

Velik problem je razdrobljenost parcel, pa tudi lastništvo, saj nima nihče posebnega veselja obdelovati družbeno zemljo, ki ti jo lahko lepega dne vzamejo. Zemlja pa je brez vrednosti, če je nihče ne obdeluje. Letošnje leto se vidi, kako so pričeli obdelovati njive na »črnem morju« in to sami mestni ljudje. Njive na Pjalcah in v Žabjaku pa so »samopostrežba« za slabe ljudi ...

Številka glasila se tudi to pot zaključuje z literarnimi prispevki, večinoma čustvenimi pesmimi in večnimi vprašanji o smislu obstoja, pomenu življenja in o iskanju najglobljih resnic. Na koncu pa seveda ugankarski prispevek; tokrat ga je oblikoval Marjan – vojak.

73. Priprava predstave Brezjansko polje; Dušan Oblak in Darko Kondardi (arhiv Mirko Oblak).

Sta Ljubljana in Bistra odpisani? Narave se ne da pretentati ...

74. Okence 13.

Okence 13, 24. junij 1983

Uredništvo: Andrej (Petrič), Ksenija (Miklavčič), Andrej (Dobrovoljc), Mirko (Oblak), Janko (Vidmar), Tatjana (Oblak), Irena (Jarc), Jože (Telban), Janez (Dobrovoljc), Jana (?), Boris (Bole), Katarina (Dobrovoljc), Niko (Dobrovoljc), Marija (Dobrovoljc), Polona (Telban), Lenart (Jesenovec)

Naslovna stran: Ivan Drašler

Tisk: OK ZSMS Vrhnika

Naklada: 150 izvodov

22 strani, (temno modra, bela)

Leto in pol kasneje je tu nova številka Okenca. Uredništvo zopet prosi bralce, naj malo pobrska po podstrešjih, saj bi rado arhiviralo zgodnejše izvide mladinskega glasila. Manjkajo jim številka 1, 2, 4 in 6. Kot vemo, prve številke niso našli vse do danes, ko nastaja ta prispevek (2015).

V prvem članku izvemo, kakšen uspeh je zopet doživel gozdni smuk Češnjica: ... pri pripravi tradicionalne športne prireditve se je angažiral praktično ves Verd. Mladim in mladim po srcu so pri organizaciji pomagali tako TOZD-i (Temeljne organizacije združenega dela) kot tudi zasebniki, ki so v teh stabilizacijskih časih prispevali lepo število nagrad. Pa še komentar letošnjega zmagovalca in novega rekorderja proge Toma Lavrenčiča: »Res zgledno ste pripravili tole tradicionalno prireditev, na kateri zmaga pomeni več kot pa recimo zmaga na občinskem prvenstvu v veleslalomu. Na svidenje prihodnje leto!« Mislimo, da to pove o Češnjici 83 vse, kljub temu pa imamo povedati še marsikaj; od trgiranja plakatov dalje. Hvala vsem, še enkrat!

Pa pojdimo dalje. Za 8. marec je recitatorska skupina pod vodstvom Magde Japelj zaplesala nekaj lepih plesov in razveselila svoje mamice, ki jih ni bilo malo. Omenjena skupina je pripravila tudi tradicionalni sprejem Dedka Mraza.

75. Blaž Dobrovoljc v cilju Češnjice, 23. februar 1983 (arhiv Blaž Dobrovoljc).

*... V maju je bilo izvoljeno popolnoma novo predsedstvo, tako je krmilo prevzela mlajša generacija. Upamo, da imajo ti mladinci kaj več zagnanosti in idej, kot smo jih imeli prejšnji. Seveda se stara generacija ni popolnoma izključila iz delovanja, še naprej bomo poskušali pomagati pri delu, saj upamo, da bomo še dobrodošli.*³¹

Staro predsedstvo poroča, v kakšnem duhu je mineval čas med pomladjo 1982 in 1983; priznavajo, da je generacija starejših mladincev brez pravih idej in volje. Maja 1982 so se le uspeli udeležiti športne olimpijade, poleti pripravili izlet v hribe, na Cerkniško jezero ... Zadrugi dom sredi Verda pa je gostil zlasti igralce namiznega tenisa in šaha, kvartopirce in skupino, ki je si je vneto mirila živce z igrico Človek, ne jezi se! Obisk doma je bil res velik in probleme z onesnaževanjem so poskušali reševati s tedensko izmenjavo dveh dežurnih mladincev in generalnim čiščenjem enkrat mesečno. Ta način vzdrževanja reda se je obnesel le kak mesec.

76. Dedek Mraz v vsako vas! Urban Žirovnik je popestoval tudi malo Tino Turk Japelj (arhiv Sonja Japelj).

Težave so nastajale tudi zaradi številnih dejavnosti, ki so potekale v domu ena za drugo ali kdaj celo sočasno; sestanki družbeno političnih organizacij, vaje recitatorske skupine, delavnica in shramba scenskih pripomočkov, kostumov in igralskih rekvizitov, plesi, kratkočasne dejavnosti ... vse to se je prepletalo iz dneva v dan, iz tedna v teden – tako v mali sobi, kot na odru in v dvorani. Zlasti v zimsko pomladnem času se je zvrstila priprava različnih proslav; Dan republike, 29. novembra, obisk Dedka Mraza in praznovanje Dneva žena, 8. marca in Osvobodilne fronte, 27. aprila. Novoletni dogodek je največkrat spremljala igrana igrlica, za katero so od scenarija, režije do zadnjega rekvizita poskrbeli mladinci in pionirji kar sami in mnogokrat vključevali v igro tudi mlajše brate in sestre, ki so bili takrat še predšolski cicibani.

Velik zalogaj je bila tudi organizacija plesov ob petkih ali sobotah zvečer. Potrebno je bilo urediti prostor, organizirati prodajo vstopnic, pijače in redarsko službo. Leto kasneje so bili plesi začasno ukinjeni, saj je na enem od njih prišlo do pretepa, sosednje kmetije pa so se pritoževale, da dajejo krave po takih hrupnih disco nočeh mnogo manj mleka kot ob jutrih, ko se prebujajo ob narodno-zabavni glasbi.

Iz naslednjih prispevkov izvemo, da so člani novega predsedstva stari v povprečju 17 let, novo izvoljeni predsednik je Lenart Jesenovec. Prva naloga jim je uspela – izdali so novo številko Okenca. Načrtovana delovna akcija v Matjaževki je propadla, saj med mladimi ni bilo pravega interesa zanjo. Pripravljajo se že na jesenski čas in naloge v novi sezoni.³²

Kot prostor za izživiljanje tistim, ki se z umazanimi čevlji zaletavajo v nedavno prebeljene stene Zadrugnega doma – predlagajo za plezanje in krotovičenje Retovje; niti v sanjah si ne mislijo, da bo že dvajset

let kasneje taisto Retovje priljubljena destinacija športnih plezalcev, Zadrudni dom pa prezidan v mala stanovanja.

Janko Vidmar pa se o Retovju in izviri Ljubljani razpiše iz povsem drugih skrbi in svari pred načrtovanimi poskusi z naravo:

Da se narave ne da pretentati, vedo ljudje že dolgo. Toda nekaterim to ne gre v račun. Zato to vedno znova in znova poskušajo, vendar brez velikega uspeha. Za enega takih poskusov lahko štejemo tudi večnamensko akumulacijo Cerkniškega jezera ... v hidroenergetske namene, s pomočjo tesnilnega nasipa z globinsko injekcijsko zaveso, ki naj prepreči vodi v Cerkniškem jezeru odtok v spodnji del jezera, kjer je večina ponikalnic. Tako bi se v zgornjem delu ustvarilo 19 km² veliko akumulacijsko jezero.

Vse površinske pritoke Cerkniškega jezera bi zajezili tudi ob izviri in jih po cevovodih speljali v akumulacijo.

Od tod bi vodo speljali po rovih v Bistrico, kjer bi bila hidroelektrarna Bistra I. in nov izravnalni bazen, ki bi omogočil delovanje hidroelektrarne Bistra II.

Z izvedbo tega projekta bi močno posegli v prostor ... Slovenci bi si uničili dobršen del naravne dediščine, po kateri slove v svetu. Uničeni bi bili:

- *Cerkniško jezero; spodnji del bi bil suh, zgornji pa akumulacija, katere gladina bi nihala za več kot deset metrov. Tako svetovno znanega presihajočega jezera ne bi bilo več.*
- *Rakov Škocjan; reka Rak in vodne jame bi se praktično osušili*
- *del Planinskega polja z delom Unice bi bil potopljen*
- *izviri Ljubljane, Ljubije, Bistre bi bili zajeti, zabetonirani in uničeni z akumulacijo*
- *Pekel v Borovnici bi bil docela spremenjen*

Poleg tega je vprašanje, če bi bilo vse to sploh možno.

Nekateri trdijo, da je, drugi pa spet, da ni. To je stvar stroke. Za laika pa je zadržati vodo sredi Krasa isto, kot bi hoteli zadržati vodo v rešetu ...

Do istih rezultatov so prišli tudi na Baškem in Nikšičkem polju. Akumulacija na Baškem polju ni dosegla niti polovice predvidene prostornine vode, za katero so »strokovnjaki« prisegli, da jo bo. Tako si je nekdo spet postavil lep in drag spomenik.

Projekt predvideva tudi močne posege v prostor naše občine in KS Verd. Tako bi bili izviri Ljubljane uničeni (zabetonirani), poleg tega bi izravnalni bazen v Bistri požrl velike površine obdelovalne zemlje.

Zato je delegacija KS Verd aprila postavila skupščini delegatsko vprašanje, v katerem opozarja, da krajanje s projektom niti z njegovimi posledicami niso seznanjeni. Od skupščine je zahtevala, da se projekt javno razgrne ter povpraša ljudi, kaj mislijo o tem ... Vendar odgovora do začetka junija še ni. Ne bi rad, da bi se ponovila tista stara zgodba, ko nekdo v pisarni odloča o milijardah ne glede na to, kaj menijo ljudje.

Sledi niz literarnih prispevkov, pod katerimi je pojav nove mode podpisovanja več kot očiten – večinoma so brez podpisa.

V prvih številkah glasila mladih Okence so bili vsi prispevki opremljeni s podpisom; če ne s polnim imenom in priimkom, vsaj z imenom, kraticami ali psevdonomimom. Tudi člani uredniškega odbora so se prva leta vestno in vzorno predstavljali bralcem.

V 80. letih pa se začne uveljavljati želja in pravica do anonimnosti, morda tudi naivna prepričanost, da je *itak vse za vedno jasno* in je uredništvo vsakič predstavljeno le z imeni, čeprav se nekatera večkrat ponavljajo. Težko je ugotoviti tudi, kdo so bili člani zaporednih predsedstev, saj se v uvodnih člankih podpisujejo kar kot »predsednik« ali »predsedstvo«.

Anonimni so seveda zlasti bolj različnih čustev polni prispevki.

Niko Dobrovoljc pa se smelo podpisal spominja svojega deda – železničarja: *Moj ded je bil železničar, da sem bolj točen, bil je čuvaj proge. V majhni hišici ob progi je nadzoroval vlake, ročno zapiral zapornice, postavljaj signale ... Takrat so se po železnicah še vlekli lokomotive na parni pogon. Na lokomotivi sta delala dva delavca, strojevodja in kurjač. Prvi je uravnaval vožnjo, drugi pa je z lopato metal v peč premog. Oba sta imela težko in odgovorno delo.*

Železniški promet se je naglo razvijal. Danes vlečejo vlake električne lokomotive. Te so hitreje in upravlja jih le en delavec. Starši so mi povedali, da je bila tudi od Ljubljane do Vrhnike železnica. Kakšna škoda, da so jo odstranili! Cestni promet ne bo nikoli prekašal železniškega. Če premislimo, koliko tovorov prepelje en vlak in koliko en tovornjak. Tudi potniški vlak pelje desetkrat več potnikov kot avtobus. Slišal sem že, da v velikih

mestih gradijo podzemeljske železnice. Tako promet nemoteno poteka ...

Iz zbadajočih iskric in oglasov izvemo naslednje resnice in dejstva tistega časa:

Delo naših občinskih športnih funkcionarjev navdaja pravi olimpijski duh. MISLIJO, DA ŽIVIJO NA OLIMPU! Češnjica 83

KMETIJSKI NASVETI

Kmetje (takšni in drugačni)!!! Če hočete svojim kravam (takšnim in drugačnim) povečati mlečnost – naj se ukvarjajo z aerobiko! Aero bik

Z našo krajevno »vlado« je menda nekaj narobe. Opažamo, da se je naš »kancler« ogradil pred ljudstvom.

Tudi nas tare stabilizacija – zato je tokrat samo 150 izvodov.

GD Verd namerava za svojo 100-letnico postaviti temeljni kamen za nov gasilski dom. Samo, da ne bo ta temeljni kamen postal »nagrobni«!

77. Stoletnico Prostovoljnega gasilskega društva Verd je pred novim Gasilskim domom počastila tudi vrsta mladih gasilcev: Janez Petrovčič, Tone Kondardi, Miha Rihar, Dušan Oblak, Tomaž Gorišek, Marko Ogrin in Silvo Nagode (arhiv Marko Ogrin).

Okence – tolmun sreče in mladosti!

78. Okence 14.

Okence 14, 1984

Uredništvo: Andrej (Petrič), Jože (Telban), Rudi (Dobrovoljc), Tomaž (Gorišek), Marjan (Rihar), Marko (Ogrin), Andrej (Dobrovoljc), Marija (Dobrovoljc), Lenart (Jesenovec), Tatjana (Oblak), Katarina (Dobrovoljc) ...

Naslovna stran: Tatjana Oblak

Tisk naslovne strani: Ivan Drašler

Tisk: OK ZSMS Vrhnika

Naklada: 250 izvodov

Stari predsednik sporoča, da je mladina izbrala novega predsednika in prizna, da ima predsednik ob prijetnih tudi manj prijetne naloge: *Skrbeti moraš, da delovne akcije potekajo gladko, paziti moraš na red v domu KS in se včasih celo prepirati, se udeleževati sestankov OO ZSMS Vrhnika, KK SZDL Verd (Krajevne konference Socialistične zveze delovnega ljudstva), sveta KS Verd ...* Poroča o zelo uspehlih proslavah v minulih sezonah;

79. Zlata (1984) in srebrna (1986) medalja (arhiv Mirko Oblak).

80. Diploma s tradicionalnega gozdnega smuka Češnjica, 1984 (arhiv Mirko Oblak).

letos jo je kulturna skupina priredila tudi za dan Osvobodilne fronte.

Športniki so pripravili novo Češnjico, proga je prinesla nov rekord ... da so uspehi pri tej tradicionalni prireditvi zavidljivi, pa kažejo tudi različne govorice – letos »naj bi se na smuku menda nekdo celo ubil in ga bodo v bodoče prepovedali!«

Udeležili so se tudi mladinske športne olimpijade.

81. Pokal Češnjica 1984 (arhiv Mirko Oblak).

82. Progo skozi gozd so dobro zavarovali, mestoma nasuli in robove označili s smrekovimi vejicami. Smukač Marko Ogrin (arhiv Marko Ogrin).

83. 5. februarja 1984 so rezultate gozdnega smuka na cilju spremljali ..., Matjaž Žirovnik, Marija Dobrovoljc, Tatjana Oblak, Katarina Dobrovoljc, Mirko Oblak, za prikolico stoji Blaž Dobrovoljc, spredaj pa Tone Frumen (arhiv Marija Telban).

84. Blaž Dobrovoljc na progi gozdnega smuka Češnjica (arhiv Blaž Dobrovoljc).

85. Maj 1984; spredaj Jože Telban, Silvo Nagode, Miha Rihar, Mojca Miklavčič in Dušan Oblak, v drugi vrsti Katarina Dobrovoljc, Špela Vrhovec, Marija Dobrovoljc, Marjeta Pajnkihar, Vesna Šubic in Tanja Frumen, zadaj ? in Sabina Zalović (arhiv Marija Telban).

V zasneženi zimi so mladinci večkrat očistili most preko Ljubljance in pločnik proti Janezovi vasi, spomladi pomagali čistiti park, delovna akcija v Matjaževki pa je letos propadla zaradi dežja. Z novim opleskom so polepšali prostore Doma KS Verd. Kakšne zgode in nezgode (med drugim je v sanitarijah počila vodovodna cev) so se še godile v domu, pa opisuje nekaj naslednjih iskric in ugank: *Gajba pri gajbi, kaj je to? – Mladinski dom v Verdu*

NLP

Flaše letijo, omet pa odpada; našim mladincem pa maček nagaja. JLA

Opombe: NLP neznani leteči predmeti, JLA jaz ljubim alkohol

Razvade zmanjkuje, grla so suha, moč pojenjuje ...

nastale poplave težave so dale.

Stopnice so v hipu brzice postale – pa so se vsaj enkrat oprale.

Sledi rubrika Poskusi mladih literatov; Mojca opazuje domačo hruško, Ksenija pomladno jutro, Boris bleščeče se morje, Niko opiše dom, Joco pa se sprašuje: *Smo danes sploh mladi?*

Z rojstvom postanemo starci.

Ali je sploh še kak človek,

ali smo vsi roboti brez srca in ljubezni?

Irena opisuje *Okence – tolmun sreče in mladosti*, kakšna so bila poletja v Retovju – v Matjaževki in v Malem Okencu, v katerega mrzlih vodah je hladila razgredo mladost mladina iz Verda.

»Ej, ali boš danes prišla kaj v Okence?« *Ne vem ... morda nisem pa čisto prepričana. Mami mi ves čas trobi na ušesa, da bom preživela počitnice kot nekakšen divji človek, ki živi samo v naravi.*

Take in podobne pogovore smo slišali med počitnicami pri nas v Verdu. Res, naše kopalnišče je bilo eno samo doživetje, ki se je prelivalo preko celih počitnic.

Preljubo Okence je vzbujalo neko skrivnostno silo, ki nas je vlekla vase. V svoji tišini je izpovedalo veličino in ponos narave. Ta tolmunček je res pravi romantični kotichek v prelepem Retovju, govori o mehkobi in pravljичnosti narave. Mislim, da ni mladega človeka v Verdu, ki ne bi v njem preživel vsaj minuto svojega prostega časa.

Ptičjemu petju se je velikokrat pridružil tudi glas kasetofona, ki je popestril naše brezskrbno življenje.

Nekateri so se tudi zaljubili, a vsi skrivnostni trenutki so se s časom zabrisali, kakor tudi kratkotrajne počitnice.

Na njivah je koruza že kar dobro zorela in bila pravšnja za peko. Kaj boljšega!?

86. September 1984; Leon Kržič, Miha in Branka Rihar, Tatjana Oblak, Silvo Nagode in Tomaž Gorišek (arhiv družina Oblak).

87. Ovitek nove plošče, ki jo je leta 1983 ob svoji 10-letnici posnel moški pevski zbor LIKO Verd (arhiv Zavod Ivana Cankarja Vrhnika).

Topel večer in velik kup žerjavice, s katere je valovil vonj po pečeni koruzi. Prostora pa je bilo več kot dovolj. Seveda! Matjaževka! Ob popoldnevih so se v njej odvijale prave nogometne olimpijade, v katerih ni bilo nikakršnih starostnih razlik. Proti večeru pa se je potuhnila v spokojno starko, ki je mirno počivala in si nabirala moči za naslednji dan. Vidite, tako je bilo naše življenje, ki je trajalo le dobra dva meseca. Kakor narava, smo si tudi mi naredili druge maske; imamo malo časa, tako malo, da komaj moreš na sprehod, da bi videl uspavane dele Retovja, v katerih smo poleti našli prava razodetja. A čas se bo hitro zavrtel in nam ponudil spet nove čudovite počitnice.

Blaž pa nam razkriva svoj nov hobi: Lansko leto sem pristopil k moškemu pevske-mu zboru LIKO. Dvakrat na teden z bratoma hodim na vaje. Pojem 1. tenor. Čeprav rad prepevam, mi je včasih kar odveč zvečer še na vaje. Vendar prišli so nastopi ob raznih praznikih, prireditvah, srečanjih. Vesel sem bil teh nepozabnih nastopov.

Višek sreče pa je bilo snemanje plošče za RTV Ljubljana v mesecu juniju. Več večerov smo se potili in prepevali, da bo plošča polna. Lansko jesen je ta plošča izšla.

Prišla je nova sezona vaj in za začetek ima-

mo vsi pevci piknik v Meletovi dolini. Zdaj sem slabe volje; ugotavljam namreč, da mi glas nagaja. Bliža se mi obdobje mutacije in tako bom moral z glasom eno leto počivati. Upam, da bo že prihodnje leto moj glas spet lep, čist in zveneč. Sklenil sem, da bom tudi v prihodnje rad hodil na pevske vaje.

88. Krst novih pevcev zbora LIKO Verd je največkrat potekal v gostilni Marinčič; Janez Drašler in Matjaž Žirovnik (arhiv Matjaž Žirovnik).

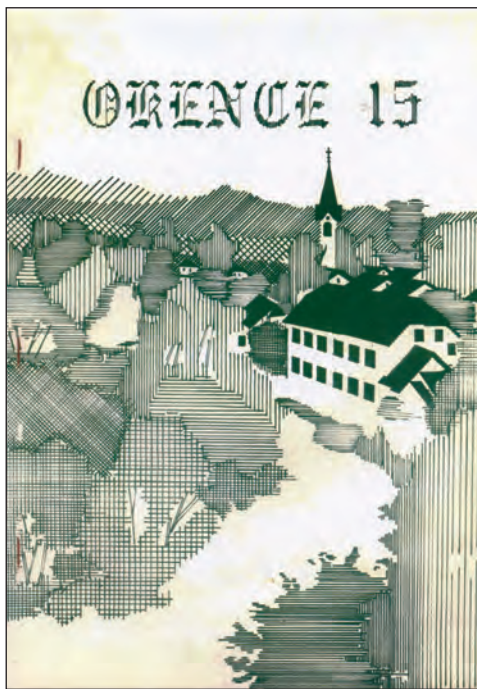
89. Lenart Jesenovec slači vojaško suknjo
(arhiv družina Jesenovec).

Čas, ko je številčno močna generacija fantov letnik 1964–1965 oblekla vojaške uniforme »sivo maslinaste boje«, napoveduje naslednja vremenska napoved: *Že na začetku leta smo dobili sivino v našo kotlino; obetajo se nam še bolj sivi dnevi, vrhunec pa bo sredi poletja. Nad naše kraje pa dotekajo še bolj sivi tokovi. SMB oblaki!*

Srednješolci, ki se dnevno vozijo v ljubljanske šole, pa vabijo v svoje vrste nove člane: *V Verdu se je septembra formiral nov športni klub ... ugotovili smo, da imamo naravnost idealne pogoje za treninge surfaške sekcije, ki potekajo na krpanu³³, na liniji Vrhnika Ljubljana. Sprva je naše društvo štelo le okoli deset članov, do danes pa se nam je pridružilo že več talentiranih nadobudnežev iz mlajših vrst. Vsak, ki bi se želel včlaniti v to naše društvo, lahko plača članarino pri Integralu poleg Črnega orla. Vsakega novega člana bomo zelo veseli. Vpisni pogoji: uspešno končana osemletka in vpis v usmerjeno izobraževanje.*

Uredništvo za pravilno rešen rebus obljublja 100 din, na koncu pa pozdravlja novo številko Okenca po vzoru Valentina Vodnika: »*Ilirija oživljena!*« in klicem: »*Okence preplavljeno!*«

*Naša razigrana mladost,
leta našega sijaja ...³⁴*

90. Okence 15.

Okence 15, maj 1987

Uredništvo: Blaž (Dobrovoljc), Marija (Dobrovoljc), Tanja (Drašler), Boris (Drašler), Bojan (Zupan), Marjeta (Pajnikihar), Brigita, Gita (Petrič), Darja (Jarc), Lavro (Cene Lavrič), Tamara (Troha), Sonja (Japelj)

Naslovna stran: Tatjana Oblak

Tisk naslovne strani: Ivan Drašler

Tajnica: Marija Dobrovoljc

Računalniška obdelava, oblikovanje:

Blaž Dobrovoljc

Tisk: OK ZSMS Vrhnika

Naklada: 300 izvodov

Pred nami je 15. številka glasila mladih iz Verda. Izhaja po treh letih ustvarjalne krize, medtem je bila mladina tudi dobro leto brez predsedstva:

91. Pred Dobrovoljčevo hišo Bojan Zupan, Blaž Dobrovoljc in Andrej Zakrajšek urejajo posamezne liste zadnje številke glasila Okence (arhiv Blaž Dobrovoljc).

92. Tudi spenjanje glasila poteka pri Dobrovoljčevih; Andrej Zakrajšek, Katarina, Niko in Marija Dobrovoljc, Bojan Zupan in Domen Drašler (arhiv Blaž Dobrovoljc).

Marca 1987 je bilo izvoljeno novo predsedstvo, zopet med najmlajšimi do sedaj.

Izvoljeni so bili naslednji: predsednik Blaž Dobrovoljc, podpredsednik Matic Mrak, tajnika Albert Pajnkihar in Sonja Japelj, blagajničarka Marjeta Pajnkihar, predstavniki za šport Boris Drašler, Tine in Igor Oblak, predstavnik za obveščanje Andraž Drašler, predstavnik za klubsko dejavnost Leon Kržič in predstavnice za kulturo Tatjana, Nataša in Katka Oblak.

Letos imamo v načrtu ureditev Matjaževke (verjetno se ne bodo izvršila vsa potrebna dela, ker je dela čez glavo), ureditev doma (nakup potrebnega inventarja ter ureditev ostale notranjosti: pleskanje, kitanje, popraviljanje uničenega in poškodovanega inventarja), ureditev parka, pozimi čiščenje mostu, priprava gozdnega smuka Češnjica in izid naslednje številke Okenc.

Sledi predsednikovo poročilo, kaj vse je zadnje mesece zaposlovalo mlade. Očiščevalna akcija v parku je bila obsežna, saj so bile površine precej zanemarjene. Na pomoč z orodjem je priskočil sosed Ban, s pijačo pa

sta mlade pogostili domača Krajevna skupnost in trgovina Kmetijske zadruge.

Lotili so se tudi kopanja lukenj za drogove, saj je bilo potrebno prestaviti električne drogove za novo napeljavo nad samo udorno dolino Matjaževko.

Kulturniki so izdali novo Okence, pripravili tradicionalne proslave v Domu, pri katerih je sodelovala skoraj vsa mladina iz Verda, za 1. maj so pripravili tradicionalno kresovanje; organizirali prodajo pijače, pripeljali iz starega gasilskega doma nekaj klopi, zaradi česar so številni, ki so lahko sede klepetali in prepevali ob ognju, ostali mnogo dlje kot prejšnja leta.

Nasploh je družabno življenje v Verdu ta leta doživljalo pravi razcvet. Gasilske veselice so privabljele številne veseljake iz cele občine, kulturni dogodki in proslave so bili dobro obiskani, tradicionalno postavljanje mlajev je postajalo naloga širšega kroga vaščanov; pred leti so mlaje nevestam postavljali le za možitev godni mladeniči, zdaj so se jim pridružila tudi dekleta in na obeljenih mlajjih so se pojavili tudi okrašeni venci in slikoviti napisi. "Na mlajčkih" je dolgo v noč vrvelo mlado in staro.

93. Pletenje vencev; Grega Rome je priskrbel nosilne obroče za vence – dele starega kolesa (arhiv Blaž Dobrovoljc).

94. Pletenje vencev je prevzela »sekcija za kulturo«; Katja, Nataša in Tatjana Oblak, Leni Kondardi in Katka Oblak (arhiv Blaž Dobrovoljc).

Športno leto je bilo osiromašeno, saj je zaradi dežja in slabe organiziranosti mladincev odpadel gozdni smuk Česnjica. So se pa na tekmovanju na Vrhniki dobro odrezali strelci.

Na razcepu življenjskih poti, pred izbiro srednje šole in s prvimi odločitvami v življenju se znajde nova generacija; Tanja B. se sprašuje, kdo bo ustavil krvave vojne po svetu, Sony s prisposodobno sprehoda skozi gozd išče pravo stezo iz brezskrbnega otroštva v srečno odraslost, osamljena Tamara si želi v vesolje, Gita želi doseči sonce, Pavla pa opisuje neko *Nedeljo – po volji drugih, ne po moji*.

Lavro nam zaupa odlomek *Vrata v kletko se odpro* iz nedokončanega romana *Železni križec*, Katka iztrga *List iz detektivovega dnevnika*. Mateja opisuje *Prvi nesrečni dan na morju*, Ogiju pa je morje ostalo v drugačem spominu:

*Buči, buči morje adrijansko
naše šotorišče je cigansko
rdeči smo kot pleme indijansko
to naredi pivo istrijansko
in pa sonce, ki žge strašansko
ker vsaka cena presega lansko
nas tošl vleče na zemljico barjansko.*

Zabave v domu postajajo vse bučnejše; zaradi divjega plesa in poskakovanja se nekega večera s stropa utrga luč v trgovini pod dvorano in ob naslednjih plesih so se morali kar malo brzdati, da bi se kaj podobnega ne ponovilo.

A dom je še vedno dobesedno drugi dom že kdo ve katerih novih generacij. Leon opiše petkovo popoldne:

Privlečem se iz Ljubljane, izmučen od naše »kolm kište«. Za neštudirane ljudi lahko povem – to je Integralov avtobus. Tu te tako trese, da če bi imel v roki tetrapak s smetano, bi se na Vrhniki lahko okrepčal s stepeno okusno sladko smetano. Vesel sem, če stojim vsaj na eni nogi, toda kaj, ko tudi ta ni vedno moja. Med vožnjo se odprejo pravi besedni zakladi trpečih potnikov. Zobne proteze letijo iz ust, ko le ti robantijo nad cesto, kjer je več lukenj kot asfalta. Pa to se še pretrpi, a ko pomislim na delo doma, me vse mine. No, petkovo popoldne je. Kam naj se dam? Dvakrat lahko ugibate ... čestitam, že v prvem poskusu ste uspeli; v dom! »Še žrt naj ti dajo tam!« Premišljuje ... žrejo samo živali, jaz pa nisem žival, mar ne. Tisti poetični verz pa je izumila moja mami.

Sledi nadaljevanje: »Nič ne delaš, samo okoli se podiš!«

95. Na odru in v dvorani v Domu so se odvijali tudi mnogi družabni večeri, tudi silvestrovo 1986; v prvi vrsti: Igor Oblak, Sandi Rizman, Boris Drašler, Tine in Dušan Oblak, Blaž Dobrovoljc, Leon Kržič, Špela Vrhovec, Grega Rome; v drugi vrsti: Nataša Oblak, Matic Mrak, Smiljan Pajnkihar, Peter Levec, Tomaž Drašler; tretja vrsta: Andrej Zakrajšek, Jure Krašovec, Bojan Zupan, Miran Drašler, Andraž Drašler, Marjeta Pajnkihar, Sonja Japelj, Štefan Bogataj, Andrej Turšič, Franci Drašler, Tatjana Oblak, Tone Kondardi, Leni Kondardi, zadaj Robi Petrovčič (arhiv Blaž Dobrovoljc).

A ura je pet; iščeta me Jurjeva pobalina. Igor me že pri vratih vpraša, kje imam matematični zvezek.

»Ni, muca vzela!« jima odgovorim ... mimogrede, če ju srečate kdaj na cesti, ničesar ne recite čez Olimpijo, nad katero sta zelo navdušena, pa tudi Dražena Petroviča ne hvalite preveč – ni dobro za zdravje, vam povem! Ko pogledam pa Andraža, se komaj neham smejat, saj ga ni trenutka, ko bi se mu na ustih ne igral nasmeh.

In kaj počnemo vse v domu; igramo namizni tenis, goljufamo pri kartanju ...

Albert me bo pa ustrelil; porabil sem mu že polovico svinčnika ... zmanjkuje papirja, konec luštnega! Nič več se vam ni potrebno mučiti z mojimi modrovanji (pa naj mi Cankar ničesar ne zameri!)

96. Mladi iz Janezove vasi in Verda na silvestrovo 1988; Barbara in Polde Strajnar, Marko Ogrin, Cene Lavrič, Matjaž Strajnar in Špela Majer (arhiv Marko Ogrin).

Svinčnik je romal dalje; očitno so mladinci dobili nalogo – spisati prispevke za novo številko Okenca kar v domu.

97., 98. V domu sredi Verda se je ustavil tudi Pust (arhiv Blaž Dobrovoljc).

Kakšno je tam življenje, zdaj prelije v rime
tudi Marjeta:

*V domu smo že vsi,
vsak posebej kje čepi.
Nekdo si muziko navija,
pri tem marsikdo uživa.*

*Eden plesat se uči
in se tako močno poti,
z živci že na koncu je
pa ga kmalu mine vse.*

*Ostali osla se gredo,
se za mizo drenjajo,
skrivaj si karte menjajo,
oslu izogibajo.*

*Za drugo mizo špilajo tarok,
a tudi to ne gre od rok,
stalno se prepirajo,
drug drugega sekirajo.*

*Življenje v domu tako je.
A moti to starejše vse,
z nami se ne strinjajo,
ker pač tako življenje uživamo.*

In sledi še niz drugih pesmi, ki so jih ne-
kateri spisali kar v paru, vseh sedem pa je
združenih v Variacije na temo: Nore mlado-
stniške ljubezni (Puberteta).

Bojan in Smiljan zapišeta:

*V srcu ogenj mi gori,
ki po tebi hrepeni,
a ko vidim z drugim te,
hrepenenja konec je.*

*V domu dostikrat si bila,
pa si družga gledala,
želel sem si, da to ni res,
ko z drugim stopala si v ples.*

*Ko na samem ga dobim,
ga zadavim, to želim,
drug družga gledava grdo,
da se vsak hip kaj zgodilo bo.*

*Preden jeza je minila,
je oba že zapustila,
opazujeva še zmeraj te,
če boš ... vrnila se.*

Bojanu se pridruži zdaj še Tine:

*Že več let te opazujem
in se ti približujem.
A ti kakor kamnita
me gledaš kot pribita.
Vmes me druga je ogrela,
med nama pesem je odpela,
všeč si mi še zdaj,
zato upam, da bo med nama kaj
že za 1. maj.*

Koliko prvomajskih praznikov je že minilo od leta 1987! Pa so med bregovi Ljubije in Ljublanice še vedno nova in nova mlada srca, iskrive misli, večna hrepenenja, ki prav gotovo ogrevajo in burijo tudi večino tistih ustvarjalcev glasila mladih iz Verda, ki danes vstopajo že v peto, šesto, sedmo desetletje.

Pogled skozi štirinajst ohranjenih številk glasila Okence nam razkriva življenje mladih v Verdu pri Vrhniki od sredine 70. do druge polovice 80. let 20. stoletja.

Čeprav je minilo od zadnje, 15. številke, že skoraj trideset let in so naš prostor in čas prevetile številne družbene, socialne in tehnološke spremembe – so Okenca v Retovju še vedno polna čiste, bistre vode in kdo ve, če lepega dne ne privre na dan tudi 16. številka glasila mladih iz Verda.

Morda prav na nek topel junijski večer ...

99. Nad Okenci, v Andrejčkovi dolini na topel junijski večer leta 1989 (arhiv Blaž Dobrovoljc).

Opombe:

- 1 Gradbeno podjetje Igrad.
- 2 Uvod, Okence 4.
- 3 Uvod, Okence 6.
- 4 Številke od 2 do 13 je Domoznanskemu oddelku Cankarjeve knjižnice na Vrhniki podaril Andrej Petrič, kopiji 14. in 15. številke Tatjana Oblak Milčinski.
- 5 Zgradbo, v kateri je bil po letu 1945 organiziran Zadružni dom, je Karol Jelovšek postavil leta 1891 kot gospodarsko poslopje s hlevom na nekdanj Marjanč'nkovi domačiji. Mladinski klubski prostori so bili v prvem nadstropju stavbe, imenovane tudi Kulturni dom, Dom krajevne skupnosti, Mladinski dom ali največkrat na kratko – Dom. Ob stranski sobi je bila dvorana z odrom. V prvem nadstropju je imela pisarno tudi Krajevna skupnost Verd. Po gradnji novega Gasilskega doma v 80. letih so bili prostori zdaj že nekdanjega Zadružnega doma po letu 2002 pregrajeni v nekaj novih stanovanj.
- 6 Uvod, Okence 2, str. 1.
- 7 V Okence pišimo vsi. Okence 11, str. 2, 3.
- 8 Hvalica, Doro, 1974: Njihova beseda 74, Naš časopis 12, str. 4.

»Občinska konferenca ZMS na Vrhniki je s pomočjo Temeljne kulturne skupnosti in Doma JLA organizirala v dneh od 8. do 13. aprila občinsko revijo Naša beseda 74 in na njej predstavila v Domu JLA: literarni večer, revijo pevskih zborov, burko »Trije tički«, dramo »Rožmarin« in klubski večer »Spomenik brez podstavka«; v Cankarjevem domu pa dramo »Pisana žoga«. Že naslovi nam pripovedujejo o pestrosti in vsestranosti dejavnosti mladih na področju kulture v naši občini. In prireditev je tudi bila dokaz takšne dejavnosti. Morda je bil vrhniški kulturni teden (upravičeno ga namreč lahko tako imenujemo) resničen odraz želja in prizadevanj mladih, saj je po oblikah, kvaliteti in vsebini bil tako zelo različen, kot so lahko le mladi. Strog in neizprosni kritik (kar jaz nisem) bi imel seveda na račun kvalitete marsikaj povedati, saj res ne gre, da bi pod izgovorom »amaterizem« skrivali vse vrste diletantizma zlasti kar zadeva izbor neprimerne, nekvalitetne in predpotopne literature. Zato je morda pomembnejša mobilizacijska vloga Naše besede, ki je nedvomno za teden dni združila veliko število mladih v dvorani Doma JLA in Cankarjevega doma. Mladi so v tem tednu dobesedno natrpali dvorano vsak večer – s čimer se Vrhnika ne more vselej pohvaliti. Mlada publika je tokrat, kar zadeva moralne podpore in občutka pripadnosti svoji

organizaciji, prav gotovo položila izpit. Izpit so seveda položili tudi organizatorji prireditev, saj je prav gotovo tudi njihova zasluga, da je bilo toliko mladega občinstva ...»

- 9 Tekmovanje klubov, zlasti pa organizacijskaurreditvev področij delovanja mladih je bilo med osnovnimi usmeritvami 9. kongresa ZSMS, ki je od 2. do 4. oktobra potekal v Moravcih pri Mur-ski Soboti. 540 delegatov, ki so zastopali 380 000 slovenskih mladink in mladincev, je na kongre-su sprejelo statut ZSMS ter resolucijo o nadaljnji vlogi in akcijah mlade generacije pri gradnji samoupravne socialistične družbe. Z neposrednim angažiranjem, s požrtvovalnim delom v procesih družbenega upravljanja se naj mladi tvor-no vključujejo v uveljavljanje delegatskega sistema kot obliko neposrednega odločanja delovnih lju-di. (Vir: ZSMS – enotna, učinkovita in akcijsko sposobna razredna fronta mladih ljudi; Naša sku-pnost, str. 12, 28. september 1976.)
- 10 V različnih številkah se pojavljajo različno zapi-sani pridevniki, izpeljani iz imena Verd; verdski, verjanski ... pa tudi prebivalci Verda; Verdjani, Verjani ...
- 11 Drašler, Janez, 1975: Le čevlje sodi naj kopitar. Naš časopis 18, str.12

»Mladi v Verdu spet igrajo. Da jim ne bi tako kot lani kdo spet očital starokopitnosti (seveda upra-vičeno), so posegli po sodobni temi. Na odru se gredo nebesa in TOZD hkrati. Vse so stlačili v isti koš; še sreča, da ne oni, ampak avtor komedije v desetih slikah Miro Štefanec. Poskušajo, se tru-dijo in se gredo amaterski teater. Mladi so, lah-ko bi jih zaneslo na stranpota. Pa jih ni. Vsi za enega, eden za vse! To je njihovo geslo pri delu v »Domu«. Delajo, študirajo, se zabavajo in se gredo teater; najslabši, slab, povprečen, še kar, dober, najboljši, odličen. Kdo pa ve? Gredo se pač, kljub temu, da gre vsa stvar vede ali nevede mimo tistih, ki bi morali jasno in glasno pove-dati, kakšno je njihovo delo, ga kritično oceniti, kolikor se pač da, ali kolikor je kdo sposoben oceniti, da bi mladi vedeli pri čem so, kajti kljub treznosti in samokritičnosti, ki je je v njih dovolj, tega ne vedo. Vrtijo se v začaranem krogu bolj ali manj vmestnih pripomb ljudi, ki so izrazili svoje mnenje o delu dramske skupine iz Verda zgolj z eno ali dvema besedama. Tako je, brez ocene ni napredka. Da pa se vsi ne razumejo na – da ne rečem na gledališče, ampak na igranje, je pa tudi povsem jasno. Kar pa je takih, ki vedo, kaj je odrsko delo, pa je njihova beseda seveda kritična. Prav to, da tisti, ki bi morali spregovoriti molčijo, pa mlade iz Verda najbolj boli. Boli jih že nekaj časa, že nekaj let. Zanje je velika nagrada, da lju-dje polno zasedajo dvorane, kjerkoli se pojavijo,

da jih publika pozdravi, jih sprejme, jim zaplo-ska, sledi predstavi, se nasmeji ali se zamisli ob dogajanjih na odru. Da, veseli so, da jih preprosti ljudje bolj ali manj razumejo; boli pa jih, da ne slišijo kritične ocene od ljudi, posameznikov, ki bi jih moralo zanimati, kaj ti mladi počno. Pa gre vse to mimo njih nevede, (ker ne berejo plaka-tov), ali vede s pridruženim nasmehom in mislijo, češ spet nekaj »špilajo«. Morda mislijo, da igrajo zase, morda ne vedo, da jih ljudje pridejo gledat in poslušat. Motijo se in krivični so. Kolikšna pa je ta njihova krivda, naj premislijo sami.«

- 12 Javna radijska oddaja, kviz za mladino.
- 13 Naselje delavskih hiš, ki so bile postavljene v času gradnje avtoceste Vrhnika–Razdrto na pre-lomu 60. in 70. let 20. stoletja.
- 14 Danes je na tem mestu na levi strani res žaga že propadlega podjetja LIKO, na desni strani pa niso nikdar gradili stanovanj, vrtca in trgovine, pač pa računalniški oddelek že ukinjenega podjetja LIKO PRIS in nov Gasilski dom in Dom KS Verd.
- 15 S. S. 1999: Tradicionalni gozdni smuk Češnjica 99. Naš časopis št. 252. str. 32: »... Pred začetkom starta je Franc Turk povedal nekaj o zgodovini smuka: Prvi smuk smo imeli leta 1939, ko je na-stopilo od 20 do 30 mlajših fantov domačinov, ki so si upali spustiti po ozki smučini, ki je izgledala kot bob steza. Kmetje so namreč s Češnjice vozili hlode in tako umetno naredili ozko smuk progo. Starejši Verjani so organizirali tekmo, mi, mlajši pa smo se spustili po progi. Seveda nismo imeli takšne smučarske opreme kot sedaj, zato smo na nekaterih mestih palice dali med noge in tako smo »bremzali« v dolino. Tudi sankali smo se po tej progi, tako da so bile zimske radosti nas mla-dih res potešene. Prvi zmagovalec smuka je bil Frenk Jeran, drugi čas pa sem dosegel sam.«
- 16 Rudolf Hribnik-Svarun, slovenski general, komunist, prvoborec, partizan, zgodovinar, politik in narodni heroj, * 10. april 1921, Horjul, † 10. januar 2002, avtocesta pri Logatcu.
- 17 Zaradi poškodb in dotrajanosti starega mostu je bila Ljubija nekaj let premoščena z mobilnim vo-jaškim mostom z zelo strmimi klančinami. Med gradnjo novega mostu je bil organiziran obvoz po znova odprti prastari cesti, ki jo je pod obronki Javorča zagradila pred leti Parketarna Verd.
- 18 Malavašič, Ivan, 1978: Oktet »Kašča« iz Verda – oktet mladih, Naš časopis 40.

»Verd. Kraj pri Vrhniki, tik onkraj Ljubljane, ki se stiska pod novim viaduktom avtoceste in mu temnozeleno vode iz Retovja šumljajo skrivno-sne napeve iz notranjskega podzemlja. Ta kraj je že od nekdaj znan po dobrih pivcih. Tudi sedaj,

pod okriljem Parketarne, tu že vrsto let uspešno deluje dober moški pevski zbor. Sredi vasi stoji stara kašča, ki jo kanijo preurediti v razstavni prostor in galerijo in ob rojstnih hišah Petkovška in Sternena bo nov kulturni pomnik. Nič čudnega torej, da so mladi pevci iz Verda, ki so ustanovili moški oktet, temu dali ime Kašča. Oktet je bil ustanovljen na pobudo Janeza Drašlerja, ki poje kar v več zborih, med drugim tudi pri Komornem zboru RTV Ljubljana in pri Akademskem pevskem zboru Tone Tomšič. Takoj po ustanovitvi so začeli z resnim delom. Vaje imajo dvakrat tedensko. Uči jih kar član okteta, prvi tenorist Mitja Drašler, ki jih uči note, Janez Drašler, prav tako prvi tenorist, pa skrbi za tehnično obdelavo. Poleg prvih dveh tenoristov pojejo še: Jernej Drašler in Slavko Žilavec, ki prepevata drugi tenor, prvi bas pojo Urban Žirovnik, Bojan Martinšek in Francelj Modrijan. Podlago, ki se ji pravi drugi bas, pa imata na skrbi Tone Furlan in Bojan Kuhec. Če fante preštejemo vidimo, da jih prepeva v oktetu devet, torej je to nonet, za te pa je značilna ženska zasedba. Pri večini pesmi, ki jih mladi Verjani prepevajo, pa ima baritonist solo in tako še vedno ostane v bistvu oktet in prav v taki zasedbi zveni pesem najlepše. Glavni poudarek v svojem programu so fante namenili narodni, zlasti koroški pesmi. Vadijo in pojo pa tudi umezne, latinske (Gallus) in moderne pesmi. Njihova želja pa tudi je, da bi nastopali z lastnimi skladbami. Ker imajo v svojih vrstah tudi skladatelja, to je Mitja Drašler, se jim bo ta želja prav gotovo kmalu uresničila. Fantje pa ne le, da pridno vadijo, temveč tudi pridno nastopajo. Tako so že jeseni leta 1976 v tednu Komunistična z naslovom »Človek, delo, kultura« nastopili v vseh krajevnih skupnostih v občini, ko so na zanimiv in izredno uspešen način prepletili slovensko narodno pesem in Cankarjevo besedo. Tudi v sosednji Italiji, v pobratenem mestu Gonarsu, je že zvenela njihova pesem, pa na srečanju oktetov v Šentjernej, kjer so strokovnjaki pohvalili njihovo petje, pa na mnogih manifestacijah in proslavah v občini. Povsod, kamor so jih že povabili ali jih še bodo, bo iz mladih grl zazvenela njihova pesem. Seveda, tudi načrte imajo; snemanje na RTV in pa samostojni koncert, na katerem bodo pokazali ne le svojo kvaliteto, ampak tudi ljubezen do slovenske pesmi, s tem pa tudi ljubezen do svojega naroda, ki ljubi to pesem in bo ob njihovem petju deležen tiste tihe, tople in le dobrim ljudem dostopne sreče. Številni so okteti, ki prepevajo po Sloveniji. Lepo je to in tega smo lahko veseli. Še bolj pa smo lahko veseli tega, da pri nas prepeva oktet mladih, ki s svojim delom dokazujejo in potrjujejo, da bo slovenska pesem živel tudi med prihodnjimi rodovi, da je ne bodo spodrinile tuje melodije. Kajti pesem, ki se rodi v srcih ljudi tistega naro-

da, ki je v svojem zgodovinskem nastajanju veliko prestal, se trdno bojeval s potujočevalci za svoj obstoj in v tem boju tudi zmagal, je večna. Pesem je spremljala junake v boj, delavce pri delu, ljudi v veselih in žalostnih trenutkih. Naj nas ta pesem spremlja tudi v prihodnjih sončnih dneh, v katere verujemo! Zato odprimo svoja srca na stečaj pesmi, ki jo med nas prinašajo mladi iz Verda!»

- 19 Škof, Zvone: Vremena Kranjcem bodo se zjasnila ali razmišljanje ob sedanjih amaterski krizi. Okenice 6, str. 5.
- 20 Nekdanja »šubička«, danes Gimnazija Jožeta Plečnika, Šubičeva 1. Ljubljana.
- 21 NNNP je bila obrambna akcija, v kateri so slovenske občine preizkušale svojo usposobljenost, čvrstost in enotnost in vse oblike obrambnih aktivnosti. Pri akciji naj bi sodelovale vse oblike ljudske obrambe in družbene samozaščite, enote teritorialne obrambe in JLA.
- 22 V. J., 1980: Dan mladosti v Verdu. Naš časopis 65, str. 4.

»Dan mladosti smo letos proslavljali kakor vsako leto, vendar brez ljubelega tovariša Tita, našega vodje in vzornika. Prav to je vse mlade zavezovalo, da so bile vse majske slovesnosti predvsem delovne in tako je bilo tudi v Verdu. Ta dan so mladinci sprejeli svoje vrstnike iz delovne organizacije Sap-Viator. Skupaj so obiskali nekaj spomenikov v KS Verd, znanih po dogodkih v NOB. Na kurirski postaji TV-17 so jih sprejeli partizanski kurirji, le ti so jih seznanili z življenjem in delom kurirjev med NOB. Ob svojem prazniku so mladi pripravili tudi fotografsko razstavo s kulturnim programom. Na razstavi so prikazali svoje delo zadnjih nekaj mesecev. Videli smo, da so mladi pošteno zavihali rokave in pokazali kaj vse zmorejo in znajo. V tem času niso bili aktivni samo na kulturnem in športnem področju, marveč so veliko pozornost posvetili tudi mladinskemu prostovoljnemu delu, obujanju revolucionarnih tradicij ter vključevanju mladih iz vseh delov KS v enotno in močno osnovno organizacijo. Pripravili so tudi prijateljsko nogometno srečanje, kjer sta se pomerili ekipi Verda in Bistre, dan pa so zaključili z družabnim večerom v združenem domu.
- 23 Hladnik, Gabrijel, 1980: Robinzoni – zakaj potice. Naš časopis 65, 1980, str. 8.
- 24 M. R.: Odprta galerija Kašča. Naš časopis št. 76, str. 6, maj 1981.
- 25 Razgovor je vodil Niko Nikolčič.
- 26 Po naftni krizi leta 1979 je nastopila globalna recesija in drastičen dvig obrestnih mer je nekdanjo Jugoslavijo in večino nerazvitih držav pahnil

v dolžniško krizo. Pod predstvom Milke Platinic je leta 1982 nastopila stabilizacija – obdobje varčevalnih ukrepov redukcija električne energije, nafte, pomanjkanje pralnega praška, kave in drugih luksuznih surovin.

- 27 Kurirčkova pošta varno preko preprek: Kurirčkovo torbo, ki so jo naši pionirji prevzeli od pionirjev iz Logatca na TV-17, so štiri dni uspešno prenašali po skrivnih kurirskih poteh v naši občini. Na TV-17, kjer so prevzeli torbo, je bilo slovesno kot že dolgo ne. Zbrali so se številni pionirji in borci-kurirji, ki so mladim spregovorili o pomenu, delu in boju nekdanjih kurirjev na TV-17. Nato so pionirji ponesli na Drčo k spomeniku, kjer so počastili spomin padlim, nato pa preko Močilnika in Mirk pred dom JLA na Vrhniko. Tu so jih pričakali številni pionirji in občani. Zbranim je spregovorila članica predsedstva OK ZSMS Maja Kajdiš. Po kulturnem programu so podelili knjižne spominske nagrade pionirjem, ki pišejo proste spise o vstaji in narodnoosvobodilnem boju v naši občini. Z osrednje občinske prireditve so pošto preko Retovja prenesli v Parketarno v Verd, kjer so jo mladinci prejeli v čuvanje in prenočevanje.

Naslednje jutro so jo v Bistri od pionirjev Cankarjeve šole prevzeli borovniški pionirji, ki so jo preko vseh preprek prinesli pred šolo v Borovnici, kjer je bila proslava, in pionirjem podeljene spominske knjižne nagrade. Nato so torbo ponesli na Breg in Pako in jo izročili mladincem iz Fenolita, ki so jo uspešno čuvali preko noči. Zjutraj so jo borovniški pionirji ponesli do Kamina, kjer so pionirjem priskočili na pomoč ribiči in jo popeljali na drugi breg Ljubljane ter jo izročili pionirjem iz Bevk, ki so torbo ponesli do šole in pripravili proslavo. Potem pošta nadaljuje pot na Log, kjer ji pionirji pripravijo sprejem. Prenoči. Naslednje jutro krene mimo domačije heroinje Marije Kucler na Drenov Grič, kjer tudi prenoči.

Z Drenovega Griča je po skrivnih poteh prišla v Ligojno, kjer so jo naši pionirji na Razpotju predali pionirjem iz Horjula ... Naš časopis, št. 76, junij 1981, str. 4.

- 28 Tatjana Oblak Milčinski: Kulturno življenje Verda in Verjanov v 20. stoletju, Vrhniški razgledi 9, str. 204 do 233.

- 29 Po pripovedovanju Mirka Oblaka.

- 30 Po pripovedovanju Mirka Oblaka so želeli mladi s predavanjem ozavešiti sebe in starše, ki so večinoma dvomili v spodobno in odgovorno obnašanje na mladinskih akcijah.

- 31 Dobrovoljc, Andrej, 1983: Okence. Naš časopis 100, str. 12.

- 32 Dobrovoljc, Andrej, 1983: Pozimi bo v Verdu živahno. Naš časopis 102.

»Poletje je minilo. V tem obdobju OO ZSMS Verda ni organizirala nobenih posebnih aktivnosti, saj je večina mladih po svoje preživljala počitnice. Prve dni septembra pa so se naši mladinci udeležili teka in kolesarjenja v Logatcu. Z njimi je odšlo tudi nekaj mladincev, ki so jih na tekmovanju bodrili. Dosegli pa so tudi velik uspeh, saj je bil Mirko Oblak tretji v kolesarski preizkušnji, v teku po ulicah Logatca pa sta Branka Rihar in Boris Drašler zmagala v svojih kategorijah. Prvi sestanek v jesenskem obdobju smo imeli v začetku septembra. Tu smo si zastavili nove naloge, ki naj bi jih uresničili tja do novega leta ter analizirali minulo delo. Največji problem, ki smo ga skušali rešiti na tem sestanku, se je nanašal na potek klubskih dejavnosti. Šibka točka je prav gotovo čiščenje prostorov po končanih aktivnostih, ki pa smo ga vsaj začasno odpravili, saj se doslej nobena metoda ni ravno dolgo obnesla. Sestavili smo tudi program, ki se bo odvijal ob zimskih večerih. Tja smo uvrstili razna predavanja z diapozitivi, glasbeni večer, kvize in podobno. Organizirali bomo tudi plesne vaje, saj je med nami veliko interesentov. Celó zimo pa bodo v domu potekale razne interesne dejavnosti, kot so namizni tenis, šah in podobno. 29. in 30. novembra bomo organizirali še prvenstvo Verda v namiznem tenisu in šahu. Hkrati s klubsko bo tekla tudi kulturna dejavnost. Tako bomo priredili proslavo ob Dnevu republike, na koncu tega obdobja pa še prireditev za naše najmlajše vaščane – proslavo ob Dedku Mrazu. Poleg vseh teh nalog nas ob dobrih snežnih razmerah čaka organizacija gozdnega smuka Češnjica, pri katerem pa nam bodo morali priskočiti na pomoč tudi starejši občani. Iz vsega tega je razvidno, da bo življenje v domu KS v zimskem času zelo pestro. Začrtali smo si zahteven program, ki pa ga bomo lahko uresničili le z dobrim delom in aktivnim sodelovanjem vseh mladincev.«

- 33 Krpan je ime za zgbni avtobus mestnega in pri-mestnega prometa.

- 34 Tamara Troha: Se bodo lastovke še vrnille. Okence 15, str. 15.

VRHNIŠKA ŠOLA SKOZI ČAS (V. DEL)

OBRTNO NADALJEVALNA IN GOSPODINJSKA ŠOLA OD PRVIH ZAČETKOV DO KONCA DRUGE SVETOVNE VOJNE

UVOD

V Vrhniških razgledih že od leta 2011 objavljamo zgodovinski pregled razvoja vrhniške šole od prvih začetkov leta 1796 dalje. Pomembno prelomnico za šolo je pomenilo leto 1904, ko so na Vrhnikih odprli vrata novega poslopja, enega izmed najsodobnejših, in se je šola lahko preoblikovala v šest razrednico. Med prvo vojno je bilo delovanje šole okrnjeno. V poslopje se je nastanila vojska. Vrhniška ljudska šola, ali kot so jo imenovali po letu 1918 narodna šola, je postala osemrazredna. Podatke smo črpali iz ohranjenega arhivskega gradiva vrhniške šole, ki je neusahljiv vir podatkov in nam omogoča proučevanje zgodovine šole in kraja, ki je bil tesno povezan s šolo. Zdi se, da za objavo gradiva ne bo kmalu zmanjkalo.¹ Zadnji prispevek, ki je bil objavljen v zborniku Vrhniški razgledi 15, smo zaključili z začetkom druge svetovne vojne in s prihodom italijanske vojske na Vrhniko. V pričujočem članku je naš namen posvetiti pozornost obrtno nadaljevalni in gospodinjski šoli, ki sta delovali s prekinitvami v sklopu vrhniške osnovne šole vse obdobje prve polovice 20. stoletja. Sklenili ga bomo z medvojnimi dogajanjem, povezanimi s šolo.

ZAČETKI OBRTNEGA ŠOLSTVA

Že v drugi polovici 19. stoletja je prevladovalo prepričanje, da obrtnemu naraščanju – vajencem ni dovolj le uk v mojstrovni delavnici, temveč ga je treba izpopolniti s šolsko vzgojo. Vajeniške, ali kot so jih imenovali obrtno nadaljevalne šole, so se razvile iz t. i. ponavljalnih šol oziroma nedeljskih šol. V prvih bolj preprostih oblikah se je začel ta način izobraževanja organizirati kmalu po letu 1850.

Za začetke obrtnega šolstva je značilna raznolikost in neurejenost. Prve šole, ki so vsebovale le praktični pouk, so bile ustanovljene na pobudo petičnih posameznikov. Šole, ki so poleg praktičnega pouka nudile učencem tudi teoretični pouk, so bile mehanične šole v jezuitskih kolegijih. Šele z uvedbo splošne šolske obveznosti je država omogočila izobraževanje vajencev in pomočnikov na normalkah in glavnih šolah. Omenjene šole so bile le v večjih mestih.² Tudi kasneje ustanovljene tehniške šole, imenovane realke, so bile ustanovljene v večjih mestih in kot take večini nedostopne. Realkam so priključili večerne in nedeljske šole za obrtnike.³ Ko so se te leta 1863 izenačile z gimnazijami in postale srednje šole za

izobraževanje tehničnega kadra, so vajenci izgubili možnost izobraževanja.

Po ukinitvi triletne realke so si na Kranjskem poslanci deželnega zbora prizadevali ustanoviti obrtno nadaljevalne šole in srednjo obrtno šolo v Ljubljani. Od leta 1861 so razpravljali o izobraževanju obrtnih, industrijskih in trgovskih kadrov. V reševanje problematike ustanovitve državne obrtne šole v Ljubljani sta se poleg deželnega zbora vključili tudi zbornica za trgovino in obrt in mestna občina. Deželni odbor je na povabilo deželne vlade poslal leta 1868 dva odbornika na Dunaj v državni zbor, kjer so razpravljali o osnutku zakona o ustanavljanju in vzdrževanju obrtno nadaljevalnih šol.⁴ Po vrnitvi obeh predstavnikov in njunem poročilu s posvetovanja na Dunaju, je Kranjski šolski odbor pripravil poročilo za deželni zbor. Člani odbora so bili mnjenja, da državni osnutek zakona o obrtno nadaljevalnih šolah za Kranjsko ni primeren, ker na Kranjskem ni bilo bogatih obrtnikov, ki bi lahko vzdrževali te šole. Poleg finančnih težav v tistem obdobju na Kranjskem ni bilo primerno izobraženih pedagogov. Dr. Bleiweis je v imenu šolskega odbora predlagal, da bi vzdrževanje šol prevzel deželni sklad v višini 2/3 in občina 1/3. Glede pedagogov je bil podan predlog o dodatnem izobraževanju sposobnih obrtnikov in učiteljev na Dunaju. Sklenili so, da bo deželni odbor pripravil za naslednjo sejo osnutek zakona o nadaljevalnih šolah. Osnutek zakona o ponavljalnih/nadaljevalnih šolah je bil sprejet 1874.⁵ Zakon ni prinesel kakovostnega premika pri ustanavljanju in vzdrževanju obrtno nadaljevalnih šol. Poudarek v zakonu je bil na ponavljalnih šolah, ki so jih v drugih avstrijskih deželah že ukinili. Novela državnega osnovnošolskega zakona leta 1883 je določila, da ponavljalne šole niso nadaljevalne.

OBRTNO NADALJEVALNE ŠOLE

Prvi državni zakon o ustanavljanju obrtno nadaljevalnih šol je bil sprejet na podlagi ministrske uredbe 24. februarja 1883. Uredba je bila kasneje večkrat dopolnjena in spremenjena. Na osnovi te ministrske uredbe so se začele obrtno nadaljevalne šole bolj množično ustanavljati, a težave pri ustanavljanju in vzdrževanju so bile prisotne ves čas, saj ni bilo primernih zakonskih aktov. Deželni zakoni bi te težave gotovo odpravili, če bi natančno določili ključ, po katerem naj bi določali prispevke za vzdrževanje šol.

Obrtno šolstvo je bilo do leta 1882 upravno podrejeno trgovinskemu ministrstvu, kasneje do leta 1908 ministrstvu za uk in bogočastje. Obrtno šolstvo je leta 1908⁶ prišlo pod ministrstvo za javna dela. Razmere so se bistveno spremenile, saj je ministrstvo posvetilo vso pozornost tem šolam, med ostalim je s tritedenskimi tečaji poskrbelo za primerno izobrazbo pedagogov, izdalo je nekaj pomembnih uredb, nove pravilnike, učne načrte in določilo učiteljem boljše plače.

Eden najpomembnejših zakonov za obrtnike je obrtni red iz leta 1907, ki je imel namen pospeševati izobrazbo obrtnih, tovarniških in trgovskih vajencev. Po obrtnem zakonu so morali vajenci obiskovati obstoječe splošne obrtno nadaljevalne šole – oziroma pripravljalne tečaje – kakor tudi strokovno nadaljevalne šole, dokler niso dosegli učnega smotra. Če so dopuščale okoliščine so lahko šolo obiskovali tudi pomočniki in samostojni obrtniki. Če pomočnik ni dopolnil 18 let mu je moral obrtnik dovoliti obisk obrtno nadaljevalne šole.

Naloga obrtnega šolstva je bila dvigniti strokovno izobrazbo obrtniškega naraščaja toliko, da bi lahko samostojno vodili računovodstvo, se dopisovali, določili ceno svojega proizvoda-izdelka, vodili knjigo o pre-

jemkih in izdatkih, znali skicirati in narisati predmete, ki so jih v delavnici izdelovali in seveda da so razumeli skice drugih in da so po njih znali izdelati želeni predmet. Tako izobražen mojster je na tržišču lahko primerno konkuriral. Obrtno nadaljevalne šole so organizirali za nadaljnje izobraževanje na obrtnem področju in so bile namenjene vajencem, ki so bili čez dan zaposleni, večerne in nedeljske ure pa so izrabili za izobraževanje.

Obrtno nadaljevalne šole do konca prve svetovne vojne

Obrtno nadaljevalne šole so ustanavljali po navodilu, ki ga je izdalo ministrstvo.⁷ Šole niso bile več le v mestih, ampak so jih lahko ustanovili v krajih, kjer je bilo zadostno število vajencev in interes za ustanovitev obrtno nadaljevalnih šol. Učitelj ali ravnatelj šole je navezal stike z obrtniki v kraju in jim je v poljudnem predavanju razložil pomen in važnost obrtnih šol. V namen ustanovitve šole so osnovali pripravljalni odbor. V pripravljalnem odboru so bili župan, načelnik obrtnih zadrug, okrajnega odbora, posojilnice, obrtniki, lastniki tovarn in učitelj, ki je bil primeren za prevzem vodstva šole. Župan je navadno postal predsednik pripravljalnega odbora, učitelj pa tajnik. V odboru so bili vsi tisti, ki so prispevali 200K v šolski sklad, dva zastopnika so imeli s prispevkom 1000 K.⁸ Na prvi seji so sklepali o učnem načrtu, pravilniku in proračunu. Pooblastili so predsednika in tajnika, da storita prve korake v namen ustanovitve šole. Od prve seje do ustanovitve šole je v normalnih razmerah preteklo leto dni. Izvoljeni odbor in sklep o ustanovitvi šole so naznanili glavarstvu in nadzorniku⁹ obrtno nadaljevalnih šol. Pripravljalni odbor je zaprosil za podporo deželni odbor, kajti po ministrskem odloku z dne 24. februarja 1883 je država podelila podporo le tistim šolam, ki so imele

zagotovljene prispevke drugih deležnikov. Naslednja naloga odbora je bila, da se je s krajevnim šolskim svetom domenil o šolskih prostorih, kurjavi, razsvetljavi in čiščenju. Občinski odbor je prevzel vzdrževanje šole.

Pomembna odločitev, ki jo je sprejel pripravljalni odbor, je bil učni **jezik**.¹⁰ V slovenskih deželah je bila to slovenščina. To je bila zelo pomembna odločitev, da je učitelj učencem snov podajal v slovenščini – v domačem jeziku. Vajenci so rabili strokovno izobrazbo in so jo bili sposobni sprejemati samo v domačem jeziku, le redki so obvladali nemščino. Nemščina je bila na teh šolah le neobvezen predmet.

Odbor je vložil prošnje za podpore občini, zadrugi, posojilnici. Okrajni urad je zaprosil za podporo deželni odbor, trgovinsko in obrtno zbornico. Vzdrževanje teh šol je bilo dokaj drago, zato so jih imeli le kraji, ki so jih bili pripravljeni vzdrževati. Za uspešno delovanje šole pa ni bil zanemarljiv tudi pozitiven odnos obrtnikov in ostalih krajevnih faktorjev predvsem pri vzdrževanju šole. Po ugodno rešenih prošnjah je odbor predložil učni načrt, pravilnik in proračun v potrditev deželni vladi, seveda s prošnjo za državno subvencijo. Brez podpor deželnega odbora, trgovinske in obrtne zbornice ni bilo možno upati na državno finančno podporo. Končno so morali šolske prostore opremiti s pohištvom in učnimi pripomočki in šele nato so začeli z vpisovanjem prvih učencev.

Stroški za dvorazredno obrtno nadaljevalno šolo so bili zelo visoki, saj so v povprečju znašali okoli 1800 K, za vsak dodatni razred (paralelko, pripravljalni razred ali trgovski tečaj) pa najmanj 600 K. Deželni odbor je prispeval približno 200 K, trgovska in obrtna zbornica 100 do 200 K, vse ostale stroške vzdrževanja so prevzeli okraj, občina in zadruga ... Država je bila pripravljena dati eno tretjino za vzdrževanje, krila je tudi pri-

manjkljaje, a le če je odbor zanjo izrecno zaprosil. Pri nas so imele vse te šole in njih odbori, kljub neizmernemu zategovanju pasu, težave s financami, neprestano so se otepale s težavami in primanjkljaji. Zato so se pojavile tudi ideje o podržavljanju ljudskih šol. Mnogo peticij je bilo poslano na ministrstvo s prošnjo, naj bi država prispevala vsaj 50 % za vzdrževanje šol.

Obrtno nadaljevalne šole so se delile na **splošne in na strokovne**. Splošne so bile namenjene vajencem raznih obrti. Te so bile večinoma v manjših krajih, trgih, kjer je bilo malo vajencev. Strokovne šole so bile v večjih krajih ali mestih, ki so bile namenjene vajencem in vajenkam ene obrti. Take šole so bile tudi v manjših krajih, kjer je bila neka obrt zelo razvita. V Ljubljani in v Šentvidu sta bili strokovni nadaljevalni šoli za mizarstvo.¹¹

Obrtno nadaljevalne šole so bile lahko **privatne ali javne**. Javne so bile ustanovljene na osnovi normalnih učnih načrtov in pravilnikov potrjenih s strani namestništva ali deželne vlade. Te so dobivale subvencije od države, dežele ter obrtne in trgovske zbornice. Bile so obvezne za vse vajence v kraju in okolici. Privatne so bile zelo redke, največ jih je bilo v mestih a prevladovala so trgovske in krojaške nadaljevalne šole.¹² V privatne šole so se lahko vpisali tudi tisti, ki se sicer niso posvetili obrtniškemu stanu.

Obrtno nadaljevalne šole so **ustanovili** v vsakem kraju, kjer je bilo v oddaljenosti 3 km od šole 20 ali 30 vajencev. Izjemoma je ministrstvo dovolilo ustanovitev obrtno nadaljevalne šole za manjše število vajencev. V šolo so sprejemali tudi vajence izven šolskega okoliša, pa tudi pomočnike in pomožne delavce (tovarniške). V šoli z 20 vajenci so imeli dva razreda, ki sta imela vzporedni pouk. Združili so ju pri pouku risanja, predvsem zaradi stroškov in pomanjkanja usposobljenih učiteljev. Če je bilo vpisanih več kot tri-

deset učencev, so odprli vzporednice, ker v razredu ni smelo biti več kot 30 učencev.

V primeru, da se je vpisalo manj kot 20 vajencev, so imeli dvorazrednico, vendar sta se razreda izmenjavala leto za letom. Tak način pouka ni bil primeren, saj dijaki, ki niso uspešno opravili letnika, v naslednjem letu niso mogli ponavljati. Druga neugodnost je bila, da so se novinci lahko vpisali le vsako drugo leto.

Šolski pouk je na teh šolah trajal dve do štiri leta, in sicer vsako šolsko leto od sedem do osem mesecev, ki je navadno trajal od oktobra do aprila. Na teden so imeli po šest ali deset ur pouka. Trgovski tečaj pa so imeli le šest ur. Posamezniki z neprimerno osnovno izobrazbo so obiskovali enoletne pripravljalne tečaje. Svoje znanje so izpopolnili v jeziku, pisanju, računanju in risanju. V višjih razredih so vajence izobraževali na teoretičnem in če so okoliščine dovoljevale tudi na praktičnem področju.

Pouk je bil ob **nedeljah dopoldne in ob delavnikih zvečer**. Vajenci niso plačevali pristojbin, vse šolske potrebščine so dobili v šoli. Pouk je bil brezplačen, vajenci in njihovi starši naj ne bi imeli stroškov s šolo, ker so se šolski odbori zavedali, da reven človek ne more plačevati šolanja. S pobiranjem šolnine bi sprožili nejevoljo in odpor do šole, kar pa ni bil namen obrtno nadaljevalnih šol.

Ob delavnikih je bil pouk po popoldanskem delu od 18. do 20. ure zvečer. Na teden so imeli 6 do 10 ur pouka. Nedeljski pouk je bilo treba tako urediti, da ni prišlo do nepotrebnega nesporazuma zaradi jutranje nedeljske maše. Ponekod so mojstri zahtevali jutranji pouk ob četrtyh, ker vajenci niso pravočasno prihajali domov, a tudi sicer so bile jutranje ure za učenje mnogo primernejše, saj vajenci niso bili utrujeni od celodnevne dela.

Na šoli so imeli tehnične, umetnoobrtne, trgovske **predmete** ter risanje. Risanja, geometrije in projekcijskega nauka so bili oproščeni učenci, ki so bili v kemični, veterinarski, agronomski stroki, nadalje še izdelovalci ščetk, brusilci, klobučarji, trgovci in vrvarji. Prostoročno risanje je bilo primerno za slaščičarje, medičarje in brivce. Na obrtno nadaljevalnih šolah so poučevali: učni jezik, pisanje, računanje, risanje, geometrijo in projekcijo, geometrično in projekcijsko prostoročno risanje, strokovno risanje, pisanje poslovnih sestavkov, splošne obrtne predpise, obrtno računstvo in knjigovodstvo ter korespondenco, trgovsko in menično pravo, zemljepis, nemščino. Tem predmetom so na šoli lahko dodali **verouk**.¹³ Ves čas obstoja obrtno nadaljevalnih šol je bila uvedba verouka zelo problematična. Nekatere šole so ga uvedle, druge pa so se temu izogibale. Tako je tudi prišlo do izsiljevanja deželnih oblasti, saj niso hotele dati vsakoletne podpore šolam, ki niso bile pripravljene vpeljati verouka. Verouk naj bi imeli v nedeljo, ko je večini šol že zaradi nedeljske maše odpadlo kar nekaj ur pouka.

Za predavatelje na teh šolah so bili najbolj **primerni učitelji** meščanskih šol, ki so na dodatnih tečajih dopolnili svoje zanje na področju izobraževanja na obrtnih šolah, to so bili učitelji s primerno izobrazbo v tehniških, umetno-obrtnih in trgovskih predmetih. Izpopolnjevali so znanje risanja na strokovnih tečajih, ki so trajali dvakrat po 3 mesece.

Za sprejem v obrtno nadaljevalno šolo so morali prosilci predložiti spričevalo o končani ljudski šoli in dokaz o znanju branja, pisanja in računanja. Če je bilo potrebno, je moral kandidat opraviti še preizkus znanja. Učenci, ki niso pokazali zadostnega znanja, so morali obiskovati pripravljalni tečaj.

Učne prostore so obrtno nadaljevalnim šo-

lam navadno odstopile meščanske ali ljudske šole. To je bila pogosto ena sama učilnica, večkrat neprimerno opremljena, saj so bile šolske klopi in pripadajoči stoli največkrat premajhni za učence obrtno nadaljevalnih šol. Do neljubih nesporazumov je prihajalo tudi zaradi neprimerno hranjenih učnih pripomočkov in materiala.

Obrtno nadaljevalne šole na Kranjskem

Obrtno nadaljevalne šole na Kranjskem so za razliko drugih avstrijski dežel ves čas imele velike finančne težave. Dosti drugače je bilo v Dolnji Avstriji in v Salzburgu, kjer so imeli posebne zakone o obrtno nadaljevalnih šolah. Seveda ni šlo le za vprašanje, kje in kdaj naj se ustanove šole, ampak kako se bodo krili stroški vzdrževanja. Na Salzburškem so imeli obrtno nadaljevalne šole poseben šolski okraj, ki je razpolagal s posebnim finančnim skladom za vzdrževanje teh šol. Ta sklad je kril večino vzdrževalnih stroškov. Občina, kjer je bila taka šola, je bila dolžna skrbeti za nastanitev, kurjavo in razsvetljavo. Če je obsegal okoliš nadaljevalne šole več občin, so morale vse sodelovati pri nastanitvi, kurjavi in razsvetljavi. Šolski sklad pa so lahko uporabili tudi za ustanavljanje, vzdrževanje in podpiranje vajeniških domov ali zavetišč. Skrbeli so tudi za strokovno izpopolnjevanje učiteljev. Sicer so se stroški razdelili med deželo, občino in med obrtnike. Zadeve na Salzburškem je reševal posebni deželni šolski svet za obrtno nadaljevalne šole, saj je bil pristojen le za te šole in je reševal le to problematiko.

Na Kranjskem ni bilo zakona, ki bi urejal zadeve glede ustanovitve in vzdrževanja obrtno nadaljevalnih šol. Zato tudi ni bilo nobenega določila o vzdrževanju. Prispevki za maloštevilne obrtno nadaljevalne šole pred prvo svetovno vojno so bili razporejeni med državo, deželo, občino in trgovsko in obrtno zbornico. Vzdrževalni stroški niso bili kriti v

višini cca. 17 %, zato so morale šole dodatno prositi za pomoč državo, deželo, občino in vse druge, ki bi mogli prispevati k vzdrževanju.

Obrtno (strokovno) nadaljevalne šole po prvi svetovni vojni

Po prvi vojni so se v novi državi začele spremembe na področju obrtno nadaljevalnega šolstva. Šolstvo je bilo številčnejše v primerjavi s predvojnimi obdobjem. Leta 1913 je bilo v Sloveniji 36 obrtnih in 3 trgovske nadaljevalne šole. Leta 1930 je bilo 82 obrtnih in 16 trgovskih nadaljevalnih šol.

Strokovne nadaljevalne šole so bile moške, ženske ali mešane. Po stroki so bile lahko obrtne, trgovske ali pa obrtno-trgovske s posebnimi ženskimi oddelki, če je bilo vpisanih najmanj 40 deklet. Takrat je bilo pri nas dvanajst tipov specialnih strokovno nadaljevalnih šol za mehanike, zidarje (kamnoseki, tesarji, ključavničarji, kleparji, dimnikarji, pečarji) mizarje, grafike, kiparje, čipkarice-klekljarice, krojače, šivilje (krojačice, modistke), čevljarje, prodajalce, gostinske poklice. Vsak tip šole je imel poseben učni načrt,¹⁴ ki se je oziral predvsem na potrebe stroke ali sorodnih strok. Zaradi razlik v starosti, poklicu in osnovni izobrazbi učencev strokovnih nadaljevalnih šol in tudi zaradi različnih krajevnih razmer in potreb ni bilo mogoče uveljaviti enotnega učnega načrta za vse te šole. Tako je ministrstvo v uredbi dopustilo, da so šole prilagodile učne načrte krajevnim potrebam in razmeram.¹⁵ V mestih in večjih krajih so imeli vajenci boljše možnosti izobraževanja kot v manjših krajih. Mesta so bila šolska središča in so nudila boljšo izobrazbo, zato so mojstri v mestih zahtevali več, in sicer so imeli večinoma vajenci končana dva letnika srednje šole ali meščansko šolo. Šole v Ljubljani, Mariboru, Celju, Ptuj, Šentvidu, Trzinu so zaradi številčnosti dijakov lahko imeli specializira-

ne nadaljevalne šole, medtem ko so imeli v manjših krajih le splošne nadaljevalne šole. Kljub temu da je število teh šol naraslo, mnogi vajenci niso imeli možnosti obiskovati teh šol, ker so bile preveč oddaljene. Takim vajencem so¹⁶ omogočili obisk višje ljudske šole (narodne šole kot se je takrat imenovala). Z uredbo o organizaciji, učnem načrtu, strokovni izobrazbi učiteljev¹⁷ in uporabi učnih knjig¹⁸ so vpeljali namesto prejšnjih sedem devet mesecev pouka. Vseh tedenskih ur je bilo deset. Vajenci, ki niso imeli osnovnega znanja, so morali v pripravljalni razred. Ti so se zaradi finančnih težav ustanovili le s posebnim dovoljenjem banovine. Zaradi uredbe, ki je uvedla daljše šolanje, je postalo vzdrževanje šol dražje. Vzdrževanje sta prevzeli oblastni upravi v Ljubljani in Mariboru, kasneje banovina. K vzdrževanju šol so prispevali sredstva zbornica za trgovino, obrt in industrijo ter lokalni dejavniki: mojstri, obrtniška združenja, zavodi, hranilnice in posojilnice, industrijska podjetja. Občine so bile dolžne skrbeti za stavbo, kurjavo, razsvetljavo, šolsko opravo, učila, pisarniški material in za vse osebne izdatke-honorarje šole in tečaje.¹⁹ Večina občin ni imela dovolj sredstev za vzdrževanje šol. Finančna sredstva sta prispevala ministrstvo za trgovino in industrijo ter banovinska uprava. Mnogi viri so sčasoma usahnil in mnoge šole so se preoblikovale v strokovne tečaje.²⁰

Omenimo še posebno obrtno nadaljevalno šolo. V času, ko se je začel razvijati turizem ali turizem z določenimi zahtevami po kvaliteti, se je pojavila tudi potreba po dobro izobraženih gostinskih delavcih. Med obrtno nadaljevalnimi šolami predstavlja posebnost **gostilničarska (gostinska) obrtno nadaljevalna šola v Ljubljani**, ki je začela delovati v Ljubljani leta 1923/24 s pripravljalnim razredom, leta 1925/26 se je preoblikovala v trirazredno šolo. Z odlokom ministrstva za trgovino, obrt in industrijo je bil 26. septem-

bra 1932 sprejet učni načrt triletno strokovne gostilničarske obrtno nadaljevalne šole v Ljubljani. Kasneje sta bili podobni šoli ustanovljeni še v Mariboru in Celju.

Ponavljalne in obrtno nadaljevalne šole na Vrhniki do konca prve svetovne vojne

Dežela Kranjska je bila na prvem mestu po obisku **ponavljalnega pouka**. Ker so bile šole na Kranjskem predvsem le šestrazredne so obstajale še dodatne – ponavljalne šole, ki so imele namen dopolniti in razširiti osnovnošolsko znanje učencev. Pouk na ponavljalnih šolah je praviloma trajal od začetka šolskega leta do konca marca, in sicer dvakrat na teden za dečke in enkrat na teden za deklice. Pouk je trajal dve uri, učenci v ponavljalni šoli so imeli še uro verouka. V šolskem letu so imeli dečki 25 ur verouka in 100 ur ostalega pouka, deklice 25 ur verouka in le 50 ur ostalega pouka. To ni bila šola v pravem pomenu šole, saj so dijaki neredno obiskovali pouk. V ponavljalni šoli so dijaki ponavljali učno snov ljudske šole in jo deloma tudi poglobljali. Deželni zakon z dne 28. februarja 1874 je uzakonil ustanavljanje ponavljalnih šol v krajih, kjer je trajala šolska obveznost do 12. leta starosti. Ponavljalne šole so bili dolžni obiskovati dečki in deklice do svojega 14. leta starosti.

Na Vrhniki so odprli ponavljalno šolo v šolskem letu 1875/1876. Z njo je bil združen poljedelski tečaj, kjer so se učenci učili najvažnejših nauk iz poljedelstva in sadjarstva, deklice pa vrtnarstva. Ta pouk je trajal vsa leta za vsak oddelek od novembra do marca eno uro na teden, če ni bilo ovir, kot so bolezni, vojni čas ali odsotnost predavateljev. V letih 1902, 1903, 1904 in 1905 so opustili praktično delo na vrtu in z njim tudi kmetijski pouk, vrtna ograja ob šoli je bila slaba in ni več preprečevala vstopa neželenim. Šola je zemljišče opustila, ker ni obnovila najemne pogodbe z lastnikom. Ko

so leta 1907/1908 uredili vrt pri novi šoli, so poslali učitelja Emila Schiffreerja²¹ in Ivana Štreklja²² na izobraževanje na kmetijsko šolo Grm. Od jeseni leta 1911 sta vodila kmetijski pouk. Po odloku deželnega šolskega sveta 29. decembra 1911/9166 sta za svoje delo dobila nagrado v višini 50 K. Kmetijski pouk je dijake seznanil s poljedelstvom, sadjarstvom, pridelovanjem različnih kultur, o krmljenju, vzreji in pitanju domačih živali. Deklice je seznanil z gojenjem zelenjave in rož ter gospodinjstvom, tj. z gospodinjskimi potrebščinami.

Kot zanimivost naj navedemo, da je bila ponavljalna šola na Vrhniki ukinjena šele z odlokom velikega županja ljubljanske oblasti 12. avgusta 1928.

Vrhniška obrtno nadaljevalna šola je ena izmed šol, ki so bile ustanovljene po letu 1908. Šola je bila namenjena izobraževanju obrtnega kadra, vajencem. Zanje je bil obisk pouka obvezen. Vajenci so bili čez dan zaposleni, večerne in nedeljske ure so izrabili za izobraževanje. Pouk je bil zakonsko obvezen za vse, ki so bili mlajši od 18 let. Šolo sta deloma vzdrževali država in dežela, a večino stroškov so prevzeli lokalni faktorji, občina, trgovinska in obrtna zbornica ter kranjska hranilnica. Pouk je trajal sedem do osem mesecev, in sicer od oktobra do konca aprila. Šola je bila splošne usmeritve, kar pomeni, da so obiskovali pouk vsi vajenci ne glede na stroko.

Na Vrhniki so začeli premišljevati o ustanovitvi šole že leta 1908, dežela je v ta namen podelila 100 K podpore, vendar do ustanovitve ni prišlo. Želja po ustanovitvi je bila velika, a kot smo v uvodu navedli, je na poti do ustanovitve šole bilo veliko ovir, saj so morali biti izpolnjeni mnogi pogoji. Tako kot smo omenili v uvodu, je moral biti v kraju interes za ustanovitev obrtno nadaljevalne šole. V ta namen so se

Šestrazredna mešana ljudska šola na Vrhniki.

Dežela: Kranjska.

Solsko leto: 1912/13

Solski okraj: Ljublj. okolica.

Kat. štev. 12.

Šolsko naznanilo.

Oblak Anton,
rojen dne 12. januarja 1901 v Vrhu,
na Kranjskem, rimsko-katol. veroizpovedanja, v šolo vstopil — sploh
dne 1. septembra 1907, tukaj dne 1. septembra 1907
učenec šestega razreda, — skupine I., oddelka, se je učil — tako:

Cetrletje	I.	II.	III.	IV.
Vedenje	1	1	1	1
Pridnost	2	2	2	2
Veronauk	2	2	2	2
Branje	1	1	1	1
Pisanje	3	3	3	3
Slovenski učni jezik	1	1	1	1
Nemški jezik	4	2	2	2
Računstvo in geometrijsko oblikoslovje	2	3	3	3
Prirodopis in prirodoslovje	2	3	3	2
Zemljepis in zgodovina	1	1	3	1
Risanje	3	3	3	3
Petje	3	3	3	3
Telovadba	-	3	3	3
Ženska ročna dela	-	-	-	-
Neobvezni učni predmeti	-	-	-	-
Zunanja oblika pisanih izdelkov	3	3	3	3
Število zamujenih solskih poldni	5	9	24	-
opravičenih	3	-	3	2
neopravičenih				
Datum izdaja	30.11.	15.2.	30.4.	15.7.

ponavlj. šol.
Učenec je sposoben za prestop v prvi višji razred.
skupine, oddelka

Uradni pečat:

Solski voditelj.

veroučitelj.

Podpis roditeljev ali njih namestnikov:

- I. *Marija Oblak*
- II. *Marija Oblak*
- III. *Marija Oblak*
- IV. *Marija Oblak*

100. Spričevalo 6. razreda ljudske šole Vrhnika, kjer je zapisano, da je učenec "sposoben za prestop v ponavljalno šolo" (Arhiv družine Oblak).

Šestrazredna mešana ljudska šola na Vrhniki.

Dežela: Kranjska

Šolski okraj: Ljublj. obelica

Šolsko leto: 1914/15

Kat. štev.: 15

Odpustnica.

Oblak Anton

rojen dne 12. januarja 1901 v Vrdu
na Kranjskem, rimsko-katol. veroizpovedanja, je hodil
v ljudsko šolo od 16. septembra 1907 do 12. januarja 1915,
nazadnje v šesti razred, ~ skupino, ~ oddelek na tukajšnji
ljudski šoli. Ob svojem izstopu iz ponavlj. šole je prejel ~ naslednje rede:

Vedenje: zelo vredno

Pridnost: dobro

Veronauk: prav dobro

Branje: prav dobro

Pisanje: zadostno

Slovenski učni jezik: prav dobro

Nemški jezik: dobro

Računstvo in geometrijsko oblikoslovje: dobro

Prirodopis in prirodoslovje: dobro

Zemljepis in zgodovina: prav dobro

Risanje: zadostno

Petje: dobro

Telovadba: zadostno

Zenska ročna dela:

Neobvezni učni
predmeti:

Zunanja oblika pismenih izdelkov: malo lična

Ker je ta učenec zadostil ~ zahtevam § 21 državnega zakona o ljudskih šolah z
dne 2. maja 1883, drž. zak. štev. 53, oziroma § 17 zakona z dne 29. aprila 1873, dež. zak.
štev. 21, se odpušta s tem iz šole.

Vodstvo šestrazredne mešane ljudske šole na Vrhniki,

dne 12. januarja 1915.

Uradni pečat

pobudniki zbrali in osnovali pripravljalni odbor. Na Vrhniki je bil interes za ustanovitev šole velik in tudi vse osnovne pogoje za ustanovitev so izpolnjevali. Občani in predvsem obrtniki na Vrhniki so želeli tako šolo. Kje se je zataknilo pri ustanavljanju vrhniške šole iz gradiva, ni moč sklepati, morda pri stroških vzdrževanja; morda so imeli pobudniki ustanovitve šole probleme s prostorom, inventarjem, učnimi pripomočki? Od pobude do odprtja šole so pretekla tri leta, kar niti ni tako veliko, saj smo v uvodu navedli, da so se šole tudi tam, kjer ni bilo težav, odprle šele po letu dni. Vrhniška obrtno nadaljevalna šola se je odprla v nedeljo 1. oktobra 1911 ob 8h,²³ in sicer s pripravljalnim in prvim tečajem. Šola se je ubadala z mnogimi težavami. V prvem šolskem letu 1911/1912 je zaprosila za stare risalne mize, ki jih je višja realka odstopila šoli na Prulah. V prošnji so navedli, da obiskuje prvi tečaj vrhniške obrtno nadaljevalne šole 40, drugi pa 20 učencev, celo mere obeh učilnic so navedli. Večja je merila 11,15 x 6,40 m, manjša pa 6,30 x 6,30 m. Odgovor je bil negativen, mize so obdržali na Prulah. Z novo pridobljenimi mizami tudi na prulski šoli niso zadovoljili vseh potreb po mizah. Na Vrhniki pa miz niso imeli, morali so se zadovoljiti z osnovnošolskimi mizami, ki so bile že v razredih za običajni pouk.

Prvo leto so imeli na šoli pripravljalni razred, kjer so učenci dopolnjevali manjkajoče znanje v slovenščini 2 uri, v pisanju 1 uro, računstvu 2 uri in risanju 2 uri. Poleg teh predmetov so imeli na vrhniški obrtno nadaljevalni šoli tudi verouk. Pouk v pripravljalnem razredu je trajal tri mesece. V prvem razredu so imeli geometrijo in projekcijski nauk 1 uro, geometrično in prostorsko risanje 3 ure, pisanje poslovnih sestavkov in seznanjanje z splošnimi obrtnimi predpisi 2 uri, obrtno računovodstvo in knjigovodstvo

2 uri in verouk 1 uro. Zanimivo, da so na Vrhniki že v prvem letu obstoja šole uvedli verouk, kar za večino obrtno nadaljevalnih šol ni bila običajna praksa. V prvih treh mesecih so porabili za nabavo učil 200 K, za tiskovine in pisarniške potrebščine 50 K, za zvezke, knjige, risalne potrebščine pa 180 K. Lastnih dohodkov niso imeli, od države so dobili 291,66 K, dežela je nakazala 218,75 K, trgovinska in obrtna zbornica 100 K, Kranjska hranilnica 100 K. Primanjkljaj v višini 114,59 K je krila občina. Po nekaj mesecih so odprli v šolskem letu 1911/12 še drugi razred, tako je bila vrhniška obrtno nadaljevalna šola trirazredna. V tem razredu so imeli učenci strokovno risanje 4 ure, seznanjanje s poslovnimi sestavki 1 uro, obrtno računstvo 3 ure. Predvidena je bila tudi ura verouka, a ga v tem razredu niso imeli. Šola je za obdobje prvega šolskega leta, ki je trajal sedem mesecev, dobila deželni, državni in občinski denar, podporo sta podelili tudi trgovinska in obrtna zbornica ter Kranjska hranilnica, in sicer v višini 1245 K. Šola je porabila 1706 K, primanjkljaj je pokrila občina 460,84 K. Naslednje šolsko leto se na šoli ni nič spremenilo, imeli so tri razrede z enakimi učnimi predmeti. Vpisanih je bilo 84 učencev. Konec šolskega leta 1912/1913 so odprli razstavo, kjer so učenci razstavili izdelke. Razstava je bila dobro pripravljena in obiskovalci so bili navdušeni. Razstavo so pohvalili tudi novinarji v dnevnem časopisu.²⁴

V času prve svetovne vojne so se razmere spremenile, vse obrtno nadaljevalne šole so prekinile s poukom. Vrhniška šola v času med 1914 in 1917 ni delovala. S prekinitevjo pouka na obrtnih šolah se nista strinjali trgovinska in obrtna zbornica ter zavod za pospeševanje obrti. Njuno mnenje je bilo, da je obrtni stan zaradi vojne zelo prikrajšan, ker nima možnosti nujno potrebne izobrazbe, kar je življenjskega pomena za napredek obrti, če hoče konkurirati industriji.

Učni načrt

obče

obrtne nadaljevalne šole¹⁾

na *Vrhniki*

Polit. okr. *Ljubljana, okolica*

Trgovinske zbornice okr. *Ljubljana
okolica*

Dežela *Kranjsko*

(Odobren z razpisom c. kr. ministerstva za bogočastje in nauk z dne 190 1., št. .)

Učni jezik: *slovenski*

Učna doba: ²⁾ *7* mesecev.

A. Razdelba pouka.

Učni predmet	Število ur na teden v			
	pri- pravljalnem	I.	II.	III.
	razredu			
Učni jezik	2	—	—	—
Pisanje	1	—	—	—
Računanje	2	—	—	—
Risanje	2 [5] ³⁾	—	—	—
Geometrija in projekcijski nauk	—	1	—	—
Geometrično, projekcijsko in prostoročno risanje	—	3 [4, 5] ²⁾	—	—
Strokovno risanje	—	—	4 [5, 6] ³⁾	4 [5, 6] ³⁾
Poslovni sestavki in obči obrtni predpisi	—	2	1 [4-5] ²⁾	—
Obrtno računstvo in obrtno knjigovodstvo ⁴⁾	—	2	3	—
Gradivoznanstvo, in to:				
a) za živilni in uživalni obrt	—	—	—	3 ⁵⁾
b) za zidarje in kamenoseke	—	—	—	—
c) za oblačilne obrte	—	—	—	—
Tehnologija in motoroznanstvo, in to:				
a) Tehnologija za les obdelavajoče obrte	—	—	—	3 ⁵⁾
b) Tehnologija za kovino obdelavajoče obrte	—	—	—	—
c) Motoroznanstvo, skupno za obe skupini	—	—	—	—
Zakonoznanstvo	—	—	—	1
Skupaj	<i>7</i>	<i>8</i>	<i>8</i>	<i>8</i>

¹⁾ Obrtna nadaljevalna šola naj praviloma sestoji iz I. in II. razreda. Samo v primeru potrebe, ki jo je posebe dokazati, more se dovoliti pridruženje pripravljalnega razreda in, ako se imajo sposobne učne osebe, III. razreda. Tudi naprava vzporednih razredov potrebuje odobrenja ministerstva za bogočastje in nauk.

²⁾ Učno dobo je izmeriti s 7 meseci najmanj in z 8 največ.

³⁾ Števila, ki niso v oklepajih, kažejo dopustno najmanjšo izmero, števila v oklepajih dopustno najvišjo izmero učnih ur na teden.

Skupnega pouka v risanju in pouka v geometriji in projekcijskem znanstvu so oproščeni: učenci, ki pripadajo kemično-tehničnim ter živilnim in uživalnim obrtom, dalje: ščetarji, pilarji, klobučarji, trgovci in vrvarji. Prej imenovani obrtni pripadniki se lahko, če je III. razred, že v II. razredu primorajo, da obiskujejo tisti del gradivoznanstva, tehnologije in motoroznanstva in pa zakonoznanstva, kateri se njih tiče, sladčičarji, medičarji in brivci morebiti, da deloma obiskujejo risanje.

⁴⁾ Za ta dva predmeta se je skupno število ur ukrenilo zato, da učitelj vselej, kakor je potreba, na enega ali drugega obrača več pozornosti.

⁵⁾ Na vsak oddelek naj spada približno tretji del poučnega časa, in to ali zaporedoma po 3 ure na teden v recimo tretjem delu po učne dobe ali pa po eno uro na teden v vsi poučni dobi.

Nadaljevalne šole, Obr. 2. — Cena 10 h. — Na Dunaju c. kr. založba šolskih knjig. Št. 356. Fol. 335 05.

Zato sta se obe ustanovi obrnili na deželni odbor in posredno na deželno vladu s prošnjo, da se odprejo vrata vsem obrtnim šolam z novim šolskim letom. Pouk na šolah je bil obnovljen v letu 1917. Na Vrhniki so začeli s poukom v šolskem letu 1916/1917, a pouk je bil okrnjen, saj je bil na šoli le en razred in v njem združeni vsi učenci treh razredov. Število učnih predmetov se je zmanjšalo na računstvo, pisanje, risanje in verouk.

Iz opisanega je razvidno, da so na vrhniški obrtno nadaljevalni šoli imeli ves čas poučevanje na teoretičnem pouku, ki so ga vodili osnovnošolski učitelji. Za obrt pa je zelo pomemben tudi praktični pouk, ki naj bi ga vodil mojster-obrtnik, a žal tega na Vrhniki niso imeli.

Obrtno nadaljevalna šola na Vrhniki med obema vojnama

Po vojni se je sicer skrb za obrtno nadaljevalno šolstvo povečala, a obrtni zakon, ki je v členih 295 do 306 s posebnimi določbami o strokovno-nadaljevalnih šolah postavil enoten temelj nadaljnjemu razvoju obrtno nadaljevalnega šolstva, je bil sprejet šele 9. marca 1932. Na podlagi tega zakona je ministrstvo za trgovino in industrijo v letu 1935²⁵ izdalo uredbo o organizaciji, učnem načrtu, strokovni izobrazbi učiteljev in uporabi učbenikov v strokovno nadaljevalnih šolah. Pri učnem načrtu so se zgledovali po čeških strokovno nadaljevalnih šolah, ki so bile med najvzornejšimi v Evropi. S to uredbo so vpeljali namesto prejšnjih sedem devet mesecev pouka z desetimi urami na teden. Vajenci s slabim osnovnim znanjem so morali v pripravljalni razred. Pripravljalne razrede so lahko odprle le šole, ki so za to dobile posebno dovoljenje banske uprave.

Večina naših šol se je otepala z najosnovnejšimi prostorskimi težavami, saj niso imele lastnih prostorov, ne kabinetov in ne vzor-

nih delavnic s surovinami in materiali, ki bi vajence seznanile z delom na strojih, ki jih v mojstrovih delavnicah niso imeli možnost spoznati. Vendar takih učilnic naše obrtno nadaljevalne šole takrat niso imele. Pouk na teh šolah se je navadno začel v učilnicah osnovnih šol, in sicer po končanem rednem pouku, v slabo prezračenih prostorih brez primernih klopi in opreme, o kabinetih ali delavnicah pa ni bilo moč govoriti.

Pestrost učnega osebja nam kaže statistika, iz katere lahko sklepamo, da je bilo med pedagoškim kadrom, ki je poučeval na omenjenih šolah, največ ljudsko šolskih in meščanskošolskih učiteljev, sledili so fakultetno izobraženi učitelji, nekaj je bilo tudi strokovnih učiteljev ali mojstrov obrtnikov. Učni kader je bil predvsem iz profesorskih in učiteljskih krogov, strokovnjakov – praktikov in mojstrov je bilo precej manj. Učenci so pogrešali poleg teoretičnega prav praktičen pouk, ki bi ga vodil sposoben in razgledan mojster. V izobraževalni proces so skušali vpeljati tudi pedagoško-metodično izobraževalne mojstre, a zaradi pomanjkanja pedagoške izobrazbe ti niso znali učencem podati učne snovi, tj. svojega strokovnega znanja niso znali posredovati učencem.

Zavod za pospeševanje obrti je že na prelomu 19.–20. stoletja ugotovil, da za obrtno področje ni slovenske strokovne literature. Po mnenju strokovnjakov zavoda je bilo na tržišču dovolj nemške literature, a je bila našim obrtnikom zaradi neznanja jezika nedostopna. Vzrok za to je bilo iskati v slabo razvitem obrtnem šolstvu in pomanjkanju strokovnjakov, tj. pedagogov v tehniških strokah. Iz poročil zavoda za pospeševanje obrti je razbrati, da so tuji pedagogi, ki so vodili občasne tečaje na Kranjskem, poročali, da naši obrtniki zaostajajo za ostalimi v drugih avstrijskih deželah kar za deset let. Zadeve se tudi v novi državi niso kaj bistveno spremenile.

Razmere na Vrhniki niso bile prav rožnate, saj je v novi državi obrtno nadaljevalna šola, kljub veliki vnemi vrhniških obrtnikov odprla svoje prostore šele v šolskem letu 1928/29. Po vojni so zadeve v povezavi s šolo zamrle. Zadeve so se obrnile na boljše šole v tridesetih letih. V šolskem letu 1927/28 v gradivu najdemo podatke, da so se vrhniški obrtniki zelo trudili, da bi šolo obudili k življenju, a žal niso bili uspešni, primanjkovalo je denarnih sredstev. Denarna sredstva so bila ves čas delovanja obrtno nadaljevalnih šol rak rana.

Šola je imela vsa leta svoje prostore v vrhniški osnovni šoli, in sicer v popoldanskih urah, ko so osnovnošolci zapustili šolo. Seveda so bili prostori namenjeni otrokom in temu primerno so bile šolske klopi po meri učencev, a za odrasčajočo mladino prav gotovo premajhne. Za potrebe risanja, ki je bilo eden med pomembnejšimi predmeti na šoli, bi rabili risalne mize, ki jih šole večinoma niso imele in tudi vrhniška šola jih ni imela. Na šoli so učili osnovnošolski učitelji, ki so si na raznih tečajih pridobili dodatno znanje za poučevanje na obrtno nadaljevalnih šolah. Izpopolnili so se v risanju in nekaterih drugih premetih. Med pedagoškim kadrom pa ni bilo nobenega mojstra, zato niso imeli praktičnega pouka.

V veselje Vrhnčanov se je v po dveh letih dogovarjanj in prepričevanj v šolskem letu 1928/29 odprla obrtno nadaljevalna šola. Imela je pripravljalni razred in prvi redni razred. V pripravljalnem razredu je bilo 45 učencev, v prvem pa 46 učencev-vajencev. Na šoli so poučevali Franc Pavletič,²⁶ Ivan Michler,²⁷ Alojzij Vuk²⁸ in Gregor Novak.²⁹

Naslednje leto je preminil ravnatelj šole Emil Schiffrer,³⁰ vodenje šole je prevzel Ivan Michler. Obrtno nadaljevalno šolo je obiskovalo 86 gojencev različnih obrtnih strok. Šola je imel že tri razrede, in sicer je bilo v pripravljalnem razredu 27 učencev, v prvem 37 in

v tretjem 22. Na šoli je učilo pet učiteljev. Med učitelji na obrtno nadaljevalni šoli zasledimo novo ime. V pripravljalnem razredu postane razrednik Pavel Japelj,³¹ ostali učitelji pa ostanejo kot prejšnja leta. V prvem razredu je bil razrednik Gregor Novak, v drugem pa Alojzij Vuk. V pripravljalnem je učil razrednik prostoročno risanje in lepopis, slovenščino Alojzij Vuk, računstvo pa Gregor Novak. V prvem razredu so učili geometrijo in strojno risanje Novak, obrtno pisanje in obrtno računstvo pa Pavletič Franc. V drugem razredu Vuk strokovno risanje, Michler obrtno pisanje, obrtno računstvo, kalkulacije, menično pravo, državo-znanstvo idr. Na koncu šolskega leta je šola priredila javno razstavo. Ob tej priložnosti so najboljše nagradili, dva sta dobila 250 din, dva pa 150 din. Nagrade pa je nakazala Kmetiska hranilnica na Vrhniki. Za šolo je občina prispevala 17. 508 din.

Tudi naslednje šolsko leto 1930/31 so imeli na šoli tri razrede, učitelja Pavla Japlja, ki je bil na šoli le leto dni, je zamenjal Alfonz Završnik.³² Razredniki so bili Alfonz Završnik, Franc Pavletič in Ivan Michler. Poleg razrednikov sta na šoli poučevala še Gregor Novak in Alojzij (Slavko) Vuk. Razstava risarskih izdelkov učencev ob koncu šolskega leta je bila zelo uspešna. A o nagradah v šolski kroniki ni podatkov. Naslednje šolsko leto so na obrtno nadaljevalni šoli učili učitelji kot vsa prejšnja leta in tudi število razredov je ostalo enako.

V letu 1932 so začeli pouk meseca novembra, zato so podaljšali pouk v mesec maj.

V letu 1933 se je pouk začel kasneje, in sicer meseca oktobra podobno kot leta 1932. Pouk je trajal do konca meseca aprila. Med učiteljskim kadrom ni bilo sprememb.

V šolskem letu 1934/35 so bili na šoli trije razredi. Vodil jo je Pavletič, razredniki so bili

Gregor Novak, Franc Pavletič in Alojzij Vuk. Šolo je obiskovalo 41 gojencev.

- I Razred je učil vse predmete Gregor Novak
- II Fran Pavletič obrtno računanje in pisanje, telovadbo. Ostale predmete pa je poučeval tako kot v pripravljalnem razredu Gregor Novak.
- III Je učil obrtno pisanje, državo znanstvo, strokovno risanje in telovadbo Vuk. Pavletič pa obrtno računstvo, kalkulacije, geometrijo in knjigovodstvo.

Obrtno nadaljevalna šola je naslednje šolsko leto 1935/36 štela prav tako tri razrede, obiskovalo jo je 50 gojencev, in sicer 47 učencev in tri učenke. V tem letu se je uvedel nov učni načrt in učna doba, saj je bil sprejet nov zakon 1935. V prvem razredu se je začelo s poukom s 1. septembrom in zaključilo 29. maja 1936.

V drugem in tretjem razredu se je pouk začel kasneje, 1. oktobra, in zaključilo 28. aprila. V tretjem razredu tj. zaključnem razredu, so po novem učnem načrtu 1. maja opravili predpisani zaključni izpit. Vsi gojenci so ga opravili uspešno, z izjemo enega.

Z odlokom banske uprave je bil 23. avgusta 1935 imenovan za upravitelja Franc Pavletič za dobo treh let. Učitelji Alojzij Vuk je bil razrednik I. razreda in je poučeval vse predmete. Gregor Novak je bil razrednik drugega razreda in je v tem razredu poučeval vse predmete. Franc Pavletič je bil razrednik tretjega razreda in je poučeval vse predmete. Vsi trije učitelji so poučevali na šoli z dovoljenjem ministrstva za prosveto in banske uprave.

V letu 1936/37 je bilo vpisanih 59 gojencev. Prvi in drugi razred sta začela s poukom tako kot redna šola s 15. septembrom in zaključkom 31. maja. Tretji razred pa je začel s poukom 1. oktobra in končal 29. aprila, vpisanih

je bilo 20 učencev. Gojenci zadnjega letnika so imeli zaključni izpit, vsi so šolanje zaključili uspešno. Sprememb med učnim kadrom ni bilo. Verouk sta poučevala Franc Studen v prvem razredu, Franc Froelich v drugem razredu. Po 25. januarju je nadomestil Franc Froelicha Štefan Kraljič. Kot na večini obrtno nadaljevalnih šol na Kranjskem so se tudi na tej šoli otepali s finančnimi težavami. Kljub težavam so oskrbeli razrede z novim risalnim orodjem in drugimi učnimi pripomočki. Za knjige in risalne predloge pa je zmanjkalo denarja.

Število razredov na obrtni šoli se skozi vsa leta ni spreminjalo, učni kader se je menjal, a še to bolj veroučni učitelji. V šolskem letu 1937/38 se je začel pouk za vse tri razrede hkrati, in sicer se je začel pouk 1. septembra in je trajal vse do 31. maja. Ravnatelj Franc Pavletič, ki je skrbel, da je obrtno nadaljevalna šola imela vse potrebno za obrtni pouk, je moral zaradi finančne stiske v šolskem letu 1937/38 poleg vpisnine, ki je znašala 100 din, uvesti še letni prispevek 35 din. Ko so se ustanovljale obrtno nadaljevalne šole, je bilo poudarjeno, da so te šole brezplačne, a denarne razmere so bile tako slabe, da bi šolo na Vrhniki bili primorani zapreti, če ne bi uvedli prispevek za vzdrževanje – vsaj pri nakupu nujno potrebnega učnega materiala.

Leta 1938 se je v šolo vpisalo 65 gojencev. Pouk se je začel 10. septembra in končal 31. maja. Janez Burnik je bil nov veroučitelj, ki je prevzel verouk v vseh razredih obrtno nadaljevalne šole.

Šolsko leto 1939/40 je na obrtno nadaljevalni šoli je trajalo od 1. septembra do 31. maja. Na šoli ni bilo sprememb niti med pedagoškim kadrom niti v številu razredov.

Pouk na obrtno nadaljevalni šoli je kljub vojnim razmeram trajal po ustaljenem redu od

16. septembra do 1. aprila 1941. Zadnje podatke o delovanju obrtno nadaljevalne šole najdemo v šolski kroniki leta 1941/42. Pouk se je začel 22. oktobra 1941, in sicer po tem, ko so obe učilnici popravili in napeljali elektriko. Stroški za napeljavo so znašali 1000 L. V prvi razred se je vpisalo 10, v drugi 22 in v tretji 26 gojencev in gojenk. Vseh je bilo 58 učencev. Pouk je bil v torek in v petek od 17. do 19. ure, v nedeljo pa od 9. do 13. ure. Zaključni izpit je 15. junija 1942 opravilo 19 učencev. Pouk je bil prekinjen v času policijske zapore od 11. do 24. februarja 1942. Na šoli so učili Pavletič, Novak in Vuk. Zaradi vojnih razmer je prišlo med pedagoškim kadrom do sprememb. Po 15. januarju sta učitelja Vuka nadomestila Karel Gajšek³³ in Stanko Volk³⁴. Vsi štirje učitelji so bili imenovani z dekretom Višjega komisarja za ljubljansko pokrajino 25. novembra 1941. Ko je bil 14. marca 1942 interniran Novak, so združili prvi in drugi razred. Stroške, ki so jih imeli z vzdrževanjem, sta v višini 12.727 lir krila občina in oddelek III. Visokega komisariata, deloma tudi obrtne in trgovske ustanove.

Kasneje pouka ni bilo, težave so imeli že z organizacijo rednega pouka, ki je bil mnogokrat okrnjen ali celo prekinjen. Šola je začela ponovno delovati po vojni leta 1945/46, ko se je preimenovala v Šolo za učence v gospodarstvu raznih strok, leta 1952 v vaje- niško šolo za razne stroke.

GOSPODINJSKE ŠOLE

Vse do začetka 20. stoletja je bila izobrazba ženske tesno povezana z njeno družbeno vlogo in njenim položajem v družini, zato ni čudno, da je bila odrinjena na rob izobraževalnega procesa, vzgajali so jo predvsem za, "življenje" tj. za družino, dom, moža in otroke. Ženskam so bile namenjene predvsem šole za ročna dela, gospodinjske šole in šole za šivanje in krojenje. Gospodinjske šole so bile specialne šole za žensko mladi-

no, ki so bile organizirane v večjih mestih. Njihov namen je bil vzgajati dekleta in žene v dobre gospodinje. Dekleta, ki so končala ljudsko šolo, so dobile priložnost za dopolnitev svojega teoretičnega in praktičnega znanja-vedenja o gospodinjstvu. Te šole so bile lahko enoletne ali štiriletnje. Enoletni tečaji so bili organizirani v zimskem času dvakrat tedensko. Precej teh tečajev je bilo združenih kar z ljudsko šolo.³⁵ Na Slovenskem se je prvič porodila zamisel o gospodinjskih šolah že leta 1863 v Postojni, vendar ideja takrat ni bila uresničena. Šolski in učni red iz leta 1870 je sicer določal, da mora biti »umno gospodinjstvo« poseben predmet v dekliških šolah in je tudi pojasnil, kaj naj bi moral ta predmet obsegati. Prva gospodinjska šola je bila na Slovenskem ustanovljena šele leta 1884 v Mariboru. Za razvoj gospodinjskih šol so imele pri nas mnogo zaslug uršulinke in šolske sestre.

Josip Vošnjak je že leta 1886 predlagal, da bi v Ljubljani ustanovili višjo gospodinjsko šolo s slovenskim jezikom.³⁶ Vendar je prišlo do organizacije prve gospodinjske šole šele leta 1889, ko so uršulinke³⁷ odprle v Ljubljani dveletno gospodinjsko šolo. Šolo so opustile, ko so ustanovile žensko učiteljsko. Leta 1913 pa so odprle novo šolo z imenom Kuharsko-gospodinjska šola, ki se je kasneje preimenovala v Krekovo višjo gospodinjsko šolo.³⁸ V Ljubljani so leta 1897 ustanovili Društvo za ustanovitev in vzdrževanje gospodinjskih šol v Ljubljani, ki naj bi skrbelo za ustanovitev in razvoj gospodinjske šole v Ljubljani.³⁹ Tretja taka šola je bila v Idriji. Leta 1909 so uršulinke prevzele vodstvo gospodinjske šole za hčere rudarjev, a so jo kasneje prepustile šolskim sestram.

Šele leta 1908 so se začele pri nas bolj množično ustanavljati gospodinjske šole, saj je ministrstvo za javna dela objavilo osnove organizacije kuharskih in gospodinjskih

šol ter učne načrte. Novoustanovljene šole so bile še vedno večinoma pod vodstvom šolskih sester. Šole so bile v Mariboru, Tomaju na Krasu, Vrhniki, Teharjah pri Celju, Repnjah, Šmihelu pri Novem mestu, Sv. Jakobu v Rožu in Sv. Rupretu pri Velikovcu. Leta 1909/10 je društvo slovenskih učiteljic priredilo tečaj in postavilo temelje kasnejši gospodinjski šoli v okviru Mladike. V Vodah pri Trbovljah je društvo za zaščito otrok leta 1908 ustanovilo s pomočjo premogokopne družbe otroški vrtec in gospodinjsko šolo. Na Koroškem v Volšperku v Podravljah je društvo Korotan leta 1913 ustanovilo tečaj za izobrazbo deklet v kuhanju in konzerviranju. Na nemški meščanski šoli v Celju je bila poleg trgovske šole tudi gospodinjska šola. Poleg šol so delovali tudi potovalni tečaji.

Norme, ki jih je ministrstvo za javna dela pripravilo leta 1908, niso več ustrezale, zato so leta 1914 pripravili nova pravila. Po novem učnem načrtu so imele gospodinjske in kuharske šole po tri oddelke:

- gospodinjske šole s tri-, pet- in šestmesečno učno dobo,
- gospodinjske šole s pet- ali desetmesečno učno dobo,
- posebne večerne tečaje.

Gospodinjske šole so imele nalogo pripravljati deklice z dokončano ljudsko šolo za poklic ali domače gospodinjstvo. Namen gospodinjske šole je bil, da nudi deklicam primerno splošno izobrazbo in jih nauči pripravljati zdravo in poceni hrano ter voditi večja gospodinjstva ali gostilne kot kuharice, oskrbnice, upravnice in podobno. Tečaji pa so imeli namen izpopolniti, dopolniti kuharsko znanje deklet in žen. Organizirani so bili v večernih urah, da niso motili delovnega procesa zaposlenim ženskam.

Gospodinjske šole so bile enoletne in štiri-letne. Na enoletnih⁴⁰ je trajal pouk eno leto, organiziran je bil v zimskem času, dvakrat na teden. Vodile so jih učiteljice osnovnih šol, ki so svoje znanje o gospodinjskem pouku pridobile na tečajih. Tečaji za učiteljice so bili na Dunaju in v Brnu. Ema Peče je bila ena izmed slovenskih učiteljic, ki je kasneje uspešno vodila mnoge gospodinjske tečaje. Poleg organiziranja tečajev je pisala učne programe, načrte, šolske rede.

Tako kot pri obrtno nadaljevalnih šolah je bilo število teh šol odvisno od finančnih sredstev in lokalnih potreb. Višje gospodinjske šole so gojenke usposabljalje za učiteljice gospodinjstva. V dravski banovini so poleg omenjenih gospodinjskih šol delovale tudi kmetijsko gospodinjske šole.⁴¹ Te so bile ustanovljene po prvi svetovni vojni, razen dveh, ki sta delovali že pred vojno, in sicer v Ljubljani v Marjanišču in v Repnjah pri Vodicah. Namen teh šol je bil, da bi se kmečka dekleta seznanila ne le s kmečkimi, ampak tudi z gospodinjskimi opravili. Učna doba na teh šolah je trajal 11 mesecev, in sicer sta bila navadno organizirana zimski in letni semester. Pouk je bil teoretičen in praktičen. Poleg redne šole so mnogokrat na šoli priredili razne gospodinjske tečaje kuhanja, vlaganja in vrtnih opravil.

Gospodinjska šola na Vrhniki do prve svetovne vojne

Na Vrhniki so odprli 20. marca 1909 gospodinjsko šolo, o tej šoli v šolski kroniki osnovne šole ni podatkov, zato smo se odločili pobrskati še po arhivskem gradivu Arhiva Republike Slovenije. Omejili smo se na gradivo, ki je ohranjeno v fondu Deželnega zbora in odbora za Kranjsko.⁴² Za napredek gospodinjstva so na Vrhniki ustanovili gospodinjsko šolo še pred prvo svetovno vojno. Šola ni delovala kot obrtno nadaljevalna pod okriljem osnovne šole, bila je samostojna. Prostora je imela v stari vrhniški šoli.

103. Stavba stare šole na Vrhniki, kjer je delovala Deželna gospodinska šola, ustanovljena leta 1909 (J. Šumrada, M. Škrabec, Vrhnika prečuden kraj!, Ljubljana 1990).

Šolo je ustanovil deželni odbor, ki je bil tudi lastnik šole. Vodstvo šole so prevzele mari-borske šolske sestre, ki so dobile za svoje delo plačilo, stanovanje in hrano. Voditeljica je bila Sidonija Filipič, natančnejših podatkov o vodstvu šole v pregledanem gradivu ni bilo. Šolske sestre so skrbele za pouk, za red pri pouku, vodile so celotno gospodinjstvo. Za svoje delo so bile odgovorne deželnemu odboru. Nadzorstvo, pouk v mlekarstvu in reji malih živali so zaupali konzulentu Jakobu Legvartu⁴³, ki je učiteljicam mnogokrat svetoval, sam pa je moral tako kot sestre poročati o delu deželnemu odboru. Učiteljice gospodinske šole so prevzele kuhanje in gospodinjstvo za učenke mlekarske šole na Vrhniki. Na šoli so poučevale tri šolske sestre, in sicer učiteljica za kuhanje, učiteljica za gospodinjstvo in vrtnarstvo in še učiteljica za ročna dela. Ko so imela dekleta v času košnje in žetve proste dni, da so domačim pomagala, so učiteljice imele duhovne vaje.

Prostore za šolo so dobili v pritličju stare šole, ki je bila cerkvena in občinska last. Šolske sestre so prostore preuredile v dve učilnici in stanovanje zanje. Stanovanje učiteljic je bilo v istem poslopju, imelo je dve sobi. Šolske prostore pa sta sestavljali velika kuhinja (prej je bil šolski razred) in velika šivalnica, ki je bila hkrati tudi učilnica za ostale učne predmete. V poslopju sta bili še soba za shranjevanje vkuhanega sadja in zelenjave in soba za shranjevanje ročnih del ter kleti in drvarnice. Sprva ni bilo povsem jasno, ali bodo za prostore morali plačevati najemnino ali bo najem brezplačen, o tem sta se morala dogovoriti oba lastnika. Za notranjo opremo šolskih prostorov je poskrbel deželni odbor. Kuhinjsko opremo so prevzeli od mlekarske šole. Dekan je dal vrt v najem po primerni ceni. Stroške najemnine so krili s prodajo vrtnin. Dekan pa je šoli brezplačno prepustil prostore za perutninarstvo, kjer so postavili nov sodoben kokošnjak. Kokoši je

dala perutninarska zadruga, ki je želela imeti pri šoli svojo perutninarsko postajo.

Otvoritev šole so razglasili v dnevnem časopisu in z letaki, ki so jih razposlali po občinah Vrhnika, Borovnica, Logatec, Horjul in Polhov Gradec.

Razglase so sestavili v pisarni deželnega odbora. Te so župni uradi razglasili v cerkvi, občine pa so jih objavile na javnih mestih. Objavili so jih tudi časopisi Slovenec, Narodni gospodar, Domoljub, Kmetovalec in Občinska uprava.

Prvi tečaj se je začel 20. marca 1909 in končal 18. marca 1910. Vsi stroški za tečaj so znašali 5222,40 K, dohodki pa 4973,66 K, primanjkljaja je bilo 248,74 K.⁴⁴

Ti razglasi so se med seboj razlikovali po obliki in predvsem po višini prispevka, ki so ga dekleta morala dati za prehrano. Celoletni tečaj za zunanje gojenke leta 1912 je bil brezplačen, dekleta so prispevala le za hrano 50 vinarjev. Poletni tečaj, ki je trajal od 15. aprila do 15. oktobra, je bil namenjen gojenkam, ki so bivale v zavodu in so mesečno prispevale za hrano 30 K. Na šoli so imeli zelo pester program, saj so gojenke seznanili s kuhanjem, šivanjem, pranjem, likanjem, vzgojo, zdravstvom na področju ljudi in živali, živinoreji, reji prašičev, perutninarstvu, vrtnarstvu, sadjarstvu, mlekarstvu, knjigovodstvu, računstvu itd. Vsako leto učni načrt ni bil tako obsežen, prav gotovo so ga prirejali razmeram primerno.

Razglas leta 1914 se je glasil: *»Na deželni gospodinjski šoli na Vrhniki se prične v ponedeljek dne 30. marca t. l. celoletni gospodinjski tečaj za gojenke iz vrhniškega in sosednjih krajev. Tečaj se vrši tako, da prihajajo gojenke v poletnem času po dva, v zimskem času po tri dni vsak teden z doma v šolo. Poučujejo gojenke v kuhanju, šivanju, pra-*

nju, likanju, vzgoji, živinoreji in mlekarstvu, vrtnarstvu, gospodinjskem računstvu i. t. d. Pouk je brezplačen. Gojenke plačujejo za hrano vsak dan, kadar so v šoli, 60 vinarjev.

Prošnje za vsprejem je vlagati opremljene z zadnjim šolskim spričevalom najkasneje do 15. marca t. l. na vodstvo deželne gospodinjske šole na Vrhniki.

*Od deželnega odbora kranjskega
V Ljubljani, dne 4. februarja 1914.«*

Šolo je obiskovalo 35 ali 40 deklet, ki so dopolnile 16 let. Dekleta so obiskovala šolo dvakrat na teden, če je bilo deklet manj kot 30, so šolo obiskovale trikrat na teden. Pri pouku ni bilo nikoli več kot 14 deklet. Dekleta so stanovala doma, in ko ni bilo pouka, so lahko opravljale domača opravila. S takim načinom obiskovanja šole so omogočili obisk tudi revnejšim dekletom, saj jim je bil internatski način šolanja nedostopen. Pouk je trajal od 1. marca (mnogokrat tudi od 15. marca) do konca februarja (ali 15. marca). Pouk na šoli so prekinili v času košnje med 15. in 30. junijem in med 15. in 30. avgustom, ko je bil čas žetve. Deklice so prihajale k pouku ob 8. uri, popoldne pa je pouk trajal do 16. ure pozimi, poleti pa do 18. ure. Pri rednem obisku pouka so se morali starši zavezati, da bodo ob vsaki manjkajoči uri v šoli plačali kazen 1 K, denar se je porabil za šolske namene. Za vsak neopravičen dan so sledile denarne kazni, in sicer za prvi dan 1 K, drugi 1,20 K, tretji 1,50 K, četrti in vsak naslednji 2 K na dan. Kazni so gojenke morale plačati ob koncu vsakega meseca. Vsaka gojenka je morala poskrbeti za obleko in šolske potrebščine. Če je poškodovala inventar po lastni krivdi, je morala škodo poplačati. Učenke, ki se niso prilagodile razmeram v šoli, so bile kaznovane z ukorom, slabo ocenno in končno tudi z izključitvijo. Ob zaključku leta so imele gojenke zaključni izpit. Od 8 h do 12 h so učiteljice dekleta seznanjale s kuhanjem, navajale so jih na pripravo jedil,

R a z g l a s .

Sprejem gojenk v deželno gospodinjsko šolo na Vrhniki.

Na deželni gospodinjski šoli na Vrhniki se pričnejo sledeči novi tečaji:

1.) Celoletni gospodinjski tečaj za zunanje gojenke iz vrhniške okolice. Gojenke prihajajo dva cela dneva na teden v šolo.

Pouk je brezplačen, le za hrano plačajo gojenke za vsaki dan ki so v šoli 50 vinarjev.

2.) Polletni gospodinjski tečaj se prične 15. aprila in bo trajal do 15. oktobra t.l.

Gojenke morajo stancovati v zavodu. Pouk in stanovanje dobijo zastonj, le za hrano plačajo mesečno 30 K.

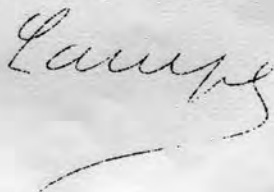
Gojenke se poučujejo v kuhanju, šivanju, pranju, likanju, zgojeslovju, zdravstvu ljudi in živali, živinoreji, prašičjereji, perutninarstvu, vrtnarstvu, sadjarstvu, mlekarstvu, knjigovodstvu, računstvu i. t. d.

Prošnje, opremljene s šolskim in zdravstvenim spričevalom je vložiti najpozneje do 1. marca t.l. na vodstvo deželne gospodinjske šole na Vrhniki.

Od deželnega odbora kranjskega

v Ljubljani, dne 23. januarja 1912.

Za deželnega glavarja:

njih hranilno vrednost, njihovo ceno. Seznanile so se s pripravo domačih slovenski jedi, s pripravo hrane za otroke in bolnike. Jedilniki na šoli so bili pestri in so se spreminjali. Pekle so navadni kmečki in beli kruh. Vse, kar so dekleta skuhala, so pojedla za kosilo, večerjo, malico. Vsak dan so pripravile jedilnik, ki je bil v kuhinji obešen na tabli. Učenke so same pripravljale jedi, a pod budnim očesom sestre-kuharice. Pisale so dnevnik, vanj so zapisovale vse opravljeno delo v kuhinji, hkrati zapisovale stroške, ki so nastali pri pripravi jedi.

Popoldne so imele ročna dela, vrtnarstvo in gospodinjstvo. Naučile so se krpiti, šivati žensko in moško perilo ter žensko obleko. Ob tem pa so spoznavale razne vrste blaga in njegovo vrednost. Navajali so jih na preproste, a vendar lepe obleke, ki pa so morale biti predvsem snažne. Blago za obleke, ki so jih dekleta šivala, so si kupila iz svojih denarnih sredstev. Naučile so se ročnega in strojnega šivanja. Vrtarstva so se učile teoretično in praktično. Na šolskem vrtu so gojile zelenjavo, tudi tu so se seznanile o različnih pridelkih, o njih uporabi, hkrati pa so vodile knjigovodstvo, da so dokazale, ali so vrtnine, ki jih goje, rentabilne. Z vrtom je povezan tudi sadovnjak in predelava sadja, kako se ga shranjuje; seznanile so se s pripravo marmelad in drugih vkuhanih in vloženih vrtnin. S prehranjevanjem v tesni povezavi pa je tudi zdravje v družini, predvsem pa zdravje otrok, njih prehrana in vzgoja.

Z vzrejo male živine in o mlekarstvu je dekleta poučeval strokovnjak tega področja. Seznanile so se tudi o pripravi in shranjevanju mesa in slanine.

Predavanja so imele tudi o snagi, redu v stanovanju, hiši; o opremi stanovanja – pohištvu, o načinu ogrevanja – kurjavi.

Namen šole je bil poučevati kmečka dekleta v vsem, kar je bilo v tistih časih nujno potrebno za uspešno in dobro vodeno kmečko gospodinjstvo. Nadzor nad delom šolskih sester na vrhniški gospodinjški šoli je vodil deželni nadzornik za živinorejo in mlekarstvo. O svojem delu pa je moral tako kot šolske sestre poročati deželnemu odboru. Ob zaključku šolskega leta je skupaj s šolskim vodstvom podal letno poročilo o delu šole. Deželni odbor pa je vsako leto imenoval krajevni šolski odbor, ki je podal predloge o sprejemu gojenk, o nakupu šolskih potrebščin in predlog o morebitnem preoblikovanju pouka.

Gospodinjska šola na Vrhniki med obema vojnama

O gospodinjski šoli, ki je delovala med obema vojnama na Vrhniki, je najti nekaj podatkov v šolski kroniki, a so dokaj skopi. Drugega vira, ki bi bil bogatejši s podatki, nismo našli. Gospodinjska šola, ki je delovala med obema vojnama, je bila v sklopu vrhniške osnovne šole. Pedagoginji, ki sta vodili šolo, sta bili učiteljici vrhniške osnovne šole Marija Pleško⁴⁵ in Pavla Buh.⁴⁶

V letih po vojni se zadeve na področju šolstva v novi državi kljub velikim pričakovanjem niso bistveno spremenile, ostale so podobne predvojnim. Z znova ustanovitvijo gospodinjske šole so imeli na Vrhniki težave. Gospodinjska šola je odprla svoja vrata šele v času velike svetovne krize in ni dosegla predvojnega razcveta. Temu je botrovalo slabo finančno stanje. Vodstvo šole se je ves čas delovanja šole srečevalo predvsem s problemom prostora. Šola je dve šolski leti uspešno delovala v najetih prostorih ubožnice, a že leta 1936 je morala najete prostore izprazniti. Vse do vojne leta 1941 šola ni dobila nadomestnih prostorov, kjer bi lahko učenke imele tudi praktični pouk. Problem so deloma rešili s tem, da so dekleta imela

teoretični pouk povezan z obstoječim poukom kmetijstva in gospodinjstva v vrhniški osnovni šoli. Vse to obdobje so na osnovni šoli imele teoretični pouk gospodinjstva v upanju, da bodo za dekleta le dobili primerne prostore, kjer bodo lahko imele tudi praktični pouk. Na vrhniški osnovni šoli ni bilo možno izvesti praktičnega pouka, ker ni bilo primerne učilnice, ki bi bila namenjena kuhinji, tj. pripravi jedi in kuhanju. Pouk na gospodinjski šoli sta vodili že omenjeni Marija Pleško in Pavla Buh. Obe sta na tečajih namenjenih učiteljicam dobili dodatno izobrazbo na področju gospodinjstva.

V šolskem letu 1933/34 so na Vrhnikih vpeljali gospodinjski pouk, ki je bil dobrodošel in zelo obiskan. Vso težo tega izobraževanja je prevzela že omenjena Marija Pleško. Dekleta so imela pouk v občinski ubožnici na Tržaški cesti, in sicer vsak četrtek od 10 h do 18 h. Ko se je odprl ta lahko rečemo dodatni pouk za dekleta, so bili starši neizmerno zadovoljni. Dekleta so pri tem pouku pridobile vsa znanja, ki so bila potrebna za praktično gospodinjstvo, seznanila so se tudi s kmetijstvom, vrtninami in delom na vrtu. Ob koncu šolskega leta 1934/35 so dekleta pokazala svoje znanje in spretnosti s čajanko, ki so jo priredile svojim mamam.

V spominih Francke Zalaznik beremo: *»Dekleta smo dve uri tedensko obiskovala gospodinjstvo šolo v Butenkovi hiši, v tedanji ubožnici. V pritličju smo imele na razpolago kuhinjo z velikim prostostoječim štedilnikom in posodo ter veliko jedilnico. Učila nas je Marija Pleško. Navadno smo si skuhale kosilo. Kar smo potrebovale, smo si prinesle od doma. Spomnim se, da sem nekoč nesla glavo zelja. Učile smo se tudi kako pogrniti mizo, kako servirati. Za zaključek pouka ob koncu leta smo povabile starše. Pripravile smo jim praznično kosilo ter jim ga lepo po pravilih postregle. Ob zaključku šolanja pa*

*smo se zbrale v Močilniku z učiteljicama Marijo Pleško in Marijo Petkovšek za spominsko fotografijo.«*⁴⁷

Dekleta so v dveh šolskih letih veliko pridobile pri praktičnem pouku gospodinjstva, a že 1936 so se razmere spremenile. Gospodinjski šoli je predsedstvo občine odpovedalo nadaljnjo uporabo prostorov v občinski ubožnici, kjer so prostore s 1. decembrom izročili namenu, in sicer so na Vrhnikih 1. decembra 1936 odprli občinsko ubožnico. Ker za gospodinjstvo šolo niso našli primeren prostorov, so na žalost vseh občanov in učenk praktično gospodinjstvo šolo ukiniti. Krajevni faktorji kljub mnogim sestankom in razpravam niso našli sredstev za izvedbo tega pouka. Do 15. januarja 1936 je poučevala gospodinjstvo že omenjena učiteljica Marija Pleško. Po njenem odhodu pa je nadaljevala s poučevanjem Pavla Buh. Ko so dekleta morala izprazniti najete prostore, so se učila le še teorije v učilnicah vrhniške osnovne šole.

Vse od šolskega leta 1936/37 sta bila predmeta kmetijstvo in gospodinjstvo dokaj povezana, saj so dekleta na šolskem vrtu gojile zelenjavo in cvetice. Dečki so pridno okopavali, sadili, gnojili in cepili vrtnice in sadno drevje. Tudi pogozdovali so, tako so pogozdili občinsko parcelo v Verdu.

Tudi v naslednjih šolskih letih 37/38, 38/39, 39/40 sta se kmetijski in gospodinjski pouk dopolnjevala kot prejšnja leta, s tem da se je gospodinjski pouk tudi v tem letu vodil le v teoretični obliki. Več o pouku gospodinjstva ni podatkov. Dečki so obrezovali sadno drevje, cepili divjake in vrtnice – deklice pa so gojile cvetje in zelenjavo.

Učenci višjih razredov so imeli v šolskem letu 1939/40 ekskurzijo v gozd, kjer sta o pogozdovanju, sekanju, redčenju, spravilu gozdov predavala učitelja Alojzija (Slavko)

Vuk in Aleksander Dominko.⁴⁸ Učenci so se s temi deli seznanili tudi praktično, saj sta jim učitelja tudi praktično pokazala ta dela v gozdu. Vadili so branje in razumevanje katastrskih map, risali posamezne parcele ter določevali mejnike. Naslednje šolsko leto so se začele težave še stopnjevati zaradi grozeče vojne. Zanimivo, da se je praktični pouk kmetijstva nadaljeval v šolskem vrtu in v naravi, saj so učenci VIII. oddelka pod vodstvom učitelja Vuka pogozdovali, in sicer so posadili 500 smrekovih sadik. Z njimi so pogozdili občinsko parcelo v Raskovcu. Gospodinjski pouk pa je stagniral. Želje in večkratni poskusi najetja primerne prostora, kjer bi dekleta bila deležna tudi praktičnega pouka, niso obrodile sadu.

ZAKLJUČEK

Vojne nikoli ne prinašajo nič dobrega, le razdor, sovraštvo, lakoto, smrt in žalost. Najbolj obsodbe vredno je, da v vojnah plačujejo visoko ceno nedolžni ljudje in predvsem mladi. Na bojiščih umirajo, v zaledju je življenje težko. Zaradi vojne dogajanja je bil mladim deloma ali povsem onemogočen dostop do izobraževanja. Pouk na šolah je v večini primerov okrnjen ali celo ukinjen. Druga svetovna vojna ni bila izjema, ni prizanašala nikomur in tudi ne prebivalcem Vrhniške. Kaj so doživljali učitelji in učenci vrhniške šole, nam deloma razkrijejo zapisi v šolski kroniki.

Poslopje vrhniške šole je bilo, kot smo že omenili v prejšnjem prispevku, primerno za nastanitev vojske zaradi velikosti in sodobne gradnje. Ko se je začela vojna, so bili do kapitulacije v šolskem posloppu jugoslovanski vojaki. V poslopje so se takoj nato naselile okupacijske enote – Italijani. V šolskem letu 1940/41 je bilo šolsko poslopje skoraj ves čas zasedeno in posledično je bil pouk prekinjen. Meseca marca in aprila 1941, ko je vojska prostore v posloppu zapustila, so bili

ti potrebni temeljitega čiščenja in popravila. Popravilo zelo poškodovanih prostorov in šolskega inventarja je bilo povezano z visokimi stroški. Redni pouk se je začel po ureditvi učilnic 6. maja 1941 in je trajal do konca šolskega leta brez prekinitev.

Zadeve so se spremenile v šolskem letu 1941/42, ko so bili nekateri učitelji in učiteljice odpeljani v zapor ali internacijo. Prejšnjega začasnega ravnatelja Aleksandra Dominka so aretirali, nekaj časa je bil v zaporu na Vrhniki, potem v Ljubljani, od koder so ga poslali v internacijo v Castel Franco v pokrajini Emilia. Pred njim so 5. februarja 1942 aretirali Alojzija F. Vuka, ki je bil zaprt na Vrhniki, nato v Ljubljani in Trevizu. Kmalu pa so ga odpeljali v taborišče na Liparske otoke. Z drugimi Vrhničani je bil 14. marca aretiran tudi učitelj Gregor Novak in poslan v Gonars, od koder se je vrnil 24. avgusta še istega leta in takoj nastopil službo. V Ljubljano so bili dne 4. julija odpeljani učiteljica Arrigler Marija,⁴⁹ Franc Pavletič in Justina Urbančič.⁵⁰ Justina Urbančič se je vrnila domov že 14. julija, Pavletič se je vrnil 23. julija. V Trevisu je ostala zaprta le Marija Arrigler. V obdobju, ko so bili odsotni učitelji Dominko, Novak, Vuk – začasno odstranjeni iz službe, Franc Pavletič je bil bolan, so oblasti z dekretom 21. marca 1942 imenovala Marijo Petkovšek⁵¹ za začasno ravnateljico šole. Upravičelske posle je prevzela 11. aprila 1942. V tem obdobju je imelo vojaštvo zasedeno vso levo polovico šolskega poslopja. V prvem in drugem nadstropju so bili hodniki predeljeni z zidanimi stenami. Žična ograja v parku je ločevala šolski od vojaškega dela. Na dvorišču za šolskim posloppom je imela vojska postavljeno kuhinjo. V času šolskih počitnic, tj. 1. julija, so na zahtevo vojaških oblasti morali izprazniti tudi drugo polovico šolskega poslopja. Dijaki so vso šolsko opremo, table z oporami, odre-kate-

dre prenesli na podstrešje. Najtežje je bilo s selitvijo pisarne, vse so prenesli v prostore na Cankarjevem trgu 1/I. Knjige, akte in arhiv so iz pisarniških omar za lažjo selitev preložili v zaboje, ki so jih v nove prostore pomagali nositi učenci in vojaki. Učiteljice so iz zabojev na novi lokaciji zložile vse nazaj v omare. Šolski arhiv so iz Cankarjeve 1 kasneje prenesli na Hrib št. 1. Iz šolskega poslopja se je morala preseliti tudi družina ravnatelja Dominka in šolski sluga. Družini šolskega ravnatelja je župan Hren dal na razpolago sobo v občinski ubožnici na Novi cesti, kamor so se preselili 1. julija. Šolski sluga Ivan Kraševac je dobil stanovanje v Prosvetnem domu (danes Cankarjev dom). Vojaška oblast je izjemoma dovolila, da so v drugem nadstropju šolskega poslopja ostala učila. Takoj ko je začasna ravnateljica Marija Petkovšek predala šolske ključke, se je v desno polovico stavbe naselila vojaška bolnica, a že po petnih dneh se je izselila. Izpraznjene prostore je prevzela Finančna straža. V stanovanju šolskega upravitelja je imela shranjena živila, ki jih je delila s posredovanjem občine med prebivalci Vrhnike. Ko se je bližal čas novega šolskega leta, se ni vedelo, ali bo možno začeti pouk v šolskem poslopju ali ne. V šolskem poslopju so bili v šolskem letu 1942/43 nastanjeni vojaki ves september in polovico oktobra. Na prošnjo krajevnega šolskega odbora so vojaki 15. oktobra izpraznili južno polovico poslopja – tj. pet učilnic in stanovanje šolskega sluga. Kletni prostori, kjer je bilo skladišče orožja, so spraznili šele 8. novembra. Pisarna je bila izpraznjena 17. novembra in že naslednji dan so iz Cankarjevega trga 1/I. prenesli pisarniško opremo z vso dokumentacijo nazaj v šolsko poslopje. Pri tej selitvi so pomagali štirje vojaki bele garde. Arhiv so prinesli nazaj s Hriba 1 le nekaj dni pred novim letom. Finančna straža je dobila stanovanje šolskega upravitelja. Vojska je izpraznila v drugi polovici šolskega leta

1942/43 tudi drugo polovico šolskega poslopja. Odstranili so tudi zid s hodnikov, ki je ločeval južni in severni del poslopja. Poslopje je bilo v zelo slabem stanju. Popravili so le najnujnejše, ker je bilo tudi finančno stanje dokaj slabo. Denar za kritje stroškov popravila je priskrbel okrajni komisar Lodovico Maffei.

*Leto 1942/43 »je bilo burno, ljudje so si z vsakim dnem želeli miru. V trgu je bilo vedno dosti vojaštva. V bunkerjih so pazile straže podnevi in ponoči na morebitne nenadne napade. Po gozdovih so se skrivali partizani, ki so napovedali boj okupatorju, so pa ogrožali tudi civilno prebivalstvo.«*⁵²

Dne 26. avgusta 1943 so prispele iz Ljubljane na Vrhniko prve nemške čete in nadaljevale pot proti Logatcu. Nekaj jih je prenočilo na senošetih. Že naslednji dan so Nemci zasedli šolsko poslopje, 8. septembra je Italija odpovedala vojaško sodelovanje z Nemčijo in vsi italijanski vojaki in oficirji so postali čez noč nemški ujetniki. Naslednje dni so se valile cele trume italijanskih ujetnikov proti Ljubljani in naprej v Nemčijo. Nemška vojska je prevzela oblast in pri Črnem orlu je zaplapolala zastava s kljukastim križem.

Takoj drugi dan po prihodu nemških čet, 27. avgusta 1943, je vojaštvo zasedlo šolsko poslopje. Nastanili so se po vseh učilnicah, na dvorišču je bila mehanična delavnica. Razen šolskih omar, ki jih je uporabljalo vojaštvo, so odnesli vso opravo na podstrešje. V drugi polovici septembra so čete odšle, a so se vselili drugi. Dne 7. oktobra je bilo poslopje izpraznjeno. Takoj so začeli s čiščenjem in popraviljem učilnic in pripravljanjem za pouk, ki se je pričel 11. oktobra. A že po petih dneh so morali prekiniti pouk, ker so poslopje spremenili v obvezovalnico ranjenecov. V stanovanju šolskega upravitelja pa so imeli operacijsko sobo. Ker niso zasedli vseh sob, so v drugem nadstropju imeli nastanjene ru-

ske ujetnike Kalmike - mongolsko ljudstvo s področja Volge. Ti so potrgali z vrat celo medeninaste kljuke in niso imeli nobenega odnosa do inventarja in poslopja. V času bivanja Mongolov je voda iz vodovoda večkrat tekla po hodnikih in po stopnišču. Ko se je 11. novembra bolnica za ranjence preselila v Planino pri Rakeku in ko so odšli tudi ruski ujetniki, je vojaštvo počistilo prostore. Šolske prostore so opremili kot bolniške sobe. V prvem nadstropju je bil kirurški oddelek, v drugem nadstropju je bil pa interni. V obeh oddelkih skupaj pa ni bilo nikoli več kot 17 bolnikov. V šolski pisarni so imeli zdravniki jedilnico. Ko je bila v stavbi bolnišnica, so vse prostore ogrevali, tako so pokurili več kot pol vagona kočevskega premoga, plačal pa ni nihče. Štabni zdravnik se je izgovarjal, da je pač vojna. Ko je bolnica 24. novembra zapustila šolsko poslopje, so se še isti dan v njem nastanili SS vojaki. To so bili mladi, objestni fantje, ki so v svoji objestnosti snemali križe s sten, jih lomili in vse metali na smetišče. V drugem nadstropju so šoli odstopili za osem dni dve učilnici, a so jih že 20. januarja 1944 morali izprazniti. Učenci so dobili prostore v Stari šoli. Vojaki SS so 11. marca zapustili šolsko poslopje, 14. marca 1944 so se vselili slovenski domobranci.

Pouk se je v tem šolskem letu odvijal v prave težkih razmerah. Prišel se je 11. oktobra 1943 v šolskem poslopju, a že 16. oktobra je vojska zasedla vse učilnice, otroci niso imeli pouka devet tednov. Pred božičem so dobili dve učilnici, a v njih so imeli pouk le pet dni in znova so bili učitelji in otroci na cesti. Ker ni bilo pouka, so nekateri premožnejši starši prosili posamezne učitelje, da so njihove otroke učili doma. Na Vrhniki se je govorilo, da bodo ti otroci ob koncu šolskega leta opravili izpite in tako ne bodo zgubili šolskega leta. Prizadeti so bili predvsem otroci revnih staršev, ki jih ni poučeval nihče.⁵³ Položaj je bil mučen, a končno je poveljnik

nemške vojaške oblasti dal na razpolago dvorano in malo sobo v Stari šoli, Grabenčanovo hišo in nekoliko kasneje so dobili še sobo v Prosvetnem domu. Dne 24. januarja 1944 se je pouk začel v dveh zasilnih učilnicah v Grabenčanovi hiši. V eni učilnici je bilo prostora za 32 učencev, v drugi pa za 34. V obeh sobah sta bili železni peči, ki sta zelo dobro gredli. Poslopje je bilo staro, dolga leta je v njem živel bogata Grabenčanova Johanca, ki je bila posebnica in za svojo lastnino ni kaj dosti skrbela. Vrhničani niso mogli verjeti in se načuditi, ko so pri oznailu v cerkvi izvedeli, da bo pouk potekal v taki »podrtiji«. A za čuda so bili prostori in stopnice v stavbi dokaj dobro ohranjeni. Učilnica v Stari šoli, ki je bila res velika, je bila pripravljena za redni pouk 31. januarja 1944. Poleg velike učilnice je bila na šoli še manjša, kjer so poučevali ženska ročna dela. Pouk v Prosvetnem domu se je začel 14. februarja. Učilnica v prosvetnem domu je bila od vseh najlepša. Pouk so imeli organiziran v treh turnusih po dve uri in pol, tj. tri učne ure. Šest višjih razredov je imelo pouk tedensko štirikrat, devet nižjih pa petkrat na teden. Vsa popravila, čiščenje, prevoz in prenos šolske opreme je znašalo 2065,50 lir, ki se je poravnalo iz pokrajinskega proračuna. Učenci so redno obiskovali okrnjeni pouk. Šestmesečni premor je pokazal, kako blagodejno vpliva šola na vzgojo mladine. Starši in otroci so sami uvideli, kako je pouk potreben. Po naročilu krajevnega šolskega odbora so vsem revnim otrokom kupili knjige in zvezke.

Ob prihodu različnih vojsk so se ljudje na Vrhniki vsaj na videz obnašali popolnoma mirno in čakali kaj bodo prinesle nove razmere. »Po kapitulaciji Italije je bila Ljubljanska pokrajina priključena pokrajini Jadransko Primorje, ki ji je pripadala prejšnja Julijska pokrajina (Notranjska, Goriška, Trst in Istra). Vodil jo je Oberster Komissar, ki je

imel svoj sedež v Trstu. Ljubljanska pokrajina pa je dobila svojega prezidenta Slovenca divizijskega generala Leona Rupnika, ki mu je stal ob strani nemški svetovalec. General Rupnik je vrhovni inspektor slovenskega domobranstva, v katerem so združeni člani bivših Vaških straž, Legije smrti in Bele garde.«⁵⁴ Po cestah so izginjali bunkerji, na cesti je bilo le malo nemških vojakov. Povsod so stražili domobranci tudi progo južne železnice. Nad Vrhniko so že letela zavezniška letala. Ljudje so stali na cesti in gledali leteče bombnike. A vse je obšla groza 24. avgusta, ko so ta letala odvrгла bombe na Štampe-tov most. Daleč naokoli se je vse treslo in bobnelo. Ob tem napadu so izgubili življenje mladi fantje, ki so popravljali železniško progo. Hkrati so letala napadla tudi borovniški most. Ljudje so se ustrašili, bežali so v kraje, ki so se jim zdeli bolj varni pred napadi. Odšli so v Zadnjo dolino, Staje, na Storžev grič, v Sinjo Gorico, v Blatno Brezovico pa tudi drugam. Taki napadi se niso več ponovili, zato so ljudje ostajali doma k temu pa je botrovalo tudi slabo, deževno vreme. Nekaj časa so na občini ob preletu letal sprožali alarm, a so kmalu opustili alarm zaradi varnosti, ker so ljudje ob opozorilu namesto v zavetje drli na cesto prodajat zijala.

V času vojne so zelo skrbeli za šolski vrt, saj je bil pridelek dobrodošel zaradi pomanjkanja hrane. Zanj so skrbeli predvsem učitelj Pavletič in ravnateljica. Pomagale so še štiri druge učiteljice in družina prejšnjega ravnatelja Dominka. Pridelek je bil vsa vojna leta dober. Tudi v sadovnjaku je drevje bogato obrodilo, le v letu 1942/43 je bila letina slaba, saj so vojaki trgali še nezrele sadeže. Nekaj dreves so vojaki leta 1943/44 izruvali in zakurili, a ostala je učitelj Pavletič izkopal in jih rešil pogina. Šolski park in dvorišče sta med vojno utrpela veliko škode, bila sta popolnoma uničena.

V pralnici so pozimi 1941/42 postavili zidan štedilnik, na katerem so kuhali kosilo za revne šolarje. Šolsko kuhinjo je vzdrževala »Gill« - Italijanska Liktorska Mladina. Kuhinja je delovala od decembra do junija. Kuhali so kosila za 35 otrok, postregli so jim v telovadnici. Po veliki noči pa so kuhali v Sokolskem domu. Na sedežu italijanske fašistične stranke v Sokolskem domu je še v naslednjem letu 1942/43 delovala šolska kuhinja, ki je prehranjevala 140 otrok. Obedi so bili, po pisanju začasne ravnateljice Marije Petkovšek, zelo izdatni. Kuhinjo je vodil učitelj italijanščine R. Rogina, kuhala pa je hišnica v domu gospa Krašovčeva. Otroci so zelo radi hodili k obedu, ker je bila jed okusno pripravljena. Šolska kuhinja po prihodu Nemcev očitno ni več delovala, saj v šolski kroniki ne najdemo podatkov.

Zanimivo je tudi to, da so otroci **kljub nezadostni prehrani bili razmeroma zdravi**, na šoli so zasledili le nekaj primerov ošpic, mumpsa in davice. Spomladi sta razsajali gripa in angina. Leta 1942/43 je umrl Ferdinand Železnik za posledicami vnetja srednjega ušesa. Naslednje leto je za angino umrl Janez Petkovšek iz Pavkarjeve doline. Učenci so imeli v času vojne sistematični zdravniški pregled, zahvaljujoč potujočemu zdravstvenemu domu, ki je potekal od 27. aprila do 16. maja. Leto prej 1942/43 pa so opravili sistematski pregled med 22. februarjem in 9. marcem. Pokrajinski zdravnik Žekš je pregledal vse novince. Proti kozam je cepil vse otroke, ki so bili stari deset let.

V zaledju so se pogosto dogajale nesreče otrok s smrtnim izidom, saj je bilo povsod veliko zapuščenega, neeksplodiranega orožja, ki je pritegnilo pozornost mladine. Tako sta se na Vrhniki v šolskem letu 1943/44 z vojaško mino **ponesrečila** enajstletni Tomaž Marinčič in Dušan Porenta. Prvega je raztrgalo, drugega so odpeljali v ljubljansko splo-

šno bolnišnico. Fant je oslepel na obe očesi. Po odpustitvi iz bolnišnice je obiskoval šolo za slepo mladino v Ljubljani. Tragična nesreča pa se je zgodila še 18. maja, ko je vpričo staršev izstrelil iz vojaške puške po nesreči smrtno zadel Martina Jordana, učenca prvega razreda.

Zadnje šolsko leto 1944/45, v času vojne, se je pričelo 1. oktobra in končalo 15. julija. Med šolskim letom so imeli dva daljša premora, in sicer božičnega od 23. decembra 1944 do 8. januarja 1945 in velikonočne praznike od 28. marca do 4. aprila 1945. Pridružil se jima je še neobičajen daljši premor, in sicer od 5. maja do 2. junija 1945, ki je bil povezan s koncem vojne, ki je prinesel mir in svobodo. Sledilo je čiščenje in urejanje šolskega poslopja, kamor se je šola po dolgih letih vselila in pričela z normalnim poukom.

Čas po vojni je prinesel politične, gospodarske, družbene spremembe. Kaj pa je bilo novega na šolsko-pedagoškem področju? To je gotovo eno najbolj zanimivih, razgibanih obdobj, čas raznih poizkusov prevrednotenja na političnem, gospodarskem in kulturnem področju. Skozi zapise v šolski kroniki bomo v naslednjih Vrhniških razgledih prikazali dogajanja v šoli in na Vrhnikih prva leta po vojni.

Opombe:

- 1 Zgodovinski arhiv Ljubljana (ZAL), Osnovna šola Janeza Mraka na Vrhnikih, VRH-48, Kronika osemrazredne osnovne šole na Vrhnikih, IV.-VI. knjiga.
- 2 Normalke so bile v Ljubljani, Celovcu, Gorici in Trstu.

Glavne šole so bile v Novem mestu, Kamniku, Idriji, Beljaku, Mariboru, Celju, Kranju (1815), Piranu (1817), Kopru (1817), Postojni (1891), Škofji Loki (1823), Šentpavlu na Koroškem (1841).

- 3 Realke so bile ustanovljene 1848: bile so v Ljubljani (nemški učni jezik), Gorici, Celovcu, Trstu, Celju, Mariboru in Idriji (1901).
- 4 Obravnave deželnega zbora kranjskega v Ljubljani (odslej Obravnave) št. 9 – objavljeni sejni zapisniki 15. september–22. oktober 1869, šole – priloga 36, str. 166. Osnutek državnega zakona je bil izdelan na podlagi že obstoječega zakona o obrtnem šolstvu za Spodnjo Avstrijo. Deželni zakon za obrtno nadaljevalne šole za spodnjo Avstrijo je bil sprejet 1868. Drugi zakon, ki je bil namenjen ustanavljanju obrtno nadaljevalnih šol, je bil sprejet 1912 na Solnograškem.
- 5 Pri pripravi zakona o ponavljalnih/nadaljevalnih šolah so upoštevali določitve deželnega zakona 4. aprila 1870, ministrskega ukaza 13. oktobra 1870 in državnega zakona 14. maja 1869, deželni zakon 29. aprila 1873 ter šolski učni red 20. avgusta 1870.
- 6 Obravnave 48/I, letno poročilo-šolstvo, str. 220. Dne 27. oktobra 1908/25047 je deželna vlada izročila deželnemu odboru odlok ministrstva za javna dela glede ustanovitve strokovno obrtno nadaljevalnih šol. V ta namen so izdali učne načrte, in sicer za kovinarsko, elektrotehniško, inštalatersko plin in vodovod, mizarsko, čevljarško, krojaško in stavbno obrt.
- 7 Reichs Gesetz Blatt (RGB), 1907/26.
- 8 Po ukazu ministrstva za uk in bogočastje 24. februarja 1883/3674 in z ukazom 5. aprila 1883/6495 je bilo določeno po IV. odstavku, da imajo enega zastopnika v odboru tisti, ki prispevajo 100 gld, dva tisti s prispevkom 500 gld, tri pa z letnim prispevkom 1000 gld ali več.
- 9 Krško, Kranj, Litija, Radovljica, Kamnik – prof. Vesel, profesor na državno obrtni šoli v Ljubljani.
Ljubljana, Postojna, Kočevje, Logatec, Novo mesto, Črnomelj in šole na Spodnjem Štajerskem in Primorskem – prof. Šubic, ravnatelj državne obrtne šole v Ljubljani.
- 10 Statistični podatki za leto 1898/99: na Kranjskem je bilo petnajst, na Koroškem devet, Štajerskem 30 obrtno nadaljevalnih šol. Sloveščina je bila učni jezik na devetih šolah. Na Štajerskem so bile le tri slovensko-nemške, ostalih 27 je bilo nemških. Na Koroškem je bilo devet nemških. Na Kranjskem sta bili dve nemški, sedem nemško-slovenskih in šest slovenskih. Na Primorskem je bilo osem italijanskih, tri slovenske in ena hrvaška.

Na Kranjskem je bila sloveščina od leta 1907 učni jezik na vseh obrtno nadaljevalnih šolah.

- 11 Obrtno nadaljevalne šole, ki so bile ustanovljene na Kranjskem do 1913:

1878 - Ljubljana, Novo mesto, Kočevje, Kamnik, Tržič, Škofja Loka, Postojna, Krško, Radovljica, Ribnica, Metlika, Šentvid-Ljubljana.

1899 - Šmartno pri Litiji, Jesenice, Bled, Zagorje, Cerknica, Idrija, Radeče.

1908 - Mengeš, Črnomelj, Vrhnika, Šiška-Ljubljana, Žiri, Kropa, Mokronog, Kranj.
- 12 V Ljubljani sta bili dve privatni šoli trgovska in krojaška: Mahrova trgovska šola in Krojaško obrtno učilišče v Ljubljani, ki ga je vodil Matija Kunc. Imel je diplomo krojača evropske modne akademije. Šolal se je na Dunaju in v Pragi.
- 13 Obravnave 48/I., letno poročilo-D, obrtne šole, str. 216; Deželni zbor je na XXV. seji 1. februarja 1910 sklenil in naročil deželnemu odboru, da šolskim odborom nadaljevalnih šol priporoči vpeljavo verouka v učni program. Odbor je to naznanil šolskim odborom s pripombo, da bo deželni odbor dovoljeval podpore le tistim šolam, ki bodo upoštevale sklepe deželnega zbora, torej vpeljele verouk v učni program. Po letu 1914, ko se deželni zbor ni več sestajal, dežela ni bila več pripravljena iz deželnih sredstev prispevati podpore šolam, ki niso uvedle verouka.
- 14 Sl. l. kraljevske banske uprave dravske banovine 1937/675-104.
- 15 Sl. l. 1937/104.
- 16 SI AS 448, TOI, t.e. 98. Registriranih je bilo 9.854 vajencev, šolo pa je obiskovalo 6.604.
- 17 Sl. l. 1935/127-17.
- 18 Sl. l. 1935/109-27.
- 19 Sl. l. 1935/127-17, člen 5.
- 20 Aleksandra Serše, Strokovno šolstvo v osrednji Sloveniji do leta 1941, s posebnim ozirom na obrtno šolstvo na področju Kranjske, Ljubljana 1995. Steska, naše obrtno nadaljevalno šolstvo in njega reforme, Popotnik-pedagoški in znanstveni list, XXXVIII/1917, str. 35-38 in Obrtne nadaljevalne šole, Popotnik XXXI/1910, str. 257-263. H. Šumer, kako ustanavljamo obrtno nadaljevalne šole, Popotnik XLI/1920, str. 6-49.
- 21 Hojan, Tatjana: Emil Milan Schiffrer (1881-1930). V: Vrhniški razgledi 11 (201), str. 84-87.

Rojen je bil v Selu pri Ljubljani, obiskoval je gimnazijo, nato učiteljske, kjer je opravil zaključni izpit 1902. Na vrhniško šolo je bil sprejet 1905. Kot ostali učitelji vrhniške šole je izpopolnjeval svoje znanje na različnih tečajih. Poučeval je tudi na vrhniški obrtno nadaljevalni šoli. Leta 1924 je postal ravnatelj vrhniške šole. Bil je predsednik čebelarskega društva med 1926 in 1927. Glej še: Olga Pivk, sto let čebelarjenja na Vrhniku, Vrhniški razgledi 7 (2006), str. 125-126. In Jernej Čarne, Umno čebelarstvo, 1895.
- 22 Hojan, Tatjana: Ivan Štrekelj (1880-1959) učitelj in šolski upravitelj. V: Vrhniški razgledi 12 (2011), str. 146-148. Maturiral je 1901. Že leta 1903 se je zaposlil na vrhniški šoli, isto leto je opravil tudi strokovni izpit. Usposobljen je bil za poučevanje slovenščine, nemščine, petja in telovadbe. Dvakrat na teden je poučeval na ekskurendni šoli v Bevkah. Na ponavljalni šoli je začel učiti 1909/10. Svoje znanje je izpopolnil na področju kmetijstva in obrtno nadaljevalne šole. Šolski upravitelj je bil med 1921 in 1924.
- 23 Odlok deželne vlade z dne 15. julij 1911.
- 24 SI AS 38, Deželni zbor in odbor za Kranjsko, IX/2 obrtne šole I., II., III., š. 854-873.
- 25 Sl. l. kraljevske banske uprave dravske banovine, 1935/127-17 in 1935/190-27.
- 26 Hojan, Tatjana: Franc Pavletič (1890-1975) učitelj in šolski upravitelj. V: Vrhniški razgledi 13 (2012), str. 108-111. Rojen je bil v Štandrežu, danes Sant Andrea. V Podgorici je končal učiteljsko pripravnico. Med šolskima letoma 1905/06 in 1908/09 je obiskoval moško učiteljske v Kopru. Služboval je v Podsabotinu, Biljah, Kanalskem Lomu, Braniku. 1911 je opravil strokovni izpit v Gorici. Po vojni je odšel na Koroško, da bi pomagal odpirati slovenske šole. Služboval je v Borovljah, nato v Vrhpolju pri Moravčah. Svoje znanje je izpopolnjeval na raznih tečajih: kmetijski, ročna dela za dečke, komercialni tečaj za obrtno nadaljevalne šole in tečaj za učitelje risanja. Na šoli je imel pogosto predavanja skupaj z učiteljem Vukom, in sicer o pomenu Rdečega križa, o pomenu Vidovega dne, o Masaryku, o Cankarju na komemoraciji, vodil je žalno sejo ob smrti kralja Aleksandra leta 1934. Bil je član raznih društev in organizacij. Upokojen je bil 1946. leta.
- 27 Hojan, Tatjana: Ivan Michler (1891-1982). v: Vrhniški razgledi 11 (2010), str. 113-118. Rojen je bil v Ljubljani. Učiteljske je končal 1910, strokovni izpit 1912. 1913/14 je opravil tečaj za učitelja telesne vzgoje za srednje šole. Tečaj je obsegal plavanje, lahko atletiko, telesno vzgojo, higijeno i prvo pomoč. Po letu 1929 je poučeval na obrtno nadaljevalni šoli. Od leta 1932 je služboval na Vrtači, nato na osnovni šoli Prule, upokojil se je leta 1948. Znan je kot speleolog. Odkril in raziskal je številne slovenske jame in o njih pisal številne članke, razprave. Glej še: Sta-

novnik, Branko: Nagovor ob odkritju spomenika vrhniškim krasoslovcem: Ivanu Michlerju, Francetu Habetu in Petru Habiču, v *Močilniku*, 13. decembra 2008. V: *Vrhniški razgledi* 10 (2009), str. 167–168).

- 28 Hojan, Tatjana: Slavko Vuk (1897–1977) učitelj. V: *Vrhniški razgledi* 13 (2012), str. 112–115.

Rodil se je v Sovodnjah. Šolal se je na učiteljskišči v Gorici. Šolanje je končal na ljubljanskem učiteljskišči 1915. Do konca prve vojne je bil v vojaški službi. Na vrhniški šoli je začel poučevati kot suplent leta 1919, še isto leto je postal začasni učitelj. Strokovni izpit je opravil leta 1920. Leta 1921 je postal stalni učitelj. Dodatno se je izobraževal na številnih tečajih: kmetijsko-sadarski, komercialni tečaj za učitelje risanja. Od 1920/21 je poučeval tudi na vrhniški obrtno nadaljevalni šoli do leta 1960, ko je bila vajeniška šola ukinjena. Med okupacijo je bil aretiran in poslan v taborišče na Liparske otoke. Po kapitulaciji Italije se je pridružil Prekomorcem. 1946 je odšel v Čepovan. Po priključitvi Primorske se je vrnil na Vrhniko. Tudi izven šole je bil zelo dejaven na pedagoškem področju, ob šolskih slovesnostih je imel velikokrat priložnostna predavanja. Bil je član mnogih društev: telovadnega, čebelarskega, gasilskega, rdečega križa, Branibora ... Režiral je nešteto dramskih prireditev. Ni bil le dober režiser, ampak tudi odličen masker. Bil je priljubljen in spoštovan, ker je bil nesebičen in požrtvovalen.

- 29 Hojan, Tatjana: Gregor Novak (1901–1974), učitelj in šolski upravitelj. V: *Vrhniški razgledi* 14 (2013), str. 117–121. Obiskoval je osnovno šolo v D. Logatcu, meščansko v Postojni. Učiteljske je končal v Ljubljani leta 1919. Služboval je v Dobu pri Domžalah, Črnomlju, Dragatušu, Metliki. Leta 1922 opravil strokovni izpit. Usposobljen je bil za poučevanje slovenščine, petja in telovadbe. Na vrhniški šoli je začel poučevati 1923. Izpopolnjeval je svoje zanje na raznih tečajih. Poleg pedagoškega poklica je bil zelo dejaven na mnogih področjih: poverjenik Podmladka Jadranske straže, bil je član učiteljskega društva, telovadnega društva Sokol, sodeloval s pevskim, dramskim in glasbenim odsekom, bil je član Narodne čitalnice, Ciril Metodove družbe, tajnik šahovskega društva, član Rdečega križa, Olepševalnega društva, Branibora, Gasilskega čete ... Med vojno je bil interniran v Gonarsu, kasneje v Dresdnu. 1946 okrajni šolski nadzornik, 1949/50 je bil imenovan za šolskega upravitelja.
- 30 Umrli ravnatelj je bil Emil Schiffrer Hojan, Tatjana: Emil Milan Schiffrer (1881–1930). V: *Vrhniški razgledi* 10 (2009), str. 84–87. Rojen je bil v Selu pri Ljubljani, obiskoval je gimnazijo, nato

učiteljske, kjer je opravil zaključni izpit 1902. Na vrhniško šolo je bil sprejet 1905. Kot ostali učitelji vrhniške šole je izpopolnjeval svoje zanje na različnih tečajih. Poučeval je tudi na vrhniški obrtno nadaljevalni šoli. Leta 1924 je postal ravnatelj vrhniške šole. Bil je predsednik čebelarskega društva med 1926 in 1927.

- 31 Pavel Japelj – podatkov o učitelju nismo našli v personalnih mapah Ministrstva za prosveto SI AS 231.
- 32 Hojan, Tatjana: Antonija Završnik (1890–1939) učiteljica. V: *Vrhniški razgledi* 10 (2009), str. 88–91. V tem članku je omenjen njen mož Alfonz Završnik str. 89. Antonija Goederer se je drugič poročila 4. aprila 1925 v Ljubljani pri sv. Petru z učiteljem Alfonzom Završnikom. Avgust Završnik je bil rojen 9. avgusta 1891 v Olševku. Bil je iz učiteljske družine, oče je bil dolga leta nadučitelj v Preddvoru. Alfonz Završnik je maturiral 1910, strokovni izpit je opravil 1912. Služboval je v Krškem, Raki, Cerkljah, Ribnici. Bil je aktiven v učiteljskem društvu za kočevski okraj. Izpopolnjeval se je na strokovnih tečajih: za risanje 1914 in 1930, telovadbo 1921, košarstvo 1926. Leta 1930/31 sta prišla z ženo na vrhniško šolo. Alfonz Završnik je postal šolski vodja. Pod njegovim vodstvom je izšla brošura ob tridesetletnici šole 1904–1934 ter oris zgodovine Vrhnike in okolice. Bil je zelo aktiven v učiteljskem društvu. Leta 1934 je postal upravitelj osnovne šole v Mostah, leta 1936 pa je bil predstavljen v Vodice.
- 33 Karel Gajšek – o učitelju nismo našli podatkov v personalnih mapah Ministrstva za prosveto SI AS 231 in v ZAL, VRH-48.
- 34 ZAL, VRH-48, š. 4, 5, mapa Začasni učitelji. O učitelju Stanku Volku, ki je služboval na vrhniški šoli eno šolsko leto, smo v arhivskem gradivu našli le nekaj najosnovnejših podatkov. Rojen je bil 2. maja 1904 v Sodražici. Ljubljansko moško učiteljske je zaključil leta 1927. Zaradi vojnih razmer, tj. internaciji nekaterih vrhniških učiteljev, so ga sprejeli na šoli za določen čas, in sicer za šolsko leto 1943/44. Jeseni leta 1944 je bil priprtl, žena je v času njegove odsotnosti dobivala mesečno podporo. Več podatkov o učitelju Volku v gradivu ni bilo.
- 35 Serše, Strokovno šolstvo ..., str. 73–76, 86–87.
- 36 SI AS 38, IX/2 šolske in cerkvene zadeve, gospodinske šole, 1889/spis 6484, š. 891.
- 37 SI AS 38, IX/2, 1889–1918, š. 891–894.
- 38 Janez Evangelist Krek je bil sodelavec voditeljice in ustanoviteljice šole Viktorije Chromy.
- 39 SI AS 38, IX/2, Pravila društva Gospodinske

- šole so bila potrjena 27. avgusta 1897/30856, 1898/2722, š. 891.
- 40 Vladimir Valenčič, Organizacije za napredek agrarne proizvodnje specialno šolstvo in strokovna literatura, gospodarska in družbena zgodovina Slovencev, Zgodovina agrarnih panog I. zvezek - Agrarno gospodarstvo, Ljubljana 1970, str. 549.
- 41 Prav tam.
- 42 SI AS 38, Šolske in cerkvene zadeve-šolstvo IX/2, gospodinske šole 1889-1918, š. 894-897.
- 43 Jakob Legvart, doma iz Nove Cerkve, je bil ravnatelj mlekarske šole na Vrhniki. V Slovincu je bila 16. avgusta 1904 objavljena notica o njegovem imenovanju za mlekarskega inšpektorja na Kranjskem.
- 44 Obravnave deželne zbornice kranjskega v Ljubljani, 48 zvezek, priloge § 8 Izobrazba, B Gospodinske šole, str. 212.
- 45 Hojan, Tatjana: Vrhnško učiteljstvo v strokovnih organizacijah. V: Vrhnških razgledih 5 (2004). str. 62-64. »Marija Pleško je delovala v sekciji za gospodinsko nadaljevalne šole od 1927, ko je organizacijo teh šol UJU sprejela v svoj program. Te šole naj bi poglobljale delo osnovne šole in naj bi imele splošno izobraževalni značaj ... Do leta 1941 je bila predsednica sekcije gospodinsko nadaljevalnega šolstva pri učiteljski organizaciji. Že leta 1927 je delovala v odboru za samo izobrazbo in predavala na sestankih učiteljske gospodinske nadaljevalnih šol. Predavanje je bilo objavljeno - O nujnosti izobrazbe učiteljske v kmetijsko-gospodinskem oziru. Leta 1931 je vodila tečaj za učiteljice na Mali Loki na Dolenjskem. Leta 1940 je z Marjeto Prašnikar spisala knjigo Prehrana. Kuhanje, ki jo je založila učiteljska organizacija. Več člankov je objavila v glasilu Prosveta. 1932 je objavila O ročnem delu v gospodinsko nadaljevalnih šolah, 1935 Učni minimum in maksimum na gospodinsko nadaljevalnih šolah ter Razdelitev dela na gospodinsko nadaljevalnih šolah.«
- 46 Hojan, Tatjana: Pavla Buh (1883-1942), učiteljica. V: Vrhnški razgledi 13 (2012). Str. 105-107. Osnovno in meščansko šolo je obiskovala v Ljubljani pri uršulinkah, po končanem šolanju se je vpisala na Višjo dekleško šolo in nato na učiteljsko. Maturirala je z odliko. Službovala je v Sostrem, Idriji in na Vrhniki od 9. februarja 1920 do 15. maja 1938. Obiskala je dva tečaja za prostoročno risanje in tečaj za deška ročna dela na Dunaju. Bila je članica številnih društev: Sokol, Olepševalno društvo, Jadranska straža, Kolo jugoslovanskih sester, društvo sv. Cirila in Metoda, Branibor, Slovensko šolsko matica, Rdeči križ.
- 47 Francka Zalaznik, Moji spomini na šolo, v: Vrhnški razgledi 14/2013, str. 126-127 (Po pripovedovanju Francke Zalaznik zapisala Marija Oblak Čarni, oktobra 2013)
- 48 Hojan, Tatjana: Aleksander Dominko (1900-1966) učitelj in šolski upravitelj - v Vrhnški razgledi 15/2014, str. 108-111. Rojen v Čezsoči. Obiskoval je goriško učiteljsko. Šolanje je nadaljeval na ljubljanskem učiteljsko, ki ga je zaradi bolezni zaključil leta 1923. Strokovni izpit je opravil 1924. leta. Služboval je v Cerkljah, Bušči vasi pri Šentjernej, Šentjuriju, na Mirni, v Bučki, Zabukovju, Starem trgu ob Kolpi. Šentjuriju, Nemški vasi na Dolenjskem, v Trziču. Obiskoval je tečaje: kmetijstvo, združeno-knjigovodski tečaj. Bil je pevovodja, vadiatelj, režiser, ustanovitelj knjižnice (Mirna), dejaven je bil tudi izven šole, član Rdečega križa, Sokola ... Na Vrhniki je prišel maja 1939. Še isto leto septembra je bil imenovan na mesto ravnatelja. 1942 je bil aretiran, odpuščen brez pokojninske podpore ali pokojnine. Ko je bil izpuščen, je odšel v partizane in je deloval na Primorskem. V Podragi je nastopil službo 1945. 1949 je prevzel vodenje goriške knjižnice, kjer je delal do leta 1951. 1952/53 je bil že na osnovni šoli Črni Vrh nad Idrijo, naslednje leto so ga imenovali za ravnatelja.
- 49 Hojan, Tatjana: Marija Arrigler (1893-19679), učiteljica. V: Vrhnški razgledi 14 (2013), str. 111-113. Rojena je bila v Kamniku. Osnovno šolo je obiskovala v Gorici. Maturirala je 1913. Poučevala je v Gorici na šoli Družbe Cirila in Metoda, Erzeltu, v Loškem Potoku in Ribnici. Leta 1918 je opravila strokovni izpit in nato odšla v Trst, kjer je učila na osnovni šoli Družbe Cirila in Metoda. Leta 1924 je bila odpuščena, ker ni dobila italijanskega državljanstva. Pot jo vodi v Trebnje, leta 1931 se je zaposlila na vrhnški šoli. Vodila je šolski pevski zbor, ki je nastopal na proslavah in se udeleževal proslav - nastopov tudi izven Vrhnike. Med vojno je bila aretirana, vrnila se je leta 1945. Poučevala do upokojitve leta 1947 na Vrtači. Bila je članica društev in organizacij. »Njen odnos do dela je bil skrben, z mladino je ravnala zelo ljubeznivo.«
- 50 ZAL, VRH-48, š. 4, 5, ocenjevalni listi, napredovanja, premestitve: v arhivskem gradivu smo našli le skope podatke o učiteljici Justini Urbančič. Rojena je bila 20. novembra 1907 v Selcah pri Postojni. Osnovno šolo je končala na Vrhniki, šolanje je nadaljevala v Ljubljani na meščanski šoli in leta 1927 maturirala na ljubljanskem ženskem učiteljsko. Preden je začela učiti na vrhnški šoli, je službovala v Šmarjeti, Ajdovcu in Lescah. V letu 1931 je od 17. do 23. avgusta obiskovala tečaj konzerviranja sadja, zelenjave in izdelovanja

raznih sadnih sokov. Na vrhniški šoli je začela poučevati 29. novembra 1939.

- 51 Hojan Tatjana: Marija Petkovšek (1897-1982), učiteljica in šolska upraviteljica. V: Vrhniški razgledi 14 (2013), str. 122-124. Rojena je bila na Vrhnikih, obiskovala je šestletno vrhniško ljudsko šolo, nato dekliško nadaljevalno šolo pri šolskih sestrah de Notre Dame v Trnovem pri Ilirski Bistrici, nadaljevala šolanje na učiteljskišči pri uršulinkah v Ljubljani. Leta 1917 je opravila zaključni izpit na državnem učiteljskišči v Ljubljani. Poučevala je na zasebni dekliški šoli šolskih sester v Trnovem pri Ilirski Bistrici, opravila strokovni izpit leta 1919. Usposobljena je bila za učenje nemščine, slovenščine, petja, telovadbe na osnovnih šolah. Na vrhniško šolo je prišla leta 1920 in ostala do upokojitve 1949. Skupaj z Marijo Pleško je poučevala praktični pouk gospodinjstva v gospodinjstvi učilnici v ubožnici. Skozi vse obdobje učiteljevanja pa se je dodatno izobraževala na raznih tečajih. Bila je poverjenica Mladih junakov, prirejala predavanja o treznosti. Bila je poverjenica mladinskega lista Vrtec. Sodelovala je pri božičnicah, bila je članica Prosvetnega društva, društva Sokol, odbornica Elizabetine konference, članica Rdečega križa, Jadranske straže, podružnice Ciril-Methodove družbe, Branibora.
- 52 ZAL, VRH-48, VI. knjiga. Zapisala začasna ravnateljica Marija Petkovšek, 30. septembra 1943.
- 53 Učitelji so tudi sami iskali možnosti, da bi nadaljevali s poukom. Milena Borštnik, roj. Rotar, se spominja, da je učiteljica Marija Stroj učenke svojega dekliškega razreda poučevala po dve uri dnevno kar v sobi, kjer je stanovala, v Šušteršičevi hiši na Novi cesti. K pouku jih je prihajalo kakih deset (Milena Borštnik, roj. 1934, izjava 2015).
- 54 ZAL, VRH-48, VI. knjiga. Zapisala začasna ravnateljica Marija Petkovšek, 30. septembra 1944.

IVANA VIDIC (1857–1900), UČITELJICA

Rodila se je 24. junija 1857 v Ljubljani. Oče Josip je bil uradnik na magistratu. Osnovno šolo je obiskovala pri uršulinkah. V prvi razred je stopila leta 1863. V prvih treh razredih je bila posebej pohvaljena, po letu 1869 pa je imela prav dober uspeh. Žensko učiteljsko v Ljubljani je končala leta 1877, zrelostni izpit pa je opravila 25. junija 1877.

Prvo službo je dobila v Metliki, nastopila jo je 23. decembra 1877. Poučevala je vse predmete v drugem razredu, vse predmete v ponavljalni šoli za deklice in ženska ročna dela v 2., 3. in 4. razredu, skupaj 28 ur na teden.¹ Na okrajni učiteljski skupščini za okraj Črnomelj je 21. avgusta 1879 skupaj z učiteljico Ivano Arko poročala o temi Kaj je iz gospodinjstva najbolj potrebnega za ondošno ljudstvo.² 8. julija 1880 je v Črnomlju na učiteljski skupščini skupaj z Ivano Arko in Marijo Sorič poročala o tem, kaj lahko učiteljice store na ljudskih šolah »za povzdigo kmetijstva sploh a posebno pa za vertnarstvo in pridelovanje zelenjave ne le teoretično, marveč tudi praktično«. ³ Strokovni izpit je opravila 25. oktobra 1880.

15. decembra 1885 je izšel razpis učiteljskih služb: »Na novoustanovljeni dvorazredni dekliški šoli na Vrhniki, dve službi za učiteljice, prva s 450 gold., druga pa s 400 gold. letne plače, za trdno ali začasno.«⁴ Prijavila se je na razpis.

V letnem poročilu metliške šole je zapisano, da je c. kr. okrajni šolski svet 30. dne decembra 1885 naznanil, da je kranjski deželni šolski svet »z dekretom z 19. dne decembra 1885 št. 2323 imenoval tukajšnjo učiteljico, gdč. Ivanko Vidic, stalnim učiteljicam na Vrhniki«.⁵

Istočasno je na Vrhniko prišla poučevat Ana Pour iz Moravč. Z njo sta skupaj stanovali v Gradišču št. 8, tj. v Tršarjevi hiši, po domače Pri Grogarju.⁶ Na Vrhniki je poučevala največkrat vse predmete v drugem dekliškem razredu po 22 ur in pol na teden. V šolskem letu 1897/98 je učila vse predmete v dveh oddelkih prvega razreda. Nekaj časa je poučevala tudi na ponavljalni šoli, s katero je bil povezan tudi kmetijski tečaj. Na njem je poučevala deklice o gojenju zelenjave in rož.⁷

Ime, starost in rojstveni kraj Name, Alter und Geburtsort	Službeni značaj Dienst- licher Charakter	Kraj, leto in dan Ort und Datum		Dosedanje službovanje Bisherige Dienstleistung		Sedanjí prejemki Derzeitige Bezüge					Znanje in druge Sprach- sonst. Kennt
		zrelotne preizkušnje der Reifeprüfung	učne spesobnosti der Lehrfähig- keitsprüfung	začasno provisorisch	stalno definitiv	Glavinska plača, Stamm- gehalt	Opavilna oklada Functi- ons- zulage	Starostne oklade Dienstalters- zulagen	Stana- rina Quartier- geld	Osozna doklada Personal- zulage	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Ivana Vidic, r. v. Ljub. Gani 24./6. 1854. + 25./12. 1900	uč. sej. ca	Ljub. Janez 25./6 1844	Ljub. Ga. na 25./10 1880	Metli. na	VRH vrh	1260 K	-	240 K	-	-	sl. st. ne. 190

105. Oseba popisnica Ivane Vidic, ZAL; VRH 48, Osnovna šola Janeza Mraka, šk. 4.

Sodelovala je na učiteljskih konferencah. Leta 1887 je za konferenco učiteljstva ljubljanske okolice, ki je bila 27. julija, pripravila poročilo o ovirah pri pouku in vzgoji. Isto temo sta imela tudi učitelja Frančišek Gale iz Šiške in Franc Kavčič iz Polja. Poročila pa tam ni prebrala, »ker sta uže omenjena poročevalca nalogo svojo vsestransko in temeljito rešila, oprosti se po konferencah imenovana zadnja poročevalka daljnega poročevanja«. ⁸

V napovedi okrajne učiteljske konference za ljubljansko okolico, ki je bila 29. julija 1892, je zapisano, da bo poročala s Frančiškom Schiffrerjem in Vilkom Jakličem o učiteljevem delovanju pred poukom in po pouku glede šolskega pouka in discipline. ⁹ Poročilo je prebral le Schiffrer, ker so sklenili »naj o vsakem predmetu le jeden poročča«. ¹⁰

Na prvem občnem zboru Društva učiteljev in šolskih prijateljev za okolico ljubljansko, ki je bilo 4. maja 1899 v Ljubljani, je bila edina učiteljica, ki je bila izvoljena v odbor.

Bila je namestnica tajnika. ¹¹ Spomnili so se je tudi ob njeni smrti na zborovanju društva, ki je bilo 4. julija 1901 na Vrhniki. Ob 9. uri je bila za njo sveta maša s petjem, ki ga je vodil učitelj Fran Stojec. Nato so odšli s šolsko zastavo na pokopališče k novemu spomeniku, ki ga je Vidičevi postavilo društvo. Predsednik društva Josip Gregorin pa je opisal njeno delovanje v šoli in zunaj nje. Dejal je, da so jo »dičile jako lepe lastnosti. Ona je bila njej izročenim otročičem skromna mati in dobra učiteljica, in sam Bog ve, kolikim siromakom so delile njene roke obilnih darov od bornega zaslužka. Sama je bila skromna in varčna, zato ni ubožec zastoj potrkal na duri njenega stanovanja.« ¹²

Ko so na Vrhniki leta 1892 ustanovili žensko podružnico Družbe sv. Cirila in Metoda, je bila Ivana Vidic med letom 1892 in 1894 odbornica. V letu 1892 je podružnica pripravila originalno predstavo, na kateri so zbrali 299 goldinarjev. ¹³

Leta 1897 so slovenske učiteljice ustanovile svoje društvo, ki se je zavzemalo za enakopravnost učiteljic, jih podpirati in izobraževati. Ivanka Vidic je bila vse do smrti leta 1900 zastopnica za ljubljansko okolico. Na občnem zboru, ki so ga imele 29. decembra 1900, je tajnica Janja Miklavčič v svojem poročilu o delu društva obžalovala izgubo »vrle in vnete sotrudnice Ivanke Vidic. Društvo je položilo na njeno rakev venec s trakovi in napisom: društvo učiteljic – svoji odbornici.«¹⁴

Na zborovanju 28. decembra 1901 pa je poudarek, da je bilo društvo zastopano pri odkritju spomenika Ivanki Vidic, za katerega je prispevalo večjo vsoto.¹⁵

Njena prijateljica in sostanovalka Ana Pour je ob njeni smrti napisala krajši sestavek. Na kratko je začrtala njeno službeno pot. Posebej je omenila njeno skrb za učence in dobrodelnost. Omenila je tudi »obče nehvaležno Vrhniško prebivalstvo«.¹⁶

Ivana Vidic je umrla 25. decembra 1900. Pokopana je na Vrhniku.

Opombe:

- 1 Letno sporočilo čveterorazredne ljudske šole v Metliki koncem šolskega leta 1885–86. V Metliki, 1886, str. 6.
- 2 Dopisi in novice, Učiteljski tovariš (v nadaljevanju UT) 1879, str. 255.
- 3 Iz Černomlja. UT 1880, str. 207.
- 4 Razpisi učiteljskih služeb. UT 1885, str. 352.
- 5 Letno sporočilo čveterorazredne ljudske šole v Metliki koncem šolskega leta 1885–86. V Metliki, 1886, str. 4.
- 6 Polona Zalokar: Hiše se spreminjajo, sledovi ostajajo – II. Vrhniško Gradišče skozi stoletja. Vrhniški razgledi, leto 10. Vrhnika, 2009, str. 27.
- 7 Aleksandra Šerše: Vrhniška šola skozi čas (II. del.) Od sprejetja osnovnošolskega zakona do preloma stoletja, 1870–1900. Vrhniški razgledi 13, Vrhnika 2012, str. 93.
- 8 Matija Rant: Z Dobrove. UT 1887, str. 349.
- 9 Iz ljubljanske okolice. UT 1892, str. 189.
- 10 Jožef Novak: Iz Ljubljanske okolice. Popotnik 1892, str. 237.
- 11 Vestnik. UT 1899, str. 111.
- 12 Društveni vestnik. Kranjsko. UT 1901, str. 169.
- 13 Vestnik šolske družbe sv. Cirila in Metoda VII. V Ljubljani, 1893, str. 27.
- 14 Občni zbor »Društva slovenskih učiteljic«. UT 1901, str. 25.
- 15 Društveni vestnik. Kranjsko. UT 1902, str. 23.
- 16 Ana Pour: Z Vrhnike. (+ Ivanka Vidic). UT 1901, str. 16. Podpis: A. P.

čunstvo v ponavljavnej šoli; skupaj 24 ur na teden.

Ivanka Vidic, def. učiteljica, učila je do 23. decembra 1885 vse predmete v II. razredu, vse predmete v ponavlj. šoli za deklice in ženska ročna dela v II., III. in IV. razredu, skupaj 28 ur na teden. — Od 23. decembra do 15. dne julija učil je vse predmete v II. razredu umirovljeni učitelj **Vencelj Sturm**, skupaj 21 ur na teden.

Fran Schönbrunn, pomož. učitelj, učil je vse predmete v I. razredu, skupaj 22 ur na teden.

106. Ivanka Vidic v seznamu učiteljev v Letno poročilo čveterorazredne ljudske šole v Metliki koncem šolskega leta 1885–86, Metlika 1886, str. 6.

IVANA TOMINEC NEUHOLD (1860–1937), UČITELJICA

Rodila se je 9. januarja 1860 v Ljubljani, materi Ivani in očetu Jožefu, ki je bil ključavničar v predilnici. Osnovno šolo je obiskovala na zunanji dekliški šoli pri uršulinkah v Ljubljani. Ljubljansko žensko učiteljišče je končala 2. julija 1879.

V začetku šolanja na učiteljišču je družina stanovala na Kolodvorski cesti, kasneje pa so se preselili na cesto Sv. Petra št. 13.¹ Najprej je službovala na dvorazredni šoli v Litiji. Na vrhniško štirirazredno šolo je prišla 24. oktobra 1881 na »IV. učiteljsko službo« s plačo 400 goldinarjev letno. 29. aprila 1882 je v Ljubljani opravila strokovni izpit z dobrim uspehom. Poučevala je prvi razred po 17 ur na teden. V začetku šolskega leta 1893/94 je zbolela. Odsotna je bila do 11. maja 1894. Od 20. junija do konca šolskega leta je nadomeščala začasno upokojenega učitelja Jerneja Černeta v 2. razredu. V šolskem letu 1894/95 je učila do 23. januarja 1894, nakar ji je c. kr. okrajni šolski svet dal štirimesečni dopust. 13. avgusta 1894 so jo začasno upokojili. Na šolo se je vrnila maja 1897. Nadomeščala je obolelo učiteljico Ano Pour, ki je poučevala 3. razred. C. kr. deželni šolski svet jo je 3. julija 1897 z dopisom št. 1663 stalno upokojil.²

Na Vrhniki je stanovala skupaj s svojo materjo vdovo na Gradišču št. 5.³

Učila je bodočega pisatelja Ivana Cankarja, ki se je tako spominja: »Imeli smo mlado učiteljico; spominjam se, da je imela črne lase in črne oči ter bolno rumeno polt.« Vsi pa poznamo prigodo, da ni hotel odgovoriti na vprašanje, koliko je ena in ena, tudi ko ga je spomnila na pomaranče in vprašala, če jih še ni »jedelj«. Ko ji je odgovoril: »Jedna jedelj pomaranča in jedna jedelj pomaranča sta dve jedelj pomaranči«, ga je postavila v kot.⁴

Tudi ona se je spominjala Cankarja: »Vidim malega Ivana še danes v duhu med tisto veliko armado, nekako v sredi je sedel. Bil je lep in priden dečko, imel je velike oči, ki so se mu kar svetile, vedno je roke kvišku dvigal, vse je z lahkoto umel in znal.« Ko je študiral na realki, ga je gmotno podpirala in mu podarjala knjige, on pa ji je prinašal druge. Po smrti njegove matere in babice so Cankarjevi odšli z Vrhnike in ga ni nikdar več videla. Zapisala je še, da ji je zadnjič pisal z Dunaja, kjer je stanoval v 18. okraju, in dodala: »Na Vrhniki ni nikomur tožil svoje gorje. Druge dijake so podpirali, Cankar je bil preziran,

pozabljen.« Leta 1904 se je srečala tudi s Cankarjevim očetom, ki se je vrnil na Vrhniko, potem ko je leta 1890 zapustil družino. Zapisala je, da jo je večkrat obiskal, zaigral na kitaro in ji zapel »kako slovensko pesem. Drugače je veliko čital. Bil je inteligenten gospod, samo na gotove čase ga je alkohol premagal.«⁵

Ivan Cankar ji je leta 1891 posvetil pesem V god, ki je bila prvič objavljena v reviji Zvonček⁶, nato pa še v voščilih Cvetka Golarja.⁷

Tominčevo omenja tudi učiteljica Helena Pehani, poročena Justin. Ko je bila leta 1895 še kot učiteljšnica na Vrhniku na obisku pri sestri Ivani, ki je bila poštarica na Vrhniku, se ji je pridružil Cankar in pa »stara učiteljica Tominčeva, ki je bila rada vesela«. Hodili so na izlete na Tičnico, v Močilnik in na Drenov Grič.⁸

Več o njenem življenju po upokojitvi izvedemo iz dveh člankov. Prvi je bil objavljen ob njeni 70-letnici. 3. novembra 1897 se je poročila z Ivanom (Janezom) Mesecem, trgovcem z usnjem iz Idrije. Imela sta hčerko, ki je umrla v otroških letih. Vzgajala sta dve siroti, dečka in deklico. Prvi je postal lesni trgovec, rejenka pa je umrla v ljubljanski bolnici kot usmiljena sestra. Ko je Ivani umrl mož, se je 12. oktobra 1910⁹ vnovič poročila z Vincencijem Neuholdom, posestnikom v Schwanbergu pri Gradcu, in odšla z njim. Leta 1922 se je vrnila in živela v Mariboru na Smetanovi 20.¹⁰

Ob njeni smrti, 25. septembra 1937, so kratko obvestilo o tem objavili v Slovincu, Jutru in mariborskem večerniku Jutra. Osmrtnico je dala v Jutro družina Mlekuš¹¹.

V Staležu šolstva in učiteljstva iz leta 1934 je med upokojenim osnovnošolskim učiteljstvom za Neuholdovo podatek, da stanuje v Mariboru na Vetrinjski 8.¹²

107. Ivana Tominec, (Zvonček 1928/29, str. 110).

Več o njej so po smrti pisali v Učiteljskem tovarišu. V prvem prispevku je na kratko orisano njeno življenje in delovanje. Bila je članica Ženskega društva Maribor. Podpirala je Učiteljski dom, ki so ga leta 1932 odprli v Mariboru. V njem je bil dijaški dom za otroke učiteljev, ki so se šolali v Mariboru. Več denarja je zapustila zadrugi Dom učiteljic v Ljubljani.¹³ Ta se je leta 1932 preimenovala iz Društva učiteljic, ki je bilo ustanovljeno že leta 1898. Namen zadruge je bil v Ljubljani postaviti dom, ki bi nudil stanovanja učiteljicam in prenočišča za učiteljice, ki bodo potovale skozi Ljubljano. V domu naj bi bil tudi internat za gojenke učiteljšča ter gospodinjstva šola. Dom naj bi bil kulturno središče vsega ženstva.

Štev. 4.—XXX.

December 1928.

V god.

*Umetalnik pesem poje ...
Divni zvoki zadone:
glej duševne divje boje,
bolno od strasti srce.*

*Ali kakor vir s planine
umiri se pod goró —
vsa iz glasov strast izgine,
mirno mu iz prsi vro.*

*Mirno, tiho in žalobno
kakor tožni šum morja:
kot bi pesem pel nagrobno
sreči svojega srca ...*

*Ali tiho! ... Cuj, glasnejša
zdaj se pesem oglasi,
večna pesem najkrasnejša:
slava Stvarniku doni!*

*Kakor pesem je — življenje,
preden grob objame nas:
strast in žalost in trpljenje
stiska srce kratek čas ...*

*V Bogu naj vam srečni dnevi
lahno v večnost se zlijó,
lahno kakor divni spevi,
ko iz prsi pevcu vro.*

*Sreča naj se v srečo zlije
tostran groba — onostran,
ko vam smrtni dan prisije,
naj vam bo vstajenja dan.*

† Ivan Cankar.

108. I. Cankar: V god. Zvonček 1928/29, str. 89. Cankar je pesem napisal leta 1891,
v Zvončku 1928/29 je bila prvič objavljena.

Žal ni na voljo zapisnikov sej, na katerih so govorili o Ivanini zapuščini, je pa ohranjen opravični zapisnik zadruga. O zapuščini je zadruga obvestila 8. novembra 1937 Anka Mešiček Černe, učiteljica iz Maribora in odbornica Ženskega društva, nato pa 15. novembra še notar Ivan Ašič. Zadruga je poslala dopise 10. novembra Ivanu Ašiču, nato pa Okrajnemu sodišču v Mariboru in Ašiču 27. decembra 1913.

V članku v Učiteljskem tovarišu in tudi kasnejših o njej je navedena vsota, ki jo je poklonila zadrugi, tj. 20.000 din, v opravičnem zapisniku pa 23.000 din.¹⁴

Ob tem naj zapišem, da žal njeno volilo ni doseglo zelenega uspeha. Zadruga je sicer leta 1938 kupila v Ljubljani zemljišče za dom, a ni mogla odplačati vseh dolgov, zato je leta 1948 prodala zemljišče in se razšla.¹⁵

V Učiteljskem tovarišu so jo omenili tudi leta 1938, ko so se spominjali kolegov, ki so umrli v zadnjem letu. Zapisali so, da je bila vedno »stanovsko zavedna«, se zavzemala za »vsa današnja ženska stremjenja« in si s svojim delom »postavila najlepši spomenik v srcih vsega učiteljstva«.¹⁶

Svoje mesto je imela tudi v Cankarjevem albumu. V njem najdemo nov podatek o njej. Piše, da je bila v Mariboru domača učiteljica in da je s posebnim načinom v oblačenju zbujala pozornost. Ni pa pravilni podatek, da je na Vrhniki poučevala do leta 1905.¹⁷

Umrla je 25. septembra 1937. Pokopana je na Pobrežju v Mariboru.

Opombe:

- 1 Zgodovinski arhiv Ljubljana (v nadaljevanju ZAL), Učiteljišče v Ljubljani, Katalogi ženskega učiteljišča, LJU 198, t. e. 14, arh. e. 75–79.
- 2 ZAL, VRH 48, Osnovna šola Janeza Mraka na Vrhniki, Kronika štirirazredne ljudske šole na Vrhniki, II. knjiga, t. e. 1.
- 3 Polona Zalokar: Hiše se spreminjajo, sledovi ostajajo – II. Vrhniško Gradišče skozi stoletja. Vrhniški razgledi 10, Vrhnika, 2009, str. 22.
- 4 Ivan Cankar: Moje življenje. V Ljubljani, 1920, str. 8–9.
- 5 Ivan Cankar kot otrok in mladenič. Zvonček 1928/29, str. 110.
- 6 Ivan Cankar: V god. Zvonček 1928/29, str. 89.
- 7 Cvetko Golar: Voščila dragim srcem. Ljubljana, 1942, str. 91.
- 8 Ivan Logar: Helena Justin in njeni spomini na Ivana Cankarja. Slavistična revija, 1951, št. 1–2, str. 135–136.
- 9 Datuma obeh porok na: <http://www.genealogy.si/marriages/T11.html>.
- 10 Sedemdesetletnica Cankarjeve učiteljice. Jutro 1930 (22. 1.), št. 17, str. 3.
- 11 Stalež šolstva in učiteljstva ter prosvetnih in kulturnih ustanov v Dravski banovini. V Ljubljani, 1934, str. 252.
- 12 Upokojeno učiteljstvo narodnih in meščanskih šol v Dravski banovini. Stalež šolstva in učiteljstva ter prosvetnih in kulturnih ustanov v Dravski banovini. V Ljubljani, 1934, str. 252.
- 13 Načelstvo zadruga »Dom učiteljic« v Ljubljani: + Ivana Neuhold-Tominčeva. Učiteljski tovariš (v nadaljevanju UT) 1937/38, (25. 11.), št. 18, str. 2.
- 14 Slovenski šolski muzej, arhivska zbirka, Društvo učiteljic, Opravični zapisnik od l. 1931–1948, fascikel 96/10.
- 15 Tatjana Hojan: Vzgoja učiteljic. Zbornik za historijo šolstva i prosvjete, 1970, str. 151.
- 16 Poslovili so se ... UT 1938/39, (3. 11.), št. 14, str. 2.
- 17 France Dobrovoljc: Cankarjev album. Maribor, 1972, str. 242.

PAVLA GÖTZL SUHADOLNIK (1870–1944), UČITELJICA

Rodila se je 24. januarja 1870 v Ljubljani. Oče Aleksander, po poklicu medaljer, mati Ana, rojena Achtschin (Ahčin), sestra Viktorija, bratje Aleksander, Karl, podobarja (rezbarja) in pozlatarja, in Adolf, geometer. Osnovno osemrazredno šolo je obiskovala pri uršulinkah v Ljubljani, učiteljišče v Ljubljani pa med leti 1885 in 1889. Maturirala je na ljubljanskem učiteljišču 3. julija 1889. Oče ji je umrl leta 1888, njen skrbnik je postal trgovec Albin Achtschin.¹ Med šolanjem je prejela državno štipendijo 150 goldinarjev. Zato je morala šest let poučevati na javnih osnovnih šolah.²

Strokovni izpit je opravila 17. novembra 1891. V poročilu o izpitu je zapisano, da obvlada poleg slovenščine in nemščine tudi igranje klavirja. Službovala je od 7. septembra 1889 v Žireh, 6. novembra 1892 je bila prestavljena v Dol. Od 30. januarja 1895 je službovala v Velikih Laščah, od 22. septembra 1900 v Radečah, od 20. januarja 1903 na Vrhniki. Tu je poučevala do 26. oktobra 1917, ko se je upokojila.³

Javila se je na razpis, ki je bil objavljen 10. novembra 1902 v Učiteljskem tovarišu: »Na trirazrednem dekliškem oddelku štirirazre-

dne ljudske šole na Vrhniki sta stalno oddati dve izpraznjeni mesti za učiteljice s postavnimi prejemki.«⁴ Bila je sprejeta skupaj z učiteljico Marijo Mlakar.

Na pogrebu učiteljice Marije Peternel 21. decembra 1895 je pela v kvartetu v ribniški cerkvi.⁵

Ko je bila z odlokom glavarstva v Kočevju 21. januarja 1896 v Velikih Laščah ustanovljena ženska podružnica Družbe sv. Cirila in Metoda, je postala njena odbornica. Na XIII. skupščini Družbe, ki je bila 11. avgusta 1898 v Ribnici, so to podružnico med drugimi pohvalili, ker je zbrala denarna sredstva s prirejanjem koncertov in poučnih shodov.⁶

Na Vrhniki je bila tajnica ženske podružnice tega društva med letoma 1904 in 1907, v skupni podružnici pa je bila blagajničarka med letoma 1909 in 1918.⁷ Ta družba je bila ustanovljena z namenom ustanavljati zasebne slovenske osnovne šole in vrtce v krajih, kjer avstrijske oblasti niso dovolile javnih šol s slovenskim učnim jezikom. Družba je tako želela obvarovati slovenske šolarje pred potujčevanjem. Na Vrhniki sta sprva delovali moška in ženska podružnica, nato pa sta se

Šolski okraj
Schulbezirk

Ljubljanska občina

Osobna popisnica. — Personalstandes-Ausweis.

List
Blatt

Ime, starost in rojstveni kraj Name, Alter und Geburtsort	Stalni Dienst- licher Charakter	Kraj, leto in dan Ort und Datum		Doseganje službovanja Bisherige Dienstleistung		Sedanja prejemka Derzeitige Bezüge					Znanje jezikov in druge veščosti Sprach- und sonstige Kenntnisse	Opomba Anmerkung
		prejeto preklicanje der Reifeprüfung	znanje unposrednosti der Lehrbefähigung	zapravo provisionisch	stano definitiv	Glavna plača Stamm- gehalt	Oprema plača Fam- ilien- zulage	Stavna plača Dienst- zulage	Stano- vina Quartier- geld	Ostala plača Personal- zulage		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Pavla Götzl rojena v Ljubljani 24. januarja 1870	učiteljica 18. julija 1899	Ljubljana 18. julija 1899	Ljubljana 17. novembra 1891	od učni 7. sept. 1899 14. 7. 18	učni / Ljubljana 1891 št. 292 7. sept. 1899 št. Ljubljana 6. nov. 1898 št. 2433 10. jan. 1898 št. 178 1900 št. 2327 1900 št. 146	1200 K	160 K				Slovenski in nemški jezik glavni	

Opomba. 1.) Učiteljske učilne leti so popisani vse, enostavno privatni leti pa samo 1., 2., 3., 4., 12. in 13. razred. 2.) Pri 5., 6., 9., 10., 11. razredih je natančno navesti postotek dobička izločeni učiteljski dohodki.

3.) Vse izjeme iz tega spisa so popisane v posebnem seznamu, ki ga priložimo k temu spisu. 4.) Vse izjeme iz tega spisa so popisane v posebnem seznamu, ki ga priložimo k temu spisu.

109. Osebna popisnica Pavle Götzl (ZAL; VRH 48, Osnovna šola Janeza Mraka, šk. 4).

na občnem zboru 13. avgusta 1909 združili v skupno.⁸

Leta 1913 je Slovensko deželno učiteljsko društvo v Ljubljani izdalo brošuro Dejanja govore, s podnaslovom Spomenica o položaju kranjskega učiteljstva. V njej dokazujejo, da so dobili draginjske doklade predvsem ti isti učitelji in učiteljice, ki so bili člani Slomškove zveze. O Pavli Götzl piše, da »podpira že dolga leta svojo mater, a ni dobila ničesar«.⁹

Ko je službovala v Radečah, je bila članica znanstvenega in kulturnega društva Slovenska Matica, ki je podpiralo slovensko slovetstvo.¹⁰

V prvem šolskem letu na Vrhniki 1902/03 je poučevala vse predmete v 2. dekliškem razredu 22 ur na teden. V šolskem letu 1906/07

je poučevala na dekliški in na ponavljalni šoli. Med šolskimi leti 1907/08 in 1909/10 je poučevala deklice med 3. in 5. razredom, od leta 1910/11 dalje pa nižje razrede. Tako je v šolskem letu 1910/11 poučevala 1. b razred, v katerem je bilo 59 deklet in 10 dečkov, naslednje leto pa je bilo v tem razredu 50 deklet in 14 dečkov. V šolskem letu 1912/13 je v 3. b razredu poučevala 58 deklet, v letu 1913/14 pa 48 deklet. Med prvo svetovno vojno je v vrhniški Mlekarni poučevala prvi razred prve tri dneve v tednu dopoldne. Leta 1917 je zbolela in zaprosila za upokojitev. Po odloku okrajnega šolskega sveta je za nedoločen čas dobila dopust, upokojila pa se je na podlagi odloka deželnega šolskega sveta z dne 26. oktobra 1917, št. 7067. Za 26 službenih let je dobila pokojnino v znesku 126.60 K. Ob tej priložnosti se ji je okrajni šolski svet 12. novembra 1917, št. 2302, zahvalil za njene uspehe na področju vzgoje.¹¹

Poročila se je s Frančiškom Suhadolnikom, posestnikom iz Borovnice. Učiteljica je bila tudi njena sestra Viktorija. V Slovenskem učitelju je bila 15. marca 1907 objavljeno, da je »dobila dovoljenje, da se sme poročiti z učiteljem g. Francem Pristovšekom v Žalcu«. ¹² Zanimivo je, da je v Učiteljskem tovarišu 1907, str. 160, obvestilo, da se je učitelj v Žalcu, Fran Pristovšek, poročil s Pavlo Götzl. Popravka v kasnejših številkah ni bilo. Viktorija je umrla 30. januarja 1931. ¹³ Pavla pa je umrla 2. aprila 1944 v Borovnici.

Obe sestri sta pokopani na ljubljanskih Žalah.

Opombe:

- 1 Zgodovinski arhiv Ljubljana (v nadaljevanju ZAL), LJU 198, Učiteljišče Ljubljana. Katalog des k. k.

Lehrerinnenbildungsanstalt in Laibach
1888/89, t. e. 15.

- 2 ZAL, LJU 198, Učiteljišče Ljubljana. Katalog der Reifenprüfungen and der k. k. Lehrerinnenbildungsanstalten, t. e. 35.
- 3 ZAL, VRH 48, Osnovna šola Janeza Mraka Vrhnika. Podatki o vrhniških učiteljih, škatla 4.
- 4 Uradni razpisi učiteljskih služb. Učiteljski tovariš (v nadaljevanju UT) 1902, str. 256.
- 5 Mihael Poklukar: Iz Ribnice. UT 1896, str. 44.
- 6 Vestnik šolske družbe sv. Cirila in Metoda v Ljubljani. V Ljubljani, 1902, str. 13.
- 7 Andrej Vovko: Odborniki in članstvo podružnic Družbe sv. Cirila in Metoda 1885–1918.
- 8 Slovenski Branik. Vestnik naših pokrajin. V Ljubljani, 1909, str. 221–222.
- 9 Dejanja govore! Spomenica o položaju kranjskega učiteljstva, V Ljubljani, 1913, str. 43.
- 10 Letopis Slovenske Matice za leto 1900. V Ljubljani, 1896, str. 63.
- 11 Saša Serše: Vrhniška šola skozi čas od preloma stoletja do konca prve svetovne vojne 1900–1918. Vrhniški razgledi, leto 14. Vrhnika, 2013, str. 97.
- 12 Šolske vesti. Slovenski učitelj 1907, str. 53.
- 13 UT 1931, (5. 2.), št. 27, str. 3.

OLGA GRILANC BENČINA (1898–1985), UČITELJICA

110. Olga Grilanc Benčina (1898–1985).

Rodila se je 20. novembra 1898 v Pulju. Tri razrede meščanske šole je obiskovala v Trstu med letoma 1911 in 1914. Prvi letnik ženskega učiteljišča je obiskovala v Gorici v šolskem letu 1914/15, drugi, tretji in četrti letnik pa na zaposlovalnem tečaju za gojenke goriških učiteljišč v Trstu med letoma 1915 in 1918. Zrelostni izpit za osnovne šole s slovenskim in nemškim jezikom je opravila 29. junija 1918 v Trstu, in sicer z dobrim

uspehom. Strokovni izpit za osnovne šole s slovenskim učnim jezikom je opravila 12. maja 1925 v Ljubljani z dobrim uspehom. Službovala je v Trebčah med 15. septembrom 1918 in 15. julijem 1919, nato med 15. julijem 1919 in 30. septembrom 1920 na Opčinah. Ker je bila odpuščena, je pobegnila v Jugoslavijo. Med 19. aprilom 1923 in 30. junijem 1927 je učila v Cerkljah ob Krki, med letoma 1927 in 1930 v Polhovem Gradcu, na Vrhniko pa je prišla 15. septembra 1930 kot začasna, od 16. decembra 1930 pa kot stalna učiteljica.

Med 1. julijem in 1. avgustom 1919 je obiskovala počitniški tečaj za italijanščino v Firencah.

Na Vrhniki je bila članica naslednjih društev: učiteljske organizacije Jugoslovanskega učiteljskega udruženja (JUJ), Jadranske straže, Družbe sv. Cirila in Metoda, Rdečega križa, Sokola in Kola jugoslovanskih sester.¹

V zapisnikih sej učiteljskega sveta med letoma 1935 in 1937 zasledimo nekaj podatkov. Bila je razredničarka 3. a razreda, v 4. razredu pa je učila ženska ročna dela. Prosila je, da bi prevzela prvi razred. Tako je bila

USLUŽBENSKI LIST

11. Rojen dne desetdevetega meseca novembra 18 desetdesetega leta*)

v kraju Pulj, speza, oblasti Italija

III. Narodnost Slovenska, vera rim. kat., pristojnost Slovenske

*Položaj v državni službi, kategorija in skupina, mesto službovanja**)*

Salvia nitelgica, 5. kat. gozja 4. skupina; v stalnim mestu v borovih
Salvia nitelgica, 5. kat. 4. skup. v Polhovem Gradcu,
Salvia nitelgica, 5. kat. 3. skup. - v Polhovem Gradcu,
 " " 5. 3. skup. - dodeljena na Vrhniko,
 " " 7. skup. - Vrhnika,
 " " 7. skup. — —
 " " 7. skup. — —
 " " 7. skup. - gajane zaporedne na I. del. y. i. v Ljubljani.
 " " 7. " na I. del. y. i. v Ljubljani.
Nitelgica 7. skup. - na moč. ova. v Preki v Epifljanu

(Oblilka 5 x 7)

Leta 1926 Leta 1930 Leta Leta

Dan, mesec ter letnica in desetice letnice je označiti s besedami.
(K) Količinsko spremembo položaja ali kategorije in skupine je vpisovati po vrsti. Iz te rubrike naj bi bili na prvi pogled razvidni in kratko označeni zadnji uslužbenčev poklici in položaji.

Do čl. 22, zakona o ustanovljanju novih državnih monopolov s dne 8. avgusta 1953, zadane tiskarju ki se zalogi da tiska in formulir
hacen od dveh do desetih let tedaj reče (R 143, kv. zakona).

CHINA $\beta = D/N$.

IZDALA IN NATAŠILA DRŽAVNA TISKARNA KRALJEVINE SRBOV, HRVATOV IN SLOVENCEV.

v šolskem letu 1937/38 razredničarka 1. b razreda, v katerem je bilo 31 deklic. V višji osnovni šoli je v tem šolskem letu poučevala 5 ur računstvo. Ves čas je vodila tudi ubožno šolarsko knjižnico.²

V zapisnikih sej učiteljskega sveta med letoma 1937 in 1944 je razvidno, da je bila še vedno zadolžena za ubožno knjižnico. Leta 1938 je v 2. b razredu višje ljudske šole poučevala ženska ročna dela po 2 uri na teden, v 1. b razredu pa 1 uro gospodinjstvo, 1 uro higieno, 1 uro lepomiselnost in 2 uri ženska ročna dela. Leta 1942 je v 2. razredu višje ljudske šole učila 4 ure, v 3. pa 1 uro.³

Med vojno je bila 24. oktobra 1942 začasno nastavljena na prvi dekliški šoli v Ljubljani, 6. novembra 1942 pa je bila razrešena službe na Vrhniki. Na Vrhniko se je vrnila 1. avgusta 1943. Njene službene ocene so bile med 4 in 5.

10. oktobra 1945 je odšla na osnovno šolo Prule v Ljubljani, kjer je ostala do šolskega leta 1948/49.

22. septembra 1920 se je omožila z bančnim uslužbencem Antonom Benčino, ki je bil od leta 1930 dalje predmetni učitelj in šolski tajnik na Srednji tehnični šoli v Ljubljani. 20. januarja 1921 se jima je rodil sin Boris.⁴

Na Vrhniki je v šolskem letu 1917/18 poučevala tudi njena sestra Ana.

Leta 1934 je bila v učiteljskem društvu Ljubljana okolica, zahodni del, izvoljena za namestnico delegatov za skupščino Jugoslovanskega učiteljskega združenja.⁵

Na osnovni šoli Prule je delovala tudi zunaj šole. Leta 1945 je bila nadzornica v razrednem štabu pionirjev in pri bosanskih otrocih (vojnih sirotah), leta 1947 pa sekretarka (pri pionirski organizaciji?) na gospodarskem odseku AFŽ, ki je imela sedež na Napoleonovem trgu. V šolskem letu 1948/49 je odšla na osnovno šolo v Polhov Gradec.⁶ Tam je službovala v šolskih letih 1949/50 in 1950/51. V tem letu se je tudi upokojila. Na učiteljski konferenci 13. januarja 1949 je imela zanimivo predavanje o domačih nalogah. Na izobraževalnem tečaju za odrasle je predavala o združništvu in bila knjižničarka v polhograjski Ljudski knjižnici.⁷

Umrla je 27. decembra 1985 v Ljubljani. Pokopana je na ljubljanskih Žalah.

Opombe:

- 1 Zgodovinski arhiv Ljubljana (v nadaljevanju ZAL), VRH 48, Osnovna šola Janeza Mraka Vrhnika. Uslužbenki list, škatla 4.
- 2 ZAL, VRH 48, Osnovna šola Janeza Mraka Vrhnika. Zapisniki sej učiteljskega sveta od 1. 9. 1935 do 10. 11. 1937, škatla 1.
- 3 ZAL, VRH 48, Osnovna šola Janeza Mraka Vrhnika. Zapisniki sej učiteljskega sveta od 15. 12. 1937 in 4. 2. 1944, škatla 2.
- 4 ZAL, LJU 370, Osnovna šola Prule, Službenki list, a. e. 7, t. e. 1.
- 5 Stanovska organizacija JUU. Učiteljski tovariš 1933/34, (28. 6.), št. 45, str. 3.
- 6 ZAL, LJU 370, Osnovna šola Prule. Mesečna poročila, a. e. 83, t. e. 4.
- 7 ZAL, LJU 436, Osnovna šola Dolomitskega odreda Polhov Gradec. Mesečna poročila o delu 1949/50, a. e. 171, t. e. 1.

DR. MIHAEL OPEKA (1871–1938), STOLNI KANONIK IN PESNIK

Na zgornjem, starem vrhniškem pokopališču radoveden obiskovalec težko spregleda imeniten nagrobnik iz črnega marmorja. V svojem času je morala biti tu pokopana znana in spoštovana oseba. Napis v latinščini in velik krščanski križ povesta, da je bil visoko izobraženi dr. Mihael Opeka katoliški duhovnik, ki je vzgojen v Rimu, Rim ljubeče spoštoval.

Prvič sem našel zapis o Mihaelu Opeki v knjigi J. Rodeta »Vrhnika skozi stoletja« iz leta 1997. Na seznamu znanih Vrhničanov na občinskem medmrežnem portalu ga ni niti sedaj, zato sem želel izvedeti kaj več o rojaku, ki so ga moji stari starši kot njegovi vrstniki še imenovali Šarovčev Miha, starši pa kot spoštovanega sodobnika že Šarovčev »gospod«, kar je splošno za duhovnike najbolj običajen naziv, ne glede na njihovo mesto v cerkveni hierarhiji.

V »Mali splošni enciklopediji« DZS iz leta 1975, str. 208, sem pred letom 1991 našel lahko o njem le naslednje:

»Opeka Mihael (1871–1938), verzifikator in cerkveni govornik. V začetku sodeloval s pesmimi v »Lj. Zvonu«, bil je pod vplivom Stritarja, Cimpermana, Gregorčiča, kasneje pa se je notranje preusmeril in sodeloval predvsem

112. Kanonik Mihael Opeka, Upodobitev znanih Slovencev NUK

v »Dom in svetu«. Od leta 1900 do 1912 je bil njegov leposlovni urednik. Spomine na svoje študije v Rimu je zbral v knjigi »Iz mojih rimskih let (1935). V 24 zvezkih je izdal tudi 367 cerkvenih govorov, ki jih je imel kot pridigar.«

Ti podatki Vrhniko niso niti omenili, še manj pa seveda povedo o okolju in razmerah, iz katerih je Mihael izhajal. Ne piše, da je bil pesnik. Verzifikator v pravem pomenu besede je bil edino pri verzificiranju (oblikovanju v glasbi primerno obliko) svetopisemskega teksta za Sattnerjev prvi slovenski oratorij *Assumptio* (Vnebovzetje), ki so ga prvič izvajali leta 1912 v tedanjem ljubljanskem Ljudskem domu, današnji Unionski dvorani. To delo je v septembru 2014 ob 500-letnici obstoja Slovenske frančiškanske province dvakrat izvedel orkester Slovenske filharmonije s Slovenskim komornim zborom in solisti. Za pesniško obdelavo besedila so tokrat v napovedi dogodka v medijih napačno navedli priimek Ocepek, kot pesnika in najznamenitejšega pridigarja tistega časa, kar pa dejansko velja za našega Mihaela Opeka.

V »Pregledu slovenske književnosti« iz leta 1965 je zapisano, da spada Mihael Opeka med formaliste in epigone (posnemovalce) mladoslovenskih pesnikov: Levstika, Jenka, Stritarja in Gregorčiča, in sicer bolj oblikovno kot vsebinsko.

V času, ko je mogoče priti do informacij preko svetovnega spleta, brez iskanja po včasih lažje, včasih težje dostopnih arhivih in knjižnicah, pa tam najdem že nekaj več. Na Wikipediji (5. a) je na kratko opisan življenjepis in delo Mihaela Opeke na njegovem poklicnem in literarnem področju. Priložena je tudi njegova fotografija iz leta 1903.

Zdi se mi, da je Mihael Opeka podobno kot naš največji pisatelj Ivan Cankar posvetil svoje literarno delo materi, domovini in Bogu, kateremu je Mihael po svojem posvečenju za duhovnika vdano služil. Precej obsežnejše so opisane tudi ostale njegove dejavnosti na portalu »Slovenski biografski leksikon« (5. b) kompetentnih avtorjev F. Koblarja in F. Ksaver Lukmana. Dr. Fran-

ce Koblar je sodeloval z Mihaelom Opeko še pri Slovenski matici, ki je pomagala pri ustanovitvi SAZU po prvi svetovni vojni, dr. Lukman pa je bil takrat profesor na ljubljanski Teološki fakulteti.

Kot sta mi povedali Mihaelovi pranečakinji, ki zdaj živita na Šarovčevem posestvu, ga. Marija v novi hiši, mlajša ga. Anica pa v stari, seveda že večkrat posodobljeni hiši (Petkovškova ul. 22), je bil Mihael najstarejši sin Frančiške Brenčič, omožene z Mihaelom Opeko st., ki se je na posestvo priženil iz Verda od Križaja; sicer pa so bili prvi s tem priimkom pri Petrič v Verdu, od koder so se razselili po Verdu, Vrhniko, Puli, Cerknici in mogoče še kam. Iz cerkniške veje izhaja tudi v Argentini rojeni misijonar Pedro Opeka.

Mati je bila verna, odločna in požrtvovalna ženska, ki je podpirala tri vogale male kmetije in z velikim trudom vzgajala svojih šest otrok z željo, da jim omogoči spodobno preživetje v časih, ko to ni bilo enostavno. V kmečkem okolju sta bila tedaj najbolj cenjena duhovniški in učiteljski poklic. Mati je otroke vzpodbujala v tej smeri. Oče pa ni bil posebno navdušen, ko so odhajali v svet. Bal se je, da jih ne bo več nazaj.

Družinska fotografija, ki visi na častnem mestu v hiši, je nastala, ko sta bila Mihael in Janez že duhovnika, France - Frank pa na obisku iz ZDA, kamor se je odselil kot ekonomski emigrant, uspel in si ustvaril veliko družino. Dvakrat je za dve leti v Ameriko za delom odšel tudi najmlajši sin Andrej, stari oče sedanjih lastnic, ki je ostal na domu. Sestra Franja je bila že poročena, bila je kot učiteljšnica prijateljica dijaka in skoraj sosed Ivana Cankarja, ki ji je v srednješolski zaljubljenosti posvetil poezijo kot velik del ciklusa »Iz lepih časov«, objavljeno kasneje v zbirki poezij »Erotika«. Deset let mlajša sestra Ivanka pa je bila še dekle.

113. Družinska fotografija (1907), last Anice Opeka. Stojе: Janez, Mihael, France, Andrej sedijo: Ivanka, mati, oče, Franja

Miha je bil bister in marljiv fantič. Dvora-zredno osnovno šolo je obiskoval na Hribu, kjer je tudi hodil k maši v tedaj že veliko in lepo poslikano farno cerkev sv. Pavla in v njej tudi ministriral. Njegova vedoželjnost in prizadevnost sta bili razlog, da je šolanje nadaljeval v Ljubljani. Alojzijevišče je svojim gojencem, ki niso bili premožnih staršev, in tako tudi njemu, omogočilo obisk Klasične gimnazije, na kateri je leta 1890 maturiral. Mati mu je večkrat v semenišče nosila doma spečen kruh. V Ljubljano je šla peš, kar je danes skoraj nepojmljivo. Gimnazija je bila tedaj še nemška šola z letnim poročilom in spričevalom v tem jeziku, slovensščina pa je bila samo en od predmetov. Prevajanje iz latinščine je bilo prevajanje iz enega v drug tuj jezik. Zanimivo je, da je v seznamu dijakov pisalo, da je npr. doma aus Čirče bei Krainburg ali aus Hrib bei Oberlaibach. So pa dijaki in gojenci brali slovensko književnost in izdajali slovenske

šolske časopise, v katerih so se preskušali v slovenski prozi in pesništvu, gojili slovensko besedo. Tako je tudi Mihael začel pisati za alojzijeviške »Domače vaje«, kasneje tudi v »Ljubljanski zvon« in nazadnje v »Dom in svet«.

Zgledoval se je po mladoslovencih: Stritarju, Levstiku, Gregorčiču, Cimpermanu in Aškercu, ki so bili takrat cenjeni. Pisal je pod raznimi psevdonimi, zanimiv je »Podtrojiški«, s katerim je preciziral svojo vrhniško lokacijo ali pa »Nis Ečersen«, kar je nazaj brano Nesreče Sin, pod vplivom Stritarjevega svetožalja. To je bil deloma privzgojeni in deloma podedovani tragični pogled slovenskega tlačanskega kmečkega človeka na svet in kaže obenem na njegov mehak značaj. V tem času se je, tudi upoštevaje gorečo materino željo, že odločil za duhovniški poklic in nadaljnji študij bogoslovja.

114. Fotografija rojstne hiše Šarovčevih pred letom 1890, last Anice Opeka

Vrhničanom je bila znana pesem, ki jo je 19-leten napisal ob smrti Frančiška Kotnika. Njegovemu sinu Francu Juriju, svojemu prijatelju iz otroštva, ki je umrl prej kot eno leto za očetom, je kasneje posvetil pesem »Mrtvemu prijatelju«.¹

Kot dobrega študenta in zglednega gojenca v semenišču ga po prvem letu bogoslovja izberejo in s priporočilom ljubljanskega nadškofa Missie, kasnejšega slovenskega kardinala, pošljejo na visoko šolanje na rimsko Gregoriano, Collegium Germanicum-Hungaricum. Tako se je za Mihaela začelo novo sedemletno poglavje življenja v mestu, ki je nanj napravilo nepozaben vtis z vsemi svojimi znamenitostmi ob vsem zahtevnem študiju in strogem redu na visoki katoliški izobraževalni ustanovi. Seveda pa ga je mučilo domotožje, ker praviloma je rojstni kraj, in Vrhnika ni izjema, tem lepši, čim bolj si od njega oddaljen.

115. Kita na grob Frančišku Kotniku (Slovenski narod, Rodoljub 1890), faksimile

Pesmi, ki jih je tu napisal, je posvetil domovini, Vrhniki, materi in maternemu jeziku, ki ga je med italijansko, nemško in latinsko govorečimi predavatelji in kolegi na teološki in filozofski fakulteti še kako pogrešal.

Drugi del pesmi opeva Rim in okolico. Ni mogel prezreti tudi velike razlike med bogatim mestom in njegovo bližnjo, nadvse revno okolico.

V Rimu so nastale njegove najboljše pesnitve. Pod naslovom »Rimski verzi« so izšle kasneje v zbirki leta 1916.

Iz te zbirke sem izbral pesem v klasični metriki, distihu, ki mu je bil zelo pri srcu, ni pa posebno blagoglasen in je brez rime. Deluje preveč arhaično, čeprav je sicer tudi slovenščina po moje zanj enakovreden jezik.

V ciklu »Na tuji zemlji« pozdravlja Vrhniko:¹

*»Vrhnika moja, pozdrav, sprejmi iz tuje dežele,
s silno, nevzdržno močjo k tebi me vleče spomin!
Mati si moja ti pač, ti zibel si mojo gugála,
kdo bi prišteval mi v greh, da te srce zaželi?
Kdo bi me krivo umel, če tolikrat gledam te v duhu,
zorni tvoj lepi obraz, ki mi je vtisnjen v srce? ...
Vrhnika moja, dovolj že dni je omahnilo v večnost,
tujih odkar je gorâ zastor te meni zakril.
Vendar, ko v duhu te zrem, tako se mi živo dozdeva,
kot da pri tebi sem spet, kot da sem srečen domá ...
Temne Ljubljanice vir, ki v divjem Močilniškem kotu,
zatega solnca želján, tretjič na dan koprni,
pôtok na vasi srebrn – po njem smo brodili otroci,
če ni zaprl vodé v šumi pošastni nam zmaj – ,
vaški mostiček in mlin s ponajveč pokojnim kolesom:
vse še zvestó kot nekóč, v duhu pred mano je vse ...
Sveta Trojica raz holm prisrčno tako me pozdravlja,
kot da pri njej bi otrok z babico spet vasov l.
V dolu prijaznem pod njo smehlja se mi hiša med drevjem,
slamnat prekriva jo krov – ni me povedati sram – :
slamnat pokriva jo krov, a ljubša je mojemu srcu
mimo gradov in palač, ki sem jih gledal drugod ...
Rojstvena hiša, ljubó naj senči te Sveta Trojica,
sreča in blagor in mir s tabo naj bodo vsekdar! –*

*S holma od cerkve pogled nad ljubljanim plava mi trgom,
 hiša do hiše – in dom sleherni znanec je moj,
 Svetega Pavla zvonik Hribljanom ponosno možuje,
 v mraku večernem nebá križ se dotika njegov.
 Čuj, ne oglašá li zvon iz temne se line njegove,
 zvon, ki v devetih farah njemu enakega ni?
 Kolikrat, kolikrat glas njegov mi brni na ušesa,
 zjutraj, ko zbuja se dan, zvečer, ko spravlja se spat! ...
 Čudna ljubezen zares – do rodnega doma ljubezen:
 križem sveta se podaj, v prsih jo nosiš s seboj!
 Vrhnika moja, dovolj že dni je omahnilo v večnost,
 tujih odkar je gorá zastor te meni zakril.
 Mnogo na licu je čas potezo mi pač izpremenil,
 čut predruščil se mnog v srcu je mojem, to vem.
 Eden pa še mi gori, kot nékoč je gorel mi v duši:
 žive ljubezni plamén záte, moj rojstveni kraj!*

Zbirka sicer dokazuje, da mu niso bile tuje tudi druge pesniške oblike.
 V ciklu »Dvoje pisem« na »Materino pismo« odgovori s soneti »Sin materi«.
 V drugem sonetu zapiše:¹

*Pod revnim krovom slamnatim rojeni
 trpljenja zvezda v zibel ti svetila,
 skrbi v življenju megla je mračila
 obraz ti, z znojem težkim orošeni.*

*Počitka redki hipi zaželjeni! –
 A tare s trudi naj te skrb nemila,
 voljnó jih nosiš in si jih nosila,
 ker vse bi mati žrtvovala – meni ...*

*O da poleg nebeške kdaj utehe,
 ki vedno upirala oko si vanjo,
 tolažba jaz bi mogel biti tvoja!*

*Da za ljubezen, grenko skrb nekdanjo
 sladil bi starost vsaj ti, mati moja,
 v zatišju varnem borne rodne strehe!*

Da je v neposredni okolici bogatega Rima, z nakopičenimi novimi in antičnimi spomeniki umetnosti, naletel na revščino, ki je ni bil vajen niti na Vrhniki, izpriča v ciklu »V Kampanji«, npr. z naslednjo:¹

FRASKATI

*Kako sirotno, ljudstvo si kampanjsko,
kako z uboštvom ti si preskrbljeno,
na sredi raja divne, južne zemlje,
kot na otoku pustem – zapuščeno!*

*Obleke slabe, pičle hrane daje
Kampanja ti, od žeje zevajoča,
a z deco nago, deco kruha lačno
obilno se ti polni nizka koča.*

*Na rokah žulji, lice zagorelo,
oči udrte – vidne, jasne priče:
kako trdó življenja dan za dnevom
za morjem v večnost tebi se odmiče.*

*In vendar – blagor, ljudstvo ti kampanjsko.
V sirôščini bogato si brez mere:
Ko tare skrb te in bolest in beda,
srce je polno ti – Boga in vere.*

Tu le omenim še cikla »Roma felix« in »Si-
onski glasovi«, ki sta bolj izrazito verska,
»Odmeve« pa je napisal že doma v letu
1902.

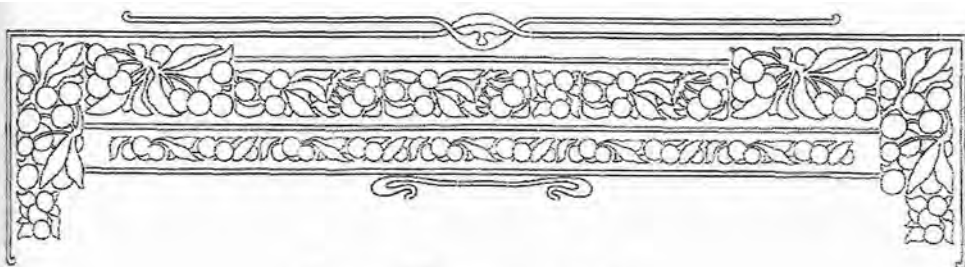
Po zaključku študija in posvečenju za du-
hovnika se je z doktoratom iz teologije in
filozofije vrnil v domovino, služboval kot
kaplan v Moravčah in kmalu prevzel nekaj
zadolžitev v tedanjem šolskem sistemu.
Bil je prefekt v Alojzijevišču, deželni šol-
ski nadzornik in profesor verouka na lju-
bljanski realki, tudi profesor italijanščine
na ljubljanski klasični gimnaziji. Leta 1900

116. Mladi Dr. Mihael Opeka,
pesnik in duhovnik (foto vir: Wikipedija).

je postal leposlovni urednik revije »Dom in svet«, kar je ostal kar 12 let. V vezanih letnikih iz teh let sem v očetovi knjižni omari, ki jo je podedoval po svojem stricu župniku Stržinarju, kot osnovnošolec našel in v nadaljevanjih navdušen bral Finžgarjev roman Pod svobodnim soncem.

Mihael je bil odločen pristaš klasičnih literarnih oblik in nasprotnik »moderne«, je pa pozival k strpnosti in sodelovanju vsaj v znanstveni in leposlovni slovenski besedi. Pol leta po smrti Gregorčiča leta 1906 je svojemu nekdanjemu pesniškemu vzorniku napisal pesem v spomin. V njej pokaže razumevanje do pesnika, ki ga je radikalna cerkvena struja odklanjala, so pa njegove pesmi naletele na najlepši sprejem med ljudstvom. Celó Cankar, največji predstavnik »moderne«, je samokritično napisal, da je kritika Gregorčiča s strani mlajših predstavnikov nove smeri krivična, da »smo podobni otrokom, ki ob pletju njive potacajo tudi posevek – pesnika kot je bil Gregorčič, pesnik po milosti božji«.

Gregorčičevemu spominu.

Prolog k „Gregorčičevemu večeru“ katoliških društev, dne 10. marca.

Zložil dr. Mihael Opeka.

Spominu Tvojemu! — O, vreden slavlja
je nedosežno jasni Tvoj spomin!
In zdaj je čas: zdaj stvarstvo se prenavlja,
zdaj solnce mládo sije iz višin
in tóplí dihi v blážení radostí
pomladne sí šépečejo skrivnosti...
zdaj sláviš Tvojemu je pravi čas!

Ti ljubil, pevec, si pomladni krás.

Mládo stí pesen Tvoja je zvenela...
Mladost — življenja velíka pomlad!
Komú naj dúša bí ne koprnela
po solncu njeníh logov in livad...
Nedolžno dete — v srcu belo cvetíje,
pastir veseli vriska po bregéh,
na vasi fantov se razlega petíje,
nevesti venec se blestí v laseh...
In hrepenenje, méhko kakor sanja,
k drhtečí mládí se ljubezní sklanja...
In védro, glej, in zvezdno je nebo,
in pota vsa so z rožami nastlana,
in v dúši jasno, v srcu je gorkó,
in lica vsa so od radostí vžgana...
O ta pomlad — mládostí maj!
Zastónj sí nísí želel, pevec,
nazaj v njegov prelestní raj!

Pomladi prorok Ti sí bil,
ko v pesní šél sí mimo nás.

Pomladno čudovito pesen
Ti domovíni svoji sí zapel
Níkolí glas tako sladko-slovesen
po našíh gajíh ní zvenel...
Odstrla vdova tožna, zapuščena
je z bledíh líc turóbní žalní prt:
Vstajenja dan! O, ta beseda ena
v pomladní jo začarala je vrt...
svobode cvetíje v njem, prosíte prave,
miru in sreče, vekovíte sláve...

Vstajenja dan! — O, že je tu!
Prešínjen od pomladí in vstajenja
Tvoj národ, glej, se dvíga iz mraku,
po žilah pólje nova móč živíjenja...
In na obzorju spet blestí
in tolažeče vanj oko nprá
oj zlata zvezda lepšíh dní...

Ti ljubil, pevec, si pomladni krás,
pomladi prorok Ti sí bil,
ko v pesní šél sí mimo nás.

Trpínom, v sóľzah orošením,
pózabljením in zapuščením
oznanjal véčno sí pomlad.
O lího, tího, ví sveta víharjí,
mírúj srca nevídní, besní jad —
Kaj tísmo vsí samó slábí krmárjí
in hítro hítro jadramo v zapad...
In tamkaj, glej, od véčnosti mejá,
kako se lepše solnce tam leskeče,
kako se stálna sreča tam smehíja
in roke šíri, vabí koprneče...
O, tam pomlad je véčnomláda,
tam ívoja, mója zadnja náda
ízpolní se enkrat,
trpín, mój brat...

Glej, Tebí se je ízpolníla...
Pomladne tíhe sápe véjejo,
gorkejší žarkí zemljo grejejo
in Tvoja príkírat brstí gomíla...
In kíjer se želíje nám upéhajo
in kíjer se časne meje nehájo,
pomlád Ti véčna dúšo je vtešíla...

A mí v pomladi záželjeni,
kí svétla pláva iz víšin,
po Tebí vstálí, prerojeni,
slávímó Tvoj spomín!

Proti svojemu koncu je tudi cesarska oblast pripisala slovenski besedi v višjem šolstvu in kulturnem življenju večji pomen, v praksi pa ni šlo brez hudih trenj z zagrizenimi nemškutarji.

Seveda je bilo takrat geslo: »Za vero, dom, cesarja« tisto, ki ga je bil lojalen državljani monarhije dolžan upoštevati in kar je duhovnik moral zagovarjati in priporočati ljudstvu. Mihael Opeka je napisal nekaj priložnostnih pesmic, ki so hvalile monarhijo in vladarja.

Tudi njegova pesmica »Ajmo, ajmo, vinarje zbirajmo, jih za cesarja in za vojsko dajmo! ...«, ki je še navduševala prebivalstvo v času začetka prve svetovne vojne, je po njenem koncu pomenila ob razpadu cesarstva za Mihaela Opeko, ki se ni mogel preusmeriti niti notranje niti navzven, težko prtljago. V novonastali državi SHS in kasneje Kraljevini Jugoslaviji je prevladala nova, vodilna jugoslovanska ideja. Mihael je veljal za še vedno naklonjenega avstrijskemu šolstvu, kot mu je očitel članek v glasilu »Učiteljski tovariš«.⁷ Šolstvo je bilo z zakonom preurejeno, za »nazadnjake« ni bilo več nobenega opravičila, s svojim pisanjem dokazovati sâmo slovenstvo ni bilo več veliko vredno. Proti svoji volji je bil upokojen, postal je stolni kanonik (nadškofov pomočnik, član stolnega kapitlja) in skoraj do konca svojega življenja honorarni učitelj homiletike-pridigarstva na tedaj ustanovljeni ljubljanski Teološki fakulteti. Vera mu je bila edina stalnica ob spremembi državne ureditve.

Po tistem času nisem zasledil objave nobene njegovega novega verza.

Tako se je lahko popolnoma posvetil svojemu osnovnemu poklicu. Njegovo šolanje v Rimu mu je na področju retorike omogočilo z zgledovanjem po slavnem jezuitskem pridigarju P. Segneriju in s svojim izvirnim pesniškim pristopom, da je postal v tistem

času najboljši slovenski cerkveni govornik. Svoje cerkvene govore je imel v ljubljanski stolnici sv. Nikolaja. V tiskani obliki jih je izdajal tudi v postopoma izhajajočih zvezkih, 24 po številu, med leti 1921 in 1932.

Skupno je bilo to 367 pridig, v katerih govori skoraj o vseh pomembnih vprašanih cerkvene dogme, etike in morale.

Kot je bila njegova poezija v mladosti retorična, je bila v zrelem obdobju njegova retorika poetična.

Odobravajoče kritike so prihajale iz vse države, zamejstva in tujine. Priznavale so mu jasnost, plastičnost in slikovitost, teološko temeljitost.

Te pridige so prišle tudi o pravem času, po težki svetovni moriji, ki je pustila rane za nekaj generacij in sta bila duhovna tolažba in vlivanje upanja še vedno vernemu ljudstvu še kako potrebna.

V zaključku ene od njegovih dvanajstih pridig iz svežnja »O ljubezni«⁸, ki sem ga slučajno našel na bolšjaku v letu 2013, takole nagovarja vernike. (Marsikaj od povedanega bi mogoče veljalo tudi danes):

»Ah, tovariši, sopotniki, sobojevniki, če hočete – saj je vojska na svetu naše življenje, dokler ne sine dan na večnih holmih – tovariši tedaj, sopotniki sobojevniki na zemlji, ali ne bomo ljubili drug drugega? Ali si ne bomo vse dobro želeli, si v vsem pomagali in se podpirali? ...

Moji častiti poslušavci! Zakaj je vendar današnji svet tako prazen krščanske ljubezni do bližnjega! Ali ne bi bila naša medsebojna krščanska ljubezen – naša največja sreča že tukaj na zemlji? Ali ne bi bile z njo pregnane s sveta vse socialne pregrehe? Napuh in ošabnost, s katerima se povzdigujejo drug nad drugega; nesrečna lakomnost, zaradi katere je toliko krivic med nami, iz katere izvirajo sovraštvo, zatiranje, tatvine, ropi, poboji, umori, vojske in še druge reve in nadloge;

nevoščljivost, jeza - vsi ti pglavitni grehi bi izginili s sveta, če bi kraljevala med nami ljubezen, če bi drug drugemu dobro privoščili, drug drugemu sreče želeli, si v nesreči pomagali ... Zemlja bi postala raj ... O ti veliki, dobrotni Bog ljubezni, obudi med nami več ljubezni! Amen.»

Leta 1935 je izdal svoje avtobiografske spomine. Kot pesniku v Alojzijevišču so mu celo bolj kot pesniški dar priznavali dobro pisanje proze.

Ta literatura je dostopna bralcu v Slovanski knjižnici v Ljubljani, (Bežigrad), Einspielerjeva 1 in na Vrhniki v Domoznanskem oddelku Cankarjeve knjižnice.

Knjiga dokaj zanimivo opisuje občutke in doživetja mladega Mihaela v metropoli in središču krščanstva in nas tudi seznani z njegovim načinom razmišljanja o poklicu, kateremu se je posvetil.

Ta leta so mu bila vse življenje v najsvetlejšem spominu, zato jih je navsezadnje tudi opisal.

Z opisom slovesa pred odhodom in povratka po koncu študija v rodno Vrhniko in s spoštljivim opisom, zlasti svoje matere, nam Slovencem jasno pokaže zavedanje svojega izvora z lepe, čeprav siromašne kmetije na pobočju Sv. Trojice.

Naj navedem samo kratek odlomek o slovesu od Vrhnike:²

»Ne morem reči, da mi ni legla na dušo tiha bol. Gori za Borovniškim mostom, že blizu Verda se je še parkrat razklenil temni gozd in v daljavi se je še enkrat prikazala Vrhnika, v prvi jutranji luči umita, vsa blaga in toplega čustva vredna: Sv. Pavla ponosni zvonik in Sv. Trojica na holmu, kakor bela ovca - tudi rojstno hišo pod njo, se mi je zdelo, da še vidim. Glej!« sem dejal tovarišu, »to je moja draga Vrhnika. Morda je ne vidim nikoli več

... A četudi - dolga je doba sedmih let!«

In ob povratku v zaključnem delu:²

»Veselje je kipelo naokrog, solze so se utrinjale, in pesem je zvenela, v hrepenenju spočeta, v ljubezni zapeta pesem o materi, ki čaka sina,

*ko privede iz tujine
angel zopet ga njegov,
iz tujine, lepe zemlje,
pod še lepši rodni krov ...«*

V času hitrega spreminjanja sveta, ki je končno privedlo do nove svetovne vojne, je bilo zagotovo prijetneje obujati spomine na leta mladostnega zanosa kot premišljevat ob zdravstvenih težavah, ki jih prinaša starost, o vse bolj negotovem vsakdanjiku.

Zadnja leta življenja je tudi zato nameraval mirno preživeti in še kaj napisati na svojem domu, kjer si je uredil sobo. Bolezen mu je to preprečila in v 66. letu starosti je izgubil zadnjo bitko v vojni, ki se imenuje življenje. Njegova duša je z globoko vero odšla na večne holme na snidenje s starši in njegovim Gospodom, če uporabim njegovo pesniško prispodobo. Pokopali so ga z vsemi častmi, ki pritičejo visokemu cerkvenemu dostojanstveniku. V skladu z njegovo zadnjo željo so ga pokopali v družinski grob na ljubljani Vrhniki. Pogreba se je udeležilo mnogo ljudi od blizu in daleč, ki so ga poznali osebno ali po njegovih objavljenih delih. Dan pred pogrebom se je poslovila z veličastnim sprevedom od njega tudi Ljubljana, kjer je pretežno deloval.

Zaželimo si zdaj, kakor je Mihael takrat želel svojemu mrtvemu prijatelju:¹

*»Tvojemu prahu miru v gomili pod rušo zeleno,
tvojemu duhu, da zre z néba na srečni naš rod!«*

118. Nagrobnik, napis (foto: J. Tomšič).

Nagrobnik Dr. Mihaela Opeke lahko razumemo kot trajen spomin njegove hvaležnosti svojim vrhniškim prednikom in Bogu, da si je najvišjo duhovno izobrazbo in vzgojo pridobil v zanj nepozabnem Rimu. Še posebno sem o tem prepričan po branju uvoda njegove zadnje knjige iz leta 1937, »Rimske šmarnice«, v domoznanskem oddelku vrhniške knjižnice:

»Od Rima se bo ločilo moje srce, ko se bo od sveta ločilo. Pil sem deviško vodo iz fontane Trevi in kdor je to vodo pil, ga neugnano žene hrepenenje v večno mesto nazaj. Zato v duhu zmerom zopet hodim po svetih rimskih tleh.«

Tako razumem in dojemam rojaka, Vrhničana dr. Mihaela Opeko ob 145-letnici njegovega rojstva.

Viri:

1. M. Opeka: Rimski verzi, Leonova družba, 1916, Ljubljana, str. 10, 18, 28, 91, 11.
2. M. Opeka: Iz mojih rimskih let, Misijonska družba Domžale, 1935, Ljubljana, str. 11, 208.
3. M. Opeka: O ljubezni, 12 govorov K. T. D. Ničman, 1923, Ljubljana, str. 14, 15.
4. Revija Dom in svet, vezani letniki med 1890 in 1913.
5. <http://www.slovenska.biografija.si/oseba/sbi395839/> in http://sl.wikipedia.org/wiki/Mihael_Opeka
6. Živ spomin na 1. svet. vojno S. Zupana (r. 1911), Spletni Dnevnik E. H. Milharšič 2013.
7. Učiteljski tovariš, feb. 1919, Dr. Bezjak - Dr. Opeka.

Po spominu mojih staršev in sorodnikov, ki so živeli v tistih časih.

Spomini potomcev iz Šarovčeve družine.

Časopisni članki iz dnevnega tiska 1938, Slovenec, hranijo potomci družine.

Opombe:

(Op.: Frascati je mesto v Campagna di Roma – rimskem podežlju).

SKLADIŠČE IDRIJSKEGA RUDNIKA NA VRHNIKI

119. Skladišče idrijskega rudnika na Vrhniki, pogled s ceste, 2016 (foto: Janez Žitko).

Kadar se odpravimo z Vrhnike proti Ljubljani po stari cesti, nam ne daleč od uvoza na avtocesto na desni strani zbudi pozornost mogočna stavba, ki stoji med Tržaško cesto in Ljubljano.

Kljub precej utrujenemu videzu, ki kaže, da se z njo že dolgo nihče ne ukvarja, daje vendarle slutiti, da so se tukaj nekoč dogajale zanimive stvari. Obstoječi dokumenti si sicer nekoliko nasprotujejo, vendar z veliko verjetnostjo lahko rečemo, da je poslopje leta 2014 praznovalo častitljivih 250 let.

Prve omembe iz oktobra 1764 so bolj posredne in so povezane z zagovarjanjem zidar-skih in krovskih mojstrov, ki so jim oblasti očitale slabo delo in prevelike račune. V svojo obrambo so med drugim navedli tudi skladišče na Vrhniki.

Njegovo gradnjo je ob svoji vizitaciji visoko ocenil predsednik Temišvarskega Banata grof Vilana-Perlas.¹ Prisotnost omenjenega gospoda na Vrhniki poskusimo razložiti skozi kratek pregled politične in gospodarske situacije v Avstrijski monarhiji v tistem času.²

120. Skladišče idrijskega rudnika na Vrhniki, 2016. Pogled z nabrežja Ljubljanice (foto: Janez Žitko).

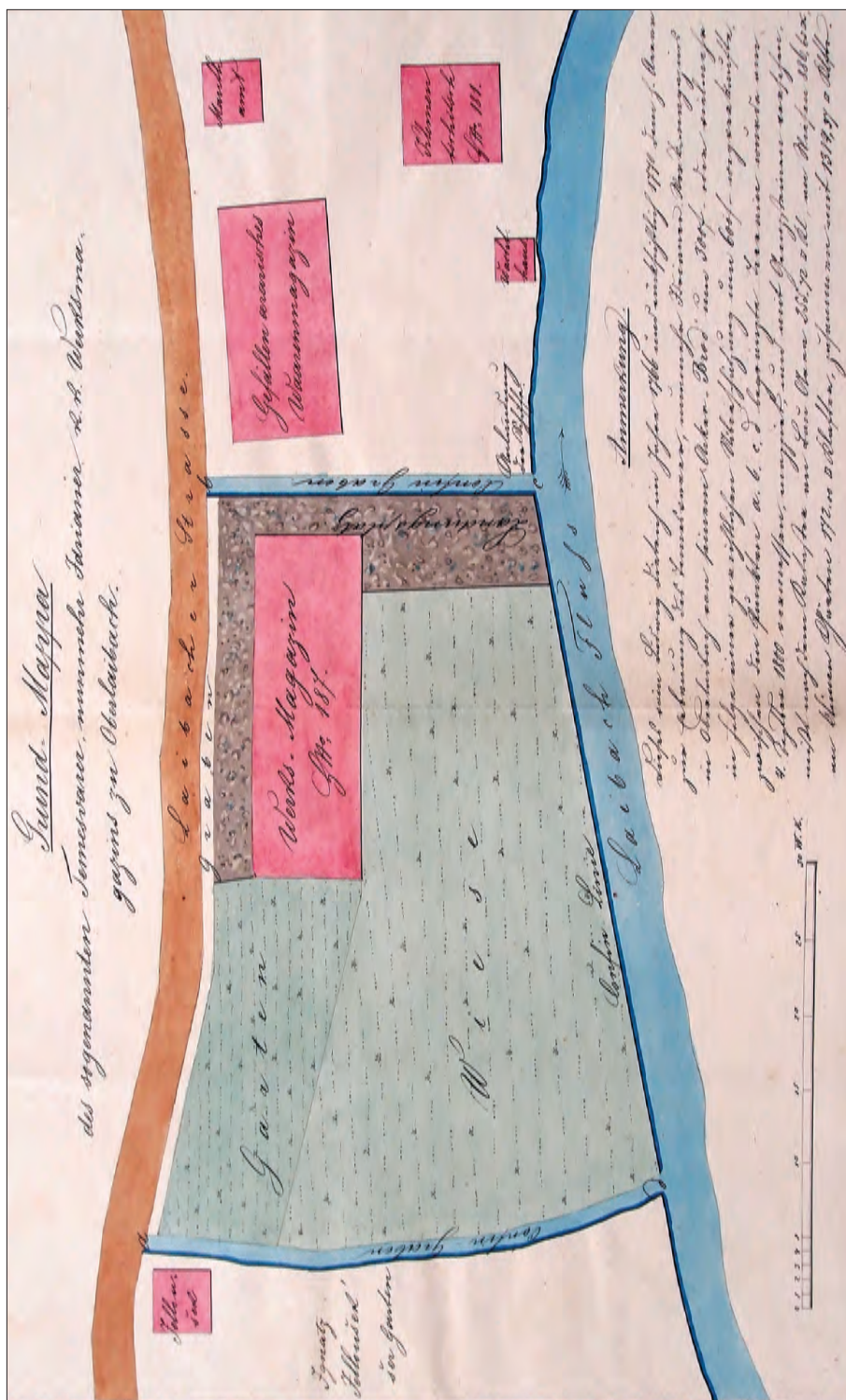
Habsburške dežele so bile po narodnosti zelo pisane in z zelo različno zgodovinsko tradicijo. Da bi te različnosti lahko čim bolj povezali skupaj, je bilo potrebno centralizirati vodenje preko skupnih uradov. V uradnih dokumentih so začeli uporabljati izraz Avstrijska monarhija, po francoskem zgledu pa uvajati merkantilistično politiko.³

Posebej je bila pomembna ureditev vprašanj glede organizacije vojske in davkov. V začetku 18. stoletja je nastal že prvi naborni sistem, po katerem so črpali vojake v določenem sorazmerju iz posameznih avstrijskih dežel. Država je dobivala denar od neposrednih davkov, dohodkov od carine in mitnine, obdavčeno je bilo tudi meso, žito, med, olje, kože itd. Precej je prinašal rudnik živega srebra v Idriji, še posebej potem, ko je država sama prevzela obratovanje in izvoz. Idrijo so uporabljali tudi kot zastavo pri namemu posojil.

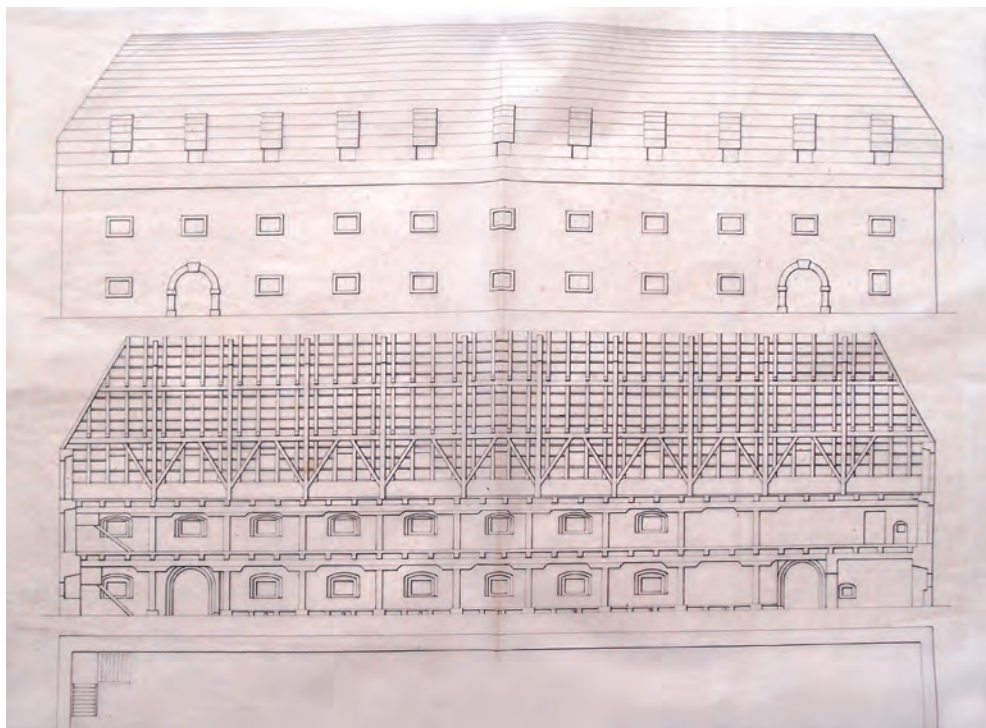
V začetku 18. stoletja je Avstrija v boju za oblast nad osrednjim Podonavjem, v vojni s Turki, razširila svoje meje do Save in Dona-

ve. Leta 1718 je s Požeravskim mirom prišla v avstrijske roke pokrajina Tamiški Banat, z glavnim mestom Temišvar. Najprej je bila cela pokrajina pod vojno upravo. Leta 1751 pa je bila v severnih delih vzpostavljena civilna uprava, južni deli so bili priključeni k Vojni krajini. Leta 1778 so pokrajino ukinili in jo priključili habsburški Ogrski, južni deli pa so ostali del Vojne krajine do njene ukinitve leta 1871. V času med 1752 in 1768 je bil predsednik deželne uprave Tamiškega Banata grof Villana-Perlas de Rialpo.

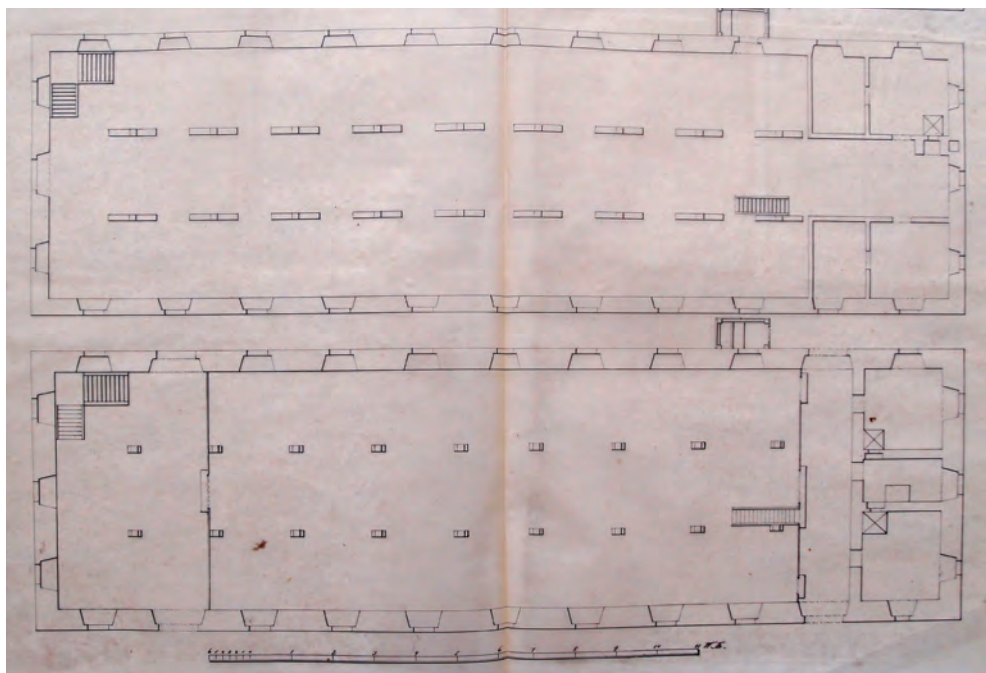
Da bi novo pridobljena področja lahko s pridom izkoristili, je bilo potrebno poskrbeti za dobre cestne in vodne povezave, ki bi povezale južni del monarhije od Srbije in Banata do Trsta in od Trsta do Dunaja. Leta 1717 je bila razglašena svobodna plovba v Jadranu, čez dve leti sta Trst in Reka postali svobodni pristanišči. Svobodni plovbi so sledili načrti o sistematičnem popravilu cest v zaledju. Pomembni sta bili Sava in Ljubljana, po katerih so z velikimi ladjami prevažali žito iz Banata proti Trstu, pa tudi sladkor, kranjski les za ladje, volno in drugo. Na Vrhniki so

121. Situacijska skica, na kateri je skrajno levo Jelovškova stavba in posest; v sredini je pod št. 187 vršana lokacija idrijskega rudnika s pristaniščem, desno zgoraj sta skladišče mitniškega urada in upravna stavba urada ter spodaj stražarnica in Klemenčičeva hiša št. 181, ki je kasneje postala last pivovarnarja Teodorja Fröhlich, (Si AS 50, Deželno - gradbena direkcija za Kranjsko, š. 279/385).

122. Načrt zunanjostie idrijskega (temišvarskega) skladišča (Si AS 50, Gradbena direkcija, š. 279).

123. Načrt notranjosti idrijskega skladišča (Si AS 50, Gradbena direkcija, š. 279).

robo naložili na težke vozove in nadaljevali pot po kopnem. Iz tržaške smeri so vozili čaj, dišave, začimbe, sol.

Hitro pokvarljive stvari so takoj odpeljali naprej, za vse ostalo pa sta bili ob Ljubljani dve skladišči. Eno je imela carinarnica oz. poseben mitničarski urad. O drugem skladišču (last idrijskega rudnika) nam več pove zapis iz leta 1861, ko ga je c. k. montanistični urad poskusil prodati.⁴ Ta čas se je promet že preusmeril iz Ljubljane na železnico. S tem so poslopja, ki so služila rečnemu prometu, izgubila svoj pomen. Da se je tudi morebitna originalna dokumentacija takrat že izgubila, vidimo po navedbi kasnejše letnice gradnje (1770), kot je dejansko bila.

Stavbo je dal zgraditi erar (država). Najprej se je imenovala temišvarsko, kasneje idrijsko skladišče. V ta namen so od Ludvika Dietricha⁵ odkupili njivo, imenovano Brod. Na nepremičnini, ki se nahaja med državno cesto in Ljubljano, so postavili skladišče s stanovanjem, Vrhnika št. 187 (danes Tržaška 17), uredili travnik, vrt in pristanišče.

Enonadstropna stavba s površino 175 klafter⁶ je bila zidana iz lomljenega kamna in pokrita z opeko. V njej sta bili v pritličju dve manjši sobi, obokana kuhinja z dimnikom, v predprostoru dve sobici za orodje, dolgo žitno skladišče in manjše skladišče za železnino. V nadstropju je bila manjša soba, obokan kamin in en dolg, večji prostor za žito. Imela je 3 in 2,5 čevljev⁷ debele stene, močno ostrejšje, dobro opečno kritino, železne okenske mreže in v sredini kamnite in hrastove nosilne stebre.

Trgovske poti Idrijskega rudnika

Do srede 17. stol. so bile Benetke najvažnejše tržišče za idrijsko živo srebro, v 18. stoletju pa je postalo glavno izvozno pristanišče Trst.⁸ Do tja je bilo več trgovskih poti. Dve

sta šli prek Črnega vrha in sta bili krajši. Nekoliko daljša je vodila preko logaškega ozemlja na Vrhniko (Idrija–Jelični vrh–Dole–Ceste–Vrhniko) in od tod po t. i. kraški cesti Ljubljana–Trst proti Trstu. Predvsem pa je ta služila tovorjenju žita za idrijski rudnik, ki so ga po čolnih prepeljali iz Ljubljane do žitnega skladišča na Vrhniki.

Transport proti Nemčiji in Amsterdamu je potekal preko Žirov na Škofjo Loko in Kranj in naprej do Beljaka, kjer je bilo glavno idrijsko skladišče. Prvi del ceste do Škofje Loke je bil slabo vzdrževan. Zaradi po deževju porušениh mostov je bil večkrat neprehođen. Zaradi kuge (npr. 1582) pa je bil tudi večkrat zaprt. Takrat se je moral ves transport usmeriti na Vrhniko, od tam pa po čolnih v Ljubljano in nato preko Goričan do Kranja in naprej.

Preskrba z žitom

Ker so mezde rudarjem izplačevali le deloma v denarju, deloma pa v žitu, so bile potrebe stalne in velike, saj je število delavcev naraščalo. Da bi preskrba bolje tekla, so v 2. polovici 17. stoletja napravili pot čez Dole na Vrhniko in nastavili Ferdinanda Vihteliča, ki je nadzoroval dovoz žita in potrebščin ter odvoz živega srebra po tej progii.⁹

Glavni dobavitelji so bili deželni stanovi, ki so žito spravili do Ljubljane. Tam ga je prevzel faktor Anton Šemrl in ga dal po Ljubljani prepeljati do Vrhnike. Shranili so ga v Garzarolijevi hiši. Mitničar Ludvik Dietrich je za letno nagrado 50 goldinarjev skrbel za redno in pravočasno oddajo v Idrijo. V 2. polovici 18. stoletja je država dala zgraditi lastno skladišče na Vrhniki, prav tako tudi v Idriji, kjer so žito najprej spravljali v gradu.

Med rudarje so vsake 4 tedne razdelili 575 mernikov pšenice, 247 mernikov rži, 479 mernikov ajde in 213 mernikov prosa. Ker so

bili v tem času mlinarji preveč obremenjeni z mletjem, so leta 1820 določili, naj se žito deli trikrat na mesec.

Iz skladišča si je včasih postregla tudi voj-ska. Tako se je v času francoske zasedbe leta 1805 zgodilo, da so žito porabili za svoje potrebe, odstranili leseno opremo in v skladišče postavili 20 topov.¹⁰ Po njihovem odhodu pa je spet služilo svojemu prvotnemu namenu.

Gradnja železnice Dunaj-Trst sredi 19. stoletja je povzročila velike spremembe. Živahno dogajanje na Ljublanici, ki je bila nekoč »vedno polna ladij«, je zamrlo. Pristanišča so samevala, skladišča in uradi ob njej so se izpraznili. Idrijsko skladišče, kot »primer-no za trgovske posle«, so ponudili v odkup za 3050 goldinarjev.¹¹ Ponudbo je februarja 1861 Rudarska in gozdna direkcija v Gradcu objavila v Grazer in Laibacher Zeitungu in v Oservatore Triestino. Prodajne pogoje, situacijski in gradbeni načrt si je bilo možno ogledati pri c. k. rudniški in gozdarski direkciji kot tudi na finančni prokuraturi v Ljubljani, na c. k. rudarskem uradu v Idriji ali v okrajnem uradu na Vrhniki, pa tudi pri gradbeni direkciji v Trstu. Za ogled nepremičnine pa je poskrbel okrajni urad Vrhnika.

Opuščene prostore je kupil Ignacij Jelovšek za 1850 goldinarjev. Uporabljal jih je za skladišče.¹² Kasneje je postal lastnik Edvard Pišler, ki je imel destilarno na Klisu in je v stavbi sušil zdravilna zelišča. Leta 1945 je krajevna

oblast zahtevala, da zaradi pomanjkanja stanovanj sprejme dve stranki v stanovanjski del skladišča¹³, leta 1948 pa je bilo vse njegovo premoženje nacionalizirano. Les iz skladišča so porabili za gradnjo krajevne mizarske delavnice, prostore pa so ponudili IUUV kot eno od možnosti reševanja stanovanjske problematike za njihove delavce. Ponudba očitno ni bila sprejeta, ker je še istega leta skladišče vzelo v najem podjetje z zdravilnimi zelišči Droga iz Ljubljane, ki je odkupilo tudivso za logo zelišč, embalažo in orodje.¹⁴

Danes je v privatnih rokah in propada, čeprav obstajajo različni načrti, kako ji vrniti uporabno vrednost. Tako je bilo v letu 2011 v povezavi z Mestnim muzejem Ljubljana, ki hrani Potočnikovo zbirko predmetov iz Ljubljane, in ki bi jo bil pripravljen prenesti na Vrhniko, odprto tudi vprašanje primer-nih prostorov za postavitev muzejske zbirke. Muzejsko društvo je že leta 2009 predstavilo projekt »Muzej Vrhnika«, v katerem so kot eno od možnosti predlagali tudi idrijsko skladišče. Gostje iz Ljubljane so bili navdušeni nad monumentalnostjo, ohranjenostjo ter lokacijo stavbe. Vložen je bil tudi predlog za proglasitev skladišča za kulturni spomenik.

Kasneje so kot primernejše izbrali prostore v okviru vrhniškega doživljajskega centra, ki bo v obnovljeni šivalnici nekdanje IUUV. Glede prihodnosti skladišča pa lahko le upamo, da stavba ne bo sledila usodi svojega sosed-a, mitninskega skladišča, ki je nekoč stalo v bližini, zdaj pa ga že dolgo ni več.

Viri:

Internet

1. https://sh.wikipedia.org/wiki/Tamiški_Banat (14. 7. 2015).
2. https://de.wikipedia.org/wiki/Francesco_de_Paula_Ramond_Villana-Perlas_de_Rialpo (14. 7. 2015).
3. <https://sl.wikipedia.org/wiki/Merkantilizem> (14. 7. 2015).

Arhiv Republike Slovenije

SI AS 7 Deželno glavarstvo za Kranjsko, PP M-10-1, PP G-3-1
SI AS 50 Deželna gradbena direkcija za Kranjsko, škatla 279/ 385

Zgodovinski arhiv Ljubljana

SI ZAL VRH 13, Krajevni ljudski odbor (KLO) Vrhnika, škatli 1 in 10

Literatura:

1. Mihael Arko, Zgodovina Idrije, Gorica 1931.
2. Rafael Ogrin, Vrhniški mitničarji, Vrhniški razgledi, leto 1, Vrhnika 1996.
3. Marija Verbič, Idrijski rudnik do konca 16. stol., inavguralna disertacija.
4. Zgodovina Slovencev, Cankarjeva založba Ljubljana, 1979.¹

Opombe:

- 1 SI AS 7 Deželno glavarstvo, PP M-10-1, škatla 52.
- 2 Zgodovina Slovencev, str. 329–33.
- 3 Merkantilizem je predstavljal vodilno gospodarsko teorijo v 17. in 18. stoletju. Je krepitev lastnih gospodarskih in vojaških zmogljivosti z načrtnim razvijanjem gospodarstva in zunanje trgovine. Temeljl je na teoriji, da je država lahko samooskrbna. Da je država lahko samooskrbna, morajo biti meje pod nadzorom – meje znotraj države nimajo nadzora, zunanje pa morajo biti nepropustne. Pospeševali so domačo obrt in trgovino, gradili so ceste. Povečali so uvozne carine in znižali izvozne cene – namen tega pa je bilo povečati izvoz ter zmanjšati oz. prekiniti uvoz, s tem pa povečati dobiček države. Govorimo o t. i. aktivni trgovski bilanci. Je tudi prva gospodarska teorija, ki je izvedla obdavčitev fevdalnega plemstva. Njen utemeljitelj je Jean-Baptiste Colbert.
- 4 SI AS 50 Gradbena direkcija, škatla 279.
- 5 SI AS 7, PP G-3-1, škatla 28; Ogrin, Vrhniški mitničarji, str. 171; Dietrich je od svoje žene, Kalinove vdove, podedoval mitnico. Bil je zadnji mitničar družine, katere začetnik je bil Janez Flach.
- 6 1 kvadratni seženj (klafta) = 3,597 m².
- 7 1 čevelj = 0,316 m.
- 8 Verbič, Idrijski rudnik, str. 139, 147, 149.
- 9 Arko, str. 110–12.
- 10 Prav tam, str. 25.
- 11 Glej opombo 4.
- 12 Arko, str. 240.
- 13 KLO Vrhnika, zapisnik seje KLO 8.5.1946, škatla 1
- 14 KLO Vrhnika, škatla 10

RUPNIKOVA LINIJA V OBČINI VRHNIKA

UVOD

Bunkerji in njih razvaline, ki jih lahko še danes vidimo po Zaplani, Raskovcu, Ljubljanskem vrhu in drugod, so del t. i. **zahodne fronte**, sistema železobetonskih utrd, ki bi branil jugoslovansko-italijansko mejo pred morebitnim nenadnim napadom Italije in italijanske sile zadrževal do mobilizacije jugoslovanskih čet. Ob meji z Nemčijo in Madžarsko so gradili **severno fronto**, utrjevali pa so še meje z Romunijo, Bolgarijo, Albanijo in deloma z Grčijo. Prav tako pa so utrjevali tudi utrdbe ob obali. Poveljnik utrjevalnih del je bil divizijski general slovenskega rodu, Leon Rupnik, zato se je bunkerjev ponekod na Slovenskem že v času gradnje prijelo ime "Rupnikova linija". V drugih delih Jugoslavije tega izraza za te utrdbe niso uporabljali.

Obramba Kraljevine Jugoslavije leta 1941, in s tem povezana Rupnikova linija, je pozornost širše javnosti pridobila šele v zadnjem desetletju, s prvimi poizkusi predstavitve v devetdesetih letih. V zgodovinskih knjigah je sistem le bežno omenjen, ker v vojni ni odigral bistvene vloge. Ker pa so kilometri vojaških poti in stotine bunkerjev povsem spremenili obmejna področja, je prav, da se

tudi pri nas vprašamo, kje ti bunkerji so in čemu so bili namenjeni.

Namen članka je jedrnat prikaz kompleksnosti Rupnikove linije in njenega pomena za Vrhniko. V občini je bunkerjev sicer bolj malo, zato pa je toliko bolj pomembna vloga mesta – kot sedeža gradbene dejavnosti na širšem koridorju vrhniških vrat.

PREGLED LITERATURE

Redke ohranjene izvirne dokumente hrani Vojni arhiv v Beogradu in so težko dostopni. *Aprilski rat 1941*, zbornik dokumentov, ki ga je izdal Vojnoistorijski institut iz Beograda, vsebuje nekaj dokumentov in zapiskov s sej. Glavno delo in podlaga za vsa nadaljnja raziskovanja je, zanimivo, *Denkschrift: über die jugoslawische Landesbefestigung*, zbornik o jugoslovanskih utrdah, ki ga je leta 1942 objavilo nemško vrhovno poveljstvo na podlagi dokumentov, ki so jih našli v Beogradu. Delo ni brez napak, kar pa priznavajo tudi njegovi avtorji, češ da zaradi politične situacije niso mogli preveriti vseh informacij (Denkschrift 1942). Je glavni vir fotografij in načrtov.

V slovenskem jeziku sta poleg več člankov v lokalnem časopisju in strokovnih publikacijah izšli dve knjigi. Leta 2004 je izšla knjiga Aleksandra Jankoviča Potočnika, Rupnikova linija in Alpski zid: *Utrjevanje rapalske meje med letoma 1932 in 1941*. Dopolnjena izdaja, preimenovana v *Rupnikova linija – odkrivanje utrdb ob rapalski meji*, je izšla leta 2009. Knjiga, pisana za širok krog bralcev, je zelo primerna za tiste, ki Rupnikove linije še ne poznajo, ali pa jih zanima širši vpliv gradnje na obmejne kraje in njihove prebivalce.

Knjiga čeških utrdboslovcev, Miloša Habrnala, Ladislava Čermaka in Oldricha Gregarja, (ki sta se jim pridružila še slovenska častnika Zvezdan Marković in Aleš Zelenko), *Rupnikova črta in druge jugoslovanske utrdbе iz obdobja 1926–1941* je izšla leta 2005. Knjiga, ki temelji na kombinaciji arhivskih dokumentov iz Beograda in terenskih raziskavah, je do danes najobsežnejše delo o Rupnikovi liniji. Vsem tem delom je skupno, da se ukvarjajo z Rupnikovo linijo kot celoto.

Našteta literatura je zadosten temelj za terenska raziskovanja na lokalni ravni. Rezultati dela lokalnih raziskovalcev – čeprav za razumevanje tematike zelo pomembni – so redko objavljeni in težko dostopni. Tu mi je bil v veliko pomoč Aleš Žlebnik, raziskovalec iz Radovljice. Z menoj je delil nekaj do sedaj spregledanih virov in lastna opažanja na osnovi terenskih raziskav na Gorenjskem.

PRVA SVETOVNA VOJNA

Italija, ki je bila pred prvo svetovno vojno zaveznica Nemčije in Avstro-Ogrske, je ob izbruhu vojne razglasila nevtralnost. Da ob koncu vojne ne bi bila prikrajšana pri novi razdelitvi ozemelj, se je pogajala z obema stranema. Sile antante so pri pogajanjih imele to prednost, da so Italiji lahko obljui-

bljale ozemlje nasprotnic. Londonski sporazum, s katerim se je Italija pridružila silam antante, je bil podpisan 26. aprila 1915. V 4. členu sporazuma so bila našteta ozemlja, ki bi Italiji pripadla v primeru zmage antantnih sil: Trentino, Južna Tirolska, Trst, Goriška, Istra in nekateri dalmatinski otoki. Med opombami, kjer je bil potek meje natančneje opredeljen, je bila meja na Slovenskem določena po črti:

Prelaz Predel-Mangart-Triglav-Podbrdo-Idrija-Snežnik-obala. Poleg ozemlja si je Italija zagotovila še nadzor nad Albanijo, vpliv na južni obali Turčije in delež pri morebitni razdelitvi nemških kolonij v Afriki. Dodatne klavzule so zahtevale demilitarizacijo dela dalmatinske obale, kar bi še dodatno povečalo varnost novih pridobitev Italije. Zadnji, 16. člen sporazuma je podpisnice obvezoval, da sporazum ostane tajni. Dokumente je kasneje objavila sovjetska oblast, ki se po revoluciji ni čutila dolžne spoštovati sporazumov, ki so jih pred tem podpisali ruski diplomati. Kljub domnevni tajnosti pa naj bi bile obljube teritorija pri prebivalcih na Krasu "javna tajna" že v začetku leta 1915 (Agreement 1920; Zlobec 1981; Simić 1996; Burgwyn 2009).

Nemudoma po podpisu avstro-ogrske kapitulacije, 3. novembra 1918, je italijanska vojska skladno s tajnim delom Londonskega sporazuma pričela zasedati obljubljeni ozemlja. 10. novembra je prekoračila razmejitveno črto in že zasedla Logatec, ki ji po določenih sporazuma ni pripadal. Po krajšem postanku so italijanske enote napredovale proti vzhodu in 14. novembra vkorakale na Vrhniko. Tu jih je v imenu Srbije, po navodilu Narodnega sveta v Ljubljani, zaustavila enota nekdanjih srbskih vojnih ujetnikov pod poveljstvom podpolkovnika Stevana Švabića. Švabić je italijanskemu poveljniku poslal protestno noto, v kateri je sporočil, da je vojska Kraljevine Srbije že zasedla Ljubljano in da ima nalogo

preprečiti nadaljevanje italijanskega prodora. V primeru, da italijanski poveljnik ne bi spoštoval obvestila, je podpolkovnik Švabić zagrozil z oboroženim odporom, čeprav se v tistem obdobju slovenske in srbske enote ne bi mogle resnično zoperstaviti italijanskim silam ob meji (Habrnal in drugi 2005; Pivk 2008).

Italijani, sklicujoč se na "zavajajoče zemljevide", so svoj prodor ustavili na zaplaninskih hribih in zasedli Spodnjo Zaplano (Komar 2011; Lampe 2015; Novak 2015). Meja, ki naj bi bila utrjena z ovirami iz bodeče žice, je prebivalce Spodnje Zaplane ločila od njihove cerkve na Gornji Zaplani, ki je ostala v Kraljevini SHS. Ker so se domačini vsiljene meje težko navadili, so jo nekateri prečkali ilegalno, pri čemer so tvegali prestopanje zaporne kazni. Ob novi meji se je razširil kontrabant. Na Zaplani so v spominih domačinov primeri tihotapstva konj, na Verdu pa so januarja 1920 srbski vojaki nekega tihotapca celo ustrelili (Kos 2004; Novak 2015; Lampe 2015).

Meja med državama je bila uradno določena novembra 1920, s podpisom Rapalske pogodbe. Kljub temu Italijani Logatca in z njim Zaplane niso zapustili vse do 27. februarja 1921 (Habrnal in drugi 2005; Komar 2011).

DESETLETJE NAČRTOVANJA

Francija, takrat svetovna velesila in velika zmagovalka prve svetovne vojne, je z namenom blokiranja italijanskih osvajalskih ambicij na vzhodni obali Jadranskega morja, Jugoslaviji že leta 1926 predlagala zaščito jugoslovansko-italijanske (rapalske) meje, in sicer s sistemom stalne fortifikacije, tj. z železobetonskimi bunkerji in utrdбами.

Že istega leta sta bili v Jugoslaviji ustanovljeni *komisija za oceno operativnega in*

taktičnega pomena zahodne fronte in komisija za tehnično-fortifikacijsko načrtovanje utrjevanja zahodne fronte. V bližini Vrhnike so bila leta 1927 izvedena manjša pripravljalna dela (Habrnal in drugi 2005). Za kakšna dela je šlo, ni podatkov. Domačka iz Zaplane, Marija Urh (rojena leta 1917) je omenila, da so zemljišča za utrdbe označevali že v njenih otroških letih, torej pred splošnim začetkom del leta 1936 (Urh 2012). V istem obdobju je Mussolini dejal, da mora biti napad na Jugoslavijo "nepričakovan in agresiven" (Burgwyn 2009), kar priča o slabih odnosih med državama in pravilnosti odločitve za utrjevanje meje.

Kljub začetnemu zagonu se je v letih, ko je bila Jugoslavija res ogrožena, na področju utrjevanja zgodilo bolj malo. Šele po atentatu na jugoslovanskega kralja Aleksandra med obiskom v Franciji leta 1934 je francosko vodstvo Jugoslavijo ponovno opomnilo na predlog za utrjevanje. Prvi pravi načrt za utrjevanje t. i. zahodne fronte je bil podan v naslednjem letu. Takrat je Francija že nekaj let gradila svojo "Maginotovo linijo", Italija je gradila "Vallo Alpino", na Češkoslovaškem pa so ravno pričeli z gradnjo "Beneševе linije". Meje je na podoben način utrjevala večina evropskih držav, na primer: Nemčija, Belgija, Nizozemska, Poljska, Grčija, Rusija in kasneje celo Velika Britanija (Habrnal in drugi 2005).

Zaradi pomanjkanja znanja, izkušenj, industrijskih in finančnih zmožnosti je projekt napredoval zelo počasi. Jugoslovanski inženirji so se povezali s strokovnjaki v Franciji in na Češkoslovaškem, kamor so tudi pošiljali svoje komisije. Zelo tesno je bilo predvsem sodelovanje Jugoslavije s Češkoslovaško, saj sta državi že leta 1920 podpisali zavezniško pogodbo o medsebojni pomoči. Državam se je leta 1921 pridružila Romunija, s čimer je nastala "Mala

antanta", politična skupina, ki se je zavežala k medsebojnemu sodelovanju v primeru vojaškega napada na katerokoli od članic (Markovič 2008). Malo antanto je podpirala Francija, s čimer je zavirala morebitne revanšistične težnje Avstrije in Madžarske ter omejevala osvajalsko politiko Italije. Češkoslovaška je z Jugoslavijo delila bogate izkušnje s področja stalnega utrjevanja in ji dobavljala moderno orožje. Sodelovanje je leta 1938, po nemški okupaciji Češkoslovaške, počasi zamrlo (Habrnal in drugi 2005).

Zahodna fronta, ki je tekla od Karavank na severu do Reke na Hrvaškem na jugu, je bila leta 1937 razdeljena na štiri gradbene (pozneje "utrdbene") odseke, s poveljstvom v Ljubljani. Odseki so si od severa proti jugu sledili:

Odsek številka 4 s sedežem v Železnikih.

Odsek številka 3 s sedežem v Škofji Loki.

Odsek številka 1 s sedežem na Vrhniki.

Odsek številka 2 s sedežem v Sušaku na Hrvaškem.

Območje med odsekoma 1 in 2 je bilo sprva ocenjeno kot neprimerno za napad večjih vojaških formacij in ga niso nameravali utrditi. Ker pa bi prodor po tem prostoru italijanski vojski omogočil obhod utrjene črte, je bil koridor že leta 1938 zaprt z odsekom št. 5, s sedežem v Cerknici.

Do nemške priključitve Avstrije marca 1938 je bilo utrjevanje italijanske meje skladno z jugoslovanskim vojnim načrtom in z vojaškega vidika zelo smotno. Relativno kratka, približno 250 kilometrov dolga meja je bila na bokih zaščiten z neprehodnimi Alpami na severu in Jadranskim morjem na jugu. Hriboviti in ponekod zakraseli svet je ugoden za obrambo, redke dostopne smeri pa so še dodatno omejevale možnosti uporabe italijanske premoči v mehanizaciji in številu moštva. V italijanski vojski so še do leta 1938 (še pred pričetkom večjih utrjevalnih del v Jugoslaviji) ocenjevali, da bi se

124. Načrt utrjene linije ob meji z Italijo iz leta 1941 je samo približen. Polne črte prikazujejo zgrajene položaje, prazne pa načrtovane. Avstrijo je na zemljevidu že zamenjala Nemčija. Pristaniško mesto Reka je pripadalo Italiji (Denkschrift 1942).

lahko Jugoslavija, po vzoru Avstro-Ogrske obrambe na soški fronti, sama branila pred italijanskim frontalnim napadom in da bi za uspešen napad morali napasti še iz Albanije in celo preko avstrijskega ozemlja. Jugoslavija je v primeru vojne načrtovala defenzivno držo na italijanski meji, hkrati pa bi ofenzivno delovala na vseh drugih frontah, predvsem proti Madžarski in Albaniji (Markovič 2008; Žabkar 2010).

Marca 1938 je Nemčija priključila avstrijsko ozemlje. S tem je namesto šibke avstrijske armade na jugoslovanski severni meji stala sodobna nemška vojska. Za jugoslovansko vojaško vodstvo pa se je začelo obdobje, ko se ni bilo več sposobno realistično odzvati na varnostne grožnje ob mejah. Pozornost je bila z zahodne meje preusmerjena na severno, kjer je bil ustanovljen utrdbeni odsek št. 6. Ko so se silam osi – Nemčiji, Italiji in Japonski – pričele približevati še druge sosednje države, je Jugoslavija pričela z utrjevanjem madžarske, bolgarske, albanske in romunske meje, dokler ni bilo ustanovljenih 12 gradbenih odsekov. Nezavarovan je bil le manjši del meje z Grčijo, ki je bila edina prepoznana kot naravna zaveznica. Ob analizi invazije na Poljsko in Francijo, kjer so do izraza prišli globoki prodori oklepnih enot (t. i. bliskovita vojna), je Jugoslavija pričela graditi še dodatne utrjene črte v notranjosti države (Habrnal in drugi 2005; Žabkar 2010).

UTRDBENI SEKTOR 1

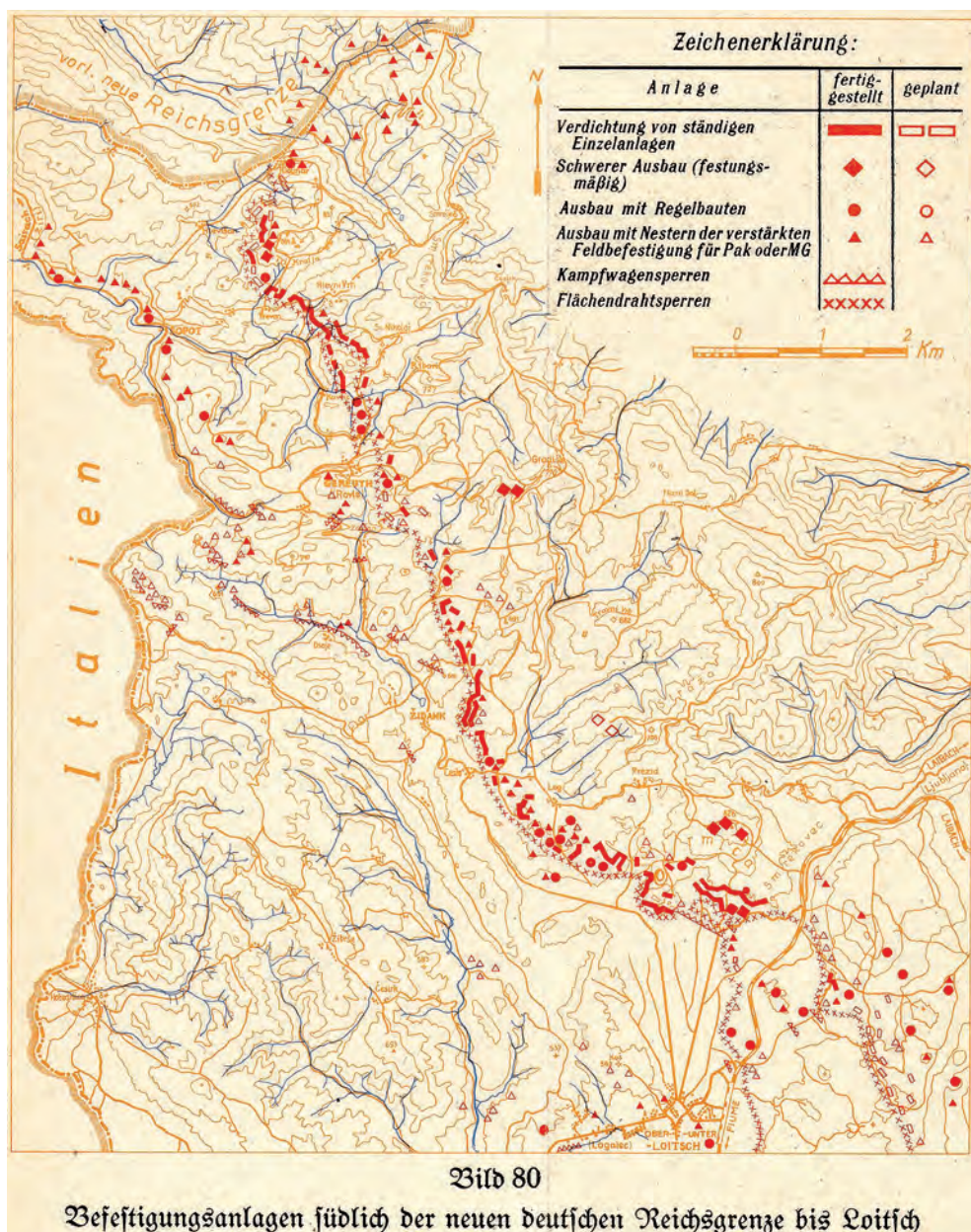
Na Vrhniki je bilo nastanjeno poveljstvo gradbenega sektorja 1, ki je pokrival območje približno od Lavrovca na severu do Rakeka na jugu, z nalogo blokirati in braniti širše območje vrhniških vrat, ceste in železnice Ljubljana–Trst (Habrnal in drugi 2005).

Po spominih domačinov je bilo poveljstvo utrdbenega sektorja v Jelovškovi hiši, nasproti Idrijskega skladišča. Tam je general Rupnik nekaj časa tudi stanoval (Petrič 2009; Lampe 2015). V vojaške namene so bile uporabljene tudi druge večje zgradbe na Vrhniki. Skladišča so bila v že omenjenem idrijskem skladišču, v nekdanji Polakovi tovarni usnja (bivši IUUV, današnji Siliko) in v podolgovati zgradbi Mavrice ob nekdanji tovarni postaji železnice Vrhnika–Ljubljana, kjer naj bi bilo tudi poveljstvo lo-

gistične enote z raznovrstnimi delavnicami (Lampe 2015; Suhadolnik 2015). Za potrebe Štaba za utrjevanje iz Ljubljane so leta 1939 zgradili ločeni industrijski tir, dolg 124 metrov. Tir je bil odprt šele 15. januarja 1940, zato je h gradnji prispeval le dobro leto (Ruštja 2003).

Vojašnico na Stari Vrhniki (nekdanje domovanje oklepne brigade JLA) je vojska Kraljevine Jugoslavije pričela graditi po odkupu zemljišč leta 1939 (Suhadolnik 2015). Vojašnica ob začetku vojne še ni bila dokončana, v njej pa naj bi bila – po nemških virih – v miru nastanjena jurišna (četniška¹) četa, ki bi v vojnem stanju narasla na velikost bataljona (Denkschrift 1942). Nam najbližja jurišna bataljona sta bila sicer nastanjena v Zagrebu in Karlovcu (Habrnal in drugi 2005; Babac 2006). Četniški bataljoni redne vojske so bili "specialci", ki bi z drznimi akcijami vpadali na nasprotnikovo ozemlje in za bojno črto izvajali sabotaže in zasede. S četniškim gibanjem, ki se je razvilo po okupaciji Jugoslavije, razen imena, nimajo nič skupnega.

Kako zelo obsežna gradnja je bila načrtovana, nazorno prikaže terminski načrt iz leta 1938. Načrt je predvideval utrjevanje italijanske meje v treh fazah: 1938–1941; 1942–1944; 1945–1947. Za prvo fazo bi potrebovali 800 milijonov dinarjev, kjer bi kar 270 milijonov porabili za odsek Sveti Trije Kralji–Strmica (Sektor 1, severno od ceste Trst–Ljubljana), medtem ko bi v istem obdobju za odsek Raskovec–Vinji Vrh (Sektor 1, južno od glavne ceste) skupno porabili le 50 milijonov dinarjev. Po tem načrtu bi se utrjevanje odseka Sveti Trije Kralji–Strmica, ki je bil finančno tudi najdražji, zaključila že leta 1940, medtem ko bi se južna polovica 1. sektorja utrjevala še v obdobju 1942–1944. Za utrjevanje prostorov med Raskovcem in Vinjim Vrhom bi porabili dodatnih 25 mili-

125. Načrt prikazuje le del utrjene linije na odseku Sveti Trije Kralji-Strmica. Na zemljevidu je že označena "nova meja", ki je bila določena ob napadu na Jugoslavijo aprila 1941. Liki prikazujejo različne bunkerje; križci oviro iz bodeče žice, ki je bila napeljana po celotni dolžini meje; manjši trikotniki pa protitankovske ovire (Denkschrift 1942)."

jonov od skupno 140 milijonov dinarjev, ki bi jih potrebovali za dokončanje druge faze gradnje. Finančna sredstva za tretjo fazo

niso znana, na širšem področju Vrhniko pa bi se gradilo zaledne položaje na črti Pasja ravan-Ljublanica (Habrual in drugi 2005).

Poudariti velja, da gre le za finančni *načrt*, ki pa se je porušil takoj, ko je marca 1938 Nemčija zasedla Avstrijo in se je Madžarska pričela ponovno oboroževati. Od tega trenutka dalje se je težišče utrjevanja predstavilo na severne in vzhodne meje, delo na italijanski meji pa se je postopoma zmanjševalo in preoblikovalo. Oktobra leta 1938 je novi finančni načrt predvideval 4 milijarde dinarjev za utrjevanje severne fronte in "le" milijardo dinarjev za utrjevanje zahodne meje.

Za kako zelo drag projekt je šlo, najbolje prikaže podatek, da je bilo v utrjevanje meja v obdobju med 1918-1936 investiranih samo 100 milijonov dinarjev. (Habrnal in drugi 2005).

PRIPRAVE NA GRADNJO STEČEJO

Na Zaplani so, po spominu Francija Lampe, domačina iz Strmice, že leta 1934 patrolirali žandarji in oficirji na konjih. Žandarji so se namestili v cestarjevi hiši na Cesarskem vrhu in od tam hodili na patrolje okoli vasi. Leta 1935 so pričeli z merjenjem in kartiranjem zemljišč, jeseni tudi za načrtovano barakarsko naselje v Zakovškovem gozdu na vzhodnem pobočju Strmice (Lampe 2015).

S postavljanjem barak so pričeli v naslednjem letu. V Zakovškovem gozdu je bilo največje taborišče te vrste na Zaplani, sestavljalo naj bi ga 26 barak. Barake so zagotavljale bivalne pogoje kar 1.100 vojakom, ki so bunkerje kasneje tudi gradili. Naselju, imenovanem "Logor 507. grupe", je poveljeval kapetan (stotnik) Todorović. V lesenih barakah, dolgih do 25 metrov, so bila skladišča živeža in gradbenega materiala, konjušnica, bivalni prostori, kuhinja in stranišče. Poleg lesenih barak so postavili še manjšo betonsko hladilnico in vodnjak. Barake je jugoslovanska vojska ob umiku požgala, betonski zgradbi pa sta se ohranili do danes (Lampe 2015).

126. Betoniran zbiralnik za vodo pod Strmico (Matevž Grošelj 2014).

Na Zaplani sta bili še dve barakarski naselji, in sicer na Marinčevem Griču in na Jamniku. O njiju vemo le, da sta bili manjši, barake pa ob umiku prav tako požgane. Bližje samih gradbišč so bila postavljena še manjša skladišča. Ponekod se še danes vidijo poti, ki se na videz slepo končajo na dnu vrtač (Lampe 2015).

Pesek za beton so pridobivali iz številnih lokalnih peskokopov. Da so zagotovili kakovosten beton, so vzorce kamnine pred uporabo skrbno analizirani. Večji peskokop je bil odprt na Ograjah, kjer je obseg kopa viden še danes. Kamnina na Marinčevem Griču naj ne bi ustrezala minimalnim standardom, zato peska tam niso kopali (Lampe 2015).

Leta 1936 so pričeli tudi z izgradnjo cestne infrastrukture. Med drugim so zgradili cesto od Cesarskega vrha do vrha Strmice, ki so jo v letu 1939 potegnili vse do priključka na cesto čez Strmico. Zgradili so še cesto z Jerinovega Griča do današnjega Zbirnega centra Ostri vrh, cesto na Marinčev Grič in neštete manjše poti in steze v gozdu. Obstoječe ceste so razširili, da so po njih lahko vozili vojaški kamioni (Urh 2012; Lampe 2015).

Poleg cest so gradili tudi zbiralnike za vodo. Na Zaplani so ga za potrebe gradnje obsežnega podzemnega kompleksa zgradili na samem vrhu Strmice. Več zbiralnikov je še v okolici Pokojišča na južni strani ceste in železnice. Ker je bilo zajemanje vode v lokalnih grapah zamudno, so že leta 1937 potegnili daljinski vodovod iz kopališča pri Starem malnu. Vodo sta po ceveh, ki niso bile vkopane, poganjali dve črpali – na Strmici in v Starem malnu. Napeljavo vodovoda so ponudili celo zakoncema Urh iz Jezerca, ki pa sta uslugo zavrnila (Urh 2012; Lampe 2015).

V arhivu Turističnega društva Blagajana Vrhnika (nekoč Olepševalno društvo Vrhnika) smo našli tajniško poročilo za leto 1939–1940, kjer piše, da je društvu vojaška oblast zagrozila, da bo prepovedala uporabo kopališča, ker da onesnažuje vodo, ki jo vojaki pijejo. Društvo se je grožnjam uprlo. Na ogled je prišla posebna komisija iz Ljubljane, ki je ugotovila, da leži krivda za oporečnost vode pri graditeljih vodovoda in da se lahko napake z nizkimi stroški odpravijo (Olepševalno društvo Vrhnika 1940).

Na prostoru Olep.društ.na Planini nad Vrhniko se je izgradila nova koča v velikosti 4 x 3 metre in pokrila s pločevino, delo je stalo sirka 1500 dinarjev, koča je solidno izgrajena in popolnoma odgovarja namenu.

V mesecu juniju je društvo priredilo pri kopališču malo veselico (pikning) katera je prav dobro izpadla tako v moralnem kakor v gmotnem oziru.

Ob koncu leta smo dobili obvestilo od vojaške oblasti glede kopališča pri Staremu mlinu da ga bodo zabranili vporablati z vzrokom ker odtekajoča voda vojaki rabijo za pitje, v to svrho je prišla komisija iz Ljubljane in se je na licu mesta ugotovilo da kopališče nič nekvari vojaškega vodovoda in da se tozaševna hiba lahko z malimi stroški popravi ker krivda je pri izgraditelnih vodovoda.

Poslale so se tudi prošnje na bansko upravo in občino Vrhnika glede podpore za povečanje kopališča in drugih tozaševnih naprav za povzdigo tujskega prometa.

Društvo poseduje sledeče premoženje v nepremičninah:

- 1) Zemljišče pri Sv. Trojici v izmeri 15.000 v vrednosti Din. 60.000
- 2) Lastno kopališče pri Staremu mlinu, zemljišče v izmeri 300 metrov in kočo..... " 10.000
- 3) Zemljišče na Planini nad Vrhniko v izmeri 2500 metrov razgledni stolp in kočo v vrednosti..... " 14.000
- 4) Gozdna parcela na "Špici" v izmeri 9.000 .etrov v vrednosti..... " 2.500

86.500

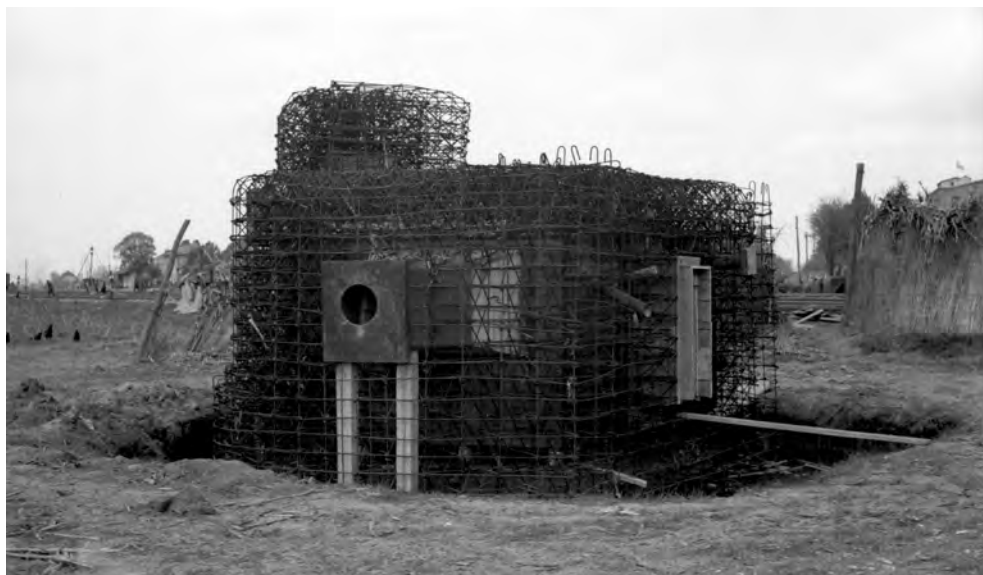
127. Zadnja stran tajniškega poročila Olepševalnega društva Vrhnika za leto 1939/40 (arhiv TD Blagajana Vrhnika).

GRADNJA "OBJEKTOV"

Gradnja betonskih *objektov* in *gnezd*, kot so imenovali večje in manjše bunkerje, se je v manjšem obsegu pričela leta 1937, v letu 1938 pa je bila že dobro utečena. Sprva jih je gradila izključno vojska, ki je za potrebe gradnje na "vojaške vaje" vpoklicala rezerviste, dodeljene novoustanovljenim delavskim bataljonom (Aprilski rat 1987). Od leta 1940 so v pričakovanju spopada pri gradnji sodelovala tudi civilna podjetja, njihove naloge pa so bile omejene predvsem na gradnjo velikih podzemnih utrd in postavljanje žičnih ovir. Na Zaplani je gradilo podjetje Dukič. Na višku gradnje, leta 1940, jo je gradilo 60.000 vojakov in civilistov, na Zaplani noč in dan v treh izmenah (Urh 2012; Habrnal in drugi 2005; Lampe 2015). Civilni delavci, pri nas predvsem Slovenci, so na delo hodili od doma ali pa so bili nastanjeni po okoliških domačijah. Nekaj jih je stanovalo pri Mariji Urh iz Jezerca, ni pa vedela povedati, kdo jih je hranil. Kot se spominja Franci Lampe, je bilo delo zelo

dobro plačano. Urna postavka nekaterih delavcev je bila tri dinarje in trideset par, seveda pa je bila plača odvisna tudi od vrste dela. Služili pa niso le zaposleni, prihod množice delavcev iz vse Jugoslavije (utrdbo na Svetih Treh Kraljih so gradili delavci iz Like (Suhadolnik 2015)) je krajem ob meji omogočil pravi razcvet. Marija Urh je dodatni denar služila s prodajo vina, Franci Lampe pa je še kot otrok delavcem prodajal jabolka (Urh 2012; Lampe 2015). Zaslugek so si ljudje, ki so živeli ob gradbiščih, dobro zapomnili, zato preseneča, da so Nemci ob pregledu zasežene dokumentacije prišli do zaključka, da so se dela opravljala za nizka plačila, ob prisilni pomoči civilnih oblasti in ob prostovoljni pomoči ljudstva (Denkschrift 1942).

Pri gradnji je bil potreben raznovrstni material. Jeklene dele sta dobavljali predvsem železarni z Jesenic in iz Zenice (Habrnal 2005). Za dobavo gradbenega materiala in druga dela so poveljstva objavljala javne licitacije v Trgovskem listu, na katere

128. Armatura malega tipskega objekta nekje na Hrvaškem.
V ospredju strelna lina P1 za mitraljez (FORTEPAN / Lissák Tivadar).

me je opozoril Aleš Žlebnik. Za Vrhniko so zanimive predvsem ponudbe Štaba za utrjevanje iz Ljubljane, ki je avgusta 1939 sprejemal ponudbe za izdelavo voda visoke napetosti na Vrhniki in za dobavo pripadajočega električnega materiala (Trgovski list 1939, 18. avgust), septembra so iskali izvajalca za popravilo in razširitev centralne delavnice na Vrhniki (Trgovski list 1939, 20. september); Dravska divizijska oblast je oktobra in novembra istega leta sprejemala ponudbe za postavitev vojnih objektov na Vrhniki (Trgovski list 1939, 11. oktober; Trgovski list 1939, 8. november). Licitacije je objavljalo tudi poveljstvo 1. utrjenega odseka neposredno. Tako so aprila in maja 1939 sprejemali ponudbe za dobavo smrekovega, borovega in jelovega gradbenega lesa (Trgovski list 1939, 21. april; Trgovski list 1939, 15. maj; Trgovski list 1939, 26. maj) in betonskih cevi (Trgovski list 1939, 26. april). Najzanimivejša je morda licitacija iz aprila 1940 – za dobavo in instalacijo elektrike v tem odseku (Trgovski list 1940, 26. april).

Ponekod so za potrebe gradnje napeljali elektriko. Na Zaplani jo je zagotavljal vojaški transformator. Poleg osnovnega namena je bila napeljana še do domačij, kjer so bili nastanjeni častniki, in do cerkve sv. Urha (Lampe 2015).

Življenje na utrjenem območju pa je imelo tudi negativne posledice. Gibanje v bližini gradbišč je bilo zelo omejeno. Bila so zastražena, poleg tega pa so veljale še posebne omejitve glede bivanja, gradnje, sečnje in pogozdovanja in drugih dejavnosti (Uredba ... 1939, 6. december; Lampe 2015). Spodnja Zaplana je bila zaradi lege ob robu Logaškega polja in v križišču cest Ljubljana-Trst in Vrhnika-Poljanska dolina zelo dobro utrjena. Starejši domačini so se še dobro spominjali razdejanja ob soškem bojišču. Zavedali so se, kaj pomeni živeti na

129. Maskirano mitralješko gnezdo na Hrvaškem. Na tabli ob bunkerju piše "Prolaz strogo zabranjen" (FORTEPAN / Lissák Tivadar).

glavni obrambni črti kraljevine. Gospodar domačije Pri Cotku z Marinčevega Griča je ob priliki enega od častnikov vprašal, kam bodo šli pa oni, če bo vojna. Odgovor je bil, da v bunkerje, ker da bodo "itak" ostali prazni (Novak 2015). Če je bila za domačine na Zaplani predvidena evakuacija, ni znano.

Protipehotno oviro iz bodeče žice, ki se je neprekinjeno vlekla od Ratitovca vse do Kamenjaka, so ponekod varovale mine. Žrtve so terjale že med samo gradnjo, ko je na eno stopil podčastnik, ki je pri Urhovich hodil po mleko (Urh 2012). Mine so bile tudi na območju današnje Industrijske cone Zapolje pri Logatcu, kjer so nedvomno stali bunkerji, ki so zapirali južno stran ceste Ljubljana-Trst in železnico ob njej. Med gradnjo cone leta 2001 je na eno od min zapeljal delovni stroj (Grošelj 2012).

Prišleki so se z domačini srečevali tudi ob plesih pri cerkvi na Zaplani. Na enem od plesov je prišlo do tako hudega spora med domačimi fanti in častniki, da je eden od slednjih obležal mrtev, nekaj domačih fantov pa je noč prespalo v zaporu (Lampe 2015).

Komaj pa se je gradnja dobro začela, je bila leta 1938 že ustavljena. Za več mesecev so

na Zaplani delavci odložili orodje in čakali – linija je bila izdana, so bili prepričani domačini! Enako vedo povedati ljudje na drugih sektorjih utrjene črte. Da je italijanska obveščevalna služba v roke dobila načrte Rupnikove linije, ni presenečenje. Tako obsežen gradbeni projekt bi težko ostal prikrit v etnično tako raznoliki državi, kot je bila Kraljevina Jugoslavija – še Nemci so ob napadu na Francijo imeli načrte Maginotove linije. Položaje bunkerjev naj bi zaradi izdaje malo priredili. Zanimivo je, da je do izdaje inčasne zaustavitve gradnje prišlo v času, ko so del delavcev z zahodne fronte premestili na gradbišča na severni meji, a gre verjetno le za naključje (Petrič 2009; Lampe 2015).

Pomanjkanje finančnih sredstev, gradbenega materiala in tudi slaba razvitost domače jeklarske industrije, da zagotovi primerne jeklene elemente, je graditelje postopoma prisilila v iskanje zasilnih rešitev. Veliko število različnih tipov in različic bunkerjev (samo na Zaplani jih je čez ducat, nekateri so unikatni v slovenskem in jugoslovanskem prostoru!) in predvsem železobetonske kupole so jugoslovanska posebnost, ki je v drugih državah ne bomo našli.

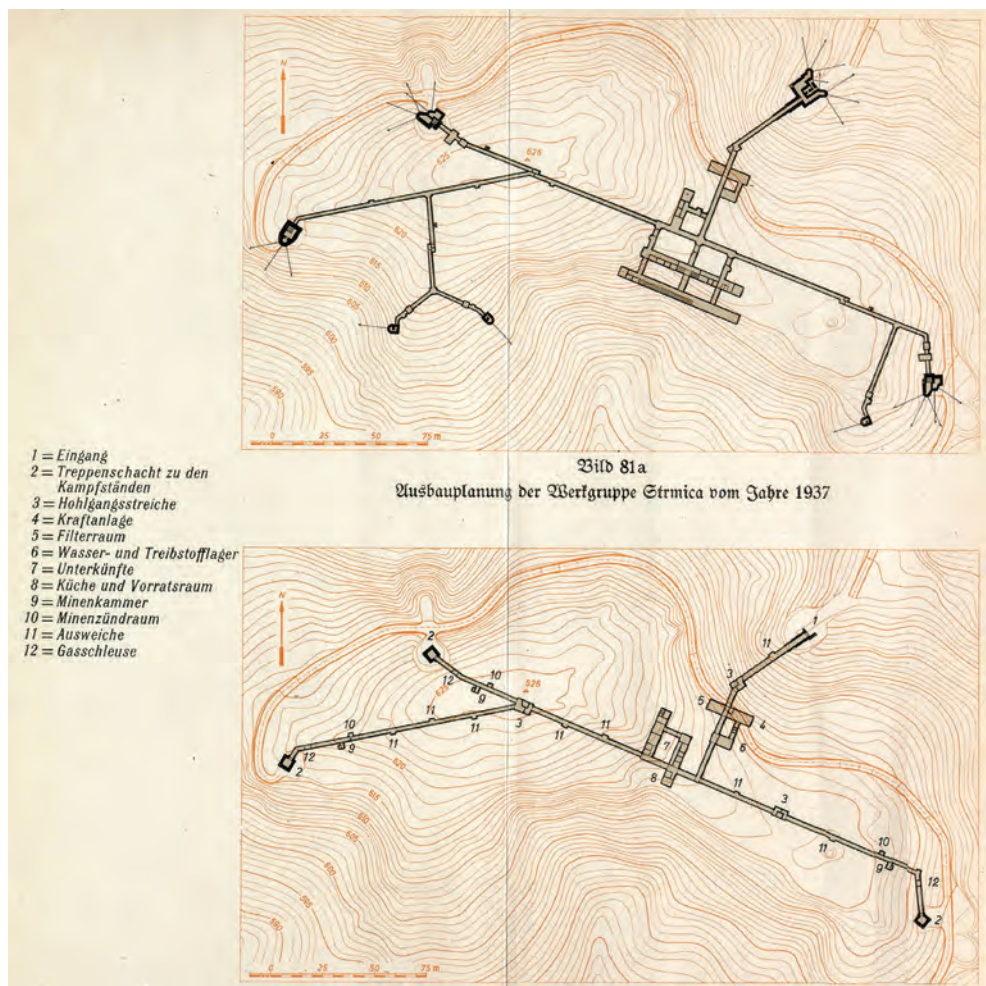
OBJEKTI RUPNIKOVE LINIJE

Objekte Rupnikove linije se po Habrnalu, na podlagi arhivskih dokumentov, deli v tri širše kategorije (Habrnal in drugi 2005):

- 1 **Težki objekti in bojni bloki podzemnih utrdb**² so velike večnadstropne zgradbe. Obramba italijanske meje naj bi slonela na velikih podzemnih utrdbah po češkem in francoskem vzoru, med katerimi bi stali težki objekti in tako tvorili črto (od tod Rupnikova *linija*). V Jugoslaviji so pričeli z gradnjo šestih podzemnih utrdb. Utrdbe Hlavče njive, Hrastov grič in Goli vrh³ so gradili v tretjem sektor-

ju; utrdb Sveti Trije Kralji, Gradišče in Strmica pa v prvem (Denkschrift 1942; Habrnal in drugi 2005).

- **Podzemne utrdb** naj bi imele oboroženi vhodni objekt in več bojnih blokov – oboroženih bunkerjev, povezanih s podzemnimi hodniki. Močno utrjeni vrhovi naj bi nasprotniku onemogočili osvojitve teh strateških položajev, s katerih so branilci imeli izvrsten pregled nad bojiščem. Po načrtu utrjevalnih del iz leta 1940 naj bi bilo v prvem sektorju zgrajenih 10, v tretjem sektorju pa 18 bojnih blokov (Habrnal in drugi 2005). Uspelo jim je zgraditi tri (vse v sektorju 3), noben pa ni povsem dokončan. Na Strmici podzemni rovi niso bili niti betonirani, v danes nedostopnem podzemlju pa naj bi še vedno bilo raznovrstno orodje, ki so ga delavci uporabljali pri vrtanju rogov (Lampe 2015).
- **Težki objekti** so bili grajeni v dveh etažah (bojna in podzemna za nastanitev posadke). Glede na oborožitev se delijo na pehotne (oborožene z mitraljezi) in artilerijske (oborožene s topovi). Teh naj bi po načrtih iz leta 1940, ko so bila dela že okrnjena, zgradili 10 v prvem in 11 v tretjem sektorju. Danes vemo za dva pehotna in en artilerijski objekt v Poljanski dolini (sektor 3) in za kar šest pehotnih objektov na in v bližini Zaplane⁴. S pomočjo pripovedi starejših domačinov in z raziskovanjem na terenu smo odkrili še tri jaške, nad katerimi so verjetno nameravali postaviti težke objekte.
- **Opazovalnice** za vodenje artilerijskega ognja po odpornosti spadajo med težke objekte. Gradnja je bila načrtovana v sektorjih 1, 2 in 3 (Habrnal 2015). Na terenu smo jih našli le v prvem sektorju:
 - Na grebenu nad cesto proti Gornji Zaplani, kjer je bila neprekinjena opazo-

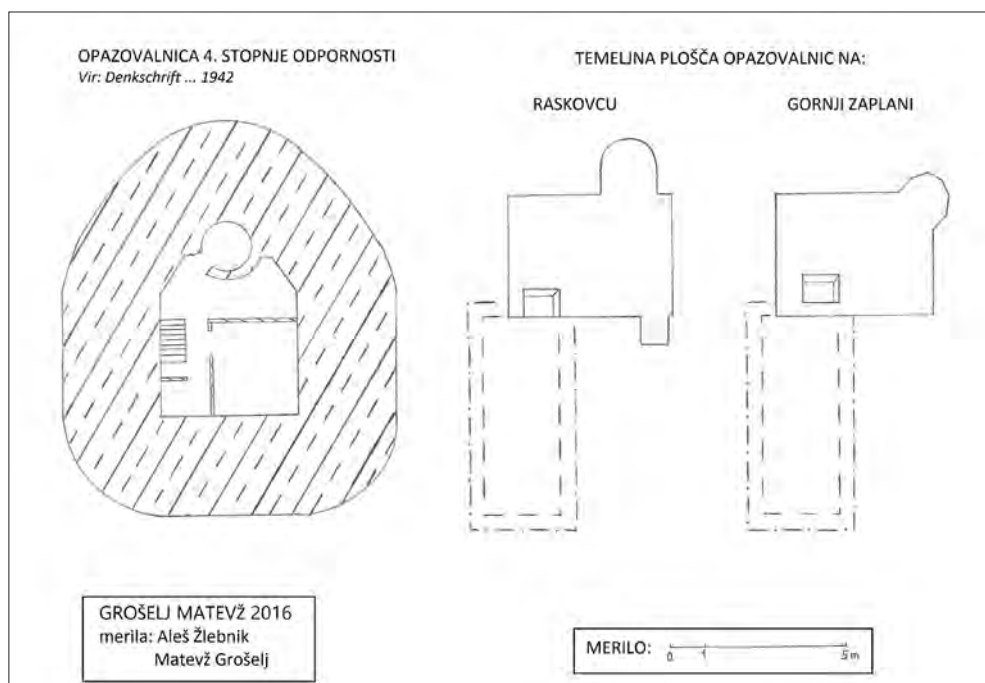

130. Podzemna utrdba Strmica. Zgoraj prvotni načrt iz leta 1937, spodaj močno okrnjena različica iz leta 1940 (Denkschrift 1942).

valna služba vzpostavljena že leta 1936. Po telefonskem kablu so bili povezani z delavskim naseljem in s štabom gradbenega odseka na Vrhniki. Opazovalcem je zavetje sprva nudilo preprosto šotorsko krilo. Leta 1937 so na grebenu zgradili puškomitralješko gnezdo, ki bi ob dokončanju namenske opazovalnice prevzelo vlogo varovanja. Opazovalnico so pričeli graditi leta 1940, do konca gradnje pa jim je uspelo zgraditi temeljno

ploščo in podzemno sobo, ki je dostopna po 6 metrov globokem jašku (Lampe 2015).

- Na Raskovcu je opazovalnica v podobnem stanju. Podzemlje je enako kot na Zaplani, temeljna plošča pa ima rahlo drugačen tloris.
- Tretja opazovalnica je bila načrtovana kot del utrdbe na Strmici in bi imela kar 275 cm debele stene (Denkschrift 1942).

131. Primerjalni tloris opazovalnic na Strmici, Raskovcu in Gornji Zaplani (Matevž Grošelj 2016).

Da bi zmanjšali stroške in pospešili gradnjo, so Jugoslovani težke objekte postopoma prenehali graditi. Sprva so jih zamenjali z novo konstrukcijo, ki je obdržala ognjeno moč težkih objektov ob odpornosti lahkih objektov. Gre torej za **"vmesni" objekt**. Pri imenovanju tega bunkerja niti prvotni načrtovalci niso povsem dosledni. Pojavljata se izraza "mali težki objekt" in "velik vmesni objekt". Znanih je deset primerov: šest so jih zgradili na polju od Begunj na Gorenjskem proti Radovljici v odseku 4, dva v odseku 3 in dva na Zaplani v odseku 1. Strelne line so imeli vzdane le tisti na Gorenjskem (Juvanec in Žlebnik 2015).

2 Lahki objekti bi bili po češkoslovaškem vzoru grajeni na manj ogroženih mestih med težjimi objekti. V Jugoslaviji so težke objekte gradili le v prvem in tretjem sektorju, zato so drugod lahki objekti pravzaprav hrbtenica obrambe.

Jugoslavija je v tej kategoriji gradila t. i. *mali tipski objekt*. Razvit je bil na podlagi študije češkoslovaškega lahkega objekta model 37, ki so mu bili vneseni določeni popravki (Habrnal in drugi 2005). Po nemških virih obstaja 18 različic, žal pa o njih ni točnejših podatkov.

3 Okrepljena poljska fortifikacija, kamor spadajo manjša (armirano) betonska gnezda z zidovi, debelimi med 20 in 50 centimetrov, so kategorija manjših bunkerjev.

Najdemo jih predvsem na predstražnih in zalednih položajih, poleti 1940 pa so jih postavljali tudi namesto nedograjenih težjih utrd, da bi zagotovili vsaj najmanjšo bojno sposobnost. Tudi na Vrhniškem so to daleč najbolj zastopani bunkerji.

132. Vkopani mali tipski objekt na Golem vrhu
(Denkschrift 1942).

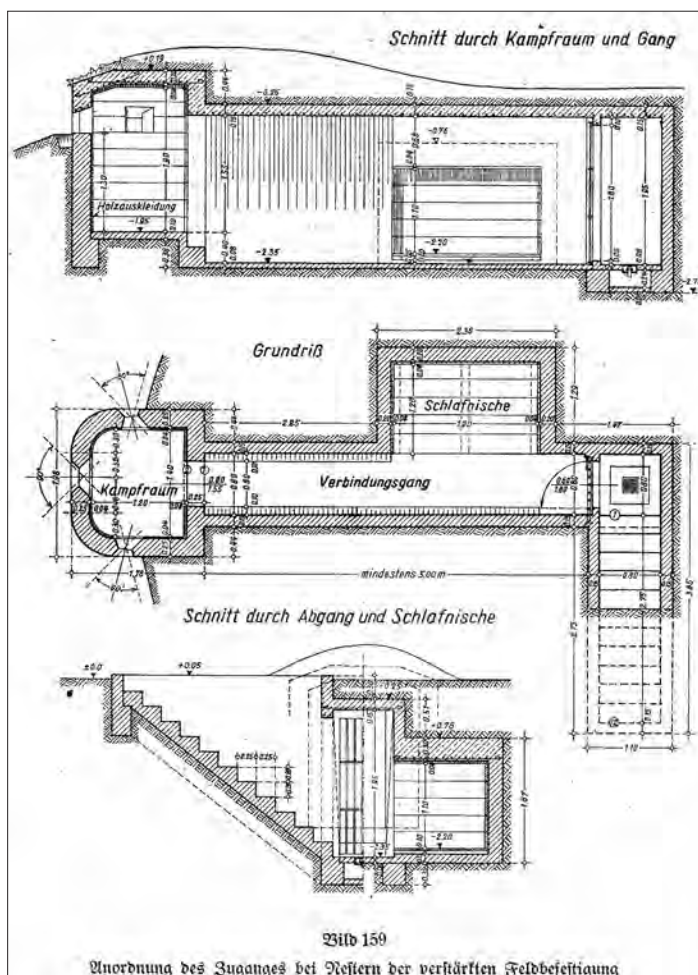
133. Primerno maskirani mali tipski objekt nekje ob italijanski meji
(Denkschrift 1942).

134. Mali tipski objekt na Zaplani. Nasut bi moral biti do višine
hidroizolacijskega premaza (Matevž Grošelj 2014).

135. Edino nepoškodovano puškomitralješko gnezdo pri Jezercu na Zaplani (Matevž Grošelj 2013).

136. Puškomitralješko gnezdo z dostopnim hodnikom in nišo za počitek posadke (Denkschrift 1942).

RUPNIKOVA LINIJA KOT SISTEM

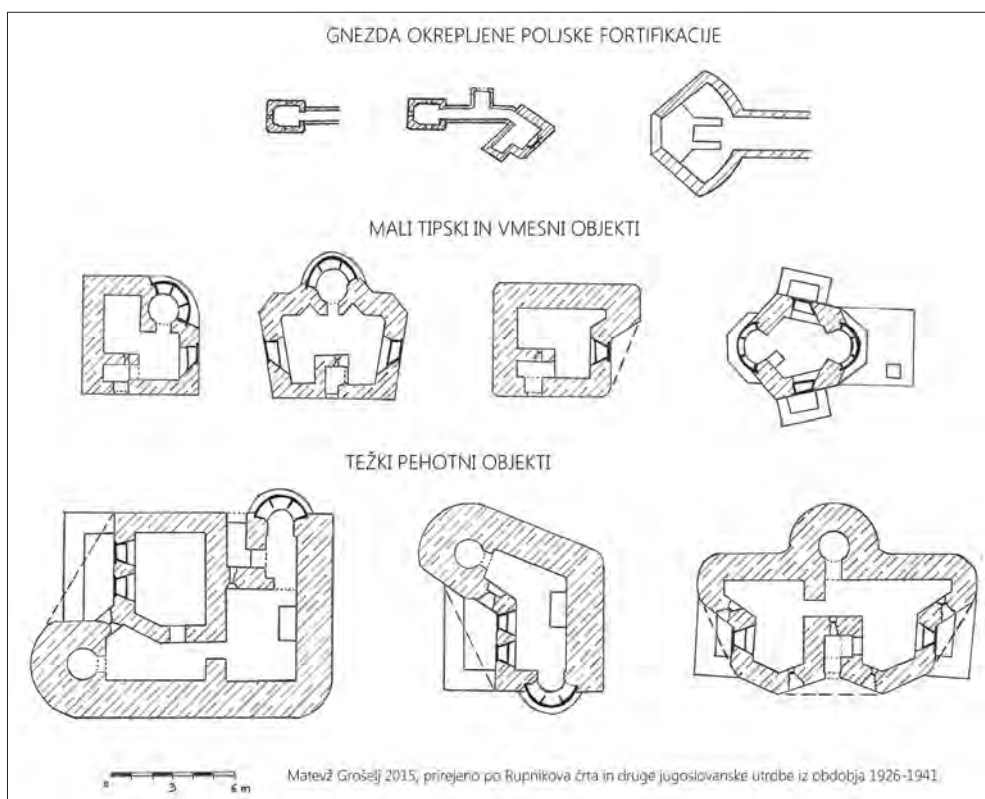
Vsak tip bunkerja ima svoje značilnosti in svoj namen. Grajeni v skupinah tvorijo **sistem**. Taktične rešitve Rupnikove linije izhajajo iz osnovnih taktičnih značilnosti vojske v obrambi. Obramba se vrši v globino in v več zaporednih pasovih. Nasprotnik se mora za naskok vsakega obrambnega pasu pripraviti posebej. To naj bi mu vzelo dovolj časa, da bi branilci na ogroženo mesto lahko pripeljali rezerve in z njimi izvedli protinapad na izgubljene položaje. Tako so bojevali tudi bitke v 1. svetovni vojni.

Po definiciji iz Uredbe z zakonsko močjo o utrdbah in utrjenih prostorih je *utrdba* vojaška nepremična naprava, namenjena za

delovanje z orožjem in za zaklon. Utrdba je lahko izdelana skupaj (zase) ali v skupinah po dva ali več ločenih delov. Večje število utrdb na širši fronti je *utrjeni pas*, več utrjenih pasov je *utrjeni prostor* (Uredba ... 1939, 6. december).

Po dolžini se torej (utrjena) fronta (Rupnikova linija) deli na odseke, pododseke in utrjene prostore. V idealnem primeru naj bi fortifikacija obsegala tri pasove: predstražni, glavni obrambni in zaledni pas. Vsak pas pa bi sestavljala ena ali več zaporednih linijskih položajev (črt).

Predstražni pas sestavlja en ali več črt manjših bunkerjev. Naloga posadk v tem delu obrambe je zaustavitev prvega sunka

137. Tlorisna primerjava velikosti različnih tipov bunkerjev na območju Vrhnik in Logatca (Matevž Grošelj 2015).

napada, s čimer bi omogočili mobilizacijo posadk težjih utrdb glavnega obrambnega prostora. Posadke bi te bunkerje postopoma zapustile, zato gradnja večjih utrdb ni bila smiselna.

Težje utrdbe *glavnega obrambnega pasu* so nosilci obrambe, zato naj bi jih posadke ne zapuščale. Če bi nasprotnik vztrajal v napadu, bi prišlo do pozicijske vojne, kjer pa bi branilci v še tako skromno opremljenih utrdbah živeli lažje od zasilno vkopanih napadalcev. Kjer bi se napadalcem med ofenzivo vseeno uspelo prebiti čez mrežo utrdb glavnega položaja, bi jih zaustavili v *zalednem pasu* in jih s protinapadi jurišnih enot prisilili k umiku (Habrnal in drugi 2005).

Če utrjevanje v Poljanski dolini velja za šolski primer, pa je bilo utrjevanje na Zaplani rešeno precej drugače. Meja je bila od Ljubljane oddaljena približno 40 kilometrov,

do nje pa sta tekli glavna cesta Ljubljana-Trst in železnica. Zaradi razvitosti komunikacij je prostor zelo primeren za motorizirane enote na tovornjakih in motorjih ter oklepne enote. Bunkerje so Jugoslovani gradili tik ob meji pri Kalcah. V več pasovih so jih nizali vse do Zaplane in Raskovca v globino približno osmih kilometrov (Habrnal in drugi 2005). Na Zaplani se prepletajo bunkerji iz vseh treh kategorij v približno ducat izvedenkah. Težje utrdbe v obliki polmeseca zapirajo dostop do Vrhlike iz smeri Logatca in Rovt. Raskovec je pravo nasprotje. Z izjemo nedokončane opazovalnice je na Raskovcu le pas puškomitraljeških gnezd – najmanjših bunkerjev Rupnikove linije iz kategorije okrepljene poljske fortifikacije.

Zaledni prostor bi na podlagi finančnega načrta iz 1938 (Habrnal in drugi 2005) stal na relaciji Pasja ravan-Ljubljana, kjer pa ni bilo dosti narejenega.

138. Primerjava dela t. i. lahke črte pri Jezercu in na Raskovcu (Matevž Grošelj 2016).

NAPAD NA JUGOSLAVIJO IN PADEC RUPNIKOVE LINIJE

Čeprav se je napad na Jugoslavijo pričel že 6. aprila 1941, se italijanska vojska ni vključila v večje boje do 11. aprila, ko se je jugoslovanska vojska na zahodni meji že umaknila. Bunkerji na tem območju niso bili neposredno udeleženi v spopadih, so pa na Zaplani bili tarča italijanskega obstreljevanja. Protibaterijski ogenj so izvajale jugoslovanske baterije, ki so bile razporejene za utrjeno črto na Strmici, Miznem dolu in Raskovcu. Italijanske granate bunkerjev niso zadele, nekaj pa jih je padlo med hiše, kjer so med domačini povzročile pravi preplah (Urh 2012; Lampe 2015).

Ob razpadu jugoslovanske četrte armade, ki je branila mejo z Madžarsko, s tem pa tudi hrbet sedmi armadi ob italijanski meji, je slednja požgala barake v taborih in pričela z umikom proti notranjosti države. Tudi ta armada je med umikom razpadla (Žabkar 2010; Lampe 2015; Suhadolnik 2015).

Italijanska vojska je po umiku branilcev neovirano prodirala preko Vrhnike do Ljubljane. Kljub temu da jugoslovanske vojske na mejah ni bilo več, naj bi italijanski vojaki ob prihodu na Zaplano brezglavo streljali na vse strani. Čeprav so ozemlje zasedli brez boja, saj jugoslovanske vojske že dolgo ni bilo več blizu, naj bi se hvalili z zasedbo "trdnjave Vrhnika", četudi je bilo "razdejanje" na Vrhniki omejeno na nekaj zažganih kop sena in odprto streho nedokončane vojašnice na Stari Vrhniki (Auersperger 2007; Urh 2012; Suhadolnik 2015).

Z italijansko zasedbo Vrhnike je padla tudi utrjena črta. Bunkerji, ki bi po navodilu Ministrstva za vojsko in mornarico morali biti (vsaj zasilno) pripravljeni za boj z nasprotnikom, so bili nedokončani. Razen intendantске opreme je v bunkerjih manjkala

zahtevnejša oprema, kot so periskopi, generatorji in lafete za mitraljeze s tesnilnimi krogami. Pravzaprav so bile le redke utrdbe dejansko oborožene in še tiste z zastarelo oborožitvijo iz vojaških skladišč. Kakor se spominjajo domačini, je imel puško le vsak deseti vojak, kar ni daleč od resnice. Vojska je imela namreč sodobnih pušk za 60 % vseh pripadnikov, kjer so prednost pri oborožitvi imele enote redne vojske. Posadkovne enote, ki naj bi bunkerje branile, so bile sestavljene iz rezervistov (Habrnal 2005; Žabkar 2010; Urh 2012; Lampe 2015).

Od poletja 1941 je italijanska vojska rušila jugoslovanske bunkerje na svojem okupacijskem območju. Sistem rušenja ni znan in poraja vprašanja. Nekateri deli utrjene črte, npr. Marinčev Grič in bunkerji ob Rovtarski cesti na Zaplani, so popolnoma opustošeni, drugod, npr. na Raskovcu, pa so betonska gnezda nedotaknjena. Italijane je volja po rušenju minevala z vsakim odhodom v gozd, po začetku oboroženega odpora na Slovenskem pa so z rušenjem bunkerjev povsem prenehali (Lampe 2015).

V kratkem obdobju po odhodu enot jugoslovanske vojske in pred prihodom italijanske so domačini iz bunkerjev in skladišč po Vrhniki pobirali, kar se je pobrati dalo – od živeža, odej in oblačil do gradbenega materiala in celo cevi vodovoda. Italijanska vojska je vojaško lastnino na zasedenem ozemlju smatrala za svojo. Italijanski vojaki so zato hodili po Vrhniki in okoliških vaseh ter zasegali pobrane dobrine (Auersperger 2007; Urh 2012; Lampe 2015; Suhadolnik 2015).

Obdobje po vojni

V bližini današnjega Zbirnega centra Ostri vrh sta stala dva težka pehotna objekta. Tam so v prvih letih po vojni vojaki jugoslovanske armade skladiščili in uničevali presežke streliva, granat in drugih eksplo-

139. Ruševine težkega objekta pri Jezercu. Desno ob steni se vidi polkrožni prostor, kjer bi bil oklepni zvon za opazovanje okolice (Matevž Grošelj, 2015).

140. Porušeni vhod v razstreljeno puškomitralješko gnezdo pri Jezercu (Matevž Grošelj 2013).

141. Razstreljeno mitralješko gnezdo pri Jezercu
(Matevž Grošelj 2013).

142. Ruševine malega tipskega objekta na Marinčevem Griču
(Matevž Grošelj 2014).

živnih sredstev, ki so ostali po koncu vojne. Pri pobiranju granat so morali sodelovati tudi domačini.

Marija Urh je povedala, da so bile eksplozije ob uničevanju granat tako silovite, da so jim na oknih popokala stekla. Vojaki, ki so uničevali granate, so zadnje kose pospravili v težki objekt. Le-ta jim je služil za namestitev. Eksplozija je bunker povsem uničila, kosi pa so leteli celo do Rovtarske ceste, kakšnih 400 metrov daleč (Urh 2012; Lampe 2015).

Bunkerje so po koncu vojne razkopavali tudi zbiralci odpadnega železa. Pri poškodovanih bunkerjih so rezali razgaljeno armaturo, pri tistih, ki se jih ta ali ona armada ni dotaknila, pa so pobirali dragocene jeklena strelne line, težke med tisoč in tisoč petsto kilogrami (Lampe 2015).

ZAKLJUČEK

Zaradi dolgih let načrtovanj in priprav so jugoslovanske meje začeli utrjevati prepozno. Ko se je gradnja t. i. Rupnikove linije na italijanski meji šele dobro začela, so spremenjena razmerja v mednarodnih odnosih Jugoslavijo že prisilila v spremembo načrtov. Aprila 1941 je bila zahodna fronta, v načrtih biser jugoslovanske obrambe, zasilno zakrpana in komajda sposobna za boj. Z izjemo manjših gnezd, povsem dokončanih utrdb še ni bilo. Manjkala je zahtevna oprema, ki je jugoslovanska industrija ni bila sposobna zagotoviti. Kljub temu je bila to daleč najbolje utrjena jugoslovanska meja. Ko so se silam osi pridružile Madžarska, Bolgarija in Romunija, je bilo utrjevanje slovenskega ozemlja brezpredmetno in v nasprotju z vojnim načrtom, ki je predvideval postopen umik jugoslovanskih sil do

143. Kos težkega objekta, ki ga je razstrelila Jugoslovanska armada. Ob njem za merilo stoji pollitrška plastenka (Matevž Grošelj 2013).

Soluna. Tam naj bi se, po vzoru 1. svetovne vojne, ob pomoči zaveznikov odprla nova solunska fronta in priložnost, da jugoslovanska vojska postopoma ponovno prodre v svojo deželo (Markovič 2008). To so pričakovali tudi Nemci, zato so z oklepniimi divizijami prodrli iz Romunije in Bolgarije proti Skopju in Nišu, zaobšli utrdbe, ki jih je Jugoslavija gradila s tako vnemo, in obkolili celotno jugoslovansko vojsko.

Jugoslavijo je pestil notranji razkroj, ki je močno omajal bojno vnemo nesrbskih pripadnikov v vojski. Četudi bi se jugoslovanskim enotam uspelo umakniti v Grčijo, jim tam leta 1941 ne bi mogli pomagati ne poražena Francija, niti Velika Britanija.

Kljub temu pa smo do vojske Kraljevine Jugoslavije pogosto preveč kritični. Jugoslovanski vojaški vrh je pred vojno spremljal oboroževanje potencialnih nasprotnic in skrbno preučeval nemške uspehe v Evropi. Kjer so lahko, so ustrezno ukrepali – poleg obmejnih utrdb so pričeli še z gradnjo utrjenih črt v notranjosti države, s čimer so nameravali zaustaviti globoke prodore oklepnih enot. Zelo aktualno je bilo tudi vprašanje, če so utrdbe sploh smiselne in če ne bi denarja raje investirali v modernizacijo vojske. Pomembno pa se je zavedati, da po začetku vojne v Evropi nakup moderne orožja in pridobivanje kreditov v tujini ni bilo več enostavno (Habrnal in drugi 2005; Žabkar 2010).

Če bi želeli biti pogumni, bi lahko trdili, da je Rupnikova črta italijansko vojsko odvrčala od napada, dokler so bile v utrdbah posadke. S tem je svoj namen pravzaprav izpolnila bolje, kot je to storila Maginotova linija v Franciji. Res pa je tudi, da od napada ni odvrnila nemške vojske. Kot je že bilo zapisano, je gradnja Rupnikove linije obmejnim krajem prinesla razcvet in razvoj. Vaške hiše so dobile elektriko, zgra-

jena je bila razvejana mreža novih cest. Zaposlitve pri gradbenih podjetjih in druge storitve pa so ljudem dale priložnost za izhod iz finančne krize. Tudi klavrní konec utrdb ima svojo prednost – kraji ob meji so se izognili dolgotrajni pozicijski vojni in opustošenju.

OPOMBE

1. *Četniška komanda* je bili ustanovljena aprila 1940. Zaradi nasprotovanja Vlatka Mačka in Nemcev so bile enote julija 1940 preimenovane v „jurišne“ in nato 1. aprila 1941, tik pred vojno, ponovno v „četniške“.
2. Srbski naziv za podzemne utrdbe je „oslonac“, ki v slovenščini nima neposrednega prevoda. Miloš Habrnal zanje uporablja izraz „odporna točka“, sam pa sem bolj naklonjen izrazu podzemna utrdba.
3. Utrdba Goli vrh je danes muzej in je dostopna za obiskovalce.
4. To je dober primer pomembnosti lokalnih raziskovalcev za raziskovanje Rupnikove linije. Ob pomanjkljivih dokumentih si lahko le s terenskimi raziskovanjem ustvarimo približno sliko utrjevanja pri nas.

VIRI IN LITERATURA

Objavljeni viri:

1. *Agreement between France, Russia, Great Britain and Italy. Signed at London, April 26, 1915.* 1920. London: His Majesty's stationery office. Dostopno prek: <https://ia700401.us.archive.org/9/items/agreementbetween00franrich/agreementbetween00franrich.pdf> (5. december 2015).
2. *Aprilski rat 1941, zbornik dokumenata.* Knjiga 2, 1987. Beograd: Vojnoistorijski institut.
3. Alenka Auersperger. 2007. Vojna leta in zavezniški padalci na vrhniškem območju. *Vrhniški razgledi* 8: 88–115. Vrhnika: Muzejsko društvo Vrhnika in Zavod Ivana Cankarja za kulturo, šport in turizem, Vrhnika.
4. Dušan Babac. 2006. *Specijalne jedinice Jugoslovanske vojske u Aprilskom ratu.* Beograd: Evoluta.
5. H. James Burgwyn. 2009. *Imperij na Jadranu.* Mengeš: Ciceron.
6. Bojan Grošelj. 2012. Rupnikova linija – Zaplana. *Revija Obramba* 5/2012: 28–33. Radomlje: Defensor.

7. Miloš Habrnal, Ladislav Čermak, Oldrich Gregar, Zvezdan Marković in Aleš Zelenko. 2005. *Rupnikova črta in druge jugoslovanske utrdbe iz obdobja 1926–1941*. Dvůr Králové nad Labem: FORTprint.
8. Gvido Komar. 2011. 90-letnica osvoboditve Logatca. *Logaške novice* 42 (3): 8–9. Logatec: Občina Logatec.
9. Janez Kos. 2004. Iz kronike ljudske šole na Vrhniki 1900–1920. *Vrhnški razgledi* 5. 45–61. Vrhnika: Muzejsko društvo Vrhnika in Zavod Ivana Cankarja za kulturo, šport in turizem, Vrhnika.
10. Zvezdan Marković. 2008. Vojni načrti vojske Kraljevine Jugoslavije v drugi polovici 30. let 20. stoletja. *Vojaška zgodovina* 9 (1): 6–23. Ljubljana: Vojaški muzej Slovenske vojske.
11. Oberkommando des Heeres. 1942. *Denkschrift: über die jugoslawische Landesbefestigung*. Berlin: Oberkommando des Heeres.
12. Olga Pivk. 2008. Konec 1. svetovne vojne in kako so Italijani zasedli Vrhniko. *Vrhnški razgledi* 9: 28–34. Vrhnika: Muzejsko društvo Vrhnika in Zavod Ivana Cankarja za kulturo, šport in turizem, Vrhnika.
13. Karol Rustja. 2003. Vrhnška lokalna železnica. *Vrhnški razgledi* 4: 76–96. Vrhnika: Muzejsko društvo Vrhnika in Zavod Ivana Cankarja za kulturo, šport in turizem, Vrhnika.
14. Marko Simič. 1996. *Po sledih soške fronte*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
15. *Trgovski list*. 1939. Dobave - licitacije, 47 (21. april), str. 5. Dostopno prek: <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:doc-VMXVDNXX> (28. november 2015).
16. *Trgovski list*. 1939. Dobave - licitacije, 49 (26. april), str. 4. Dostopno prek: <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:doc-QDIUV4FK> (28. november 2015).
17. *Trgovski list*. 1939. Dobave - licitacije, 56 (15. maj), str. 3. Dostopno prek: <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:doc-S5QWPEGD> (28. november 2015).
18. *Trgovski list*. 1939. Dobave - licitacije, 61 (26. maj), str. 5. Dostopno prek: <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:doc-WLIHAD7> (28. november 2015).
19. *Trgovski list*. 1939. Dobave - licitacije, 92 (18. avgust), str. 4. Dostopno prek: <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:doc-77LP1HMX> (28. november 2015).
20. *Trgovski list*. 1939. Dobave - licitacije, 105 (20. september), str. 4. Dostopno prek: <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:doc-OE1KSBSM> (28. november 2015).
21. *Trgovski list*. 1939. Dobave - licitacije, 114 (11. oktober), str. 3. Dostopno prek: <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:doc-VNF7MWMD> (28. november 2015).
22. *Trgovski list*. 1939. Dobave - licitacije, 125 (8. november), str. 4. Dostopno prek: <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:doc-VZHTNEQP> (28. november 2015).
23. *Trgovski list*. 1940. Dobave - licitacije, 48 (26. april), str. 4. Dostopno prek: <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:doc-W8HUIUOS> (28. november 2015).
24. Uredba z zakonsko močjo o utrdbah in utrjenih prostorih. 1939. *Službeni list Kraljevske banske uprave Dravske banovine* 10 (97): 1–5.
25. Andrej Zlobec. 1981. *Za blagor očetnjave*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
26. Anton Žabkar. 2010. Obramba Slovenije v Kraljevini SHS / Jugoslaviji; doktrina, vojni načrti in njihova izvedba (1920–1941). *Vojaška zgodovina* 11 (1): 57–127. Ljubljana: Vojaški muzej Slovenske vojske.

Neobjavljeni viri:

1. Miloš Habrnal. 2015. Dopisovanje z avtorjem.
2. Maj Juvanec in Aleš Žlebnik. 2015. *Rupnikova linija - identificiranje objektov: Identificiranje in kartiranje utrđenih objektov grajenih za zaščito rapalske meje pred drugo svetovno vojno (Rupnikova linija) na območju Radovljice*.
3. France Lampe. 2015. Intervju z avtorjem.
4. Olepševalno društvo Vrhnika. 1940. *Tajniško poročilo za leto 1939–1940*. Hrani Turistično društvo Blagajana Vrhnika.
5. Ciril Petrič. 2009. *Iz mojih spominov*. Hrani Muzejsko društvo Vrhnika.
6. Jože Suhadolnik. 2015. Intervju z Mirjam Suhadolnik.
7. Stanislav Novak. 2015. Intervju z avtorjem.
8. Marija Urh. 2012. Intervju z Bojanom Grošljem.

Viri slik in fotografij:

1. Avtorjeva zbirka.
2. Oberkommando des Heeres. 1942. *Denkschrift: über die jugoslawische Landesbefestigung*. Berlin: Oberkommando des Heeres.
3. FORTEPAN spletni arhiv. Dostopno prek: <http://fortepan.hu> (17. januar 2016).

KOVAŠTVO NA VRHNIKI V 20. STOLETJU¹

NA PODLAGI RAZISKAVE IZ LETA 1986

1. UVOD

V seminarski nalogi »Kovaštvo na Vrhniki od začetka 20. stoletja do danes« sem skušala prikazati vsakdanje življenje in delo vrhniških kovačev. V prvem delu naloge je podan kratek zgodovinski razvoj kovaštva, nato pa sledijo poglavja o delu in življenju kovačev na Vrhniki v obdobju od začetka 20. stoletja do 1986. Celotno nalogo torej sestavljajo le elementi materialne kulture. Morda se bo ob branju naloge bralcu porodilo vprašanje, čemu svojega mesta v tej nalogi nista dobili niti družbena niti duhovna kultura.

Kot študentka etnologije, ki živi – kot bi se temu reklo »v pravem kovaškem okolju« že vse svoje življenje, se mi je tema sama pravzaprav ponujala že vsa tri leta mojega študija etnologije. Nemalokrat sem v kovačnici svojega očeta pomagala tudi sama, imela sem priložnosti, da si veliko stvari, ki so mi jih pripovedovali informatorji, ogledam na lastne oči. Ko sem si zastavila koncept naloge, sem se najprej vprašala, kaj je pravzaprav tisto, kar pri vrhniških kovačih še ni bilo deležno pozornosti s strani etnologov. Ugotovila sem, da bo prav to torej predstavljalo jedro naloge, ki se deli na surovine, delovno orodje, način dela, kmetovanje na

eni strani in kovaštvo na drugi strani, prodajo – zaslužek – reklamo in delovni prostor.

Na področju duhovne in družbene kulture vrhniški kovači niso v ničemer izstopali. Menila sem torej, da nima pomena nalogo prekomerno razvleči in pisati o tistih elementih etnološkega raziskovalnega dela, o katerih je bilo že kar precej napisanega.

Pri pisanju naloge sem se opirala le na informatorje. Pri tem sem imela srečo, saj mi je veliko koristnih podatkov posredoval upokojeni kovač Anton Kunc. Prav presenetljivo pri tem informatorju je, da kljub svoji visoki starosti, rodil se je namreč leta 1900, še vedno vsaj po šest ur dnevno kuje v kovačnici. Drugih uporabnih virov in literature o vrhniških kovačih je malo. Nekaj malega sem našla v Cankarjevi knjižnici na Vrhniki; oglasila sem se tudi v Zgodovinskem arhivu – oddelek za občino Vrhnika je v Blatni Brezovici². Nekaj gradiva sem tu sicer dobila, a na žalost se je veliko zame pomembnih podatkov izgubilo.

Vse fotografije sem posnela sama na terenu. Žal so vrhniški kmetje veliko starih kovaških izdelkov skurili ali pa kam založili, tako da jih ni bilo mogoče fotografirati.

2. TRADICIJA ROKODELSTVA IN OBRTI NA VRHNIKI

Zemljepisna lega in naravni pogoji so ustvarili podlago, da se je na območju občine že v srednjem veku razvilo močno obrtništvo in trgovina.

Tako je npr. prevoznništvo in tovarništvo blaga po cestah v Srednjo Evropo in obratno narekovalo zaposlitev raznih obrtnikov, ki so izdelovali in popravljali vozove, konjsko opremo, podkovali konje in podobno.

Vse do 2. pol. 19. stoletja je slonela gospodarska moč Vrhnik na obrtništvu. Pri obrtnem sodišču so bile pred 1. sv. vojno vpisane samo štiri tvrdke: dve opekarni – last Franca Kotnika in Ignaca Jelovška, strojarstvo Tomaža Javornika in mešana trgovina Franca Goloba. Le-te so tudi lepo kazale na prehod iz obrti v industrijo. Opekarni sta spadali s kamniškimi med prva kranjska podjetja te panoge.

Po višini plačanih davkov sta se industrijski in obrtniški sloj delila v tri kategorije:

1. kategorijo so sestavljali pivovarnar, oba opekarnarja in bistriški mlinar.
2. kategorijo je sestavljalo pet usnjarjev, večji trgovci, mlinarji, gostilničarji in trški notar. Vseh skupaj je bilo okoli 20.
3. kategorijo so predstavljali vsi preostali manjši obrtniki.

Zadnja desetletja 19. stoletja pa vse do obdobja med obema vojnama je bila na Vrhniki raznolikost obrtnih delavcev odlično zastopana, saj se je opravljala obrt v več kot 30 panogah.

Nekateri poklici, kot fotograf, pek, klavec, klobučar itd., so bili zastopani le na Vrhniki in v Borovnici, ostali pa so bili razporejeni po celotnem ozemlju današnje občine.³ Prednjačili so mizarji, čevljarji, kovači in mlinarji.

Na prehodu iz 19. v 20. stoletje je bilo ob močnih izvirih Ljubljane in njenih pritokih

toliko žag kot nikdar prej ali pozneje⁴. Do veljave je prišlo izkoriščanje lesnega bogastva v bližnjem kraškem gozdu.

Za kovaštvo so bile v tem obdobju razmere dokaj ugodne. Kovači so imeli največ dela s podkovanjem konj, popravilom raznih verig, predvsem pa je bilo pomembno izdelovanje močnih vozov, namenjenih zlasti prevozu lesa iz gozdov. Surovin – tako koksa kot oglja – je bilo dovolj.

Prvi upad števila kovačev na Vrhniki zasledimo v obdobju med 1. svetovno vojno. Skoraj vsi kovaški mojstri so bili poklicani v vojsko. Ostali so le redki kovači, ki služenja bodisi zaradi slabega zdravja bodisi zaradi starosti ali drugih posebnih razlogov niso bili dolžni opraviti. Na Vrhniki je tako med 1. svetovno vojno ostalo le 8 kovačev.

V obdobju med obema vojnama se je obrt v določenih panogah že umikala industriji, za katero je bila tudi močna podlaga. Predvsem sta bili to usnjarska in lesna industrija, v katerih je vrhniška občina vodilna še danes⁵.

To pa ni veljalo za kovaštvo. Po 1. svetovni vojni so bili namreč za vrhniško kovaštvo pravi »zlati časi«. Dela za kovača je bilo ogromno, saj je bilo med vojno veliko kmečkega orodja uničenega, nekaj ga je tudi pobrala vojska. Nekateri kovači so takrat začeli nabavljati prve stroje – predvsem vrtalne, prišle so tudi že prve stružnice na nožni pogon. V tem obdobju se je število vrhniških kovačev podvojilo.

Leta 1932 je splošna kriza zajela tudi kovaštvo. Dela je bilo vedno manj, ljudje niso imeli denarja in kovači so se v tem obdobju silno težko prebijali. Davek je bil velik, marsikateri kovač je obrt odjavil in se zaposlil drugje. »Zlati časi« za kovače se niso več vrnili.

Med 2. svetovno vojno je kovače ponovno močno zaposlovalo podkovanje konj.

Do leta 1956 kovaški mojstri niso bili zavarovani, ves čas – že pred tem – pa so bili zavarovani vajenci. Leta 1956 je bil ustanovljen

sklad obrtnikov. Električna, ki pomeni glavno spremembo v načinu dela kovačev, je prišla na Vrhniko leta 1921, v vse vasi pa šele leta 1940. Od tedaj so kovači zelo hitro nabavljali električne stroje.

Danes je v vrhniški občini raznolikost obrtnih delavcev še večja kakor pred 2. svetovno vojno. Nekatere obrtne dejavnosti, kot so kovaštvo, čevljarstvo, kolarstvo, krojaštvo itd., so se zmanjšale bodisi zaradi cenejše industrijske proizvodnje ali pa enostavno ni več potrebe po njih.

Razvile pa so se obrtne dejavnosti, za katere lahko rečemo, da so plod novejši dobe, kot npr. plastika, napeljevanje centralnega greja, klimatskih naprav, avtomehanika, kleparstvo, ličarstvo.

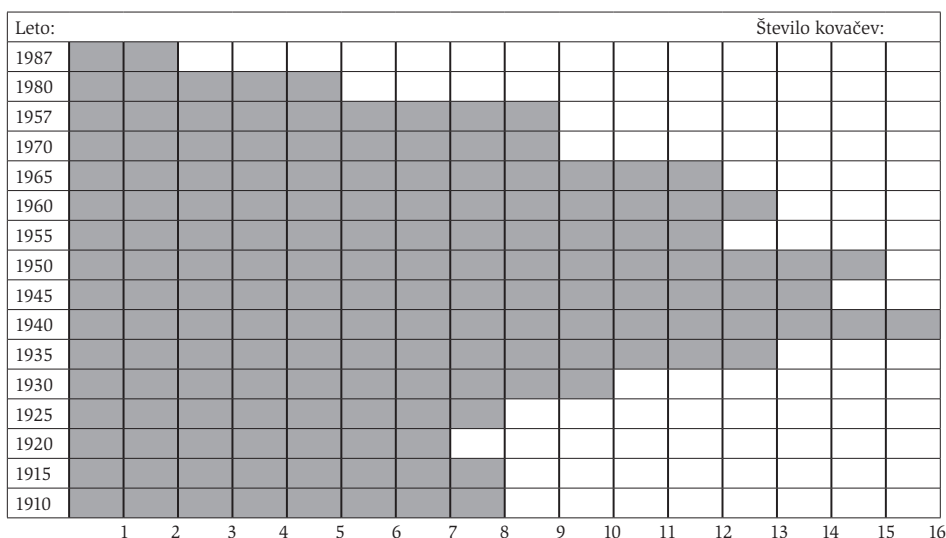
Kovača sta danes na Vrhniki le še dva, eden na Vrhniki in eden v Sinji Gorici. Leta 1984 je kovač v Smrečju zaprl svojo delavnico.

Vse do 2. svetovne vojne je predstavljal vrhniški kovačem njihov poklic glavni in edini vir zaslužka. Kmetij niso imeli. Le dva kovača

Številčno stanje vrhniških kovačev v posameznih krajih:

Pred 1. svetovno vojno	Št.	Med obema vojnama	Št.	Leta 1981	Št.
Borovnica	4	Blatna Brezovica	1	Sinja Gorica	1
Podlipa	1	Borovnica	3	Vrhnika	1
Verd	1	Drenov Grič	1	Smrečje	
Vrhnika	2	Sinja Gorica	2		
		Stara Vrhnika	1		
		Velika Ligojna	1		
		Verd	1		
		Vrhnika	4		
		Zaplana	2		
Skupaj	8		16		3

Prikaz razvoja števila kovačev v obdobju od leta 1910 do leta 1987:

sta imela po eno kravo in nekaj zemlje. Takoj po 2. svetovni vojni so imeli kovači še vedno toliko dela – predvsem z izdelovanjem gumi vozov, da bi jim pravzaprav vsaka ura dela na kmetiji pomenila izgubo za obrt. Nato so začeli prihajati prvi traktorji in kmalu tudi razni traktorski priključki. Naročila za gumi vozove so upadala, tudi konj je bilo vedno manj, s tem pa tudi kovaškega podkovanja. V tem obdobju je šlo spet veliko kovačev v službo ali pa so se prekvalificirali v ključavničarje.

S prihodom elektrike si je skoraj vsaka hiša, kjer so imeli kmetijo, priskrbel svoj varilni aparat. Tako so kovači dobivali tudi vedno manj kmečkega orodja za popravilo. Kovačem je ostajalo več časa za kmetijo, zato so se začeli ukvarjati tudi s kmetovanjem.

3. DELO IN ŽIVLJENJE KOVAČEV V OBDOBJU OD ZAČETKA 20. STOLETJA DO DANES

SUROVINE

Glavne surovine, ki so jih vrhniški kovači že od nekdaj potrebovali za svoje izdelke, so jeklo, oglje in koks. Oglje in koks so uporabljali kot gorivo za kovaška ognjišča, iz jekla pa so po preoblikovanju kovali kovaške izdelke. Lesene dele so vedno naročali pri kolarjih.

Jeklo

Jeklo so pred 1. svetovno vojno kupovali pri trgovcih na Vrhniki – pri Rutnerju, ki je imel poleg železnine tudi *špecerijo*, in pri Šetincu. Po 1. svetovni vojni je odprl svojo trgovino tudi Malavašič. Delno so jeklo kupovali tudi pri raznih zbiralcih starega železa. Tu so ga zamenjevali za še uporabno, staro kovaško železo. Npr. za stare podkve, razne kratke kose železa itd.

Razmerje zamenjave se je gibalo nekje od 2 kg starega železa za 1 kg jekla, pa tudi do 4

kg starega železa za 1 kg jekla. (Kovači ločijo izraz železo in jeklo po kvaliteti. Poboljšano železo imenujejo jeklo. Ali je železo poboljšano ali ne, ugotovijo na preprost način: skupaj udarijo z dvema kosoma, in tisti kos, na katerem se udarec pozna, je mehak in torej navadno železo. Tisti pa, ki udarec prenese brez posledic, je jeklo.)

V Ljubljani je obstajala tudi nabavno-prodajna zadruga. Surovine so torej kovači lahko kupovali tudi tu in člani zadruga so jih dobivali po nekoliko ugodnejših cenah. Vendar se je velikokrat zgodilo, da so nekateri »težji« obrtniki pokupili ves material, ki ga je bilo sicer težko dobiti, pa so ga v zadrugi tu in tam le imeli na zalogi. Tako so se manjši obrtniki – med njimi vrhniški kovači, lahko kaj malo zanesli, da bodo potrebni material tu lahko kupili – tudi če je bil v zalogi.

Po 2. svetovni vojni so jeklo kupovali v glavnem v Metalki v Ljubljani. Dober vir jekla so bile zlasti neposredno po vojni t. i. *histernist štange*. To so bile spiralaste palice s premerom približno 20 mm zavite okrog bunkerjev. Nanje je bila pripeta bodeča žica.

V tem obdobju je bil pomemben vir jekla tudi ljubljanski Odpad. Prav gotovo je tudi danes tu veliko uporabnega kovaškega materiala, a pogoji menjave so se od povojnega obdobja do danes bistveno poslabšali. Razmerje je bilo najprej nekje od 1 : 2 do 1 : 3. Za 2 kg jekla, ki ga je pripeljal kovač in ni bil uporaben za resnično nič drugega kot za predelavo, je v zamenjavo dobil 1 kg sicer prav tako odpadnega materiala, ki pa ga je kovač pri svojem delu še lahko uporabil.

Seveda zamenjava jekla ni bila pogoj. Odpadno jeklo so lahko plačali tudi z denarjem. Za kg je bilo v začetku potrebno odšteti 2–3 dinarje. Sedaj je razmerje bistveno drugačno. Za material, ki ga pripelješ, dobiš 10–20 din za kg; za tistega, ki ga odpelješ, pa plačaš kar 120–190 din.

Koks

Koks so vrhniški kovači kupovali v plinarni v Ljubljani na Resljevi do približno leta 1963. Tu so premog predelovali v plin in koks. Ko so plinarno ukinili, so koks nekaj časa kupovali pri podjetju Kurivo v Ljubljani. Zadnje čase ga nabavljajo predvsem pri livarjih – prav tako v Ljubljani. Tu dobijo tisti koks, ki za livarje ni uporaben. Livarji ga namreč presejejo in tisti droben koks, ki pade skozi sito, zanje ni več uporaben, kovačem pa pride prav ravno takšen.

Ko so ga nabavljali še v plinarni, so ga dobili v kepah in so ga morali nato sami zdrobiti.

Oglje

Oglje so vrhniški kovači dobili v okoliških krajih, kjer so ga kurili kmetje. Od 1922 do okrog 1935 ga je v velikih količinah kuhal Franc Kogoj pod Zaplano. Ko je on prenehal, so se kovači usmerili v Polhov Gradec. Če niso odšli tja sami, so ga tamkajšnji oglarji sami pripeljali. Vedno so ga tehtali pri gostilni "Pri Tinetu" v Sinji Gorici. V obdobju med obema vojnama je kovač za 1 kg oglja odštel od 50–70 par. Danes pride ista količina od 100–150 din. Zdaj ga kupujejo v glavnem pri kmetih iz Orešja in s Korena.

Kurivo, les in drug material

Kurivo so kovači vedno nabavljali sami, prav tako tudi ves material za podkovanje konj. Les so naročali pri kolarjih. Pred leti so živeli kovači in kolarji vedno v neposredni bližini, zdaj pa je kolarjev vedno manj. Najbližji Vrhniki je v Kamniku. Sicer pa jih je treba iskati prav po celi Sloveniji, saj se mladi za ta poklic ne odločajo več.

Še pred 20 leti so kovači po surovine hodili s konjem in vozom, nato pa že z osebnim avtomobilom in prikolico.

Pred 1. svetovno vojno se je pogosteje zgodilo, da je stranka material, npr. za zapravljiček, nabavila sama. Kovač ji je povedal vse potrebne dimenzije – temu so rekli "noto narediti". Tak dogovor se je kovaču seveda

splačal, saj mu tako niso ostali odpadni deli, ki jih ni mogel uporabiti.

Predelava surovin

Kovači surovine pravzaprav dobesedno ne predelujejo. Oglje je že pripravljeno, koks pa le zdrobijo, če je predebel. Včasih so morali to opraviti ročno, danes pa imajo v ta namen drobilce na električni pogon ali t. i. maljne. Jeklo segrejejo, nato pa ga le preoblikujejo. Tisto jeklo, ki ga uporabljajo pri izdelovanju vozov, *sholajo*. To se pravi, da vsako ploščato jeklo upognejo, da je bolj močno in da se pri vžiganju lažje in boljše prilagodi lesu.

GLAVNI IZDELKI

Glavni izdelki vrhniških kovačev so bila večinoma orodja, ki so jih pri svojem delu potrebovali kmetje. To velja za kovača, ki sta še danes v občini. Predvsem so to vozovi.

Vozovi

Do 2. svetovne vojne so kovači v glavnem izdelovali *štumlerje*. To so bili vozovi z lesenimi osmi. Namenjeni so bili predvsem za kmečka opravila. Zlasti so bili nepogrešljivi ob košnji za prevoz sena. Kmetje so ponavadi imeli kar več *štumlerjev*, tako da so ob lepem vremenu res lahko zvozili vse seno pod streho. Na en *štumler* je šlo namreč le 700 kg sena. Ti vozovi so se uporabljali še nekaj let po 1. svetovni vojni.

Do prihoda traktorjev so vrhniški kovači izdelovali tudi vozove z železnimi osmi. Vozovi z lesenimi in železnimi osmi so se delili na *parizarje* in *tajselne*. *Tajsel* so uporabljali predvsem za prevoz lesa v gozdovih, ker je bil močnejši. Imel je močnejše, a ne preširoke šine, široke le do 70 mm. Tudi sicer je bil *tajsel* po izvedbi močnejši. *Parizarji* pa so imeli šine od 70 do 120 mm. V glavnem so jih uporabljali pri kmečkih opravilih.

(Za primerjavo: *zapravljički* in kočije so imeli le do 40 mm široke šine – ker je šlo za zelo lahko izvedbo).

144. Štumber, voz z leseno osjo.

145. Včasih nepogrešljivo prevozno sredstvo – zapravlživček.

Vzporedno z izdelovanjem teh vrst vozov, so vrhniški kovači v obdobju po 1. svetovni vojni in do konca 2. svetovne vojne izdelovali tudi *zapravljivčke*. Informatorji menijo, da so bili zapravljivčki nekoč tisto nepogrešljivo prevozno sredstvo pri skoraj vsaki hiši, kot je bil še do nedavna *fičko*⁶.

Ljudje so zapravljivček uporabljali za lažje prevoze. Po 1. svetovni vojni so izdelovali tudi kočije in *koleslje*. Koleslji so bili bolj enostavni in cenejši, kočije pa lepše in dražje. V tistem času so bili pomemben izdelek tudi *londoverji*. Bili so zelo podobni *zapravljivčku*, le malo večji so bili.

Prve *gumi vozove* so kovači začeli izdelovati leta 1960. Od tedaj dalje je skoraj vsaka kmetija hotela imeti svoj *gumi* voz. Z njim je bilo namreč neprimerno lažje voziti tako po trdem kot tudi po mehkem terenu.

Ko so prišli traktorji, so sploh odpadli vsi drugi vozovi. Kovači so tako od tedaj do danes izdelovali izključno le *gumi vozove*.

146., 147. Zadnji in sprednji del gumi voza.

Danes se izdelujejo vozovi od 500 kg do 5 ton. Dimenzije gum pa so od 12–16 col. Večja je dimenzija gume, več se lahko naloži na voz. Odvisno pa je seveda tudi od dimenzij lesa.

Drugi izdelki

Poleg večjih izdelkov so vrhniški kovači izdelovali še številne drobne stvari, kot so: podkve, žebliji, zidarske penije ali *klamfe*, razni kavliji za verige.

Vse to delata vrhniška kovača še danes. Ne izdelujejo pa več bran, vozičkov, *drikeljnov*, *valerjev* za trenje kep, samokolnic, raznih delov za konjske komate, verig. Te izdelke so vrhniški kovači večinoma prenehali izdelovati v obdobju uvajanja traktorjev.

POTEK IZDELAVE KOVAŠKIH IZDELKOV

Pri izdelavi je nastopila bistvena sprememba prav pri vozovih. Lesene osi so zamenjale železne osi, preko teh pa so kovači prešli na *gumi vozove*. Glavno spremembo pa je seveda prinesla elektrika, ki so jo vse vasi v okolici Vrhniške dobile do leta 1940.

Izdelovanje gumi vozov

Najprej si kovač pripravi vse okovje. Nato se jeklo vžge – postopek se imenuje vžiganje. Ko se jeklo segreje in razžari, se ga pritiska s kleščami na les. Pri tem opravilu sta potrebna najmanj dva delavca – nemalokrat pomaga gospodinja ali pa kateri od otrok. Eden prinaša razžarjeno jeklo in ga zamenja z ohlajenim ter tega spet segreje. Drugi s kleščami razžarjeni kos jekla ves čas prilagaja na les. Sam postopek je lahko sila neprijeten, saj se dim smodečega lesa ves čas kadi v oči, ki že po nekaj trenutkih začno peči. Ko je postopek končan, je treba napraviti garnituro.

Kovač po navadi dobi jeklene cevi, jih na stružnici nareže (*našteha*), nato določi širine. Na ploščo privari rinko večjega premera, ki služi za zaviranje, nato privari še oba pe-

sta za ležaje. To postruži, vgradi ležaje, vreže navoje za kapice in sedišče za obroč (*feltna*). Nato skrivi in zavari zavorne čeljusti in nanje zakoviči (*zaneta*) zavorne obloge (*ferode*). Napravi še ostale dele zavornega mehanizma, ki jih dobi že izdelane pri kolarju in sestavi garnituro. Zavorni mehanizem poveže z vretenom (*špinglom*), s katerim ročno privije zavoro.

Zavore so lahko mehanične ali vodne. Vodne se imenujejo tudi *primorske zavore*. Mehanične so znotraj zavorne čeljusti z zavornimi oblogami, pri vodnih pa so lesene obloge in pritiskajo z zunanje strani. Njihova posebnost je, da lahko uporabnik nalije v zavorne bobne vodo. Te zavore so primerne za dolge klance. *Ferode* se pri prevozu čeznje namreč segrejejo in lahko zoglejijo, voda pa jih ves čas hladi. To velja seveda bolj pri konjskih vpregah. Traktor zavore manj rabi in zato se v tem primeru uporabljajo mehanične zavore. Naročnik zavore izbere sam – glede na to, na kakšnem terenu bo voz uporabljal. Ko je voz sestavljen, se najprej pobarva, nato pa *namontira* gume.

Barvanje vozov

Z barvanjem se les predvsem zaščiti, s tem pa naj bi bil izdelek na pogled seveda tudi imenitnejši. Danes se za barvanje uporabljajo predvsem email laki, pred tem pa so se uporabljale oljne barve. Vozovi so v glavnem zeleni, včasih so izjemoma pobarvali kakšnega tudi rjavo. Železo je črno.

Zapravljivčke so barvali s prozornimi laki. Sam postopek barvanja kovači imenujejo *štrihanje*. To opravilo pri izdelovanju voza moški nemalokrat prepustijo ženskim rokam.

Les so barvali enkrat, železo dvakrat. Nekdaj so za barvanje *vag* ali *drikeljnov* uporabljali tudi kovaško smolo. Ko je bil *drikelj* okovan, ga je kovač vrtel nad ognjem, da je les počrnel, obenem pa se je železo na *drikeljnu* segrelo do določene stopnje. Segreti ga je

moral ravno toliko, da ga je lahko s smolo zaščitil – da je lahko z njo drgnil po *drikeljnu* – kot npr. s svečo po toplem štedilniku. *Drikelj* ni smel biti prevroč, da se ni smodilo, pa tudi ne prehladen, ker se v tem primeru smola ni topila. Po 2. svetovni vojni kovači smole niso več uporabljali.

Za mazanje osi so včasih uporabljali tudi *šmir* ali *kolomaz*. Tako kot smolo so tudi tega že pripravljenega lahko kupili.

Marmelada in šmir

V zvezi s *kolomazom* mi je informator povedal smešno prigodo Naceta iz Blatne Brezovice, ki je po vaseh s konji in vozom ljudem vozil vse vrste potrebščin – od marmelade do *šmira* za kovače. Vaški otroci so to marmelado ljubili, in če se je le dalo, so splezali na Nacetov voz, odprli lonček in veselo lizali sladko vsebino. Nacetu pa to ni bilo preveč po volji. Tako je nič hudega slutečim sladkosnednežem nekega dne podtaknil *šmir*. Lončki in tudi vsebina je bila na prvi pogled silno podobna. Otroci so tudi tokrat splezali na voz. Vendar pa se njihovi želodčki po tej dogodivščini kar niso hoteli vnesti, pa tudi Nacetove marmelade zlepa niso več napadali ...

Toliko o gumi vozovih.

Puša, šteselj in osnik

Včasih, ko so kovači še delali vozove z železnimi osmi, se je os lahko kupila že stružena ali pa so jo kovači sami kovali iz kvadratnega ali pravokotnega jekla. Delali so *puše*, *šteseljne* in osnike. *Puša* je tisti kos, ki se zabije v pest. Jekleno ploščo je kovač najprej skrivil na os, jo zavaril in s pilo prilagodil tako, da se je vrtela, nato pa jo je zabil v pest kolesa. *Šteselj* je kapica s konca osi. Njen namen je bilo preprečiti, da se kolo ne bi snelo. Osnik je poskrbel, da se ni snel *šteselj*. To so kovači uporabljali namesto kasnejše garniture. *Pušo* je zamenjal ležaj, ki je nabit na *akso*, *šteselj* pa je zamenjala matica.

148. Kolo z železno osjo.

149. Del železne osi.

Zidarska penija ali klamfa

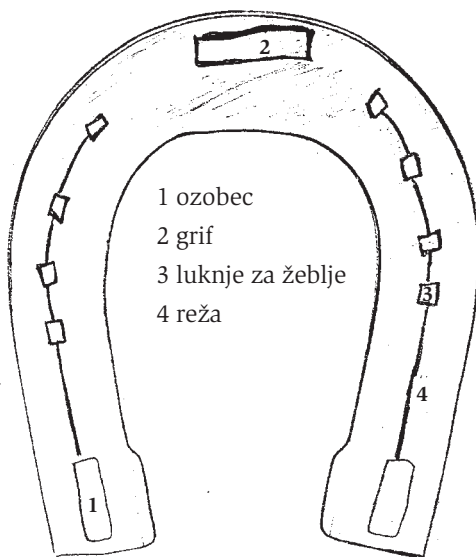
Zlasti v zadnjem času je pomemben kovaški izdelek zidarska *penija* ali *klamfa*.

Postopek izdelovanja: kovač vzame primeren kos jekla, ga segreje, ošpiči in zakrivi. Na mestu, kjer je jeklo zakrivljeno, še udari po vogalu in s tem *klamfi* naredi peto. Zaradi te *pete* se po *klamfi* lažje udari, pa tudi skrivi se ne tako hitro. *Klamfe* uporabljajo pri zidanju, *cimpranju*, pri silosih, opažih itd.

Podkve

Že od nekdaj so kovači izdelovali podkve. Postopek izdelave: Kovač vzame kos jekla, ga segreje in oblikuje. To napravi tako, da naredi režo in s *pajsarjem* naznači luknje. Nato potegne kapico in luknje prebije s prebijačem. Skuje *ozobce* (*štrole*). Ko je podkev pomerjena na kopito, kovač zavari na kopito *opravnico* (*grif*), ki jo skuje posebej. Podkev je več vrst. Izvedbe so lažje in težje – glede

na vrsto dela, ki ga konj opravlja, in glede na vrsto kopita. Prav tako je pri izdelavi podkve zelo pomembno, kakšno hojo ima konj. Npr. konj, ki *brusi* ali *štosi*, ima posebno hojo. S kopitom pri vsakem koraku podrsa po tleh, zato zahteva posebno podkev. Če ima konj slabo kopito, se mora kovač posebej potruditi, da jo sploh lahko kam pribije.

150. Podkev.

Značilno za konje je, da imajo sprednja kopita bolj okrogla, zadnja pa srčasta. Prva so običajno tudi večja od zadnjih. Sprednja kopita so vedno bolj obremenjena, zato se velikokrat zgodi, da kovač sprednje, že obrabljene podkve pribije na zadnja kopita, na sprednja pa pribije nove podkve.

Dokler so še imeli konje v *armiji*, so bile zelo aktualne podkve s privitimi *ozobci*, ki so jih lahko kupili v trgovini. Npr. v primeru poledice so lahko odvili *ozobec* in ga zamenjali na pribiti podkvi – ni bilo potrebno odtrgati podkve. Ti priviti *ozobci* so bili različnih oblik – topi ali štirioglati. Oblika je bila prilagojena vremenskim razmeram. Za posebno slaba kopita so morali kovači vstavljati posebne vezi. To so bile t. i. vezane podkve.

151. Kovač A. Kunc st. greje os na ognju.

152. Kovač A. Kunc ml. kuje os.

Kavlji in verige

Pomemben izdelek vrhniških kovačev so nadalje razni *kavlji* za verige. Ti se med seboj razlikujejo glede na moč in obliko verige. Izdelujejo dve vrsti *kavljev*. Eni se zapenjajo v člene verige (*glide*), drugi pa po vrhu člena. Če so členi dolgi, se kavlji zapenjajo v člene in so okrogle oblike. Če pa so členi kratki, se kujejo ploščati *kavlji*, ki se zapenjajo po vrhu členov.

- Potek dela:

Kovač vzame primeren kos jekla, ga segreje in obdeli na pravilno obliko, na enem koncu prebije luknjo, ki je po velikosti prilagojena debelini členov verige, na drugem koncu jeklo ošpiči. Jeklo se v tem času ohladi, zato ga ponovno segreje, nato pa ga skrivi v obliki *kavlja*.

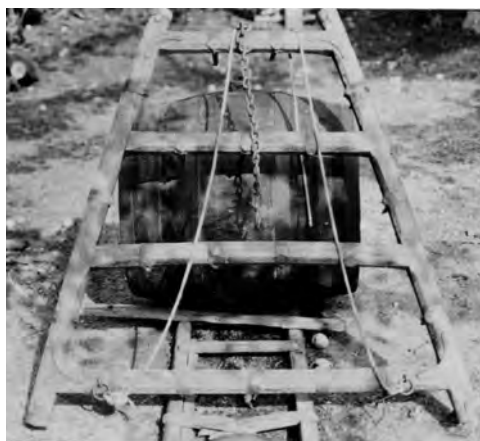
153. Verige: 1. ladijska veriga, 2. kneba, 3. presta za komat, 4. S za verigo, 5. navadna veriga.

Brana

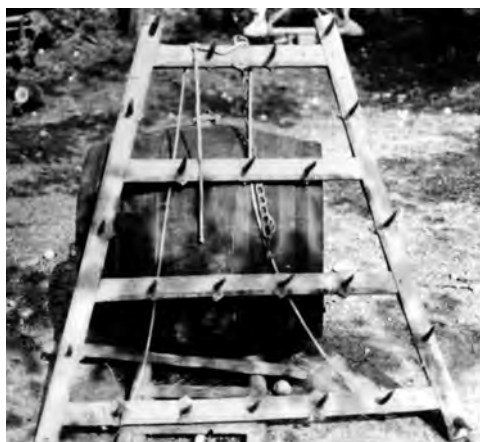
Še pred 20 leti so kovači izdelovali tudi *brane*. Kasneje so kmetje začeli uporabljati traktorske brane.

- Postopek izdelave:

Kovač je najprej nabavil lesene dele pri kolarju, nato pa je skoval *branjike* – to so *klini*. Tem branjikom je napravil glavo, jih segrel in še vroče prilagodil v les. Branjiki so bili vedno štirioglati, da se niso vrteli. Na branjike je nato kovač pritrdil vezi (*frače*) in na vogale *rinke* za vrv in *klamfe*. Spredaj se je na brano pritrdila vrv, za katero je kmet pri brananju držal za brano.

154. Brana.

155. Klini na spodnji strani brane – branjiki.

Kripca

Vrhniški kovači so včasih izdelovali tudi vozičke, in sicer na štiri ali na dve kolesi. Voziček na dve kolesi se je imenoval *kripca*.

- Potek dela:

Lesene dele je kovač dobil pri kolarju. Voziček na štiri kolesa je imel prvi dve kolesi nekoliko nižji. To je bila tudi sicer značilnost vseh vozov pred uvedbo *gumi* vozov. Nosilnosti teh vozičkov so bile različne, vse pa lažje od prej omenjenih voz. Razlike v višini med prvimi in zadnjimi kolesi pri gumi vozeh ni več.

156. Voziček na dve kolesi, kripcica.

157. Voziček – že novejša izdelava.

Kovači dobijo naročila za tako oblikovane vozove le še iz BiH⁷, vendar gre tu menda le še za navado. Dobra lastnost višjih zadnjih koles je bila v tem, da je voz tako raje tekel; slaba pa v tem, da morajo imeti lastniki tovrstni voz vedno dve rezervi.

Drikelj, knebelc, tošel, valer ...

Kovači so izdelovali tudi *drikeljne*. Kmetje so jih vpregali za konje skupaj z vprežno vago za voz.

- Potek dela:

Kolar je izdelal lesen del, kovač pa je skoval *knebelce*, *glide* in *tošel*. *Tošel* je nabit del na *drikeljnu*. To je potem zvaril skupaj in nabil na *drikelj*.

Izdelovali so tudi *valerje* za trenje zemlje, zbite v kepe. *Valer* je bil sestavljen iz dveh lesenih valov in lesenega okvirja ter oj (*štange*). V *vale* so bili razporejeni *branjiki*. Ko so *valerje* vlekli po njivi, so ti klini trli kepe. To delo so takrat opravljali še konji. Ko pa so prišli traktorji, so *valerje* zamenjale *freze* in traktorske brane.

Konjski komat

Včasih so kovači izdelovali tudi razne kovinske dele za konjske komate: sklepe, *špange* za *kleštre*, *knebe*, *preste*, *rinke* za *štrange*.

Vse te dele je pri kovaču navadno naročil tapetnik, imenovan tudi *zotler* ali *sedlar*, ki je komate sicer izdeloval.

- Izdelava sklepa:

Dokler ni bilo varilnih aparatov, je kovač vzel kos okroglega ali kvadratastega železa (okrogel je bil cenejši in se je lažje dobil), ga segrel in vročega prikrivil tako, da je bil prilagojen na *kleštro*. Sklep je sestavljen iz moškega in ženskega dela. V moškem delu je kaveljček. V ženski del kovač navrta dve luknji, da je naročnik komat lahko poljubno stegnil.

- Izdelava *knebe*:

Kovač je vzel kos jekla, približno 20–22 cm dolgega, ga segrel in na vsakem koncu prebil ter naredil podolgovate luknje, nato ga je skrivil in naredi zatiko (*šleso*).

158. Konjski komat.

- Izdelava *rinke*: Kovač je jeklo segrel, skrivil in zavaril.

Verige

Pomemben izdelek so še danes verige, predvsem t. i. *brusketne*. To je vrsta verige, ki že ima zaključni člen. Okrogel ali ploščat kos železa kovač segreje, na vsakem koncu prebije luknjo, vstavi člen in ga privari v verigo. Verig je več vrst in se različno imenujejo.

159. Veriga tajselsna.

Kovači jih delijo na dve vrsti: ladijske in navadne. Ladijske imajo krajše, ploščate člene, kavlji se zapenjajo čez člene. Navadne verige pa imajo daljše člene z dolgimi luknjami, kavlji se zapenjajo v člene in so okrogli. Navadnih verig danes skoraj ni več, večinoma se uporabljajo ladijske verige.

Ko ladijskih verig še ni bilo, so kovači izdelovali tudi t. i. *golbakse*. Dolgi so bili okrog dva metra, na enem koncu so imeli rinko, na drugem kavelj. Ti *golbaksi* so bili dobri zato, ker se je kavelj lahko potegnil čez rinko in se je tako pri močnejši vleki tudi močnejše zategnil. Poleg *golbaksov* so imele *rinke* in *kavlje* tudi *žlajdre*; *ketne* pa so kovači imenovali tiste verige, ki so imele na obeh koncih kavlje.

Zapravljivček

Potek dela pri zapravljivčku ali fedrvozičku ali vzmetnem vozičku: Najprej je kolar naredil pesto za kolesa. Kovači pa so vozu naredili rinke in okvir za koš. V koš so dali t. i. *kosnšpange* ali *šine*, ki so celotni okvir vezale. To je bila osnova zapravljivčka. Nato je kolar naredil tudi kompletna kolesa in enega do tri sedeže. Ti sedeži so bili lahko razvrščeni tako, da sta bila zadaj dva, obrnjena drug proti drugemu. To je nato kovač okoval. Običajno je najprej naredil prvi del, imenovan podvozje ali *hštel*.

Deli podvozja so: dve *šajbi*, spodnja in vrhnja, vrhnji in spodnji *kipštok* in del, ki je

povezoval celo prednje podvozje, imenovan *hštelštricen*.

Vse dele je bilo treba spiliti, da se je barva prijela. Osi so že narejene kupili v trgovini. Bile so dveh vrst, pol oljnate in oljnate. Pol oljnate so bile cenejše in so se lahko mazale z vazelinom, oljnate pa so se mazale le z oljem. Zadnje so imele s konca tudi medeninate kape, kar je bilo na pogled seveda bolj imenitno. Te osi je kovač zavaril, da je lahko izbral poljubno širino. Tudi vzmeti so se kupile že narejene. Vzmeti je kovač montiral na osi. Vezi pa so se lahko kupile ali pa so jih kovači naredili sami.

Vezi, ki so jim rekli tudi *federzugpanti*, so pritrdili na osi, na vrh pa prvi del podvozja. Na zadnje vzmeti so prav tako pritrdili osi, nato pa so vse skupaj pritrdili na koš. Od zadaj so pritrdili še zavoro, ki je pritiskala na vrh *šin*, in seveda sedeže. Nato so okovali koš in spredaj privili t. i. *špictablo*. Ta je služila zaščiti pred blatom, ki bi ga konj sicer nametal na voz. Na teh tablah so bile včasih izrezljane konjske glave ali pa so bile okrašene na kakšen drugačen način.

Priviti je bilo treba še blatnike. Če je bil en sam sedež, so bili blatniki v obliki smuči; če pa je bil sedež dvojni, je bil zadaj tudi dvojni blatnik. Blatnik je bil zakrivljen, spredaj je bilo izdelano stopalo, *futstrit*.

Po vsem tem je kovač še pobrusil vijake in

160. Zapravljivčki, ki so v občini še ostali, so slabo ohranjeni.

161. Takole pa je tak voz zgedal, ko je še opravljal svojo nalogo. Voznik je Anton Kunc, roj. 1928. Posnetek je iz leta 1957 (iz družinskega albuma A. Kunca).

vse očistil. Les so kovači vedno prijemali le s papirjem, da se ne bi umazal že med samim sestavljanjem zapravlživčka. Barvali so jih večinoma tapetniki. Kovač je moral paziti, da je bilo vreme ob prevozu zapravlživčka k tapetniku vedno lepo in suho, da železje ni zarjavelo.

Tapetnik je običajno najprej naredil sedeže. Ti so bili zelo topli in mehki, spodaj so bile usnjene blazine, v njih pa konjska dlaka, žima ali pa morska trava. Tudi jermen za vprego je dodal tapetnik. Nato ga je še enkrat temeljito očistil in ga prevlekel s *firnežem* – varilnim oljem. Čez to ga je namazal z lakom za kočije. Barva je bila tako naravna, zapravlživček pa se je poleg tega lepo svetil. Vsi železni deli so bili črni. Na koncu je tapetnik voziček še okrasil z raznimi črtami. Zapravlživčke so skoraj vedno delali po naročilu. Včasih so ga naročali uporabniki, včasih kolarji. Če se ga je kovač lotil brez naročila, je seveda moral založiti denar, zato so se temu kovači izogibali.

Samokolnice

Do leta 1960, ko je prišla v rabo guma, so vrhniški kovači na veliko izdelovali tudi samokolnice.

- Potek izdelave:

Lesene dele je izdelal kolar. Kovači so na pesto nabili ozke rinke in nato nabili šine na kolo. V pesto so zabili tudi *štekeljne*. To so

162. Samokolnica, t. i. *šajtrga*.

bili okrogli, približno 15 cm dolgi kosi, ki so jih segreli in ošpičili. Na teh *štekeljnih* se je vrtelo kolo. Kovač je pritrdil še dve vezi, da je vse skupaj držalo, dodal spodaj ležaje in še opore za ročice. Včasih so samokolnice pobarvali s karbolejem, ki je bil poceni, hkrati pa je samokolnico dovolj zaščitil.

PODKOVANJE KONJ

Do leta 1955 so kovači morali imeti tečaj iz podkovstva. Podkovanje in kovaštvo so prej namreč strogo ločili. Ta tečaj je trajal pol leta, na koncu pa je moral kovač opraviti mojstrski izpit v podkovanju. Ko pa je po tem letu število konj začelo upadati, tega dovoljenja niso več zahtevali in tudi tečaja niso več izvajali.

- Kako kovač podkuje konja?

Najprej potrga stare podkve, če jih seveda konj še ima na kopitu; nato poreže in oblikuje kopito glede na konjevo hojo in telesno konstrukcijo. Če so stare podkve še uporabne, jih segreje, popravi, kar je potrebno – npr. zavari luknjo, če je postala prevelika, da ne bi izpadel žebelj, in nato zopet uporabno podkev prilagodi na kopito. Če je treba pritrditi nove, le-te spet segreje, označi luknje, potegne stranske kapice in jih pritrdi na kopito. Nato prebije luknje, navari oprimnico (*grif*) ter z ustrezno velikimi žebli pribije podkev na kopito.

V izrednih primerih je treba podkev segreti in toliko osmoditi kopito, če je le-to zelo vraščeno, da se vrhnja plast omehča.

Podkve so različnih oblik glede na sprednja in zadnja kopita, pa tudi glede na to, v kakšen namen se konja uporablja. Pri podkovanju lahko pride do zakovanja. Npr. kopito je lahko preveč izrabljeno in kovač nima podkve kam pribiti. Tako se lahko zgodi, da jo zabije v živo meso. Lahko je kriv tudi pleniv žebelj – to je žebelj, ki se razcepi na dva dela. Ko ga kovač zabije, ena polovica žeblja pride ven, druga pa ostane konju v

nogi. Noga se tako lahko zagnoji in včasih je potrebno na pomoč poklicati živinozdravnika. V večini primerov pa kovač sam poskuša popraviti napako.

Kadar se je zgodilo, da je konj poginil, je bil temu zaradi nestrokovnega dela vedno kriv kovač. Informatorji pa menijo, da se je nemalokrat zgodilo, da bi lastnik, ki je imel žival vsak dan »na očeh«, to lahko preprečil, če bi pravočasno reagiral in poklical živinozdravnika.

Pri podkovanju konj se danes uporablja naprava, ki jo nataknejo konju na gobec. Imenuje se *premza*. Ta *premza* konja pripravi do tega, da med podkovanjem vsaj večino časa miruje.

STRIŽENJE KONJ

Od leta 1930 do 1940 so kovači na Vrhniki konje tudi strigli s posebnim strojem na ročni pogon. Od leta 1940 naprej pa so v ta namen že uporabljali motorne stroje.

Zdaj konjev ne strižejo več. Prej so jih namreč veliko uporabljali za delo na polju, in če bi imeli konji ves čas dolgo dlako, jih lastniki ne bi mogli očistiti. Poleg tega je bilo zaradi dolge dlake konju tudi vroče. Bil je venomer poten, kar je bilo za zdravje živali slabo. Najbolj primeren čas za striženje je bil v začetku novembra.

POREZOVANJE KRAV

Kovači so tudi porezovali parklje krav. Danes so to le še izjemni primeri. Kovač mora pri porezovanju oceniti, kako krava stoji. Če stoji bolj postrani, ji čim manj »pobere« peto in ji s tem hojo poravna.

DELOVNI STROJI IN ORODJE

Nekaj orodja so vrhniški kovači med obema svetovnima vojnama nakupili v trgovini, npr. francoski ključ (*francoz*), nakovalo, kovaški primež, razne klešče, navojne čeljusti,

navojna svedra, liste za žaganje železa, kladiva itd. Kupovali so v glavnem v trgovinah z železom. V Ljubljani so največ kupovali pri Verovšku in Stupici, na Vrhniki pa pri Šetincu in Malavašiču.

Klešče pri ognjišču, razna modelna kladiva, *pajserje* za označevanje lukenj na podkvah, prebijače *štemlerje* pa so izdelovali kovači v glavnem sami. Nekaj orodja se je podedovalo ali pa so ga kovači kupili pri sosednjem kovaču.

Prve stružnice so prišle na Vrhniko med 1. svetovno vojno. Eden najbolj naprednih vrhniških kovačev – Tomšič⁸ je imel lokomobil – lastni parni stroj. Ker pa je oslepel, je med obema vojnama z delom prenehal in orodje razprodal.

Glavni stroji:

- Stružnica

Uporablja se za obdelavo železa in se imenuje tudi *drejponk*. Delu na stružnici pa pravijo kovači *drejanje*. Predvsem je nepogrešljiva pri izdelavi garnitur za gumi vozove in za razna druga priložnostna dela, npr. za narezovanje navojev za zavore (*špingle*), za vrtanje raznih večjih lukenj itd.

- Vzmetno kladivo

Imenuje se tudi norec ali *fedrhamer*. Uvajati so jih začeli okoli leta 1962. Obstaja jih več vrst. Razlikujejo pa se glede na to, na kakšnem principu deluje udar – na vzmet, zrak, hidravliko ali vodo.

Vrhniški kovači so imeli v svojih kovačijah vedno le vzmetna kladiva. Vzmet je sestavljena iz 30 do 40 tankih listov žag. Deli so železni, vse pa je na električni pogon. Uporabljajo se npr. pri izdelavi podkev in še za razna druga kovanja. Dokler v kovačijah ni bilo vzmetnih kladiv, so bili za isto delo potrebni kar trije delavci. En je gonil meh, druga dva pa sta kovala. Zdaj lahko to delo opravi en sam.

163. Tone Kunc reže cevi za zavorni boben na stružnici.

164. Rezanje cevi je pri koncu.

- Meh

Včasih je bil nepogrešljiv v vsaki kovaški delavnici, danes pa mehov ni več. Zamenjal jih je ventilator. Meh je bil lahko okrogle ali podolgovate, elipsaste oblike. Narejen je bil iz konjskega usnja, podstavek pa iz lesa. Ko ga je kovač stisnil in zložil v gube, je iz sebe stisnil zrak. Ta je bil potreben za razpihovanje ognja. Ponavadi je meh stal na podstrehi, od tu je bila v kovačijo napeljana žica, na tleh je bila privzdignjena palica. Gor je meh vlekel sam, dol ga je potisnil kovač. Usnje je kovač od časa do časa namazal z mastjo, sicer bi postalo pusto. Tudi les je bilo treba zaščititi pred črvi. Sicer se je meh ohranjal že s tem, da je stalno funkcioniral.

Sodobni električni stroji:

- Vrtalni stroj ali *bormašina*

Na električni pogon so v rabi od leta 1954 dalje. Prej so imeli kovači ročne vrtalne stroje. Uporabljajo se, kot že ime samo pove, za vrtanje lukenj. Ostale stroje so vrhniški kovači nabavljali v glavnem v obdobju med 60. in 70. leti 20. stoletja.

- Strojna žaga za železo

Uporablja se za razrezovanje materiala raznih profilov. Prej so kovači sekali material na roko.

- Strojne krožne škarje

Uporablja se za razrezovanje materiala ravnih in okroglih oblik.

- Brusilni stroji

Uporabljajo se za brušenje. Imajo različne moči motorja.

- Različne plošče za brušenje *vidia*

(karbidne trdine). To so specialni noži za struženje.

- Ročni brusilni stroj ali *fleksarca*

- Ročni in električni vrtalni stoj ali pišto-larca

- **Varilni aparati:** avtogenski, električni ali polavtomatski

- **Ventilator** za zračenje prostora, za ogenj

- **Kompresor** za polnjenje gum

Glavno kovaško orodje:

- Jeklena poravnalna miza ali *plata*

Nekateri kovači so jo nabavili takoj po vojni. Dobili so jo v bunkerjih. Tu je služila kot zaščitna plošča pri liniji za topove. Takšna *plata* tehta dobri 300 kg. Odlično je služila predvsem poravnavanju *šin* za lesena kolesa, danes pa poravnavi raznega materiala.

- Nakovalo s podstavkom ali *ampos s čolo*

Podstavek je iz hrastovega hloda, pol ga stoji v zemlji. Ima 70 cm premera. Na njem stoji nakovalo, ki je že novejša izvedba, tehta okoli 80 kg. Poleg nakovala je še plošča ali *loh plata*, ki tehta okoli 60 kg. Vanjo so izvrtane luknje različnih velikosti in služi za prebijanje. Nakovalo se uporablja v različne namene: za kovanje podkev, *klamf* in drugega orodja.

165. Nakovalo in loh plata.

166. Kovač kuje kompresorsko špico.

167. Kovač kali kompresorsko špico.

- Delovna miza z dvema primežema ali *ponk*

Ima tri podstavke, ki so sestavljeni iz približno 5 cm debelih plohov. Na te podstavke sta pritrjena ponavadi dva primeža. Na steni nad *ponkom* je deska z raznim drobnim orodjem: dleti, žagami, pilami, *rašpami*, izvijači, kotomeri itd.

168. Delovna miza – *ponk* s primežem.

- Kladiva

Razna navadna in modelna kladiva stojijo na posebnem stojalu.

Vrste kladiv: poravalno ali *platham*, kladivo za okrogel material ali *rundhamer*, navadno kladivo ali *nethamer*, *zechamer* – kladivo, na katerega se tolče in služi kot nastavek. Za podolgovate luknje se uporablja *pajser*, za okrogle luknje pa *špichamer*. Predvsem navadna kladiva so vrhniški kovači v glavnem izdelovali sami.

169. Stojalo za kladiva.

- Klešče ali *cange*

Rundcange se uporabljajo za prijemanje okroglih žebeljev, *cange* se uporabljajo za vžiganje železa, *cvikcange* se uporabljajo za ščipanje žic, kopit itd., kombinirke ter posebne klešče za prijemanje objemk na vozovih.

- Štekeljci

Rundštekeljc je del, ki se vstavi v luknjo na nakovalu, na katerem se lahko oblikuje razne okrogle ali ploščate oblike; *špicštekelj* se uporablja za oblikovanje lukenj.

- **Rašpe** se uporabljajo za obdelavo lesa in konjskih kopit.

- **Pile** se uporabljajo za piljenje jekla.

- Razne merilne naprave

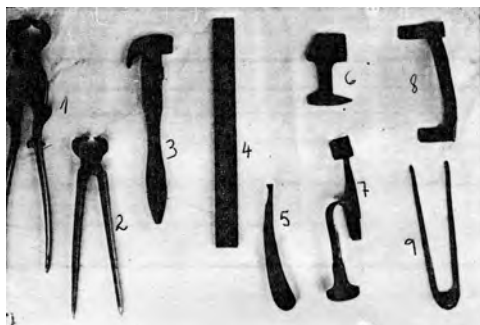
Kljunasto merilo ali *šubler* se uporablja za ugotavljanje debeline materiala.

Drugo orodje:

razna šestila, železni in leseni metri, tehnice za tehtanje materiala ali *plahvage*, podkovski stol s kompletnih podkovskim orodjem – klešče, podkovsko kladivo, *spahalni* nož, manjši nož ali žlebičar ali *gufrajsar*, kopitne *rašpe*, sekač za odkovičenje netov in žebeljev, sekač za sekanje trdih kopit in klešče za preizkus kopita. Sem spada še šestilo za merjenje podkev na kopitu in trinožni stol za konjevo nogo. Zelo uporabljeno orodje so tudi *svedri* raznih dimenzij za vrtanje lukenj ter sekači, ki se lahko primejo v roko ali pa so že nasajeni.

170. 1 rundhamer, 2 del osi, 3 rundštekelj, 4 kombinirke, 5 klešče za ogenj, 6 pajser, 7 folchamer, 8 sprebijač, 9 okroglo kladivo, 10 štolhamer.

173. Kompletni pribor za podkovanje konj: 1 klešče za ščipanje kopit, 2 klešče za ščipanje konjskih žeblov, 3 podkovsko kladivo, 4 rašpa, 5 žlebičar ali gufraisar, 6 sekač za odvijanje netov, 7 nož za porezovanje kopit, 8 sekač za sekanje kopit, 9 šestilo za prijetanje vročih kopit.

171. Podkovski stol.

174. Ročne škarje.

172. Trinožni stol za konjevo nogo.

175. Kovaška špica.

KOVAŠTVO IN KMETOVANJE

Za vrhniške kovače je bila glavna sezona dela pred začetkom kmečkih opravil, v mesecu marcu in aprilu. Takrat so v glavnem podkovali konje. Pozimi so delali vozove, kovali podkve in izdelovali druge kovaške izdelke. Poleti pa se je začelo tudi delo na polju. Ko so se kovači začeli ukvarjati tudi s kmečkim delom, so morali svoj čas razporediti med obe dejavnosti. Včasih, ko so imeli dela v kovačnici še toliko, da vsega niso mogli izdelati tako hitro, da bi časovno ustregli vsem strankam, se s kmetovanjem, kot že rečeno, niso ukvarjali. Ko pa so prišli z mehanizacijo manj donosni časi za kovače, jim je kmetija prinašala tisti dodatni zaslužek, brez katerega bi kovači svoje družine težko preživel. A kljub temu je bilo kmetovanje vedno le sekundarnega značaja. Vrhniškim kovačem je bilo kovaštvo v vseh obdobjih primarna dejavnost.

Kovačev delovni dan

Kovači so vedno vstajali zelo zgodaj in delali cel dan. Jedli so petkrat dnevno. Zjutraj med 6. in 7. uro – prej so vsaj dve uri že delali – je bil zajtrk ali *fruštek*. Okoli 10. ure je bila skromna »malca«, ob 13. uri kosilo ali *južna*. Nato, če je kovač le utegnil, je sledila ura počitka, saj je bilo kovaško delo težaško in je bil odmor nujno potreben. Ob 17. uri so zopet pomalicali in nato med 20. in 21. uro povečerjali.

Kovaštvo na Vrhnikih ni imelo serijskega značaja. Kovač je tisti izdelek, s katerim je začel, tudi najprej končal in se šele nato lotil naslednjega. Nedelje in prazniki so bili prosti.

Letni urnik

V aprilu so ljudje zelo pritisnili s konji. Prvi kmetje so pripeljali konje že zelo zgodaj, ko je bilo še hladno. Nekateri so pripeljali tudi po tri konje in podkovanje je v tem času lahko trajalo po ves dan. Preden je kovač končal z enim, ga je čakal že naslednji konj. V istem

času so imeli kovači veliko dela tudi s popravljanjem kmečkega orodja. Na kmetiji kovači niso utegnili veliko pomagati, utrgali so si le kakšno uro za vožnjo gnoja ali oranje.

V začetku maja so kovači imeli vsaj toliko časa, da so posadili krompir in koruzo – s tem pa se je njihovo delo na kmetiji do začetka junija končalo. Ko se je tedaj začela košnja, so imeli zopet veliko dela s podkovanjem, konji so izgubili podkve na poljih in travnikih. Razlika v podkovanju spomladi in poleti pa je le bila: spomladi so konji potrebovali nove podkve, poleti pa so jih v glavnem le prekovali – se pravi, da so jih le popravili, če se je to seveda dalo.

Julija so si morali kovači spet vzeti čas za kmetovanje. Kosili in pospravljali so seno. Na jesen je sledil ponovni čas obilnega podkovanja, po drugi strani pa istočasnega spravljavanja poljskih pridelkov. Pozimi so se kovači izključno ukvarjali s kovanjem; delo na kmetiji, ki pa ga je bilo v tem obdobju seveda manj, so opravili ostali družinski člani. Pozimi so kovači delali predvsem izdelke, pri katerih je bil ves čas potreben ogenj. Predvsem so si naredili večjo zalogo podkev, seveda pa so izdelovali tudi vse ostale kovaške izdelke. Ogenj je pomenil tudi toploto. Poleti pa je bilo takšno delo še težje, saj je bilo zaradi ognja v kovačnici silno vroče.

Pozimi so kovači vstajali kakšno uro pozneje in s kovanjem tudi malo prej nehali, tako da se je njihov delovni dan skrajšal za približno dve uri.

Delitev dela

Vrhniški kovači so imeli približno do leta 1960 tudi tujo delovno silo za delo v kovačnici. To so bili pomočniki in vajenci. Vajenci so velikokrat pomagali tudi na kmetiji. Za svoje delo niso bili plačani, tudi nagrade niso dobili. Mojstri so zanje plačevali stroške vsakoletnega zavarovanja.

Kovači so imeli največ dva pomočnika in navadno le enega vajenca. Skupaj s pomočniki

so imeli vajenci pri nekaterih mojstrih svoje sobe, pri drugih pa so spali na skednju. Vajenci so vedno jedli skupaj z družino za isto mizo, isto je veljalo za pomočnike, vendar so le-ti obedovali tudi doma, če so živeli blizu kovačije in so imeli z mojstrom tak dogovor. Delo samo ni bilo posebej razdeljeno med gospodarja in tujo delovno silo. Vsi so delali vse, vajenci seveda postopoma, od lažjih do težjih del. Vendar pa pomočniki niso nikoli delali na kmetiji, kajti mojstri so jih najeli, ko je bilo naročil dovolj in dela v kovačnici ni zmanjkalo.

Pri delu so kovačem pomagale tudi gospodinje, ki so sicer opravljale večino vsakodnevni opravil na kmetiji. Predvsem so pomagale pri vžiganju – zlasti v obdobju po letu 1960, ko ni bilo več pomočnikov in vajencev. Prav tako so pomagale pri *štrihanju* vozov. Otroci so gonili meh in drobili koks. Vendar se ne eni ne drugi niso v večji meri vključevali v delo, saj je bilo kovanje za oboje pretežko.

ŠOLANJE

Vsi kovači na Vrhniki so zaključili obrtno šolo, ki je bila ukinjena z usmerjenim izobraževanjem. Ko so hodili v obrtno šolo, so po opravljenem končnem izpitu dobili naziv pomočnika. Komisijo pri izpitu so sestavljali učitelj iz obrtne šole in dva mojstra kovaške stroke. Najprej so imeli določen dan za izpitni del iz prakse – tega so vedno opravljali pri kovaškem mojstru, pri katerem pa prej niso smeli delati kot vajenci. Pri praktičnem delu so se ponavljale iste naloge: izdelati so morali npr. podkev ali pa kavelj za vprežno verigo. V takih izdelkih so se namreč pojavili vsi bistveni elementi kovaškega dela: kovanje, obdelovanje, varjenje. Nato so svoj izdelek prinesli pred izpitno komisijo in tu odgovarjali še na vprašanja iz teorije. Z opravljenim izpitom so si pridobili naziv pomočnika.

Po dveh letih – toliko prakse je bilo običajno potrebne – pa tudi prej, so se prijavi k mojstrskemu izpitu. Procedura je bila ista, vpra-

176. Mojstri in učenci podkovskega tečaja v Ljubljani, 1948. Četrti z leve stoji Tone Kunc, roj. 1928 (družinski album).

šanja so se ponavljala. Tako so postali mojstri za kovaštvo. Za podkovskega mojstra pa so morali opraviti še podkovski tečaj, ki je trajal šest mesecev. Ta tečaj je bil v Ljubljani. Ves čas so se kovači na tem tečaju urili v podkovanju. Podkovski tečaj je bil leta 1955 ukinjen.

PRODAJA, ZASLUŽEK, REKLAMA

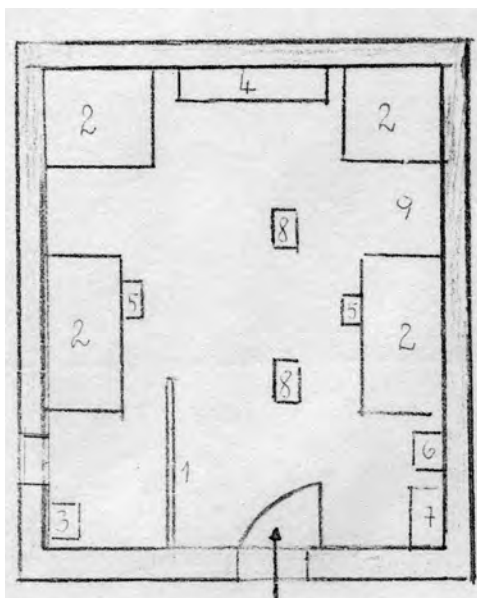
Vrhniški kovači so vedno kovali izdelke, ki so jih stranke same naročale v kovačiji. Izdelkov niso nikoli prodajali v trgovini, pač pa so pred 2. svetovno vojno svoje izdelke – zlasti vozove – razstavljali na ljubljanskem velesejmu, ki je bil organiziran enkrat letno. V istem času pa so vozove razstavljali tudi na živinskem sejmu, ki je bil vsake tri tedne, prav tako v Ljubljani.

Zaslужek vrhniških kovačev je od obdobja do obdobja nihal. Opisano je že bilo, kako so imeli po 1. in 2. svetovni vojni zelo veliko dela, s tem pa tudi dovolj velike dohodke, da so lahko brez dodatnega kmetovanja preživljali svojo družino. Ko se je nato število naročil zmanjšalo – predvsem z mehanizacijo kmečkega dela, pa so morali kmetovati ali pa pustiti obrt in se zaposliti drugje.

Velik problem je kovačem predstavljal predvsem način plačevanja. Mojster je imel namreč posebno knjigo, v katero je zapisoval vsote, ki so mu jih bile stranke dolžne. Sprva so ostajali dolžni le revnejši kmetje, ki so bili v določenem obdobju brez denarja in so prišli do zasluška šele pozimi, ko so prodali svoj pridelek. Veljal je izrek, da gre tedaj »kovaču pšenica v klasje«, ker je dobil večino povrnjenih dolgov. Seveda pa je moral tudi čez poletje, ko je bil kmet brez denarja, stiskati tudi kovač, ki ni bil sproti plačan za svoje delo. Ta navada pa se je kasneje razširila, saj so tudi premožnejši kmetje silno radi pošiljali po izdelke svoje hlapce in jim naročali, »naj mojster kar zapiše«. Isto je veljalo za plačevanje pri podkovanju konj.

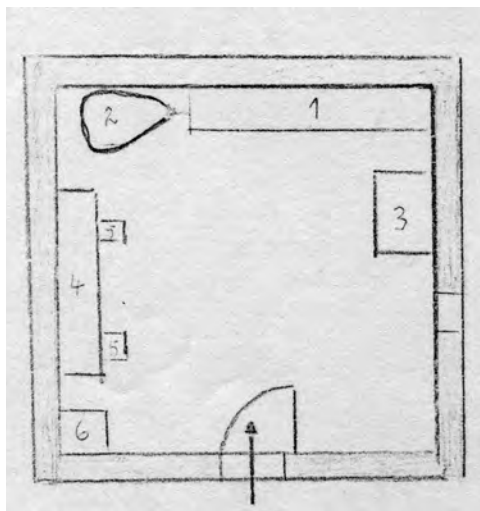
DELOVNI PROSTOR, KOVAČIJA

Do 30-ih let tega stoletja so imeli vrhniški kovači svoj delovni prostor kar v sami hiši. Za to so uporabljali posebno sobo, v kateri je bilo ognjišče, ki so ga imenovali *ješe*. Svetili so s karbidom. Potem so začeli zidati kovačije. Prve so merile približno 10 x 8 m. Tla so bila iz kamna, strop pa so tvorile železne preklade, zazidane z opeko. Le eden od vrhniških kovačev je imel kovačijo v najemu. Oblika kovačij se v naslednjih letih ni bistveno spremenila. Leta 1941 pa je veliko spremembo v notranji opremljenosti kovačij prinesla elektrika.

177. Prostorska situacija prvih kovačnic na Vrhniki:

1. ograja za podkovanje konj,
2. delovna miza,
3. vrtalni stroj na ročni pogon,
4. ognjišče,
5. primež,
6. varilni aparat na kisik,
7. poravnalna plošča,
8. nakovala,
9. prostor za nekatera orodja, meh je bil speljan na podstrešje.

178. Prostorska situacija kovačnic v hiši:

1. ognjišče – ješe,
2. meh,
3. nakovalo,
4. delovna miza z orodjem – ponk,
5. primež,
6. vrtni stroj na ročni pogon. Konje so kovali zunaj pred hišo.

4. ZAKLJUČEK

Pričujoča seminarska naloga je nakazala nekatere ugotovitve, na katere želim v tem poglavju posebej opozoriti. Prav gotovo je bistveno za obstoj kovaštva na Vrhniki njegova povezanost z vrhniškim kmetijstvom. To je bilo konec 19. stoletja usmerjeno predvsem v pridelovanje hrane za lastno uporabo. Z ustanavljanjem zadrug v začetku tega stoletja se je stanje v kmetijstvu precej izboljšalo. Precejšen dohodek je barjanskim kmetom prinašala prodaja sena, z veliko svetovno krizo pa se je opuščanje kmetijskih površin povečalo. Med obema vojnoma so pridelali največ krompirja, nato pšenice, detlje, koruze, lucerne, rži, prosa, ajde in zelja. Kovači so izdelovali tiste izdelke, s katerimi so kmetje obdelovali polje, in kovali so konje, kar je bilo v tistih časih glavni vir njihovega zaslužka.

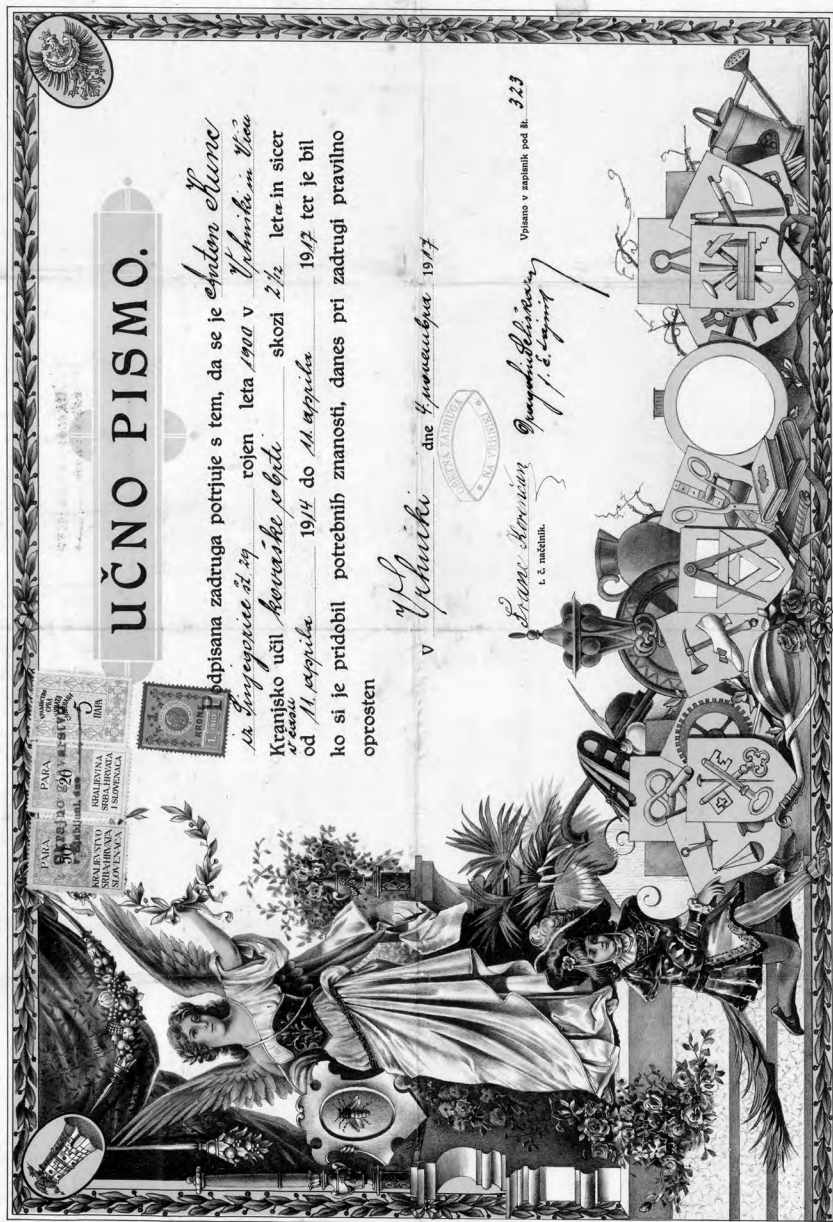
V življenju kovačev je prihajalo do vzponov in padcev. Najbolj ugodne razmere so bile za kovače v začetku 20. stoletja ter takoj po 1. svetovni vojni. Prvi upad pa zasledimo med 1. svetovno vojno in nato leta 1932, v času splošne gospodarske krize.

Z mehanizacijo kmečkega orodja je bilo dela za vrhniške kovače vedno manj. Kot že povedano, sta danes v celi vrhniški občini le še dva kovača, a dela še za dva ni več dovolj. Kovaštva na Vrhniki nikoli ni bilo toliko, da bi predstavljalo kakšen krajevni simbol – za nalogo sem se odločila iz povsem drugih razlogov, – pa vendar je očitno, kako je število kovačev upadlo. Razvoj je zahteval svoje, potreb po kovaškem delu skoraj ni več. Tudi današnja kovača v občini skušata svoje delo preusmeriti. Prav gotovo pa je, da se s kovaštvom ne bodo ukvarjale naslednje generacije. Pravega zaslužka ni več, naročil je vedno manj, delo ni nikoli zagotovljeno za več kot mesec dni. Ni več daleč čas, ko bo vrhniška občina ostala brez kovačev⁹.

O kovačih na Vrhniki skoraj ni literature in pisnih virov. Zaskrbljujoče pa je dejstvo, da so skoraj vsi informatorji že precej v letih – z njimi vred pa bo pokopano tudi vse tisto, kar si etnologi prizadevamo dokumentirati in ohraniti – če ne drugače, vsaj na papirju. Pričujoča seminarska naloga naj bi služila temu namenu.

179. Kovaško ognjišče.

180. Učno pismo obrtne zadruge na Vrhniki, 4. november 1917 (44 X 55 cm)
(lastnik Anton Kunc, Sinja gorica 26).

Oddelek za kmetijstvo
deželne vlade za Slovenijo.

Spričevalo.

Učenec podkovske šole v Ljubljani Anton
Menc iz Ljube, dr. Vrhnika okraj Ljublj. okolica
je pri skušnji dne 23. decembra 1919 pred izpraše-
valno komisijo pokazal zadostno znanje
v ogledovanju kladne živine in mesa.

*Usled tega se priporoča kot izurjen oglednik
kvalitne živine in mesa.*

V Ljubljani, dne 23. decembra 1919.

Izpraševalna komisija:

zřet. Litvínov
ravnatěl. prok. kole

Pauling
vladimir.vetnik

Faintly written signature or name.

182. Spričevalo o usposobljenosti za mesoglednika, 23. decembra 1919 (21 X 34 cm)
(lastnik Anton Kunc, Sinja gorica 26).

VIRI IN LITERATURA

Krajevni leksikon Slovenije 1, Ljubljana 1968.

Petre, Fran: Rod in mladost Ivana Cankarja, Ljubljana 1947.

Grabeljšek, Karel: Vrhnika in okolica v boju za svobodo, Nova Gorica 1968.

Register trgovinskih in ostalih obrtov, Codex 20/91.

Statistični podatki po občinah SR Slovenije, VIII. zvezek, Zavod SR Slovenije za statistiko.

Krajevni leksikon Dravske banovine, Ljubljana 1937.

Seznam informatorjev:

Birtič Franc, 1929, Podlipa, kmet

Jereb Franc, 1928, Mala Ligojna, kovač

Kunc Anton, 1900, Sinja Gorica, kovač

Kunc Anton, 1928, Sinja Gorica, kovač

Treven Andrej, 1932, Vrhnika, kovač

Friškovec Anton, 1928, Drenov Grič, kovač

Umek Franc, Blatna Brezovica, 1936, kmet

OPOMBE

- 1 Seminarska naloga Marije Lukanc, rojene Kunc, na oddelku za etnologijo Filozofske fakultete v Ljubljani. Izdelana je bila leta 1986 pri predmetu Obča sociologija pri prof. dr. Slavku Kremenšku v okviru programa Etnološka topografija slovenskega etničnega ozemlja v 20. stoletju. Za objavo je bil tekst malenkost preurejen in dopolnjen z opombami pod črto. Besede »danes«, ki pomeni leto 1986 oz. čas ob koncu 20. stoletja, nismo

spreminjali. Pustili smo tudi avtentične kovaške izraze, ki po večini izvirajo iz nemškega tehniškega jezika.

- 2 Za arhivsko gradivo z območja vrhniške občine skrbi Zgodovinski arhiv Ljubljana. Vrhniške arhive so v letih 1980 do 2002 deponirali v Blatni Brezovici, nato so jih premestili v skladišče v Kranju. Za raziskovalce gradivo dostavijo v arhivsko čitalnico ZAL na Mestnem trgu 27 v Ljubljani.
- 3 Od leta 1959 do 1994 je bila Borovnica del vrhniške občine. Glej: J. Kopač, Upravno teritorialna umestitev vrhniškega območja med leti 1945 in 1994. Vrhniški razgledi 8 (2007), str. 82 in sl.
- 4 Glej: Olga Pivk, Mlini in žage na Vrhniškem. Vrhniški razgledi 14 (2013), str. 55–73.
- 5 Velja za leto 1986.
- 6 Fičo ali Zastava 600, 750 ali 850 je bila jugoslovanska različica italijanskega Fiata 600, *fičote* so izdelovali v tovarni Crvena zastava v Kragujevcu od leta 1960 do 1985.
- 7 Bosna in Hercegovina – republika v nekdANJI Socialistični federativni republiki Jugoslaviji.
- 8 Anton Tomšič iz Verda. Glej: Tatjana Oblak Milčinski, Vrata v Verdu. Oblikovni in simbolni pomen hišnih vhodov. Vrhniški razgledi 6 (2005), str. 93–224, (Kovač Anton Tomšič, str. 213).
- 9 Gej: Kovačije na Vrhniki in okolici, april 1990, 10 tipkanih strani. Nalogo so izdelali učenci 7. in 8. razreda Osnovne šole Ivana Cankarja na Vrhniki pod mentorstvom Nuške Železnik.
Podatke so zbrali na terenu, kjer kovačij niso več našli. Edino en kovač je še podkoval kakega konja v popoldanskem času, sicer je bil zaposlen v bližnji tovarni. (Nalogo je posredovala Nuška Železnik.)

OB RAZSTAVI:

60 LET ZVEZE KULTURNIH DRUŠTEV VRHNIKA

(OBČINE VRHNIKA, BOROVNICA, LOG - DRAGOMER)

UVOD

Osnovni namen ZKDS je bogatitev kulturnega življenja s spodbujanjem kulturne ustvarjalnosti in s povezovanjem kulturnih društev in njihovih združenj s področja ljubiteljskih oz. prostočasnih kulturnih dejavnosti, s kulturno vzgojo in izobraževanjem ter posredovanjem in varovanjem kulturnih vrednot.

(Statut ZKDS, II. Namen in naloge, 7. člen; 2014)

Ljubiteljske kulturne skupine so se začele v naših krajih ustanavljati po vzniku čitalništva, ob koncu 19. stoletja, in se razcvetati v času sokolskega in orlovskega gibanja. Po mračnih vojnih časih so se v ponovnem razmahu oblikovala nova društva, s sodobnejšimi smernicami delovanja in z možnostjo povezovanja v društvene zveze.

Združevanje ljubiteljskih kulturnih društev v vrhniški občini (ta je v preteklosti vključevala tudi današnji občini Borovnica in Log - Dragomer) se je začelo v letu 1954, ko je bil ustanovljen *Svet Svobod in prosvetnih društev občine Vrhnika*. Združenje se je kasneje večkrat preimenovalo, a neglede na ime ali notranjo organizacijo je bila

njegova skrb vseskozi usmerjena v krepitev razvoja kulture na Vrhniskem. S povezovanjem društev, strokovno in finančno pomočjo pri njihovem delovanju ter spodbudo pri njihovem udejstvovanju so Zveza kulturnih društev Vrhnika in njene predhodnice osmišljale ljubiteljsko ustvarjalnost.

Danes je na območju nekdanje skupne občine s področja kulture registriranih več kot petdeset društev, ki delujejo v celoti ali le v okviru sekcij na vseh pomembnejših kulturnih področjih. Ob prevladujočih glasbenih zasedbah so zelo dejavne tudi gledališke in plesne skupine. Aktivnosti društev segajo še na literarno, likovno, fotografsko, humanistično in naravovarstveno področje. S prispevkom k ohranjanju kulturne dediščine pa društva krepijo tudi občutek pripadnosti vrhniškemu prostoru.

Čeprav se je občina razdelila, je Zveza ostala. Z namenom, da nadaljuje dolgoletno poslanstvo svojih predhodnic – *spodbujanja kulturne ustvarjalnosti in povezovanja kulturnih društev*, prek občinskih meja, tudi v prihodnje.

183. Vabilo k proslavi; 2. oktober 2015; zloženka.

ZGODOVINSKI PREGLED ZVEZE KULTURNIH DRUŠTEV VRHNIKA

Razvoj ljubiteljske dejavnosti na republiški ravni

Prvo slovensko društvo je bilo ustanovljeno leta 1810 v Gradcu na današnjem avstrijskem Štajerskem. Njegov pomen je bil izreden, saj je društvo v veliki meri vplivalo na ustanovitve prve licejske katedre za slovenski jezik v Gradcu že v naslednjem letu, 1811.

V drugi polovici 19. stoletja je bilo oblikovanih na področju kulture čedalje več društev, večinoma čitalniških, dramskih in pevskih.

V obdobju med vojnami so nastajala prosvetna in katoliška kulturna društva, močni pa sta bili zlasti telovadni društvi Sokol in Orel, ki sta z vključevanjem pevskih in dramskih sekcij razširili področje ljubiteljskega udejstvovanja.

Po 2. svetovni vojni so se v novem razcvetu začela oblikovati narodnozavedna, delavska, rokodelska, kulturna, katoliška ter prosvetna društva. Mnoga so se povezala v **Zvezo delavsko prosvetnih društev Svoboda**, ustanovljeno leta 1952. Na republiški ravni se je ta zveza preimenovala leta 1955 v **Zvezo Svobod in prosvetnih društev Slovenije**, leta 1969 v **Zvezo kulturno prosvetnih organizacij (ZKPO)** in leta 1977 v **Zvezo kulturnih organizacij (ZKO)**.

V letu 1994 je bil na področju društvene dejavnosti sprejet nov Zakon o društvih. Tako so vsa društva, tudi kulturna, po novi zakonodaji postala pravne osebe zasebnega prava. Leta 1995 se je ZKO Slovenije preoblikovala v **Zvezo kulturnih društev Slovenije (ZKDS)**, ki je imela povezovalno nalogo med kulturnimi izvajalci.

Leta 1996 je bil ustanovljen republiški zavod *Sklad RS za ljubiteljske kulturne dejavnosti*, kasneje preimenovan v **Javni sklad RS za kulturne dejavnosti (JSKD)**, preko katerega je država zagotavljala financiranje ljubiteljske dejavnosti in mreže strokovnih služb. Občinske zveze kulturnih društev pa so ohranile svojo primarno vlogo; združevati in usmerjati delovanje kulturnih društev na lokalni ravni.

Razvoj ljubiteljske dejavnosti in v občini Vrhnika

- **(1954–1965) Svet Svobod in prosvetnih društev občine Vrhnika**

V Svetu je bilo v začetku včlanjenih 11 društev iz krajevnih skupnosti s skupno 430

člani; v kasnejših letih se je članstvo povečalo na celo 45 društev. Prvi in dolgoletni predsednik je bil *Ivan Mole*. Sedež Sveta je bil v Cankarjevem domu.

- **(1965–1978) Zveza kulturno prosvetnih organizacij Slovenije – Občinski svet Vrhnika (ZKPO)**

ZKPO je zaobjemal delovanje vrhniške godbe, glasbene šole, Delavske univerze in kina ter organizacijo plovov in prireditov, od leta 1967 tudi občinskih pevskih revij. Predsednik je bil še vedno *Ivan Mole*.

Leta 1976 je vrhniška Zveza komunistov spodbudila ustanovitev Zveze kulturnih organizacij Vrhnika, in sicer v okviru akcije »Človek, delo, kultura«. Prvi predsednik iniciativnega in izvršnega odbora ZKO Vrhnika je bil *Pavel Mrak*, prva tajnica pa *Marta Iskrenović*.

- **(1978–1997) Zveza kulturnih organizacij Vrhnika (ZKO)**

ZKO Vrhnika je bila ustanovljena leta 1978 s sprejetjem statuta, z registracijo in zaposlitvijo tajnice *Marte Rijavec*. V programu dela je bilo zajeto delovanje občinskih društev, upravljanje Cankarjevega in Godbenega doma, prireditvene dejavnosti, povezovanje s skupinami v tujini ter delovanje na področju turizma (izdaja koledarjev, prospekta in spominkov) – zaradi uspehov pri slednjem je ZKO prejela priznanje Turistične zveze Slovenije, za delo v občinskem merilu pa Petkovškovo priznanje. Pod okriljem Zveze je potekala tudi razstavna dejavnost v okviru Odbora Galerije »Kašča«; uspešno ga je vodil *Pavel Mrak* (razstave, likovne kolonije, mednarodne izmenjave).

Po letu 1991 je bilo v sklopu številnih sprememb zakonodaje v program ZKO dodano še področje naravne in kulturne dediščine (obisk Cankarjeve spominske hiše in naravnih znamenitosti na Barju) ter založniški program.

184. Dolgoletna vodja ZKO Vrhnika in kasneje JSKD Vrhnika – *Marta Rijavec*; Revija pevskih zborov v OŠ Ivana Cankarja, 1984.

Zaradi čedalje bolj obsežnega dela si je ZKO veliko prizadevala za razmejitev programa in novo obliko organiziranosti, kar bi omogočila ustanovitev Zavoda za kulturo.

V celotnem obdobju ZKO so bili predsedniki, po več mandatov: *Pavel Mrak*, *Marjan Košir*, *Viktor Zadnik* in *Tine Jurjevčič*.

185. ZKO Vrhnika, danes ZKD Vrhnika, je dobila svoj znak leta 1994. Znak predstavlja knjigo z notnim črtovjem in s cvetnim listom, na katerem stoji ptič. Motiv je stiliziran detajl srebrne nožnice rimskega gladiusa, izkopane na bregu Ljubljaniice. Znak je idejno zasnoval in oblikoval *Pavel Mrak*.

- (od 1997) **Zveza kulturnih društev Vrhnika (ZKD)**

Vzporedno s temi spremembami se je ZKO Vrhnika dne 29. oktobra 1997 preimenovala v Zvezo kulturnih društev Vrhnika. Predsedovali so ji: *Tine Jurjevčič, Janez Pečar, Elica Brelih, Peter Caserman in sedanji predsednik Rasto Jakič* (od 2013).

Med pomembnejše dejavnosti ZKD sodi vsakoletna izdaja zbornika o delu društev ter daljši zapis višje arhivarke Marjane Kos, z naslovom »Prosvetni dom včeraj, Cankarjev dom danes; Hiša ljubiteljske kulture na Vrhniki (2003). Velikega pomena sta bili tudi razstava (odprtje 18. septembra 2015) in proslava (2. oktobra 2015) ob 60-letnici obstoja Zveze kulturnih društev in njenih predhodnic v Cankarjevem domu na Vrhniki.

186. Razstava ob 60-letnici ZKD Vrhnika; Mala dvorana Cankarjevega doma Vrhnika, oktober 2015.

187. Odprtje gostujoče razstave ob 60-letnici ZKD Vrhnika, govori Rasto Jakič, predsednik ZKD Vrhnika, igrajo Hic et Nunc; Kult 3000 - Metelkova, Ljubljana, marec 2016.

Dodatna razlaga:

V letu 1974 so bile organizirane **Samoupravne interesne skupnosti (SIS, 1974–1990)**.

Kulturna skupnost je kot del njih zagotavljala občinski vir financiranja vseh kulturnih dejavnosti tako imenovanih izvajalcev kulture (Cankarjeva knjižnica Vrhnika, Cankarjeva spominska hiša, vzdrževanje Cankarjevega doma, Galerije »Kašča« v Verdu in Godbenega doma) kot tudi projektov naravne in kulturne dediščine. Preko ZKO je Kulturna skupnost financirala ljubiteljsko dejavnost (društva in skupine) ter Zvezi zaupala upravljanje Cankarjevega doma in prireditveno dejavnost.

Po ustanovitvi republiškega **Javnega sklada RS za kulturne dejavnosti** je začela delovati leta 1998 tudi občinska izpostava JSKD Vrhnika, ki zajema občini Vrhnika in Borovnica. Skrbi za izpeljavo celotnega občinskega programa (ZKD, Cankarjev dom, kulturna in naravna dediščina).

GLASBENA DEJAVNOST

Pevski zbori

- **Posvetni pevski zbori**

Prvi poskusi oblikovanja *pevskega zbora* so se na Vrhniki začeli že v dobi čitalništva, ob koncu 19. stoletja. Pred prvo svetovno vojno, leta 1908, sta se na Vrhniki pojavila sokolsko in orlovsko gibanje, in med mnogimi novimi društvi je nastalo tudi *pevsko društvo*. V medvojnem času je bilo kulturno življenje v razmahu. Skoraj v vsaki vasi se je oblikoval pevski zbor; leta 1920 npr. v Verdu, kjer so prepevali ob žegnanjih, v gostilnah ter na odprtju Prosvetnega doma na Vrhniki leta 1938. Pevski odsek je deloval še v okviru Prosvetnega društva in bil poznan po uprizarjanju spevoiger.

188. Spevoigra Mala pevka – združeni cerkveni pevci, šolski zbor, prosvetni zbor in drugi posamezniki pod vodstvom Franca Studena; Rokodelski dom, 1938.

Po drugi svetovni vojni je odseval optimistični duh tudi na kulturnem področju. Pevci so se združevali v zборе v novonastalih društvih, mladinskih organizacijah in po tovarnah. Že leta 1945 je bil ustanovljen *Ženski pevski zbor AFŽ*, preimenovan v *Ženski zbor KUD Vrhnika*, ki je bil na okrajnem tekmovanju v Litiji izbran kot najboljši zbor. V začetnem povojnem obdobju so bili ustanovljeni še *MPZ Zveze borcev*, leta 1947 *MePZ Parketarne Verd*, leta 1948 moški pevski zbor usnjarjev ter v istem obdobju *MePZ KUD Stane Dobovičnik*. Več od naštetih zborov je vodil *Stane Habe*. Prepevali so na raznih prireditvah in proslavah v domačem kraju ter v bližnji in daljni okolici. V programu so prevladovala prekomponirane ljudske in partizanske pesmi.

Po šestdesetem letu so v občini Vrhnika nastali še naslednji zbori: *Študentski oktet* (1963), *MPZ Svoboda* (1964), *MPZ Liko Vrhnika* (1973–1988; naslednik *MePZ Parketarne Verd*), *MPZ IUUV* (1974–1988), *Oktet Kašča*

(1976–1980), *ŽePZ Sinja Gorica* (1978–1988), *ŽePZ Concinite* (1982–2003/04), *Kvartet Raskevce* (1986; iz njega leta 1992/93 *Oktet Raskevce*), *MePZ Ivana Cankarja* (1988; združitev dveh zborov), *MePZ Mavrica* (1993) in *Mladinski MePZ Nauportus musica* (2014).

Zbori, ki delujejo kot sekcije v okviru občinskih kulturnih društev, so opisani pri posameznih društvih.

• Otroški in mladinski pevski zbori

Ti zbori so glede na podatke v šolski kroniki delovali od leta 1945. Nastopali so na šolskih in občinskih proslavah ter se udeleževali občinskih in republiških pevskih revij. V osemdesetih letih je krajši čas nastopal tudi *Otroški zbor pri Domu JLA*.

• Cerkevni pevski zbori in organisti

Prva omemba organista na Vrhniki – *Jožefa Vencajza*, bil je tudi mežnar in učitelj, je poznana iz leta 1802. Med prvimi »imenitnimi

organisti in učitelji« omenja Župnijska kronika *Leopolda Cveka*, ki je vodil cerkveni zbor v sredini 19. stoletja. Leta 1875 je prišel poučevat v vrhniško šolo učitelj *Vinko Levstik*, ki je prevzel tudi vodenje cerkvenega zbora. Funkcijo pevovodje je opravljal nadaljnjih 40 let in organista – 53 let. Naslednji, *Anton Grum*, je poleg obsežnega komponiranja organiziral koncerte in nastope gostujočih skupin, s čimer je dvignil kvaliteto pevske kulture na Vrhniki. Do leta 1946 sta si sledila še *Jožef Heybal*, zaslužen za ustanovitev malega godalnega orkestra, ter *Anton Koprivnikar*, poznan po glasbenem izobraževanju in udeleževanju otrok.

Po drugi svetovni vojni so si mesto pevovodje in organista predajali *Stane Habe*, *Anton Dolinšek*, *Tone Jurjevčič*, *Franci Lorenčič*, oče *Janez Jeršinovič* (zbor) in sin *Jernej Jeršinovič* (organist), s. *Boža Čotar*, *Judita Cvelbar*, *Primož Malavašič*, *Patricija Pečar Kumar* in trenutni – ponovno *Primož Malavašič*.

Orkestrske zasedbe

• Tamburaški orkestri

Večja tamburaška skupina je bila na Vrhniki že pred prvo svetovno vojno in je nastopala na številnih prireditvah. V okviru deklškega društva »Bogomila« pa je v letih 1908–1914 deloval tudi tamburaški zborček. Med obema vojnama so bili tamburaški orkestri zelo priljubljeni. V tistem času, leta 1928, se je oblikoval tudi tamburaški orkester, ki ga je vodil kaplan *Franc Blažič*; sam je pisal partiture in prirejal odlomke iz oper in koračnic. Tamburaši so igrali v odmorih med dramskimi igrami, v gostišču Močilnik in celo v radijski oddaji. Delovali so do leta 1941, ko jim je italijanski okupator uničil instrumente. Po drugi svetovni vojni je *Drago Bitenc* ustanovil tamburaški orkester IU.V. Skupina je bila dejavna od 1952. do 1956. leta.

189. Tamburaški orkester; iz let 1930–1932, hranijo sorodniki Rozalije Zajec.

- **Mladinski harmonikarski orkester**

Orkester je bil na pobudo *Draga Bitenca* oblikovan leta 1960. V njem je igralo 17 harmonikarjev, ki so sodelovali pri spevoigrah in na lokalnih prireditvah.

- **Orkester Simfonika Vrhnika**

Začetki vrhniškega orkestra segajo v leto 1980, ko je bil v okviru Glasbene šole Vrhnika pod vodstvom violinske pedagoginje *Darinke Fabiani* ustanovljen *godalni kvartet*. Že naslednje leto se je razširil v *godalni ansambel*. Dirigentsko taktirko je leta 1985 prevzel *Marko Fabiani*. Starejša skupina se je zaradi večjih ambicij in obsežnejšega znanja oddvojila in se leta 1991 poimenovala v *Komorni orkester Vrhnika*; to je obveljalo kot uradni začetek delovanja orkestra. Instrumentalna zasedba se je z vstopom novih glasbenikov vedno bolj približevala simfonični in orkester se je leta 2005 preimenoval ustrežneje – v *Orkester Simfonika Vrhnika*.

V redni letni program orkestra sodita tradicionalna Novoletni in Pomladni koncert, ki ju

soustvarja s pevci MePZ Mavrica, ter koncert Klasično in drugačno. Poleg tega nastopajo glasbeniki še na občinskih in republiških proslavah, dobrodelnih koncertih, porokah, v preteklosti tudi na revijah simfoničnih orkestrov in plesnih prireditvah, sodelovali so tudi pri snemanju plošče Vlada Kreslina. Pester izbor izvajanih del, tako klasične, scenske, sakralne, filmske, plesne kot narodnozabavne glasbe, je v dolgoletni zgodovini orkestra pritegnil k sodelovanju že mnoge priznane slovenske glasbene ustvarjalce in postavil orkestraše na najpomembnejše slovenske odre. Zunaj meja so gostovali na Nizozemskem in v Italiji.

- **Pihalni orkester Vrhnika, Big band**

Zgodovina in delovanje skupin pihalcev in trobilcev sta predstavljena pod *Društvo Pihalni orkester Vrhnika in Društvo Big band*.

- **Glasbena šola Vrhnika**

Pri vzgoji mladih instrumentalistov, ki so se vključevali dalje v občinske glasbene skupi-

190. Orkester Simfonika Vrhnika – koncert Klasično in drugačno; Cankarjev dom Vrhnika, 2008.

ne, je odigrala pomembno vlogo Glasbena šola Vrhnika. V njenem okviru deluje trenutno pet orkestrov: *Mladinski godalni orkester GŠ Vrhnika*, *Mladinski simfonični orkester GŠ Vrhnika*, *Pihalni orkester GŠ Vrhnika*, *Big band GŠ Vrhnika* ter v letu 2015 ustanovljeni *Harmonikarski orkester GŠ Vrhnika*.

GLEDALIŠKA DEJAVNOST

Gledališka dejavnost na Vrhniki

Leta 1974 se je oblikovala **Mladinska dramska skupina pri ZSMS**, ki se je istega leta prvič predstavila z igrjo »Vzorni soprog« in zatem še s predstavo »Problemčki in prepirčki«, režiserja *Jožeta Valentiča*. Skupino so sestavljali predvsem srednješolci. Igrali so kratke igre, njihov cilj pa je bil vsaj z enim delom sodelovati na srečanju gledaliških skupin Naša beseda. Zaradi raznih obveznosti so jo člani začeli zapuščati, zato je skupina kmalu razpadla. Za njo se je na pobudo *Jožeta Rodeta* oblikovala **študentska dramska skupina**, vendar le za kratek čas.

191. Mladinska dramska skupina pri ZSMS - igra »Problemčki in prepirčki«, 1974.

Septembra 1975 je nastala pod vodstvom *Jožeta Voznyja* in *Jožeta Rodeta* **združena recitatorska skupina**, v kateri so igrali mladi Vrhniki in Verjani. Pred vrhniškimi občinstvom so prvič nastopili v Cankarjevem domu Vrhnika ob 100. obletnici rojstva *Ivana Cankarja* v recitalu – izboru Cankarjeve proze – »V areni življenja sem stal«. Recital so ponovili večkrat; v »Naši besedi `76«, gostovali so v Borovnici, v Šentjakobskem gledališču, dvakrat v Mestnem gledališču, v delovni organizaciji Žito ter na srečanju mladih skupin v Celju, kjer so dosegli med recitali prvo mesto. Sčasoma so začeli člani zapuščati skupino. Ostala sta le dva igralca, ki sta v sezoni 1976/77 oblikovala **amatersko gledališče »Argos« – AGA**. Skupina je delala v težkih pogojih, v mrzli dvorani in poznih večernih urah, a je kljub temu dosegla izreden uspeh. Gledališniki so zaslodeli že s prvo uprizoritvijo – komedijo v verzih »Dama-škrat« (avtor *De la Barca*) pod režijo zamejskega Slovence *Sergeja Verča* in dramaturškim vodstvom *Jožeta Rodeta*. Delo so večkrat odigrali na Vrhniki in z njim sodelovali tudi na »Naši besedi `77«, zastopali Jugoslavijo na mednarodnem festivalu mladinskih dramskih skupin v Bad Ratkersburgu v Avstriji in sodelovali na Borštnikovem srečanju. Sledile so uspešne uprizoritve nadaljnjih iger. Komedijo »Lizistrato« (po motivih *Aristofana*), pod režijo *Sergeja Verča* ter scenografijo in kostumografijo *Pavla Mraka*, so odigrali leta 1977 po številnih krajih, se predstavili z njo v Ljubljani v okviru Vaše matinee in v Mestnem gledališču ljubljanskem. Odigrali so tudi dramo »Veronika – Veseloigra s petjem in uničevanjem čustev« *Frančka Rudolfa*; (režija *Boštjan Vrhovec*) ter poetično dramo »77. Harlekin« (avtor *Niko Nikolčič*, režija *Jože Valentič*). Skupina je prenehala z delovanjem v letu 1978. Že v naslednjem letu je bila ustanovljeno **Srečno novo gledališče – SNG**, ki je želelo v svojem delovanju preseči

okvirje poetike amaterizma. S predstavo "Rameaujev nečak" (Denis Diderot; režija Jože Valentič) so v dvoigralski zasedbi gostovali doma in v tujini približno 40-krat in tako dosegli tovrsten rekord v celotni vrhniški gledališki zgodovini. Sledili sta predstavi »Wanted – Razlimani limoluni« (režija Dragan Živadinov) in »Zaljubljenca v podzemski železnici« (Jean Tardieu, režija in dramaturgija Niko Nikolčič), recitala »Šel je popotnik skozi atomski vek« (Matej Bor, režija Dragan Živadinov) in »Še zmeraj mislim – Recital revolucionarne poezije« (režija Niko Nikolčič), posneta je bila radijska igra »Kaplja« (Guy Foissy, režija Dragan Živadinov), organizirali so Teden SNG z vsakodnevnimi predstavami, projekcijo filma Sončni krik in okroglo mizo z režiserjem Hladnikom ter pogovore z izvajalci profesionalnih gledališč. Kljub uspešnemu in vsestranskemu delovanju so se bili gledališčniki 1981. leta primorani raziti. Trije – Jože Valentič, Dragan Živadinov in Slavica Petrovič – so namreč vpisali študij režije oz. dramaturgije na AGRFT v Ljubljani, s čimer se jim je zaprla pot udejstvovanja pri drugih gledaliških dejavnostih.

Igralec, režiser in avtor nekaterih tekstov, Niko Nikolčič, je bil kot edini vrhniški gledališčnik aktiven v celotni gledališki zgodovini, od samih začetkov Mladinske dramske skupine pri ZSMS pa do razpusta SNG.

Lutkarstvo na Vrhniki

Prva lutkovna skupina se je oblikovala leta 1975, pod vodstvom *Mirjam Suhadolnik*. Lutke je podaril Slavko Petrovič, ravnatelj Osnovne šole Janeza Mraka. Skupina je vadila v mladinskem klubu v prostorih krajevne skupnosti in se prvič predstavila občinstvu v Domu JLA z igrico »Mucolin«. Po tej prvi uprizoritvi je lutkovna voditeljica nadaljevala kot mentorica dramskega krožka v Osnovni šoli Ivana Cankarja, kjer

192. Lutkovna skupina AN-BAN – zadnja predstava »Pajacek in punčka« Kajetana Koviča, adaptacija besedila Jože Vozny; Ljubljana, 1988.

je leta 1978 z učenci pripravila recital Župančičeve otroške poezije in leta 1979 Suhadolčanovo predstavo »Figole Fagole«. V tem letu je Zveza kulturnih organizacij Vrhnika organizirala seminar za bodoče mentorje lutkovnih skupin. Na seminarju je nastajala igrice »Zajček Dideldajček«. Nova lutkovna skupina, v kateri so igrale srednješolke s Stare Vrhnike, se je oblikovala leta 1980 pod vodstvom *Judite Gabrovšek*. Po večkratni uprizoritvi »Saprarniške« Svetlane Makarovič so se lutkarice ob koncu sezone naslednjega leta razšle. Vrhniske lutkarje je jeseni 1981. leta ponovno zbrala Mirjam Suhadolnik. Lutkovna skupina, ki je sprva štela štiri člane, je večkrat odigrala predstavo »Zajčkova hišica«. Število članov in nastopov se je večalo, in Lutkovna skupina ZKO Vrhnika je postala prepoznavna tudi v okoliških krajih. V nadaljnjih letih je pripravila še »Svinjskega pastirja«, »Dobrodušno ptičje strašilo«, »Malo čarovnico, ki ni mogla biti zlobna«, »Račko« in »Sneguljčico«. Postala je organizator prvega (1983. leta) srečanja lutkovnih skupin na Vrhniki, na katerih so se predstavljali še lutkarji iz OŠ Borovnica in OŠ Log - Dragomer. Takrat je pripravila tudi pogovor z znanim lutkarjem Nacetom Simončičem. Na novoletnih predstavah je večkrat gostila Dedka Mraza. Pomemben mejnik v delovanju lutkarjev je bilo leto 1985, ko so v namen sestajanja, vaj in hrambe lutk uredili nov

prostor – »lutkovno sobo« – nad kurilnico Cankarjevega doma. Takrat si je 17-članska skupina izbrala novo ime AN-BAN. Kmalu po tem je uprizorila pesmi Kajetana Koviča »Mačka Murija« in za novoletno predstavo gledališko igrico »Kuža laja mijau, mijau, mijau«, ki so jo odigrali kar 21-krat. S to predstavo je lutkovna skupina sodelovala na 1. občinskem srečanju gledaliških skupin, mesec kasneje pa na zaključnem republiškem srečanju otroških in mladinskih skupin, ki je potekalo na Vrhniki. Sledila je predstava »Sanjska miška«, kombinacija žive igre in lutk, in kot zadnja je bila uprizorjena lutkovna igrice »Pajacek in punčka«. S to predstavo se je lutkovna skupina AN-BAN poslovila. V času svojega obstoja so lutkarji odigrali okoli sto predstav.

Vzporedno z delovanjem lutkovne skupine AN-BAN je pod istim mentorstvom kot deset let poprej potekal lutkovni krožek na OŠ Ivana Cankarja in oblikovala se je tudi mlajša lutkovna skupina AN-BAN. Tako je bilo v najbolj plodnih letih lutkovne dejavnosti preko 30 aktivnih lutkarjev na Vrhniki.

Vsa leta delovanja je lutkovna skupina imela oporo, strokovno in tehnično pomoč pri znanih lutkovnih ustvarjalcih, gledališčnikih, strokovnjakih, slikarjih, glasbenikih, obrtnikih, v podjetjih in številnih posameznikih na Vrhniki, v Ljubljani in Kranju. Poleg ZKO, ki jo je takrat vodila Marta Rjavec, je bil nepogrešljiv svetovalec in avtor adaptacij besedil režiser *Jože Vozny*, lutke so nastajale pod mentorstvom mojstrov risanja in izdelovanja lutk *Mitje Ritmaniča*, slikarja *Štefa Potočnika*, *Saše Kumpa*, *Pavla Mraka*, *Vinka Tomšiča* in mnogih drugih.

Po večletnem mirovanju se lutkarstvo vrača na Vrhniko. Pod vodstvom lutkarja *Borisa Kononenka* se je nova skupina lutkarjev prvič zbrala leta 2015 in se v tem času že uspešno vključila v kulturno življenje kraja.

Gledališka dejavnost na Stari Vrhniki

Dramska skupina se je na Stari Vrhniki oblikovala že v obdobju med prvo in drugo svetovno vojno, in sicer pod okriljem prostovoljnega gasilskega društva. Predstavljaljo so se s komedijami, tragedijami, ope-

193. Starovrhniški gledališčniki po odigrani igri »Za tretjo goro« na Vrhniki; režija: vrhniški fotograf *Ivan Tischer*, lektor izgovorjave: učitelj *Slavko Vuk*. VIR: Podkuranski Vestnik, ilustrovani list v razvedrilo in zabavo, leto 1924, stran 29.

retami in burkami, pogosto ob spremljavi vaških muzikantov s harmoniko, orglicami in tamburico. Nastopali so večinoma v Rokodelskem in Sokolskem domu na Vrhniki. Po drugi svetovni vojni so obudili *gledališko skupino Prosvetno društvo Stara Vrhnika*, v katero so privabili skoraj vso vaško mladino. Pod vodstvom režiserja *Viktorja Groma (Deželov Viktor)* so vadili v zimskem času; sprva v dvorani prosvetnega doma na Devcih in od 1955. leta dalje v novozgrajenem domu krajevnne skupnosti v Lopi na vasi. Spomladi so gostovali po sosednjih vaseh: v Zaplani, Bevkah, Horjulu, Ligojni, Podlipi in na Vrhniki, kamor so se vozili z gasilskim avtomobilom ali pa jih je na vozu vlekla kar Španova kobilica Biga. Največkrat so nastopali z Jurčičevimi in Kersnikovimi predstavami ter mladinskimi in otroškimi igrami. Pisnih dokumentov o medvojni in zgodnji povojni gledališki aktivnosti ni, ohranjenih je le nekaj fotografij ter današnji zapis na osnovi spominov nekdanjih nastopajočih.

Gledališka dejavnost v Verdu

Kulturno življenje v Verdu se je začelo razvijati z ustanovitvijo Prostovoljnega gasilskega društva Verd leta 1883. Že v 19. stoletju so gasilci organizirali tečaj, na katerem so vrhniški učitelji učili vaščane pisati in brati. Tečaj je financiral *Karel Kotnik*, ki je bil podpornik razvoja kulture v Verdu in na Vrhniki. Z uprizarjanjem gledaliških iger v vasi so začeli okoli leta 1905. V času prve svetovne vojne je gledališka dejavnost zamrla, a se je po letu 1918 znova obudila. Prav tako so izostale predstave v času druge svetovne vojne, ko je bilo tudi uničeno gledališko arhivsko gradivo. Po pričevanjih so bili režiserji največkrat *Franč Furlan*, *dr. Marjan Marolt*, *Tone Pirnat* in *Minka Podbregar*, scenograf pa *Nande Železnik*. Na leto so odigrali večinoma po tri predstave – v zimskem času po dve drami in spomladi komedijo. Sami ali v sodelovanju z vrhniškimi društvi so uprizorili vsaj 76 različnih odrskih del, med njimi

194. Gledališče v Verdu – scenski elementi iz "Divjega lovca" (pred letom 1935) so bili po vojni uporabljeni tudi v igri "Njegova pesem".

6 operet, in skupno več kot 270 predstav. Avtorji tekstov so bili domači literati, med njimi največkrat rojak *Ivan Cankar*, kot tuji dramatik svetovnega slovesa (*Shakespeare*, *Čehov*, *Dostojevski*, *Tolstoj*, *Gorki*, *Molière*, *Dumas* in drugi).

Najuspešnejše so bile igre na prostem – v Matjaževki v Retovju, kjer so jih uprizarjali v letih med 1939 in 1954. Gledališče v Verdu je delovalo do leta 1964. Čeprav so gledališčniki nastopali le v domačem kraju in bližnji Vrhniki, je njihov sloves segel precej dlje. Tako so bili, na primer, za obiskovalce iz Ljubljane, ki so si želeli ogledati predstave v letnem gledališču v Matjaževki, organizirani posebni prevozi z vlakom.

Gledališke skupine v drugih krajih

Z gledališko dejavnostjo se bolj ali manj zavzeto ukvarjajo tudi v drugih krajih občine – kot osnovna dejavnost je pri *Društvu za razvoj urbane subkulture in Društvu Čarogledališče*. Drugje predstavlja gledališče le eno izmed društvenih aktivnosti; tu deluje v okviru gledaliških ali dramskih sekcij, kot npr. v *KD Stara Vrhnika*, *KUD Podlipa - Smrečje*, *KUD Ligojna*, *KUD Kosec Log - Dragomer*, *KD Ivan Cankar Bevke*, v preteklosti tudi *KUD Drenov Grič - Lesno brdo*, ter recitatorske sekcije v *Društvu MePZ Mavrica*. Podrobnejši opisi sledijo pri opisih društev.

PLESNA DEJAVNOST – Folklor

Folklorna skupina Ligojna se ponaša z najstarejšim statusom in največjo prepoznavnostjo med vsemi ljudskimi plesnimi skupinami na Vrhniskem. Ustanovljena je bila leta 1978, ko je bila izvedba proslave ob občinskem prazniku Občine Vrhnika zaupana Krajevni skupnosti Ligojna. Na predlog članic sveta KS, *Zofije Kavčič* in *Marine Japelj*, da bi v program vključili še ljudski ples, se je oblikovala skupina šestih parov plesalcev. Pod mentorstvom *Tonke Permoser Žvab* z Drenovega Griča so se naučili splet štirih gorenjskih plesov ter se, v izposojenih narodnih nošah iz Šentjakobskega gledališča, udeležili proslave. Veliko navdušenje občinstva ob njihovem nastopu jim je dalo zagon za nadaljevanje. Z isto plesno mentorico so osvajali veščine ljudskega plesa in začeli sooblikovati praznovanja in prireditve

na Vrhniki in širši okolici. Po nekajkratnih izposojah narodnih noš je Šentjakobsko gledališče te plesalcem podarilo, a jih je bilo zaradi dotrajanosti potrebno kmalu zamenjati z novimi.

Skupina je ob veliki predanosti folkloristov ter hkrati spodbudi občinske ZKO in njene vodje dosegala čedalje višji nivo, kar ji je omogočilo tudi udeležbo na srečanjih in proslavah izven slovenskih meja. Po smrti dotedanje mentorice je prevzel vodenje *Miro Pivar*. Kmalu zatem se je za nastop na proslavi ob 25-letnici delovanja folklorne skupine oblikovala še mlajša skupina, danes imenovana **Cepci**. Vseh dvanajst let delovanja jo vodi njen ustanovitelj *Martin Novak*. Obe folklorni skupini plešeta gorenjske, dolenske, štajerske in prekmurske plese ter nastopata na praznovanjih, prirejata samostojne koncerte in se udeležujeta srečanj folklornih skupin doma in v tujini.

195. Člani FS Ligojna in FS Cepci; gostovanje v Krki na Koroškem, 2010.

Folklorna skupina Bistra se je oblikovala leta 1978 in bila dejavna vse do leta 1996. Pobudnik ustanovitve in plesni vodja je bil *Andrej Verbič*, ki je želel z mladimi plesalci borovniške in vrhniške osnovne šole obuditi stare plesne in običaje. Že v naslednjem letu je skupina nastopila v zasedbi petih plesnih parov kot predstavnica Slovenije na srečanju jugoslovanske mladine na Kosovu.

Skupina se je širila in v prvem desetletju delovanja je bilo v njej dejavnih več kot 300 plesalcev vseh starosti. Nastopajoči so si ob pomoči mam, babic in tet sešili prve narodne noše kar sami. Širil se je tudi repertoar, ki je zajemal plesne iz večine slovenskih pokrajin. Delovali so pod okriljem Zveze kulturnih organizacij Vrhnika in predstavljali eno izmed vodilnih vlog kulturnega življenja v Borovnici. Vsako leto so pripravili celovečerni nastop, kamor so kot goste povabili še druge folklorne skupine in ljudske godce. Več let so se udeleževali srečanj folklornih skupin v Mokronogu in Artičah, sodelovali so na Kmečki ohceti v Ljubljani, na »Slovenski podoknici«, na občinskih prireditvah in dogodkih v lokalnih delovnih organizacijah ter gostovali po Sloveniji in v zamejstvu. V Borovnici in okoliških vaseh so organizira-

li pustovanja in novoletna praznovanja, ob porokah svojih članov pa zaplesali za srečo mladoporočencev. V času svojega obstoja so zabeležili več kot 150 nastopov in kot skupina ali posamezniki prejeli občinska in republiška priznanja. Leta 2015 so se po dolgoletnem mirovanju ponovno združili ob počastitvi 60-letnice delovanja ZKD Vrhnika in v presenetljivo visoki zasedbi odplesali, kot da ne bi od zadnjih skupnih plesnih korakov minilo celih devetnajst let. V začetku letošnjega leta so ponovno začeli z rednimi tedenskimi vajami in morda se nam kmalu obeta tudi njihov ponovni nastop.

Folklor na Drenovem Griču - Lesnem Brdu. V preteklosti je bila v vrhniški občini živahna tudi folklorna dejavnost KUD Drenov Grič - Lesno Brdo. Mlajša skupina se je učila belokranjskih plesov, starejši pari pa so plesali gorenjske plesne. Po uspehih pod vodstvom *Tonke Permoser Žvab* v prvem desetletju delovanja društva je folklor zamrla, a se nekdanji folkloristi v zadnjih letih ponovno prebujaajo.

Otroški folklorni skupini delujeta kot sekciji še v društvih *KD Stara Vrhnika* in *KUD Kosec Log - Dragomer*.

196. Plesalci FS Bistra so se po dolgoletnem mirovanju ponovno združili ob počastitvi 60-letnice delovanja ZKD Vrhnika; Mala dvorana CD Vrhnika, 2015.

197. Vrnitev nekdanjih folkloristov; KUD Drenov Grič - Lesno Brdo, 2012.

KNJIŽNIČNA DEJAVNOST

Cankarjeva knjižnica Vrhnika

Zametki knjižničarstva na Vrhniki segajo v leto 1876, ko je bila na pobudo očeta Ivana Cankarja – *Jožefa Cankarja* – v hotelu Pri Črnem orlu ustanovljena čitalnica in v okviru nje *bralno društvo*. Namen ustanovitve je bilo spodbujanje branja literature v slovenskem jeziku, in sicer pri vseh krajanah, tudi tistih iz najnižjega sloja. V začetku 20. stoletja je bila na pobudo telovadnega društva Sokol na Vrhniki odprta *Javna sokolska knjižnica*. Poleg te so v kraju delovale še *roko-delska*, *prosvetna* in *župnijska knjižnica*. V času druge svetovne vojne so po prevzemu oblasti v regiji Italijani sežgali večino knjig. Po vojni so mladinci oživili *Sokolsko knjižnico* in v velikem duhu narodne zavesti ustanovili še več drugih knjižnic: *knjižnico Sindikata usnjarskih in lesnih delavcev*, *knjižnico Svobode Verd*, *knjižnico Izobraževalnega društva* in *knjižnico Mladinske organizacije*, ki pa se niso ohranile. V letu 1958 je bila ustanovljena uradna predhodnica vrhniške knjižnice – *Ljudska knjižnica*, ki je dobila prostore v baraki IUV. Strokovni vodja je bil sprva *Ivan Michler*, za njim *Viktor Grom*, od leta 1962 pa prva zaposlena upravnica *Marija Iskrenović*. Ob 100-letnici rojstva rojaka Ivana Cankarja, 10. maja 1976, se je Ljudska knjižnica preimenovala v *Cankarjevo knjižnico Vrhnika* in se nekoliko za tem vselila v novo zgrajene prostore, z ločenima oddelkoma za odrasle in mladino. Kopičenje bibliotekarskega gradiva in širjenje knjižničarske dejavnosti je potiskalo knjižnico v prostorsko stisko, ki jo je leta 2005 delno omilila pridobitev nove čitalnice v sosednji opušteni trgovini IUV. Leto 2014 predstavlja pomembno prelomnico v delovanju in prostorski organizaciji vrhniške knjižnice; ta se je namreč končno preselila v ustrezne prostore novonastalega Kulturnega centra Vrhnika, v obnovljeno stavbo nekdanje Konfekcije IUV.

198. Cankarjeva knjižnica Vrhnika - najnovejši prostori knjižnice v Kulturnem centru Vrhnika; 2014.

V skoraj šestih desetletjih delovanja vrhniške knjižnice se je število članov povzpelo na današnjih 6752, število hranjenega gradiva pa na 105.035 enot (CKV in Log - Dragomer). Pod strokovnim vodstvom nadaljnjih vodij (*Ivanka Voljč*, *Suzana Potočnik*, *Sonja Žakelj*) je knjižnica vseskozi širila tako primarno ponudbo kot obstranske dejavnosti, se uspešno prilagajala novim zahtevam elektronskega poslovanja ter začela vedno bolj dejavno sooblikovati lokalno kulturo. V letu 2015 je tako prejela občinsko priznanje - Srebrno plaketo Ivana Cankarja za »odlično izvajanje izobraževalne, kulturne in komunikacijske dejavnosti v občini«.

Izposojevalna enota Log - Dragomer. Leta 1975 je vrhniška knjižnica odprla izposojevališče knjig tudi na Logu. Zgradbo so po dveh letih delovanja podrli zaradi gradnje avtoceste in leta 1980 izposojevališče preselili v gasilski dom; zaradi slabe obiskanosti so ga sredi osemdesetih let zaprli. Knjižničarsko dejavnost v občini so poskusili ponovno oživiti po osamosvojitvi Slovenije, ko so ustanovili knjižnico v Dragomerju. Bližina Ljubljane z veliko pestrejšo ponudbo literarnega gradiva je botrovala nezadostnemu obisku in posledično zaprtju dragomerške knjižnice že v letu 2000.

Krajevna knjižnica v Podlipi je delovala v tamkajšnjem gasilskem domu do leta 2003. Ukinjena je bila zaradi izgube prostorov, ki so bili takrat dodeljeni v nadaljnjo uporabo krajevni skupnosti.

Knjižnica dr. Marje Boršnik Borovnica

Bralno društvo se je oblikovalo v Borovnici na pobudo *Avgusta Zabreda* že v letu 1874. Društvo se je takrat oskrbelo celo s svojo zastavo, zavzetost za kulturni razvoj kraja pa so izkazovali člani tudi s prirejanjem številnih kulturnih dogodkov. Po razpustu društva leta 1924 je knjižno gradivo prevzelo v last Obrtno društvo Borovnica in ustanovilo v prostorih Stare pošte *Knjižnico Obrtnega društva*. Med drugo svetovno vojno je bilo veliko knjig uničenih; ohranjenih jih je bilo le okoli 600. Leta 1946 je bila odprta *Ljudska knjižnica*, ki jo je na začetku upravljal *Albin Smole* – očitno zelo uspešno, saj si je knjižnica prislužila leta 1950 »republiški značaj kot najboljša vaška knjižnica v Sloveniji«. V letu 1963 je upravljanje prevzel *Anton Štrumbelj* in dve leti kasneje se je knjižnica preselila v stavbo, v kateri deluje še danes. Borovniška knjižnica se je kot enota prvič priključila vrhniški knjižnici leta 1972. Po odcepu borovniške občine od vrhniške se je, pod novim vodstvom *Zlate Brezovar*, osamosvojila tudi knjižnica ter se poimenovala po rojakinji Marji Boršnik. A zaradi birokratskih ovir v delovanju, ki so bile posledica premajhnega števila prebivalstva v občini, knjižnica ni mogla nadaljevati samostojne poti – čeprav se je ponašala z zelo bogato založenostjo kot tudi z najstarejšo zgodovino obstoja v širši okolici. Leta 2004 se je tako ponovno pridružila Cankarjevi knjižnici Vrhnika. Danes poseduje knjižnica več kot 29.000 enot in vključuje 941 aktivnih članov. Je vsestransko aktivna; poleg izposoje in zbiranja domoznanskega gradiva se povezuje z občani ter različnimi ustanovami še preko številnih drugih oblik sodelovanja.

199. Stara pošta v Borovnici, v kateri je bila ustanovljena Knjižnica Obrtnega društva; naslikal J. Stražišar, po fotografiji iz leta okoli 2010.

FILMSKA DEJAVNOST

Kino Vrhnika

Zgodovina vrhniške Kino sekcije se začne v letu 1954, ko je Krajevni odbor Zveze borcev ustanovil podjetje in ga vpisal v register državnih gospodarskih podjetij. Ustanovitev je bila več kot upravičena; že v prvem letu so zavrtili 109 filmov, ki jih je na 390 predstavah obiskalo skupno 98.635 gledalcev. V naslednjih letih je število filmov in predstav naraščalo. Število gledalcev se je povzpelo na blizu 118.000. Leto 1960 je predstavljalo prelomno leto v delovanju kinematografov po celotni Sloveniji, saj je začela njihova priljubljenost zaradi vse bolj zmagovite televizije upadati. Vrhniški kino so dodatno pretresale lastniške predaje med Zvezo borcev in Občino Vrhnika, dokler ga ni leta 1979 prevzela v trajno uporabo in upravljanje ZKO Vrhnika. Samostojnost v delovanju kina se je s tem končala. Postal je kino sekcija ZKO Vrhnika, ki je vključevala še kinematografa v Bevkah in Borovnici. Slednji je zaradi dotrajanosti projektorjev prenehal delovati že leta 1986. Pod okriljem ZKO se je upadanje obiska kino predstav upočasnilo; sredi osemdesetih let so našli nekaj več kot 41.000 gledalcev. Proti koncu osemdesetih let se je v delovanju kinematogra-

fov spet prelomilo; z razvojem interneta in videotehnike ponudba predvajanih filmov, največkrat že zastarelih, ni bila več konkurenčna. V letu 1992 je kino obiskalo samo 4500 gledalcev. Kinematografi so se vrteli v začaranem krogu – zaradi manjšega donosa je bilo potrebno okrniti izbor filmov in število predvajanj, kar je le še pospešilo upad interesa pri obiskovalcih. Pred prenovo velike dvorane Cankarjevega doma, leta 2006, je obisk padel na najnižjo točko: 1044 gledalcev. Z ustanovitvijo Zavoda Ivana Cankarja Vrhnika je Cankarjev dom prešel v njegovo vodenje in upravljanje. Z novimi filmskimi programi in digitalizacijo tehnike so si zadali za cilj dvig popularizacije kina, kar se glede na statistiko – v letu 2013 več kot 3000 gledalcev – očitno že uresničuje.

Kino Bevke

Zanimanje Bevčanov za filmske predstave potrjuje že podatek, da je potujoči kino gostoval v tamkajšnjem gasilskem domu prvič v daljnem 1929. letu. Razmišljanja o ustanovitvi Kina Bevke so se začela v letu 1963. V naslednjem letu je Klub poslancev iz Ljubljane po zaslugi pobudnikov ustanovitve (*Jože Jeraj, Jože Japelj in Ciril Zorc*) kraju podaril vso potrebno opremo, in sredi poletja je bil predvajan že prvi film. V okviru Kulturnega društva je bila kmalu oblikovana kino sekcija. Filmi so prihajali v Bevke preko vrhniškega kina, za predstave pa so bile večinoma rezervirane nedelje zvečer. V prvem desetletju delovanja je kino privabil 4000 do 5000 gledalcev. V začetku osemdesetih let je nastal krajši premor v delovanju kina, a po priključitvi kina vrhniški kino sekciji Cankarjevega doma so se predvajanja spet začela. Sledili so ponovni premori in zagoni, vse do konca leta 2012, ko so se novi pobudniki opogumili izkoristiti čar že izginjajoče analogne tehnike predvajanja in z oživiljenima starima projektorjema tako vrnili kraju filmsko tradicijo.

200. Oživiljen stari projektor kina Bevke.

201., 202. Reklamni letak vabi gledalce.

KULTURNO UMETNIŠKO DRUŠTVO DRENOV GRIČ - LESNO BRDO

Ustanovitev: 21. aprila 1985

Predsedniki društva:

Tonka Permoser Žvab (1985–1997)

Jurij Petrač (1997–2010)

Mateja Bartol (2010–2014)

Branko Bizjak (od 2014)

Društvo je bilo ustanovljeno pred tremi desetletji na pobudo *Tonke Permoser Žvab* in *Mirana Kržmanca*. Sestavljajo ga štiri sekcije: glasbena, folklorno-plesna, literarno-likovna in sekcija za ohranjanje kulturne dediščine. Članstvo se je v začetnih letih večalo in seglo do 86 članov, trenutno jih je v društvu 63.

Jedro društva predstavlja **mešani pevski zbor**, katerega nastanek je botroval ustanovitvi društva. Prvi pevci so se zbrali na kulturni praznik leta 1985 in kmalu oblikovali zbor, ki se danes predstavlja občinstvu na tradicionalni februarški slovesnosti ob kulturnem dnevu, vsakoletni občinski reviji

204. Predstava dramske skupine; druga pol. 80-ih let.

pevskih zborov, krajevni gasilski Florjanovi maši ter na dveh samostojnih koncertih: letnem z gosti v Kuclerjevem kamnolomu in na božično-novoletnem v gasilskem domu, kjer prireditvi sledi praznično druženje krajanov. Zbor sodeluje tudi na taboru pevskih zborov v Šentvidu pri Stični, občasno gostuje na prireditvah drugih organizatorjev in sodeluje z drugimi društvi. **Folklorna skupina** se po nekajletnem mirovanju ponovno vrača v društvo (več v *Plesna dejavnost*). Poleg nje je v prvih letih uspešno delovala tudi **dramska skupina**. **Literarno-likovna sekcija** skrbi za najmlajše, ki jim z urami pravljič in ustvarjalnimi delavnicami bogati

203. Nastop zbora na božično-novoletni prireditvi, pod vodstvom zborovodje Gorazda Jana; 2013.

domišljjski svet. Sodeluje tudi pri organizaciji prireditve ob kulturnem dnevu in izvaja nekatere ustvarjalne delavnice za posebne priložnosti. **Sekcija za ohranjanje kulturne dediščine** prireja vedno bolj obiskovane dogodke čez vse leto: v pomladanskem času otroško pustovanje ter delavnice za izdelovanje velikonočnih butaric in pirhov. Jeseni izmenjuje organizira dvodnevno razstavo ročnih del in starih predmetov ter Večer na vasi oz. Domači večer. V božično-novoletnem času se krajani vseh starosti srečujejo na delavnicah, kjer ustvarjajo adventne venčke, praznične voščilnice in novoletno okrasje. Ob sredinih večerih pa se kranjke družijo na delavnicah ročnih del, kjer izmenjujejo znanje o klekljanju, kvačkanju in podobnih ročnih spretnostih.

To kaže, da v našem kraju ne manjka ne ustvarjalnosti ne želje po učenju in izmenjevanju tradicionalnih znanj, kar je naravnost odlično.

KULTURNO UMETNIŠKO DRUŠTVO KOSEC LOG - DRAGOMER

Ustanovitev: 13. novembra 2008

Predsednice društva:

Andreja Čamernik (2008–2009)

Maja Trbanc Kljun (2009–2011)

Anica Vengust (od 2012)

Glavni pobudnik za ustanovitev Kulturno-umetniškega društva Kosec Log - Dragomer je bil *Matej Nik*, ki je želel združiti šolarje, mladino in ostale ljubitelje v skupnem sodelovanju. V društvu se je skozi leta oblikovalo kar 10 sekcij: odbor za ohranjanje kulturne dediščine, klekljarska, likovna, zeliščna in gledališka sekcija, sekcija DVIG, sekcija za kulturno izobraževanje, plesna skupina Rock and roll, folklorna skupina ter mešani pevski zbor. Skupaj vključujejo 102 člana.

205. Ličkanje – obujanje starega običaja; Vrbičev kozolec, 2012. Kozolec – toplar je zgrajen leta 1863, in sicer na zidanih temeljih, kar je bila v tistih časih prava redkost.

Odbor za ohranjanje kulturne dediščine in ohranjanje starih običajev je ustanovil že leta 2006, torej dve leti pred ustanovitvijo društva, *Ludvik Rožnik*. Za svoj prispevek k ohranjanju kulturne dediščine v kraju je prejel ustanovitelj zahvalo (2011) in skupaj s sodelavko *Pavlo Prah* še priznanje (2013) župana Občine Log - Dragomer. Zaradi sprememb zakona o financiranju občin se je moral Odbor leta 2012 priključiti KUD Kosec. Dejavnost odbora se danes odraža v številnih prireditvah. V sodelovanju z OŠ Log - Dragomer proslavljajo materinski dan, velikonočni čas si popestrijo z izdelavo butaric in pirhov, prvomajske praznike pa s kresovanjem. Čas košnje je bil že nekajkrat zaznamovan z odmevnim dogodkom – medobčinskim tekmovanjem koscev in grabljic, na katerem so se domači tekmovalci vedno odlično uvrščali. V jesenskem času se ob prepevanju zbirajo vaščani ob ličkanju koruze. Leto zaključijo v prazničnem vzdušju izdelave adventnih venčkov, Miklavževe obdaritve otrok ter božičnega pohoda v soju bakel. Na glasbenem področju je v občini še živa tradicija pritrkovanja, katere začetki segajo v daljno leto 1917. V preteklosti so se krajani lahko ponašali celo z glasbeno šolo in godbo. **Klekljarska sekcija** se je oblikovala leta 2004. Redni program vključuje klekljanje v različnih tehnikah, organizacijo razstav na lokalni ravni ter obisk razstav v širši okolici. Med večje

206., 207. S kosami in z grabljami novi zmagi naproti; Črna vas, 2012.

projekte sekcije sodi sodelovanje pri vseslovenskem projektu izdelave čipkastega prta za cerkvi v Lurdu in na Brezjah. V okviru **likovne sekcije** osvajajo člani društva v tedenskih delavnicah raznovrstne tehnike ročnih spretnosti, kot so slikanje na platno in svilo, izdelava voščilnic, oblikovanje papirnatih cvetlic, pletenje, kvačkanje, polstenje in šivanje. V zadnjem času je zelo aktivna **zeliščna sekcija**, ki omogoča ljubiteljem vrtnarstva izmenjavo semen, sadik, vrtnarskih knjig, cvetličnih lončkov, zanje organizira tudi tematska izobraževanja in delavnice priprave zeliščnih izdelkov. V **sekciji DVIG** – druženju za vzajemno izobraževanje generacij – se srečujejo člani pri bralnem krožku, kjer spoznavajo predvsem slovenske avtorje, na tečajih angleščine, udeležujejo se literarnih ekskurzij in gledaliških predstav. Po potrebi nudijo učno pomoč mlajšim krajanom,

da lažje prestopijo ovire šolanja. **Folklorna skupina** in **plesna skupina Rock and roll** sta začeli delovati šele jeseni 2014, a se bosta glede na navdušen odziv osnovnošolskih plesalcev očitno utrdili v društvu. V **sekciji za kulturno izobraževanje**, pri mešanem **pevskem zboru** in v **gledališki skupini**, pa še čakajo pravi zagon za uspešnejše delovanje in večjo prepoznavnost.

Verjamemo, da je prav kultura tista, ki nam lahko v teh časih pokaže nove poti, smisel in številne razvojne možnosti.

KULTURNO-UMETNIŠKO DRUŠTVO LIGOJNA

Ustanovitev: 1994

Predsedniki društva:

Martin Novak (1994–2000)

Robert Malovrh (2000–2006)

Marija Kupec (od 2006)

Kulturno društvo Ligojna sestavljajo trenutno štiri sekcije, katerih delovanje je tesno povezano z glasbo ali dramsko igro: folklorna skupina Ligojna, folklorna skupina Cepci, pevke ljudskih pesmi Trlce in dramska skupina Sadika. Do nedavnega je v sklopu društva delovala tudi jasličarska sekcija. Število članov društva je v letih uprizarjanja živih jaslic segalo do številke 150, danes jih šteje 60. Društvo je prejelo leta 2008 občinsko priznanje – bronasto plaketo Ivana Cankarja »za aktivno in večletno ustvarjalno delo na področju kulture«.

Folklorna skupina Ligojna predstavlja najstarejšo sekcijo, ki je skupaj z nekdanjim pevskim zborom Ligojna delovala od samega začetka društva. Vendar segajo zametki folklorne skupine še precej dlje v preteklost, v leto 1978. Pred dvanajstimi leti se je oblikovala še **folklorna skupina Cepci**, v kateri

208. Trlce, samostojni pevski nastop v Izoli; 2012.

plešejo mlajši plesalci (več v *Plesna dejavnost*). **Pevke ljudskih pesmi Trlce** so se združile v skupino pred devetimi leti, po prenehanju delovanja pevskega zbora Ligojna. Pojejo troglasno. Posebnost so njihove noše, v kakršne so se nekoč oblačile premožnejše kmečke žene z obrobja Ljubljanskega barja. Redno se udeležujejo območnih srečanj ljudskih pevcev in godcev, dvakrat so bile celo izbrane za regijsko tekmovanje. Večkrat so že gostovale v tujini, sicer prepevajo na prireditvah doma. **Dramska skupina Sadika** pripravlja vsakoletne uprizoritve komedij od leta 2008. Sprva so nastopali marca ob dnevu žena, po treh letih so predstavo premaknili na silvestrski večer in jo tako priključili novoletni zabavi. Vsaki predstavi sledi do 15 ponovitev po Sloveniji in tujini. Leta 2013 so gledališčniki gostovali v Makarski. V **jasličarski sekciji** so uprizarjali žive jaslice do leta 2010. V petnajstih letih so postale ligojske jaslice prepoznavne daleč naokoli.

209. Dotedanji Jezuščki; žive jaslice, 2005.

Ob večerih so se na prizorišče zgrinjali obiskovalci, ki jih je bilo neredko več kot tisoč. Ob doživetju božičnih zgodb, prepletenih s starimi kmečkimi običaji, ob ognjih, kočah, hlevčku, pastirjih in sveti družini ter izvrstni špehovki domačih gospodinj, so se zbrani navduševali nad ustvarjalnostjo in zagnanostjo Ligojne. (Društvo ni včlanjeno v ZKD Vrhnika, vendar je izrazilo pripravljenost sodelovati pri praznovanju njene 60-letnice.)

Ne bomo se podpisovali, ker nas je preveč, rekli pa bomo samo: »Veseli smo in iskrena hvala.« (jasličarji)

KULTURNO IN UMETNIŠKO DRUŠTVO PODLIPA - SMREČJE

Ustanovitev: 4. decembra 1988

Predsedniki društva:

Jože Fortuna (1988)

Miro Železnik (1989–1992)

Simon Fortuna (1993–1999)

Janez Cankar (2000–2002)

Primož Pečirer (2003–2008)

Katarina Kuzmič Peterneľ (2009–2012)

Primož Pečirer (od 2013)

Kulturno društvo Podlipa - Smrečje oblikuje štiri sekcije, v katerih trenutno deluje skupno 58 članov: mešani pevski zbor, otroški pevski zbor, gledališka skupina in sekcija za ohranjanje kulturne dediščine. Pobudniki ustanovitve so bili: *Janez Cankar, Vinko Cankar, Tone Malavašič, Slavka Cankar, Anton Bastarda, Jože Fortuna, Marjanca Malavašič in Franci Jurca*. Društvo je prejelo leta 2011 občinsko bronasto plaketo Ivana Cankarja. Naslednje leto, 2012, je prejela na Srečanju lutkovnih in otroških gledaliških skupin Slovenije zlato plaketo še dramska sekcija društva.

Mešani pevski zbor se je izoblikoval po priključitvi pevcev že obstoječemu ženskemu cerkvenemu pevskeemu zboru. Skupni zbor redno prepeva na območnih revijah pevskih zborov, dekanijskih srečanjih cerkvenih pevskih zborov in pri mašah v domači župniji. Gostuje tudi drugod po Sloveniji, med drugim tudi v »podzemlju« ob živih jaslicah v Postojnski jami. Zelo dejaven je tudi **otroški pevski zbor**, katerega člani ob instrumentalni spremljavi prepevajo na mnogih prireditvah v kraju in njegovi okolici. Redno sodelujejo ob mašah v domači župniji, soustvarjajo proslave ob Materinskem dnevu, nastopajo na Jesenskem in Božičnem koncertu v Podlipi ter Pomladnem koncertu na Vrhniki. V preteklosti sta v okviru sekcije pevskih zborov v društvu delovala še kvartet Sovice in trio Brin. **Gledališka skupina** je bila dejavna že pred letom 1988 in je bila tako ključna za ustanovitev društva. Upriporili so veliko odrskih iger, s številnimi ponovitvami doma in drugod po Sloveniji. V letih 2008 in 2013 so se udeležili Festivala amaterske kulture v Postojni, leta 2011 festivala Pozorišče bez granica v Tuzli in leto kasneje Srečanja lutkovnih in otroških skupin Slovenije. Poleg samostojnih odrskih predstav pripravljala gledališka skupina še druge prireditve v kraju. V letu 2012 je prejela dramska sekcija zlato plaketo na Srečanju lutkovnih in otroških gledaliških skupin Slovenije.

210. Gostovanje gledališnikov s predstavo »Ta mali«; Velenje in Šmartno ob Paki, 2012.

211. Spet nas je obiskal dobri mož; Miklavževanje, 1992.

Tudi **sekcija za ohranjanje kulturne dediščine** je v društvu dejavna od samega začetka. S pustnim sprevedom preganjajo zimo iz Podlipske doline, z Miklavževim sprevedom bedijo nad pridnostjo otrok in jih nagrajujejo z darilci, v okviru sekcije prirejajo tudi restavratorske delavnice in razstave. Med slednjimi je velikega lokalnega kot tudi občinskega pomena razstava, pripravljena v sodelovanju z Muzejskim društvom Vrhnika ob 750-letnici prve omembe Podlipse. Na ogled bo v Cankarjevem domu na Vrhniki in v Podlipi.

Bistvo društva je od vsega začetka druženje in ustvarjanje za ljudi, da se jim približa kultura in umetnost, saj se prenekateri ustvarjalci rodijo prav na takih odrih, kot je oder KUD Podlipa - Smrečje.

KULTURNO DRUŠTVO IVAN CANKAR BEVKE

Ustanovitev: jeseni 1999

Predsednika društva:

Gregor Grom (1999–2010)

Robert Ajlec (od 2010)

Ko je jeseni 1999 oživel Kulturno društvo Ivan Cankar Bevke, je vključevalo le kinematografsko sekcijo, ki pa ni bila aktivna že tri leta. Še v istem letu se je oblikovala

212. Prireditev »Kojk je u Beukah fejest«; 2009.

gledališka skupina. Krajanom se je predstavila z Miklavževo igrico in ostala dejavna do danes. V letu 2001 je nastal **mladinski pevski zbor RADDAR**. Dve leti kasneje se mu je pridružil cerkveni mešani pevski zbor Bevke in skupaj so nastopali na proslavah ob kulturnem dnevu in ostalih vaških prireditvah. Žal je delovanje mladinskega zbora zamrlo. Leta 2004 sta se oblikovali **literarna skupina**, ki se ukvarja s povezovanjem programa in drugimi literarnimi dejavnostmi, ter **plesna skupina**, ki je organizirala plesne vaje in plesne večere, vendar zdaj ni več del kulturnega društva. Društvo pripravlja enkrat mesečno **umetniške delavnice** za otroke in enkrat tedensko delavnice ročnih del za odrasle. V navezavi z župnijo Bevke organizira še vzgojno izobraževanje otrok in mladostnikov. Najmlajši sekciji sta **sekcija za ohranjanje**

213. Uspešno zastopanje občine na tekmovanju koscev in grabljic v Vrbljenah pri Igu, 2012.

nje kulturne dediščine in starih običajev ter na novo oživiljena **kinematografska sekcija**. Slednja se je prebudila v letu 2013, ko so ponovno začeli predvajati filme.

Vse sekcije pripravljajo družabne dogodke čez celo leto; sezono začnejo ob kulturnem prazniku. Do poletja sledijo kino predstave, običajno še uprizoritev gledališke igre, nato oratoriji, in v jesenskem času v okviru dogodka »Kojk je u Beukah fejest« prireditve, imenovane Ličkanje koruze, Kostanjev večer in Bevške buče. Leto zaključijo z Miklavžev in božično gledališko igro. V preteklosti so se bevški kosci in grabljice redno udeleževali medobčinskih tekmovanj za pokal Ljubljanskega barja. Vrhniko in Bevke so zastopali zelo uspešno, saj so bili vedno med dobitniki pokalov ali priznanj. (Društvo ni včlanjeno v ZKD Vrhnika, vendar je izrazilo pripravljenost sodelovati pri praznovanju njene 60-letnice.)

Delovno leto kulturnega društva je za obiskovalce prireditev vselej pestro in zanimivo. Ponavadi se začne ob kulturnem prazniku ... v jeseni pa sledijo jesensko obarvane kulturne prireditve s skupnim naslovom »Kojk je u Beukah fejest«.

KULTURNO DRUŠTVO STARA VRHNIKA

Ustanovitev: 16. maja 2003

Predsednici društva:

Anka Grom (2003–2015)

Tina Krvina (od 2015)

Pobudnica ustanovitve Kulturnega društva Stara Vrhnika je bila *Anka Grom*, ki je želela obuditi kulturno življenje v kraju, v njegovo delovanje pa čim bolj vključiti mladino. In res se danes redko katero društvo lahko pohvali s tako številčnim podmladkom – kar

214. Mladi folkloristi v oblačilih, kakršna so nosili otroci pred sto leti; 2013.

dve tretjini od skupno 84 članov društva predstavljajo otroci in mladinci. Njim pripada v celoti plesna sekcija; 45-članska **plesna skupina Vesoljski povžki**, v kateri plešejo predšolski, osnovnošolski otroci in mladinci, ter **otroška folklorna skupina**, ki nastopa večinoma ob spremljavi harmonike. Obe plesni skupini se predstavljata na krajevnih prireditvah in se udeležujeta območnih in regijskih srečanj. V glasbeni sekciji so trenutno aktivni le **pritrkovalci – Povžarski pinkači**, ki ohranjajo dolgoletno tradicijo pritrkovanja na Stari Vrhniki, medtem ko je nekdanji **otroški pevski zbor** v mirovanju. Znotraj gledališke sekcije delujeta **lutkovna skupina** in **dramska skupina Povž**, ki uprizarja igre doma in drugod po Sloveniji. Največ – deset – ponovitev je bilo odigranih s predstavo »Bilo je nekoč« (več v *Gledališka dejavnost*).

215. Povžarski pinkači na Dnevih narodnih noš in oblačilne dediščine v Kamniku; 2012.

Na delavnicah v okviru **likovne sekcije** se otroci in odrasli učijo ustvarjanja v različnih tehnikah. Izdelke nato podarjajo, razstavljajo ali jih uporabijo za okrasitev prireditvenega prostora. **Literarna sekcija** organizira delavnice prebiranja knjig, večernih pogovorov in predavanj ter knjižni sejem »Knjiga išče bralca«, na katerem si člani izmenjujejo knjige. **Sekcija za ohranjanje kulturne dediščine** zajema rodoslovje in klekljanje ter prireja vsakoletno Miklavževanje.

V sodelovanju več sekcij pripravlja društvo še druge dogodke v kraju. Ob koncu zime organizirajo pustovanje s sprevodom mask po vasi, marca v okviru *Pomladnega večera* počastijo dan žena in materinski dan, na binkoštno nedeljo izvedejo žegnanje, junija proslavijo dan državnosti in praznik krajevnih skupnosti s prireditvijo *Večer na vasi*. Jesenski čas obarvajo s predavanji in srečanji starovrhniških mojstrov, konec leta pa s prihodom in obdarovanjem Božička. Ob 10-letnici delovanja, leta 2013, je prejelo društvo jubilejno priznanje JSKD.

Naša glavna usmeritev je delo z otroki in mladino.

KULTURNO DRUŠTVO HIC ET NUNC

Ustanovitev: 16. januarja 2002

Predsednik društva:

Tomislav Popit (od 2002)

Društvo Hic et nunc zaseda z značilnim načinom slušno-vidnega dojemanja sodobne umetnosti posebno mesto v vrhniškem prostoru. Nastalo je na pobudo ustanovnih članov istoimenske skupine (*Bernard Kogovšek, Boris Kerimov, Bruno Subiotto in Tomislav Popit*). V njem delujejo tri sekcije: glasbena sekcija, sekcija za avdiovizualno

216. Hic et nunc z gosti (Chris Eckman) v Cankarjevem domu na Vrhniki; 2005.

umetnost in fotografijo ter sekcija za založništvo in distribucijsko dejavnost. Število društvenih članov se je v preteklih letih povečalo od začetnih 13 na sedanjih 54.

Glasbena sekcija temelji na ustvarjanju nekomercialne glasbe in s tem nadaljuje tradicijo že leta 1990 ustanovljene štiričlanske rockovske skupine *Hic et nunc*. Prepoznavnost te glasbene skupine dokazujejo številni koncerti doma in v tujini. Med šesttedensko turnejo po Združenih državah Amerike leta 1998 so odigrali 26 koncertov v 17 zveznih državah, glasbeni kritik in legenda »Beatle Bob« pa je označil enega izmed nastopov glasbenikov kot tretji najboljši izmed 500 obiskanih koncertov tistega leta. Skupina se lahko pohvali še z izdajo petih albumov, izborom plošče *Hic et nunc* na Radiu Študent kot najboljšo ploščo v letu 1995 ter številnimi drugimi pohvalami. Bogato sodelovanje s priznanimi ameriški glasbeniki je soustvarilo mnoge albume, sodelovanje pri plošči »The Last Side of the Mountain« uglasbenih pesmi Daneta Zajca ter sodelovanje pri projektu Ameriškega veleposlaništva v Sloveniji ob 70-letnici Boba Dylana. Leta 2006 se je znotraj društva osnovala še glasbena skupina *The Frictions*, ki je z mnogimi nastopi doma in v tujini že dokazala svojo uspešnost. Glasbo te skupine lahko slišimo v slovenskem filmu »Soba 408«.

217. The Frictions.

Najmlajša glasbena skupina društva – *Tolmun* – se je oblikovala leta 2013. **Sekcija za avdiovizualno umetnost in fotografijo** se je oblikovala v želji po združevanju glasbe, fotografije in videa v celovito enoto. Fotograf Tomo Brejc je v produkciji društva *Hic et nunc* izvedel fotografsko razstavo »Rekonstrukcije« v ljubljanski galeriji Eurna, razstavo »Tukaj in sedaj« v vrhniškem Zakonu in več razstav po drugih slovenskih in evropskih galerijah. V produkciji društva in koprodukciji RTV Slovenija je sekcija ustvarila in predstavila tudi videoprojekta »Death in the desert« (2002) in »You drive me mad« (2003). Med večje uspehe sodi še sodobni projekt »Manitu« (glasba, fotografija in video) v Benetkah, kot del razstave »Sodobne slovenske grafične izkušnje« avtorja prof. dr. Staneta Bernika. V okviru **sekcije za založništvo in distribucijsko dejavnost** so pri lastni založbi »Maraton records« izšle nekatere plošče društvenih glasbenih skupin; na primer plošča »Halogen Sky« skupine The Frictions iz leta 2012, in solo plošča kitarista Bernarda Kogovška z naslovom »Tolmun« iz leta 2013, po kateri se imenuje tudi glasbena skupina Tolmun.

Društvo Hic et nunc je izpeljalo številne večvrstne projekte, ki so zajeli dve izrazni sredstvi umetnosti – zvok in sliko, glasbo in fotografijo – v celovito formo.

DRUŠTVO BIG BAND VRHNIKA

Ustanovitev: jeseni 1995

Dirigenti:

Jože Jerina (1995–1998)

France Kapus (1998–1999)

Tomaž Grintal (1999–2008)

Matjaž Albreht (2008–2012)

Matjaž Lenarčič (od 2012)

Predsedniki društva:

Anton Špec (2002–2008)

Damjana Vrenjak (od 2008)

Glasbena skupina je bila ustanovljena pod imenom *Big band glasbene šole Vrhnika* leta 1995 na pobudo in pod vodstvom *Jožeta Jerine*, učitelja trobente na vrhniški Glasbeni šoli. Sprva so v njej igrali le učenci Glasbene šole Vrhnika. Krstni nastop so glasbeniki opravili ob 20. obletnici vrhniške glasbene šole ob zaključku šolskega leta 1995/96. Že v naslednjem šolskem letu je Big band GŠ Vrhnika pripravil prvi samostojni koncert ter prvič nastopil izven občinskih meja v Festivalni dvorani na Bledu ob vseslovenskem srečanju ravnateljev glasbenih šol. V začetnem obdobju so nastopili še na odmevni prireditvi podelitve Bloudkovih plaket v Narodni galeriji v Ljubljani. Leta 2002 se je skupina pod novim imenom *Big band Vrhnika* osamosvojila in postala društvo.

218. Prvi nastop skupine ob 20. obletnici GŠ Vrhnika pod vodstvom dirigenta Jožeta Jerine; Cankarjev dom Vrhnika, 1996.

219. Nastop na Marezijazz; Marezige, 2014.

Orkester sestavljajo sekcije saksofonov, pozavn, trobent in ritem sekcija. Skozi vsa leta ima bolj ali manj stalno število aktivnih članov; trenutno jih je 33. Redni program zajema dva decembrska in en spomladanski koncert v domačem kraju, kjer z veseljem predstavijo poslušalstvu vedno nove goste, pevke in pevce. Skupina je nekajkrat sodelovala tudi na Prvomajski proslavi na Rožniku, medtem ko se v zadnjih letih redno udeležuje dvodnevne poletne festivala big bandov Marezijazz v Marezigah.

V skupnih projektih sodeluje Big band s trboveljsko glasbena skupino Red Five Point Stars in kvartetom Nula Kelvina z Drenovega Griča. Prvo samostojno zgoščenko »That's Life«, ki predstavlja svojevrsten pečat v zgodovini Glasbene šole Vrhnika, je Big band izdal v letu 1998. Sledili sta plošči »Rhythm Jazz Blues« leta 2002 in kmalu zatem »Big Band Vrhnika 2003«. Glasbeniki se lahko pohvalijo tudi s statusom enega od ustanovnih članov Zveze Big Bandov Slovenije iz leta 2008.

Vsakič znova poskušamo predstaviti domačemu kraju nove zanimive pevke in pevce.

DRUŠTVO PIHALNI ORKESTER VRHNIKA

Ustanovitev: 29. maja 1925

Dirigenti orkestra:

Tine Jerebic (ob ustanovitvi)
vmesni:

Jožef Petrovič, Franc Dolinar, Štefan Pukovec, Jan Ulman, Daniel Grum, Jože Sikyta, Josip Heybal, Ivan Gostiša, Stan-ko Habe, Stanko Fefer, Janez Buh, Vinko Štrucl st., Vinko Štrucl ml., Franc Žabjek, Vili Bedenikovič, Viktor Zadnik, Ludvik Velikonja, Bogomir Pikš
Milan Matičič (od 2000)

Predsedniki društva:

Jože Grom (ob ustanovitvi)
vmesni:
Tone Istenič, Ivan Slavic, Anton Rožman st., Janez Kenk, Karel Verbič, Franc Buh, Ivan Mole, Tine Jurjevčič, Dušan Varga, Robi Leskovec, Vili Pušnik, Anton Rožmanc ml., Tomaž Vencelj, Igor Rožmanc, Silvester Razstresen
Aleš Stružnik (trenutno)

Pihalni orkester Vrhnika je s svojo devetdesetletno zgodovino delovanja najstarejše glasbeno in nasploh kulturno ljubiteljsko združenje na Vrhniskem. Oblikovalo se je na pobudo *Jožeta Groma* in se kot *Godbeno društvo Vrhnika* sokrajanom prvič predstavilo po letu dni obstoja, maja 1926. V času druge svetovne vojne je aktivnost zamrla, a se je ponovno obudila po zmagi. Vrstili so se nastopi v domačem kraju in udeležbe na tekmovanjih, za krajši čas se je iz dela članov oblikoval celo plesni orkester, ki je igral lahkotnejšo glasbo. Ob vzponih in padcih so vztrajali glasbeniki skozi desetletja in, vmes preimenovani v *Pihalni orkester Vrhnika*, dosegli zavidljiv jubilej. Danes igra v orkestru 45 glasbenikov. Pomembni ločnici v delovanju orkestra sta bili leto 1990, ko je bil glasbenikom končno dodeljen stalen vadbeni prostor, in leto 2000, ko se je orkester preoblikoval v društvo.

Izbor dogodkov, na katerih sodelujejo, se je oblikoval in dopolnjeval skozi zgodovino. Od nastopov na občinskih proslavah, samostojnih večernih koncertov, promenadnih mimohodov, gasilskih parad, dobrodelnih

220. Člani Godbenega društva v prvih uniformah; 1929.

221. Državno odlikovanje orkestra »z redom zaslug za narod s srebrno zvezdo«; 1975.

prireditve in v zadnjem času navzočnosti pri bogoslužjih, so se godbeniki usmerili še h gostovanjem v tujini (Italija 1988 in 2014, Švica 1992, Hrvaška 2007), k organizaciji tekmovanj Zveze slovenskih godb (2011) ter celo k sodelovanju s slovenskim Radiem in Televizijo.

Za svoje delovanje je orkester prejel številna priznanja. Med prve sodi odlikovanje z redom zaslug za narod po predlogu predsednika Tita iz leta 1975. Velikega pomena so tudi štiri zlate plakete, ki so si jih priigrali glasbeniki na republiških tekmovanjih v letih 1977, 1985, 1989 in 2002. Svoje uspehe so kronali ob 90. obletnici delovanja z izdajo prve zgoščenke.

Dolgo in bogato zgodovino orkestra so »spisali« prav njegovi člani – instrumentalisti ter dirigenti. (Bilten)

222. Orkester danes – ob 90. obletnici delovanja; 2015.

223. Skupaj z gosti na letnem koncertu ob dnevu invalidov; Cankarjev dom Vrhnika, 2011.

MEŠANI PEVSKI ZBOR DRUŠTVA INVALIDOV VRHNIKA

Ustanovitev: jeseni 1992

Zborovodja: *Jože Jesenovec (od 1992)*

Predsednica zbora:

Mojca Seljak (od 1992)

Po desetih letih delovanja se je v Društvu invalidov Vrhnika izoblikovala želja po ustanovitvi društvenega zbora. Vsi prijavljeni kandidati so uspešno opravili preskus glasov in tako se je pod vodstvom zborovodje *Jožeta Jesenovca* na uvodnih vajah zbralo prvih 16 pevcev. Število članov se je z leti višalo. Zbor je imel že celo 34 sodelavcev, zdaj pa žal zaradi preminulih ali bolnih članov v njem ustvarja 29 pevcev. Leta 2005 se je zborovodji pridružila še korepetitorica in pevkva *Lilijana Stepic*. Veselje do petja izkazujejo pevci s pogostimi nastopi; v posameznem letu je teh po različnih krajih Slovenije od 16 do 18. Redni letni repertoar vključuje sodelovanje na Taboru slovenskih pevskih zborov v Šentvidu pri Stični, na občinski reviji in revijah pevskih zborov invalidov, nastope v cerkvi sv. Pavla ob mašah, posvečenih bolnim, invalidnim in ostarelim občanom; najpogostejše pa prepevajo po domovih za starejše občane. Vsakoletno sezono zaključijo z letnim

koncertom ob dnevu invalidov, 3. decembra, ko povabijo k sodelovanju tudi druge zборе. Dogodek se vedno znova prelije v prijetno srečanje ob bogati pogostitvi, kjer so skupaj z nastopajočimi dobrodošlo sprejeti prav vsi iz občinstva. Zbor se lahko pohvali s CD-ploščo in z glasbeno kaseto iz leta 2004 ter z video kaseto iz leta 2006.

Poleg predstavljenega pevskega zbora se je v sklopu Društva invalidov Vrhnika oblikoval tudi ansambel Detlca, katerega člani so večinoma pevci iz zbora. Glasbena skupina igra predvsem za potrebe društva na Vrhniki in na izletih, ki jih društvo organizira.

Z največjim veseljem vsako leto priredimo samostojni letni koncert ob mednarodnem dnevu invalidov. Dvorana je vsako leto polno zasedena.

224. Snemanje CD-plošče na sv. Trojici; 2004.

DRUŠTVO MEŠANI PEVSKI ZBOR MAVRICA

Ustanovitev: 1. decembra 1993

Zborovodkinja:

Darinka Fabiani (od 1993)

Predsednica društva:

Slavi Štirn (od 1993)

Mešani pevski zbor Mavrica je nastal na pobudo *zakoncev Fabiani* zaradi potrebe po vokalni spremljavi vrhniškega orkestra. Čeprav sta obe glasbeni skupini ostali vseskozi v tesnem sodelovanju, sta strokoven pristop in zagnanost pevcev zbor kmalu preusmerila na samostojno pot in mu prinesla uspešno kariero. Število pevcev se je povzpelo od začetnih 15, z vmesnimi nihanji, do današnjih 50. Njihov repertoar posega po vseh zvrsteh glasbe. Zbor je bil leta 2013 odlikovan s srebrno plaketo Ivana Cankarja »za zavzeto družbeno delovanje in širjenje ugleda občine Vrhnika«.

V vrhniški občini je postal zbor prepoznaven sprva po tradicionalnih *Novoletnih* in *Pomladnih koncertih*, ki jih pripravlja v soorganizaciji z orkestrom Simfonika. Redno

prireja tudi Letne koncerte, kamor vabi zборе iz drugih krajev Slovenije. Udeležuje se Območnih revij pevskih zborov, ki jih v zadnjem času nadgrajuje z udeležbo na Regijskih tekmovanjih. Poleg prepevanja na proslavah v domačem kraju ter gostovanj drugod je zbor nastopal tudi na mnogih dobrodelnih koncertih; pri dveh izmed slednjih sodi skupaj z Orkestrom Simfonika celo med soorganizatorje (za otroke in brezposelne občane iz socialno ogroženih družin; leta 2009 in 2013). Z vztrajnostjo se je povzpел tudi do bolj prepoznavnih slovenski odrov. Nastopili so na Slovenski popevki na Ljubljanskem gradu (1998), na prireditvi Slovenka leta v Ljubljanski operi (2004), zapeli so s Heleno Blagne v Hali Tivoli (2005), z orkestrom izvedli številne koncerte v Slovenski filharmoniji ter večkrat sodelovali v oddajah RTV Slovenija. Povabljeni so bili tudi k snemanju zgoščenke *Generacija 50* Vlada Kreslina. Nekajkrat so pevci izpeljali gostovanja na tujem; večkrat v Italiji (1997, 2007, 2012) in enkrat v Avstriji (2002). Uspeh zboru potrjujejo dve samostojni zgoščenki, posneta na koncertih ob 5. obletnici (Glasbena šola Vrhnika, 1998) in 10. obletnici delovanja (Slovenska filharmonija, 2003).

225. Ob 20. obletnici MePZ Mavrica; Cankarjev dom Vrhnika, 2013.

226. Zbor recitatorjev grškega teksta Argonavtika; odprtje Argonavtskih dni v Močilniku, 2010.

Društvo vključuje poleg mešanega pevskega zbora še dve sekciji: recitatorsko skupino in otroški pevski zbor. **Recitatorska skupina** je bila oblikovana leta 2011 ob odprtju Argonavtskih dni. Zaradi izvirnosti nastopa se je obdržala in zdaj njeni člani nastopajo še na drugih dogodkih ali povezujejo koncerte društva. **Otroški pevski zbor Mlada Mavrica**, ki ga sestavlja 31 otrok in vnukov članov društva, prepeva le občasno.

Lahko rečemo – družī nas pesem in ljubezen do vsega lepega. V svetu okrog nas še ostajajo vrednote, ki jih čuvamo, in zato: MAVRICA nam pomaga živeti naše sanje!

PEVSKO DRUŠTVO IVANA CANKARJA VRHNIKA

Ustanovitev: 24. novembra 1988

Zborovodji:

Majda Smrke (1988-1994)

Lovro Grom (od 1994)

Predsedniki društva:

*Peter Kobal, Valerija Jesenovec
(1988-1998)*

Meta Novljan (1998-2001)

Helena Hren Vencelj (200-2003)

Metoda Gradišek (2003-2005)

Igor Novljan (2005-2009)

Nadja Malovrh (od-2009)

Zametki PD Ivana Cankarja Vrhnika segajo v sedemdeseta leta, ko sta se oblikovala Moški pevski zbor IUV pod vodstvom *Toneta Jurjevčiča* leta 1974 ter tri leta zatem Ženski pevski zbor Sinja Gorica pod vodstvom *Majde Smrke*. Leta 1988 sta se zbora združila v več kot 50-članski Mešani pevski zbor Ivana Cankarja. Kot pravijo pevci, temelji njihovo prepevanje že od začetka »na večglasnosti in ohranjanju izvirnosti slovenske klasične zborovske pesmi«. Sprva je bila zborovodkinja združenega zbora Majda Smrke, od 1994. leta, po pridružitvi logaških pevcev, pa je zborovodja *Lovro Grom*. Krstni nastop so pevci opravili že po treh mesecih skupnega delovanja, kar je napovedovalo uspešno kariero. Sledili so samostojni celovečerni koncerti, udeležbe na občinskih pevskih revijah z večkratno medobmočno uvrstitvijo, druženja z enako poimenovanimi zbori in folkloristi ter snemanja za Radio Ljubljana (1995, 1997, 2000). Uspešna so bila tudi sodelovanja z instrumentalisti: z mladimi glasbeniki vrhniške Glasbene šole in predvsem s Pihalnim orkestrom Vrhnika. V okviru teh so izvedli večje projekte, kot na primer koncert »The Concert Celebration« (L. Webber) in mašo »Missa brevis St. Joannis de Deo« (J. Haydn).

Leta 2001 se je zbor preoblikoval v Pevsko društvo; s tem so postale mednarodne ljubiteljsko-kulturne izmenjave pod geslom »Glasba ne pozna meja« stalnica letnih programov. Istega leta so proslavili izid prve CD-plošče, naslednjega leta njen ponatis, sledila je DVD-plošča s turneje po Švici (2006) in video projekcija z gostovanja po Japonski (2013). Leta 2008 so ob 20-letnici delovanja izdali tudi zbornik. Vrhniški prostor so zaznamovali s tradicionalnim zaključnim koncertom na Argonavtskih dneh ter

227. Gostovanje na Japonskem, 2013.

z majskimi koncerti »Cankar v pesmi, plesu in besedi«, kasneje preimenovanimi v »Pod jasnim nebom rdeča roža«. Posebno mesto pri njihovem delovanju zasedajo tudi srečanja usnjarskih zborov, nastopi po cerkvah ter številna vzajemna sodelovanja s pevci iz tujine. Ob nastopih pri rojakih na Hrvaškem (2000, 2003, 2014), v Bosni (2005) in v Makedoniji (2010) je zbor pripomogel k ohranitvi slovenske pesmi na območjih nekdanje skupne domovine. Ambassadorsko poslanstvo naše dežele in njenega pevskega zaklada daleč prek meja pa so pevci uspešno opravili na gostovanjih v Švici (1998, 2006),

na Slovaškem (1997) in na daljnem Japonskem (2013) ter kot večkratni gostitelji tovrstnih povratnih srečanj na Vrhniki.

V letu 2015 je zbor prejel občinsko srebrno plaketo Ivana Cankarja, ki so jo proslavili s prvo javno izvedbo uglasbene Cankarjeve pesmi »Na mojo pot« (Egi Gašperšič).

Promocija in ohranjanje tradicije slovenske zborovske umetnosti sta cilj in namen našega dela. Ponesli smo jo prek matične domovine in evropskih meja v svet, do daljne Japonske.

228. Majski koncert ob 25-letnici ustanovitve zbora; Cankarjev dom Vrhnika, 2014.

HUMANISTIČNO-UMETNIŠKO DRUŠTVO KAREL BARJANSKI, BOROVNICA

Ustanovitev: 21. septembra 2009

Predsednik: Jože Zorman (od 2009)

Kot pravijo sami zase, je v društvu HUD Karel Barjanski humanizem temeljnega pomena; s svojimi dejanji želijo sporočiti, da je potrebno biti prijazen tako do ljudi, narave kot do ostale okolice. Širok spekter delovanja društva dokazujejo raznolike sekcije, ki zajemajo področja od umetnosti, naravovarstva, športa do preteklosti. To so **glasbena, fotografska, likovna, literarna, botanična, kolesarsko-naravoslovna, plesna in zgodovinska sekcija**. Pobudnikov ustanovitve društva je bilo kar 12: *Boris Bezek, Jože Zorman, Slavica Peševska, Andrej Klemenc, Ciril Hrovatin, Marko Gorenc, Žiga Rebolj, Igor Čož, Nejc Venzelberger, Tone Garin, Andrej Ocepek in Matjaž Ocepek*. Število aktivnih članov je trenutno 75, a se še povečuje.

Kulturni praznik zaznamujejo v društvu s proslavo, z razstavami, literarnim dogodkom ali otroškimi delavnicami. V pomladanskih mesecih počastijo dva pomembna dneva,

230. Odprtje razstave zgodovinske sekcije o gradnji Južne železnice; galerija Barje, 2013.

povezana z varovanjem našega planeta: 22. marca pripravijo v sodelovanju z ZKD Vrhnika-Borovnica v muzejskem parku TMS v Bistri prireditve ob svetovnem dnevu voda – »Moja reka praznuje«. Mesec kasneje, ob svetovnem dnevu Zemlje, 22. aprila, pa s tematiskimi predavanji in z razstavami seznanjajo borovniške osnovnošolce o pomembnosti varstva okolja. Ob izteku poletja sodelujejo pri organizaciji praznovanja občinskega dneva borovnic. Člani društva organizirajo čez celo leto še vrsto drugih dogodkov; začetni in nadaljevalni likovni tečaj, gostovanja gledaliških predstav, predavanja, posvete, tv in

229. Odprtje razstave »Veterani ne skrivamo«, ko je predsednik ZVVS generalmajor Lipič predal društvu spominsko plaketo; Cankarjev dom Vrhnika, 2014.

radijska snemanja ter razstave likovnih, fotografskih, zgodovinskih in drugih del. Med slednjimi so bile odmevnejše: fotografska razstava »Barje«, razstava »O Borovnici in viaduktu«, v sodelovanju z OZVVS Vrhnika-Borovnica dokumentarna razstava »Veterani ne skrivamo« ob 20. obletnici omenjenega Območnega združenja ter fotografska razstava mineralov »Skriti svet«. Razstave so gostovale tudi v okoliških krajih. Med prejetimi priznanji je posebnega pomena spominska plaketa, ki jo je ob odprtju razstave »Veterani ne skrivamo« izročil društvu kot zahvalo za sodelovanje slovenski generalmajor Ladislav Lipič (2014). Leta 2012 je podelila Občina Borovnica priznanje predsedniku Jožetu Zormanu za dolgoletno prostovoljno delo na področju družbenih dejavnosti, ter leta 2015 Prostovoljno gasilsko društvo zahvalo celotnemu društvu za organizacijo razstave o zgodovini gasilstva v Borovnici.

Se vam poraja vprašanje, zakaj se imenujemo HUD Karel Barjanski? Ime je nastalo po ekotragokomediji »Smeti v taprave kante, ne na Barje« ...

MUZEJSKO DRUŠTVO VRHNIKA

Ustanovitev: 14. februarja 1992

Predsedniki društva:

Peter Habič (1992–1998)

Marija Oblak Čarni (1999–2015)

Katarina Oblak Brown (od 2015)

Že od ustanovitve je v Muzejskem društvu Vrhnika opaziti visoko strokovnost in zavzetost pri spoznavanju zgodovinske identitete vrhniškega prostora. Raziskovanje, zbiranje, arhiviranje in prezentacija izsledkov s področja domoznanstva ter varstva kulturne in naravne dediščine so dejavnosti, ki jih društvo v svojem programu zajema kot celoto. Zaradi usmerjenega delovanja društva v

dolgoročni prid občine in njenih prebivalcev mu je Ministrstvo za kulturo RS leta 2004 – kot edinemu vrhniškemu društvu doslej – podelilo *status društva v javnem interesu na področju kulture*. Leta 2010 je prejelo društvo občinsko priznanje – srebrno plaketo Ivana Cankarja »za dolgoletne uspehe in izjemne dosežke trajnega pomena«.

Trenutno ima društvo 164 članov. Temeljna dejavnost društva je **zbiranje, popisovanje in hramba gradiva** o zgodovini Vrhnike. Sprejemajo v glavnem fotografije, druge dokumente in le manjše predmete, saj za zdaj društvo nima ustreznega skladiščnega prostora. Muzejsko društvo izvaja večje projekte v sodelovanju z Zavodom Ivana Cankarja Vrhnika. Med najvidnejše sodi **zbornik Vrhiški razgledi**, ki izhaja od leta 1996 in zajema tematsko zelo raznolika področja. Prispevki imajo večkratne recenzije in so podprti s podatki, pridobljenimi iz najvišjih ustreznih institucij. Med zahtevnimi projekti so tudi **razstave**, ki so gostovale še po drugih krajih. Med njimi: »Razvoj usnjarstva na Vrhniki«, »Vrhnika v prvi svetovni vojni«, »Vrhnika na pomembni evropski poti«, »Ko je bila Vrhnika še pristanišče«, »Brata Jager«, razstave o najstarejših vrhniških ulicah in okoliških krajih. Muzejsko društvo je postavilo **spominske plošče** slikarjem Petkovšku,

231. Izlet članov MDV v Josipdol in Šoštanj; Josipdol, 2014.

VRHNIŠKI RAZGLEDI 1

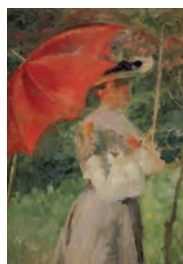
VRHNIŠKI RAZGLEDI 2

VRHNIŠKI RAZGLEDI 3

VRHNIŠKI RAZGLEDI 4

VRHNIŠKI RAZGLEDI 5

VRHNIŠKI RAZGLEDI 6

VRHNIŠKI RAZGLEDI 7

VRHNIŠKI RAZGLEDI 8

VRHNIŠKI RAZGLEDI 9

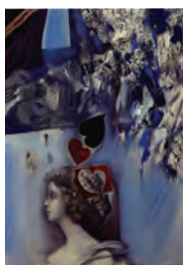
VRHNIŠKI RAZGLEDI 10

VRHNIŠKI RAZGLEDI 11

VRHNIŠKI RAZGLEDI 12

VRHNIŠKI RAZGLEDI 13

VRHNIŠKI RAZGLEDI 14

VRHNIŠKI RAZGLEDI 15

232. Naslovnice do sedaj izdanih zbornikov Vrhniški razgledi.

Sternenu in Ogrinu, v Ameriki uveljavljenima bratoma Jager ter spomenik vrhniškemu krasoslovcu Michlerju, Habetu in Habiču v Močilniku. V društvu so pripravili tudi mnoga tematska **predavanja**, posvet o Barju in **ekskurzije** v kraje, ki so tako ali drugače povezani z Vrhniko (po Sloveniji, Dunaj, Solnograška, rečna pristanišča v Nemčiji, Južna Tirolska).

Pomemben dosežek društva je, že iz leta 2009, izdelava **projektne naloge Muzej Vrh-**

nika, ki je ena od glavnih spodbud za Doživljajsko razstavišče Ljubljana, ki nastaja na Vrhniku.

Za ohranjanje in razvijanje domoznanskih, muzejskih in drugih kulturnih vrednot domačega kraja se ustanovi Muzejsko društvo Vrhnika s sedežem na Vrhniku (Pravila MDV, 1. člen).

DRUGA KULTURNA DRUŠTVA IN SKUPINE

Glasbena

Kulturno društvo Raskovec *

Oktet Raskovec

Pritrkovalna skupina

Društvo cerkvenih pevskih zborov

Vrhnika *

Mešani cerkveni zbor sv. Pavel

Otroški pevski zbor

Pevska skupina Diversa °

Pevska skupina Odoica °

Skupina ljudskih pevcev °

Družinski trio Jesenovec °

Društvo Ženski pevski zbor Concinite
(v mirovanju)

Društvo Ženski pevski zbor Tonja, Borovnica

Društvo Orkester Simfonika Vrhnika *

Društvo glasbenikov Camerata Labacensis

Društvo za promocijo metalske subkulture

Mladinski godalni orkester GŠ Vrhnika °

Mladinski simfonični orkester GŠ Vrhnika °

Pihalni orkester GŠ Vrhnika °

Kulturno-umetniško društvo Zverinica, Bevke

Kulturno društvo Adriars, Borovnica

Plesna

Društvo Zmigaj se!

Plesni klub Kontakt °

Plesni studio Peter Pan °

Plesni studio M °

Plesna šola Urška °

Baletne skupine GŠ Vrhnika °

Plesne skupine Žabice, ŠŠD Žabice,

Log - Dragomer

Gledališka

Društvo za razvoj urbane subkulture *

Društvo Čarogledališče *

Likovna

Društvo Mala mestna galerija

Skupina akvarelistov °

Fotografska

Fotografsko društvo Okular *

Naravovarstvena

Društvo za ekologijo in varstvo okolja
Slovencev

Društvo za zaščito kulturne in naravne
dediščine Meček

Društvo Rosika Bevke

Društvo za ekologijo in varstvo okolja
Borovnica

MLADINSKA, HUMANISTIČNA

Humanistično in umetniško društvo »O«,
Verd *

Mladinsko športno-kulturno društvo Verd *

Društvo Klub vrhniških študentov

Glasbena sekcija

Gledališka skupina

Fotografska sekcija

Literarna skupina

Potopisna predavanja

Društvo prijateljev mladine Mavrica

Mladinsko kulturno društvo Arterija,
Borovnica

*Glasbena skupina,
Likovna skupina,
Program mladih*

Klub mladinski center Log - Dragomer

DRUGA KULTURNA DRUŠTVA

Društvo ljubiteljev narave in običajev
Notranjske *

Društvo Nauportus viva *

Klub Orfej, Sinja Gorica

Kulturno društvo Borovnica

*Moški pevski zbor Šting`lc
Moški kvartet Škrip
Ženski pevski zbor Barjanke
Dramska skupina Šota
Mladinska dramska skupina Ta mlad`
Otroška dramska skupina Šotki
Folklorna skupina Šumnik
Klekljarska skupina Punkeljci
Literarna sekcija
Skupina ljudskih pevk
Coklarji
Harmonikaška sekcija*

Društvo podeželskih žena Ajda, Borovnica

Štorklja - društvo za ustvarjalnost in
družino, Log - Dragomer

* Društva, ki se letno javljajo na razpis za
sofinanciranje ljubiteljske kulturne dejavnosti
(ZIC Vrhnika).

° Kulturne skupine, ki delujejo izven društvene
organizacije.

PODATKI O RAZSTAVI

Razstavo so pripravili:

Zveza kulturnih društev Vrhnika
(predsednik Rasto Jakič),

Muzejsko društvo Vrhnika
(predsednica Marija Oblak Čarni)

in Zavod Ivana Cankarja Vrhnika
(direktor Boštjan Koprivec).

Avtorica: Katarina Oblak Brown

Oblikovalka: Milena Oblak Erznožnik

Jezikovni pregled: Mina Ristanc

Avtorji fotografij:

Robert Ajlec
Iztok Ameršek
Anka Grom
Joži Krvina
Miro Malneršič
Bojan Mesec
Peter Nose
Marija Oblak Čarni
Tatjana Oblak Milčinski
Jože Pristavec
Simon Seljak
Roman Šipič
Gašper Tominc
Igor Trček
Janez Žitko
Klemen Žun
fotografska sekcija HUD Karel Barjanski
in drugi.

Tisk: Bograf tiskarna d. o. o.

Obseg: 26 panojev

Odprtje:

Mala dvorana Cankarjevega doma Vrhnika,
18. september–8. november 2015.

REFERENCE

Zgodovina ZKD

Bregant Možina Nataša 2013: Javni sklad RS za kulturne dejavnosti, območna izpostava Vrhnika; ob 15-letnici delovanja. Vrhniki razgledi 14, MDV, 181–207.

Kos Marjana 2003: Prosvetni dom včeraj, Cankarjev dom danes – Hiša ljubiteljske kulture na Vrhniki. ZKD Vrhnika, 48 str.

Rijavec Marta 1999: Utemeljitev prizadevanj v preoblikovanju programskega sklopa kulturnih dejavnosti, ki ga je do leta 1999 vodila ZKO Vrhnika in Ustanovitev kulturnega zavoda na Vrhniki. JSKD – OI Vrhnika, 18 str.

Rijavec Marta 2013: Kronologija sprememb organiziranosti ljubiteljske kulturne dejavnosti na Vrhniki, 1945–2002 (informativni zapis in slikovno gradivo).

Rijavec Marta & Malavašič Nevenka 1999: O delu ZKD Vrhnika v letu 1998 – Poročilo o delu izvršnega odbora v mandatnem obdobju 1994–1999. ZKO Vrhnika, 19 str.

Sodelavca: *Rasto Jakič, Marta Rijavec.*

Glasbena dejavnost

Benkič Vesna 2003: Razvoj kulturnih dejavnosti na Vrhniki od konca 19. stoletja. Diplomsko delo, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede, 67 str.

Glušič Mateja & Brelih Elica 2009: Razvoj glasbenih dejavnosti na Vrhniki. Vrhniki razgledi 10, MDV, 101–120.

Oblak Katarina 2001: Komorni orkester Vrhnika – Naših deset let (1991–2001); tekstovna priloga k zgoščenki, ZKO Vrhnika.

Oblak Katarina 2006: Orkester Simfonika Vrhnika – Koncert ob 15. obletnici (1991–2006); tekstovna priloga koncertnega lista, Društvo orkester Simfonika.

Sodelavka: *Maruša Tomšič.*

Gledališka dejavnost

An-ban gledališče (opis dejavnosti 1975–1986), letnica nepoznana, Zveza kulturnih organizacij Vrhnika.

Mrak Pavel 1978: Amatersko gledališče Argos in Lizistrata. Naš časopis 40, str. 6.

Oblak Milčinski Tatjana 2008: Kulturno življenje Verda in Verjanov v 20. stoletju. Vrhniki razgledi 9, MDV, 204–233.

Pečar Dragica 1974: Dramska sekcija vrhniske mladine. Naš časopis 5, str. 3.

Suhadolnik Mirjam 2010: Najljubša pa mi je vloga babice moji Lori! Naš časopis, 30. avgust 2010, str. 5.

T. H. 1976: Na kratko o kulturi v naši občini. Naš časopis 29, str. 12.

T. H. 1977: Mladinska dramska skupina Vrhnika. Naš časopis 31, str. 14.

Avtor ni naveden, 1977: Ob prvem letu Zveze kulturnih organizacij Vrhnika. Naš časopis 37, str. 7.

Avtor ni naveden, 1979: Nova premiera vrhniskih gledaliških amaterjev. Naš časopis 51, str. 6.

Sodelavci: *Tatjana Oblak Milčinski, Ema Goričan, Mirjam Suhadolnik, Niko Nikolčič, Jože Valentič.*

Plesna dejavnost

Bole Melita 2015: Folklorna skupina Bistra (informativni zapis).

Novak Martin 2015: Ustanovitev folklorne dejavnosti v Ligojni (informativni zapis in slikovno gradivo).

Tršar F. 1979: Veselje do plesa – Folklorna skupina Ligojna. Naš časopis 49, str. 6.

Avtor ni naveden, 1980: Ohranjanje tradicije. Naš časopis 70, str. 5.

Sodelavca: *Martin Novak, Andrej Verbič; Melita Bole.*

Knjižnična dejavnost

Zgodovina Cankarjeve knjižnice in knjižničarstva na Vrhniki. http://www.ckv.si/files_vsebine/20080825150011336/Zgodovina.pdf (prebrano junija 2015).

Slikovno gradivo CKV.

Stražišar Simona (leto ?): Knjižnica dr. Marije Boršnik Borovnica (informativni zapis in slikovno gradivo).

Sodelavci: *Sonja Žakelj, Niko Nikolčič (CKV), Simona Stražišar (Knjižnica Borovnica).*

Filmska dejavnost

Informativni zapis o zgodovini Kina Vrhnika (posredoval Marjan Košir, 2015).

Petkovšek Vinko (leto ?): Kino Bevke (informativni zapis).

Kino Bevke – zloženka, izdana ob ponovni oživitvi kina (2012).

Žun Klemen 2014: Kino Bevke – kronologija (informativna tabela).

Sodelavca: *Marjan Košir (Kino Vrhnika), Robert Ajlec (Kino Bevke).*

KUD Drenov Grič - Lesno Brdo

KUD Drenov Grič - Lesno Brdo, 2015: Izpolnjen obrazec, oblikovan v namen razstave, in slikovno gradivo.

Bizjak Branko 2015: Zbornik kulturnih društev: KUD Drenov Grič - Lesno Brdo v letu 2014. 5 str. (informativni zapis).

Sodelavka: *Mateja Bartol.*

KUD Kosec Log - Dragomer

KUD Kosec Log - Dragomer, 2015: Izpolnjen obrazec, oblikovan v namen razstave, in slikovno gradivo.

Vengust Anica: KUD Kosec (informativni zapis).

KUD Kosec 2015: Kulturno umetniško društvo Kosec – 2014, 11. str. (poročilo o delu za leto 2014).

Sodelavki: *Anica Vengust, Pavla Prah.*

KUD Ligojna

KUD Ligojna 2015: Izpolnjen obrazec, oblikovan v namen razstave, in slikovno gradivo.

Kogovšek P. & Frank J. 2014: *Dramska skupina Sadika; in njene predstave od leta 2008 do 2014.* KUD Ligojna, 7 str.

Samotorčan Marta, Pišek Nuška & Podlipec Marjeta 2006: *Žive jaslice v Ligojni; 1996–2006.* KUD Ligojna, 78 str.

Sodelavka: *Marija Kupec.*

KUD Podlipa - Smrečje

KUD Podlipa - Smrečje 2015: Izpolnjen obrazec, oblikovan v namen razstave, in slikovno gradivo.

Kuzmič Peternelj Katarina 2015: Kulturno umetniško društvo Podlipa - Smrečje (informativni zapis).

Cankar Nuša: Kulturno umetniško društvo Podlipa - Smrečje (informativni zapis).

Sodelavci: *Katarina Kuzmič Peternelj, Primož Pečirer, Nuša Cankar, Marija Malovrh.*

KD Ivan Cankar Bevke

KD Ivan Cankar Bevke 2015: Izpolnjen obrazec, oblikovan v namen razstave, in slikovno gradivo.

Petkovšek Vinko: Kino Bevke (informativni zapis).

Kino Bevke – zloženka, izdana ob ponovni oživitvi kina (2012 ?).

Žun Klemen 2014: Kino Bevke – kronologija (informativna tabela).

Sodelavec: *Robert Ajlec.*

KD Stara Vrhnika

KD Stara Vrhnika 2015: Izpolnjen obrazec, oblikovan v namen razstave, in slikovno gradivo.

Goričan Ema & Nagode Stanislav 2013. Povzetek iz zbranega gradiva in spominov o kulturnem življenju na Stari Vrhniki (informativni zapis in slikovno gradivo).

Sodelavci: *Anka Grom, Joži Krvina, Ema Goričan, Stanislav Nagode.*

KD Hic et nunc

KD Hic et nunc 2015: Izpolnjen obrazec, oblikovan v namen razstave, in slikovno gradivo.

Sodelavec: *Tomislav Popit.*

Društvo Big band Vrhnika

Društvo Big band Vrhnika 2015: Izpolnjen obrazec, oblikovan v namen razstave, in slikovno gradivo.

Zadnik Viktor 1998: That`s life – Big band GŠ Vrhnika; tekstovna priloga k zgoščenki, Glasbena šola Vrhnika.

Sodelavci: *Ana Šemrov, Jože Jerina, Damjana Vrenjak.*

Pihalni orkester Vrhnika

Čepon Jerneja: Pihalni orkester Vrhnika (informativni zapis in slikovno gradivo).

Gabrovšek Homšak Darja, Rijavec Marta, Rožmanc Igor & Čepon Jerneja 2015: 90 let Pihalnega orkestra Vrhnika (1925–2015). JSKD – OI Vrhnika, 18 str.

Avtor ni naveden, 1974: Jubilejno leto vrhniške godbe. Naš časopis 20, str. 10.

Sodelavci: *Jerneja Čepon, Vili Pušnik, Aleš Stružnik.*

MePZ Društva invalidov Vrhnika

MePZ Društva invalidov Vrhnika 2015: Izpolnjen obrazec, oblikovan v namen razstave, in slikovno gradivo.

Jesenovec Jože 2015: Zapis o ansamblu Detlca.

Sodelavci: *Mojca Seljak, Jože Jesenovec, Lilijana Stepic.*

Društvo MePZ Mavrica

Društvo MePZ Mavrica 2015: Izpolnjen obrazec, oblikovan v namen razstave, ter slikovno in koncertno gradivo.

Mešani pevski zbor Mavrica – 10-letnica, 2003, 15 str.

Sodelavca: *Slavi Štirn, Rasto Jakič.*

PD Ivana Cankarja Vrhnika

PD Ivana Cankarja Vrhnika 2015: Izpolnjen obrazec, oblikovan v namen razstave, in slikovno gradivo.

Sodelavca: *Miro Malneršič, Meta Novljan.*

HUD Karel Barjanski, Borovnica

HUD Karel Barjanski Borovnica 2015: Izpolnjen obrazec, oblikovan v namen razstave, in slikovno gradivo.

Sodelavec: *Jože Zorman.*

Muzejsko društvo Vrhnika

Čelešnik Nika 2012: 20 let Muzejskega društva Vrhnika. Vrhniški razgledi 13, MDV, 9–27.

Oblak Čarni Marija 2010: Poročilo o delu Muzejskega društva Vrhnika v letu 2009. Vrhniški razgledi 11, MDV, 212–218.

Rančov Mira 2010: Občni zbor Muzejskega društva Vrhnika leta 2010. Vrhniški razgledi

11, MDV, 219–221.

Pravila MDV, 14. 2. 1992, Vrhnika.

Odločba o podelitvi statusa društva v javnem interesu. Ministrstvo za kulturo, 28. 5. 2004.

Sodelavka: *Marija Oblak Čarni*.

Seznam drugih kulturnih društev

Bregant Možina Nataša 2013: Javni sklad RS za kulturne dejavnosti, območna izpostava Vrhnika; ob 15-letnici delovanja. Vrhniki razgledi 14, MDV, 181–207.

Anketa o društvih v občini Vrhniki, 2013. Izvedla JSKD – OI Vrhnika za potrebe Ministrstva za kulturo.

Društva, politične stranke in ustanove: Iskalnik društev/podružnic tujih društev; skupina: kulturna in umetniška društva, občina Vrhnika, Borovnica. <http://mrrsp.gov.si/rduobjave/dr/index.faces> - (prebrano avgusta 2015).

Občina Vrhnika – Kulturna društva; <http://www.vrhnika.si/?m=pages&id=110> (prebrano avgusta 2015).

Seznam društev, ki se letno javljajo na razpis Zavodu Ivana Cankarja Vrhnika: Javni razpis za zbiranje predlogov za sofinanciranje ljubiteljske kulturne dejavnosti v občini Vrhnika.

Sodelavca: *Nataša Bregant Možina, Žiga Gruden*.

VRHNIŠKA KRONIKA ZA LETO 2015

JANUAR

1. januar – Novo leto so nekateri Vrhničani pričakali na osrednjem silvestrovanju na Sodnijskem trgu. Zelo nizke temperature so povzročile, da je novoletno odštevavanje na prostem spremljalo samo okoli 150 ljudi.

5. januar – Gradbena dela na Cankarjevem domu potekajo po zastavljenem terminskem planu. Delavci zaključujejo vgradnjo oken, nato se bodo preselili v notranjost in začeli z elektro- inštalaterskimi deli.

10. januar – V Cankarjevem domu je nastopil simfonični orkester Simfonika z mešanim pevskim zborom Mavrica in z Mešanim pevskim zborom dr. Frančišek Lampe iz Črnega Vrha nad Idrijo. Na že sedemin-dvajsetem koncertu po vrsti sta kot solista nastopila harmonikar Mirko Jevtovič in violinist Benjamin Ziervogel.

10. januar – Gasilska enota na Pokojiški planoti se je s soglasjem Občine Vrnika, Gasilske zveze Vrnika in PGD Verd preoblikovala v Prostovoljno gasilsko društvo Padež-Pokojišče-Zavrh. Po letu 2009, ko je požar zajel tamkajšnje gospodarsko poslopje, so se krajani odločili za pristop k PGD Verd. Od leta 2010 so delovali kot »zgolj«

enota PGD Verd, ki jim je istega leta poklonilo tudi avtocisterno, leta 2015 pa so postali samostojno društvo.

233. Člani PGD Padež-Pokojišče-Zavrh
(foto: arhiv društva).

12. januar – Po daljši bolezni je umrla Suzana Potočnik, roj. 1965, od leta 2006 direktorica vrhniške Cankarjeve knjižnice. Pod njenim vodstvom je knjižnica postala skupek dejavnosti in tako širila svoje poslanstvo iz strogega knjižničarstva na splošno izobraževalno raven. Vrhunec njene kariere je bila gradnja nove knjižnice v Kulturnem centru. Njegovo odprtje pa zaradi prerane smrti ni doživela.

14. januar – V Cankarjevi knjižnici Vrnika so predstavili gradivo nekdanje knji-

žnice IUV, ki ga hranijo na domoznanskem oddelku. Gradivo je strokovno obdelala in predstavila Nataša Oblak Japelj.

234. Ogled domoznanske zbirke Cankarjeve knjižnice, kjer je shranjena nekdanja knjižnica IUV (foto: GT).

27. januar – Oddelki ljubljanskega kliničnega centra so zaradi gripe prezasedeni. Tudi na Vrhniki so že zabeležili povečanje števila pacientov.

30. januar – Laskavi naziv športnik Vrhnike za leto 2014, zlato značko in zlato plaketo je iz rok župana Stojana Jakina prevzela kolesarka Ajda Opeka. Zlato plaketo sta dobili še sestri Špela in Liza Urbančič (navijaška skupina Žabice), državni in evropski prvaki v mešanih skupinskih dvigih Ines Macanovič, Ida Grom, Anže Zadravec in Ingrid Sever (ravno tako navijaška skupina Žabice oz. ŠSD Log-Dragomer), smučar Štefan Hadalin, avtomobilist Tomaž Trček in lokostrelec Slavko Turšič. Prireditev je potekala v športni dvorani OŠ Antona Martina Slomška.

31. januar – Prostovoljno gasilsko društvo Verd je v svojih prostorih organiziralo večer stand-up komedije »Gasilec po meri« ali »Dan v življenju verjanskega gasilca«. Gasilsko življenje so predstavili štirje stand up komiki: Vito Košir, Damir Laventič, Sašo Rajakovič in Miha Brajnik. Gasilci so zbrana sredstva od vstopnic namenili za nakup gasilske opreme.

FEBRUAR

4. februar – V dneh pred slovenskim kulturnim praznikom so v Cankarjevi knjižnici v goste povabili Miha Praprotnika, ki je predstavil nastanek knjižnega prvenca Rojstvo Ljubljane iz duha zmaja. Na predstavitvi je sodelovala tudi ilustratorka knjige Laura Ličer, dogodek pa so popestrili še člani improligaške skupina KUD Impromobile.

7. februar – Športno rekreacijsko društvo Ulovka je na zasneženi Ulovki pripravilo »Veseli zimski dan« za otroke. Gradili so labirint iz snega, se sankali in smučali ter se poskušali voziti s pležuhi.

10. februar – V okviru kulturnega praznika so v Cankarjevi knjižnici odprli kiparsko razstavo akademskih kipark Sonje Tavčar Skaberne in Sabe Skaberne. Razstava je bila odprta do 7. marca. Cankarjeva knjižnica je do septembra 2015 postala mesto razstav, ki bi sicer potekale v Cankarjevem domu, a je to zaradi njegove prenove bilo nemogoče.

11. februar – Da ne bi spomin na žled, ki je v svoje kremplje leta 2014 objel tudi naše konce, zbledel, so poskrbeli pri Založbi Fran, kjer so ob obletnici ledene ujme izdali zbirko kratkih izkustvenih zgodb tega pojava. Predstavitve knjige Žled je potekala v Cankarjevi knjižnici Vrhnika. V njej pa ima svoje poglavje z osebno izkušnjo tudi Rozka Saje iz Podlippe.

235. Rozka Saje, zadaj pa naslovnica knjige »Žled« (foto: GT).

12. februar – Vrhniški in borovniški občinski svet je dal soglasje k imenovanju novega direktorja Zdravstvenega doma Vrhnika, pred tem pa je to storil še log-dragomerški svet. Tomaža Glažarja bo nadomestil Vrhničan Roman Strgar.

13. februar – Kulturni praznik je počastilo tudi društvo Nauportus viva s svojim mladinskim pevskim zborom Nauportus musica. To je bil prvi samostojni koncert tega zbora. Program je potekal v vrhniški glasbeni šoli.

14. februar – Osrednje pustovanje na Vrhniku je potekalo pod šotorom v športnem parku. Sicer je organizatorju Zavodu Ivana Cankarja Vrhnika nekoliko ponagajalo slabo vreme, a dežne kaplje niso odgnale pustovanja željne mlade družine. Žirija je izbrala in nagradila tri najboljše maske med otroci in odraslimi.

14. februar – Pustovanje je potekalo tudi v Bevkah, kjer so v kulturnem domu pripravili pester otroški program, tri najbolj izvirne maske pa so tudi nagradili.

MAREC

4. marec – Štab Civilne zaščite za ljubljansko regijo je v ljubljanski Festivalni dvorani podaril stanovska priznanja za služnim posameznikom in organizacijam iz omenjene regije. Med drugim so jih prejeli tudi številni vrhniški posamezniki in društva, javne službe ter podjetja, saj so sodelovali pri odpravljanju posledic žleda leta 2014.

5. marec – Župan Stojan Jakin je na mednarodni konferenci (Local and regional partners contributing to Europe 2000) v Bruslju predstavil vrhniško pot do energetske učinkovitosti.

11. marec – Občina prejme sklep Službe vlade RS za razvoj in evropsko kohezijsko politiko, da se ji dodeli 846 tisoč evrov za projekt Doživljajski center Ljubljana.

14. marec – Po potoku Bela so spustili okoli 150 gregorčkov. Pred spustom je v Domu upokojencev Vrhnika potekala delavnica izdelovanja gregorčkov, po spustu pa so najboljše tudi nagradili. Najbolj množična družinska prireditev na Vrhniku je potekala že desetič.

236. Po potoku Bela so spustili več sto gregorčkov (foto: GT).

15. marec – Pri Bevkah bi morali že jeseni 2014 zaključiti z obnovo mostu čez potok Curnovec, a se to zaradi previsokega vodostaja vode ni zgodilo. Zato so z deli nadaljevali spomladi. Te dni pa so zaključili še z postavitvijo ograjo in asfaltiranjem. Cesta Drenov Grič-Bevke je bila ves ta čas zaprta.

16. marec – Roman Strgar, novi direktor Zdravstvenega doma Vrhnika, tudi uradno prevzame vodenje omenjenega javnega zavoda.

20. marec – Občina je že začela s preskušanjem nove čistilne naprave. Nanjo pa so med drugim speljani tudi novi kanalizacijski vodi iz Verda in Gabrč, gradijo pa jih še na Mirkah in na Stari Vrhniku.

21. marec – Ko je v deželo prišla pomlad, je na Drenovem Griču odmevala pesem. V okviru KUD Drenov Grič-Lesno Brdo je Ansambel Presenečenje tretjič zapored pripravil dobrodelni koncert z gosti. Tokratni je bil namenjen otrokom iz socialno ogroženih družin Občine Vrhnika, ki je na tem območju pod okriljem Zveze prijateljev mladine Moste Polje.

22. marec – Na primorski avtocesti prehaja gradnja 7,6 kilometrov dolge protihrupne zaščite v sklepno fazo. Okoličani niso najbolj zadovoljni z njimi, saj menijo, da je na nekaterih odsekih še več hrupa kot doslej.

APRIL

6. april – Na velikonočni ponedeljek je Društvo ljubiteljev narave in običajev Notranjske za svoje člane organiziralo v domu krajevne skupnosti na Stari Vrhniki sekanje pirhov. Folklorna skupina Cepci iz Ligojne pa so na ta dan na treh lokacijah v Ligojni zaplesali gorenjske plese in ob koncu tudi sekali pirhe.

7. april – Opuščena vojašnica na Stari Vrhniki ima v eni od svojih hal nove »stanovalce«, to je člane Društva Autosport Jazon Vrhnika, ki se ukvarjajo z dirkanjem. Hala bo društvu služila kot velika društvena delavnica, saj fantje in dekleta trenutno pripravljajo dirkalnike povečini kar doma.

12. april – V Gonarsu je potekala tradicionalna zabavna prireditev Festa delle Rondini (Praznik lastov), ki jo organizira lokalno združenje trgovcev in obrtnikov pobratene občine Gonars. Na povabilo župana Gonarsa so se srečanja v organizaciji Zavoda Ivana Cankarja Vrhnika udeležili župan Vrhnike Stojan Jakin, pevski zbor Nauportus musica ter Košarkarski klub Vrhnika z ekipo starejših pionirjev.

15. april – Ponoči je umrl Franc Grom, roj. 1940, znani izdelovalec vrhniških pirhov.

19. april – Motoklub Nauportus je pred cerkvijo sv. Pavla organiziral tradicionalni blagoslov motorjev, ki se ga je zaradi lepega vremena udeležilo kar veliko motoristov.

237. Franc Grom (foto: GT).

20. april – Umrl je Vinko Tomšič, roj. 1939, obrtnik, dolgoletni občinski svetnik, podžupan in župan dveh mandatov (1994–2002).

238. Vinko Tomšič (foto: Blaž Tomšič).

21. april – V Gostilni Bajc so se na pobudo slovenskih arheologov sestali domači in tuji strokovnjaki iz Evrope za antična vodna plovila. Na posvetu naj bi izoblikovali temeljni dokument za nadaljnje aktivnosti ustanavljanja svetovnega inštituta za raziskovanje prazgodovinskih plovil.

21. april – V avli OŠ Ivana Cankarja Vrhnika je potekala območna revija otroških pevskih zborov občin Vrhnika, Borovnica in Log-Dragomer. Koncert je bil izveden v dveh zaporednih časovnih terminih. Najprej sta se predstavila otroška zbor z log-dragomerške šole in bevške podružnične šole (vse zборе vodi Mojca Lorber), kasneje pa še zbori Cankarjeve osnovne šole z Vrhnikе (Miškolini, Cofki in Kuštravci) pod taktirko Ljubice Jelovšek in Tanje Avsec.

22. april – Glasbena šola Vrhnika sodi med najboljše v Sloveniji, zato ne preseneča, da iz njenih vrst izhajajo odlični glasbeniki. Eno od meril za njihovo uspešnost so doseženi rezultati na državnem tekmovanju mladih glasbenikov, kjer se je merilo 793 tekmovalcev. Med njimi so se odlično odrezali tudi učenci vrhniške glasbene šole, ki jih je na posebnem sprejemu sprejel župan Stojan Jakin z direktorico občinske uprave Vesno Kranjc.

239. Na sprejemu pri županu (foto: GT).

MAJ

5. maj – V Cankarjevi knjižnici Vrhnika so odprli razstavo čipk z naslovom »Milina klekljane čipke«. Razstavo je pripravil KUD Kosec iz Log-Dragomera v sodelovanju s knjižnico in Zavodom Ivana Cankarja.

5. maj – V sejni sobi na Tržaški 1 sta župan Stojan Jakin in direktorica občinske uprave

Vesna Kranjc sprejela vrhniško ekipo futsala oz. dvoranskega nogometa (FK Zavas). Njihovi člani so v nedavni končnici državnega prvenstva osvojili naslov državnih podprvakov v skupini mlajši od 19 let (U 19).

6. maj – V Cankarjevi knjižnici so razglasili absolutnega zmagovalca prvega Literarnega triatlona Slovenska pisateljska pot (Prešeren, Trubar, Cankar) za zadnjo triado osnovne šole. Mladi iz cele Slovenije so se preizkušali s pisanjem poezije, proze in z »raziskovalnim esejem«. Za absolutno zmagovalko je bila razglašena Vrhničanka Sara Bradeško. Literarni triatlon je potekal pod okriljem Društva slovenskih pisateljev in treh zavodov (Zavod Ivana Cankarja Vrhnika, Zavod za turizem in kulturo Žirovnica ter Javni zavod Trubarjevi kraji iz občine Velike Lašče).

6. maj – V spomin na 70. obletnico konca druge svetovne vojne na Vrhniku je v Slomškovi športni dvorani potekala velika slovesnost, na kateri sta okoli 650 zbranih nagovorila predsednik lokalnega združenja NOB Janez Kikelj in župan Stojan Jakin. Kulturni program so oblikovali povezovalka Mirjam Suhadolnik, Pihalni orkester Vrhnika, skupina učencev OŠ Antona Martina Slomška, Partizanski pevski zbor iz Ljubljane in Tržaški pevski zbor Pinko Tomažič.

240. Osrednje mesto v kulturnem delu proslave je zasedal Tržaški pevski zbor Pinko Tomažič (foto: GT).

241. Prejemniki občinskih priznanj. Slavnostna akademija, 8. maj 2015 (foto: GT).

6. maj – Darja in Andrej Gutnik sta na Dre-novem Griču pripravila že šesto salamijado po vrsti. Na tekmovanje se je prijavilo se-demnajst tekmovalcev s svojimi salamami. Komisija je za najboljše izdelovalce salam razglasila: Zvoneta Mihevca, Andreja Gu-tnika in Toneta Mihevca.

8. maj – Zaradi prenove Cankarjevega doma je slavnostna akademija ob občin-skem prazniku potekala v telovadnici OŠ Ivana Cankarja. Župan Stojan Jakin je razglasil častna občana, Franca Groma in Vinka Tomšiča, ki pa sta priznanje na ža-lost prejela posthumno. Zlato plaketo je prejel vrhniški župnik in dekan Blaž Gre-gorc, srebrno pa Mešani pevski zbor Ivana Cankarja, Cankarjeva knjižnica Vrhnika in PGD Vrhnika. Posebno županovo priznanje je prejelo PGD Verd. Kulturni program sta oblikovala MePZ Ivana Cankarja in učenci OŠ Ivana Cankarja Vrhnika.

8. maj – Gradbeni posegi na Cankarjevem domu so končani. Na objektu so opravili tehnični pregled. Pomanjkljivosti morajo odpraviti v tridesetih dneh.

9. maj – V Športnem parku Vrhnika je kom-postarna Rosa iz Ligojne pripravila in izve-dla prireditev, imenovano Pozdrav pomladi Vrhnika 2015, na kateri je v dopoldanskem delu potekalo tekmovanje starodobnih vo-zil v spretnostni vožnji, popoldanski del pa je bil namenjen druženju in zabavi.

9. maj – Mešani pevski zbor Ivana Cankarja je v Glasbeni šoli Vrhnika izvedel pomladni koncert Pod jasnim nebom rdeča roža. Na-stopili so tudi gostje, in sicer Tamburaški orkester Danica iz Dobravelj in tri učenke glasbene šole: Eva in Sara Mivšek ter Klav-dija Zalokar.

10. maj – V Smrečju so slovesno odprli in blagoslovili prenovljen odsek lokalne ceste Smrečje– Bevc. Investicija v 600-metrski odsek je znašala skoraj 64 tisoč evrov, pri čemer je 28 tisoč prispevala lokalna krajev-na skupnost, 19 tisoč občina Vrhnika, preo-stalo pa so pokrili krajanji sami.

10. maj – V župnijski cerkvi sv. Pavla na Vrhniki je bil »Dan služenja«, namenjen ostarelim, bolnim in invalidnim osebam.

Po sveti maši je na župnijskem dvorišču potekalo druženje, kjer so za veselo razpoloženje skrbeli sorodniki povablencev, osebje Doma upokoјencev in prostovoljci.

10. maj – Na rojstni dan Ivana Cankarja je oživila njegova spominska hiša. Zavod Ivana Cankarja je pripravil kopico dejavnosti za obiskovalce. Lahko so se pridružili vodenim ogledom ali prisluhnili otroškim predstavam pred hišo. Lahko pa so obiskali slikarsko zbirko akademskega slikarja Florisa Obláka, kjer je bil ta dan “dan odprtih vrat”.

242., 243. Del Slikarske zbirke akademskega slikarja Florisa Obláka na Vrhniki (foto: GT).

12. maj – Zdravstveni dom Vrhnika je v parku pred ZIC Vrhnika organiziral Dan zdravja, na katerem je predstavil svoje preventivne programe. Dopoldne so se med stojnicami pomudili skoraj vsi vrhniški vrtci in osnovnošolci, popoldne pa še ostala javnost.

244. Vreme je bilo organizatorju naklonjeno, udeležba pa je bila nad pričakovanji (Foto: GT).

13. maj – Osnovna šola Antona Martina Slomška Vrhnika je povabila lokalne in druge podjetnike. Učenci, ki so se v tem šolskem letu ukvarjali s projektom Podjetništvo, so predstavili svoje poslovne ideje. Gostje so jih ocenili in mladim podali tudi kopico nasvetov.

13. maj – V OŠ Ivana Cankarja se je zaključila 33. Petkovškova likovna kolonija, na kateri je sodelovalo več kot 30 učencev in učenk iz 14 osnovnih šol. Osrednja nit enodnevne kolonije so bili mobilni iz žice (viseči predmeti, ki se premikajo ob pišu vetra).

14. maj – V Cankarjevi knjižnici je potekal zaključek Festivala otroške poezije Rimarja, na katerem so najboljšim poetom podelili priznanja in nagrade. Tokrat je na festivalu sodelovalo kar 53 slovenskih šol in preko 300 otrok. Vrhnika je odnesla eno samo priznanje: osmošolka Leila Grbovič iz OŠ Ivana Cankarja je osvojila drugo mesto.

15. maj – Pihalni orkester Vrhnika 29. maja praznuje 90. obletnico delovanja. Člani so jubilej obeležili 15. maja s slavnostnim koncertom v športni dvorani pri OŠ Antona Martina Slomška na Vrhniki. Ob tej priložnosti je društvo prejelo posebno priznanje Javnega sklada RS za kulturne dejavnosti, nekateri člani pa Gallusove značke.

245. Pihalni orkester Vrhnika (foto: Simon Seljak).

246. MePZ Drenov Grič-Lesno Brdo (foto: arhiv društva).

15. maj – V cerkvi sv. Lenarta so pevke in pevci Mladinskega mešanega pevskega zbora Nauportus musica pripravili koncert sakralnih pesmi.

18. maj – V Cankarjevi knjižnici na Vrhniki je vrhniška literarna skupina, ki že štiri leta deluje v okviru lokalnega Javnega sklada Republike Slovenije za kulturne dejavnosti pod mentorstvom Ane Porenta, predstavila nov literarni zbornik »Piš!« devetih ustvarjalcev: Nataše Bregant Možina, Jožeta Brenčiča, Nataše Frančeskin, Marije Malovrh, Bernarde Mrak Kosel, Jožeta Omerzuja, Metke Osojnik, Rozke Saje in Marije Vesel.

18. maj – Muzejsko društvo Vrhnika in ZIC Vrhnika sta izdala že petnajsti zbornik Vrhniški razgledi, ki prinaša strokovne prispevke, povezane z domoznanskim proučevanjem Vrhnike. Zbornik z 274 stranmi je bil tokrat zaradi prenove Cankarjevega doma izjemoma predstavljen v Cankarjevi knjižnici.

20. maj – Baletni oddelek, simfonični ter pihalni orkester Glasbene šole Vrhnika so se predstavili v Slomškovi športni dvorani na letnem koncertu pod naslovom Veseli maj. Koncert je bil hkrati tudi zaključna

prireditev vrhniških Cankarjevih dni, ki vsako leto potekajo od 27. aprila dalje.

23. maj – KUD Drenov Grič-Lesno Brdo je v lokalnem kulturnem domu obeležil 30-letnico delovanja. Program so oblikovali: MePZ Drenov Grič-Lesno Brdo, Otroški pevski zbor Podružnične osnovne šole Drenov Grič, Pravljična skupina KUD Drenov Grič-Lesno Brdo in Ansambel Presenečenje. Dogodek je bil tudi priložnost za podelitev priznanj pevcem za njihova skupna leta prepevanja.

30. maj – Mešani pevski zbor Mavrica Vrhnika, pod vodstvom zborovodkinje Darinke Fabiani, je v Glasbeni šoli Vrhnika pripravil pomladni koncert »Pomladne impresije«. Kot gostje so nastopile članice Ženskega pevskega zbora Dupljanke iz Naklega.

31. maj – Pri Ribiškem domu v Sinji Gorici je vrhniška ribiška družina obeležila 60. obletnico svojega obstoja.

31. maj – Motoklub Nauportus z Vrhnike je že sedmo leto zapored v vrhniškem športnem parku organiziral Dan varne vožnje, na katerem motoristom ponudi možnost osvežitve praktičnega znanja vožnje, hkrati pa se predstavijo tudi nekatere javne službe in ustanove, ki so povezane s prometom.

JUNIJ

5. junij – Od 5. do 10. junija je v športnem parku v središču mesta potekal 10. turnir Zavas v malem nogometu. V treh vročih junijskih dneh je nastopilo kar 36 ekip oz. skoraj tristo igralcev, ki so se potegovali za nagradni sklad v skupni vrednosti 4300 evrov.

6. junij – Gasilsko zvezo Vrhnika je junija 1955 ustanovilo devet gasilskih društev, 60 let pozneje pa jih ta šteje šestnajst. Okrogli obletnici na čast so v Tehniškem muzeju v Bistri odprli začasno razstavo starejše gasilske tehnike, ki je bila na ogled do 18. septembra.

247. Razstava gasilske tehnike v Tehniškem muzeju Slovenije v Bistri (foto: GT).

6. junij – Na teku v Bevkah je sodelovalo 385 tekačev. Trinajsti tek po vrsti je omogočil poleg sedanjih tras tudi 21-kilometrsko, ki jo je najhitreje pretekel Vrhnčan Zahid Abdaković s časom 1 : 24 : 26.

6. junij – Športno rekreacijsko društvo Ulovka je na Ulovki pripravilo športno olimpiado z mravljico Ulo. Malčki so morali opraviti dober ducat športnih, ustvarjalnih ali izkustvenih nalog, pika na i celotnemu dogajanju pa je bil dobrodelni tek – zbrana sredstva od štartnin je organizator namenil projektu Botrstvo v Sloveniji.

248. Tekmovalnost in interes otrok sta bila velika, močna popoldanska pripeka jim ni prišla do živega (foto: GT).

12. junij – Odprtje Argonavtskih dni, že 23. po vrsti, se je po poskusu v letu 2014 z lokacijo Cankarjevega doma vrnilo nazaj na prosto v Športni park Vrhnika. Na velikem odru je bila osrednja zvezda večera pevka slovenske zabavne glasbe Darja Švajger, za glasbeno podlago pa je poskrbel Pihalni orkester Vrhnika.

13. junij – Na Vrhniki je prvič potekal ekipni izziv, poimenovan Urbani gladiator, na katerem so se ekipe podale po različno dolgih trasah z ovirami. Čeprav je potekal prvič, zainteresiranih ni manjkalo. Šteli so jih v stotinah, ki pa so se podali s središča Vrhnike preko Verda do Retovja, od tam v Močilnik, nazaj v mesto na Staro cesto in preko Svete Trojice na izhodišče.

249. Čez blatno polje do nove ovire (foto: GT).

13. junij – Noč na Vrhniki v Športnem parku Vrhnika je obiskalo na tisoče ljudi. Osrednje zvezde večera sta bili skupini Tabu in Djomla KS. Ob polnoči je svod razsvetlil velik ognjemet.

14. junij – Turistično društvo Blagajana je v sodelovanju z verdeskimi gasilci in ZIC Vrhnika v Retovju pripravilo animacijo za otroke »Premagaj zmaja!«. Otroci so se morali izogibati zmajevim vodnim curkom in bili nagrajeni s sladoledom. Kasneje so v sodelovanju z vrhniškimi skavti in taborniki po bližnji okolici iskali še »zlato runo«, kjer so morali pokazati kar veliko spretnosti, da so ga odkrili.

15. junij – Milan Selan je v Športnem Parku Vrhnika predstavil nov turistični vodnik »S kolesom in peš po Vrhniškem in okolici«. Po predstavitvi Selanove knjige sta bili še predavanji Tine Grčar o Madagaskarju in Mateje Mazgan o vzponu na Elbrus.

15. junij – V Gostilni Kranjc je v okviru Argonavtskih dni potekalo prvenstvo v ročnem nogometu, v katerem se je merilo sedem ekip. Napeto popoldne, ki so ga mladi v tekmovalnem duhu preživljali na profesionalnih mizah za ročni nogomet, se je končal v korist ekipe Viale Caffè (Matic Mesojedec in Nejc Zakrajšek), ki je slavila že leto pred tem.

250. Skupina Red Five Point Star v sodelovanju z vrhniškim Big Bandom, 16. junij 2016 (foto: GT).

16. junij – Peti dan Argonavtskih dni je minil v znamenju telesne aktivnosti in dobre glasbe. Popoldne je energična Irena P. Tkalec s plesom zumbé razmigala skupino deklet, ki so se ji pridružile pri vadbi na prostem v športnem parku. V večernih urah pa je streljaj stran – v nekdanjem bazenu – zaigral Big Band Vrhnika, ki praznuje dvajset let delovanja, in v sodelovanju z zasedbo Red Five Point Star poskrbel za odličen žur.

17. junij – Sodnijski trg je gostil »Swing večer« v izvedbi Big Banda Vrhnika in plesnega Studia Dansa. Poskočni koraki charlestona in lindy hopa v izvedbi številnih parov so na glasbeni podlagi vrhniškega Big Banda navduševali obiskovalce, medtem ko so lahko sreballi ohlajeno pivo lokalnega pivovarja.

17. junij – Glasbena šola Vrhnika je v svoji dvorani pripravila koncert absolventov, ki so končali glasbeno in plesno šolanje na Vrhniki. Predstavili so se učenci, ki so se glasbeno izobraževali šest oz. osem let.

18. junij – Pred Hotelom Mantova je potekal 17. mednarodni pokal barmanov. Udeležilo se ga je 14 mešalcev koktajla.

19. junij – Na Stari cesti je potekal vsakoletni sejem domače in umetnostne obrti,

251. Godba iz Gonarsa na vrhniških ulicah (foto: GT).

na katerem so se med drugim predstavljale tudi lokalne skupine s svojo kuho. V večernem delu sejma so se po ulicah sprehodile še pihalne godbe Vrhnike, Gornje Radgone, Gonarsa in Vrha nad Laškim. Ob 40. obletnici pobratenja Vrhnike in Gonarsa sta župana obeh občin razrezala tudi večmetrsko torto. Dan se je zaključil z Dionizovo nočjo, ko lokali na Stari cesti na stežaj odprejo svoja vrata in organizirajo živo glasbo.

20. junij – V Slomškovi športni dvorani je v okviru Argonavtskih dni potekal Ikarjev let – sobotno dopoldne izdelovanja letal iz papirjev in lesa ter tekmovanje z njimi. Dogodek je tako kot prejšnja leta pripravila modelarska sekcija Kluba letalcev Vrhnika v sodelovanju z ZIC Vrhnika.

20. junij – Trio Rupnik je v cerkvi sv. Trojice pripravil tradicionalni koncert klasične glasbe v izvedbi Nejca, Mance in Anžeta. Nastop so zaznamovali vrhunski solo in skupinski nastopi, kar je pokazalo tudi občinstvo, ki je s ploskanjem znova in znova želelo ponovitve programskih točk.

20. junij – V Bistri je potekalo 32. srečanje pevskih zborov slovenskih mest z usnjarško tradicijo. Gostje so si najprej ogledali Vrhniko, nato pa so se predstavili še s petjem. Nosilec srečanja je bil vrhniški mešani pevski zbor Ivana Cankarja.

20. junij – Športna zveza Vrhnika je v sodelovanju z ZIC Vrhnika v športnem parku pripravila t. i. Zeusov dan športa, v okviru katerega so se lahko javnosti predstavila zainteresirana društva. Obiskovalci so si tako lahko med drugim ogledali stojnico domačega smučarskega društva, gimnastičarjev, boksarskega kluba barje, floorballistov, rokometašev in drugih.

21. junij – Na prvi poletni dan smo člani Turističnega društva Blagajana organizirali

že osmo srečanje Tu smo doma. Pripravili smo predstavitev lokalnih društev, dišalo je po palačinkah, poskrbeli smo za animacijo najmlajših in za predavanja, namenjena starejšim.

21. junij – Cankarjeva knjižnica Vrhnika je organizirala 22. literarno srečanje »Cankarjev laz« v istoimenskem lazju pod cerkvijo sv. Trojice, kjer je nekoč pisateljeva družina imela »svoj laz«. Zbrane sta nagovorila v. d. direktorice knjižnice Sonja Žakelj in župan Stojan Jakin, daljši govor o Cankarju pa je imela njegova velika poznavalka Marija Iskrenović. Po uradnem delu so med obiskovalce razdelili češnje in štrukeljce.

Kulturni program prireditve so obarvali Mešani cerkveni pevski zbor iz Bevk in Mešani pevski zbor Ivana Cankarja.

23. junij – Praznik domovine, dan državnosti, so Vrhnicičani med drugim obeležili z mašo za domovino, ki jo je v cerkvi Sv. Trojice daroval vojaški kurat Milan Pregelj ob somaševanju domačega župnika Blaža Gregorčiča in kaplana Martina Goloba. Po končanem bogoslužju je zbrane nagovorila nekdanja poslanka Alenka Jeraj, Trio Rupnik pa je poskrbel za krajši kulturni program.

25. junij – V Parku samostojnosti v središču mesta je pod krošnjami lipe potekala pol ure dolga prireditev v čast domovini.

252. Prizorišče dogajanja: levo zbor Nauportus musica, desno svečani zbor gostov (foto: GT).

253. Dva tisoč let star deblak bo po restavriranju razstavljen v Doživljajskem razstavišču Ljubljana (foto: GT).

Slavnostni govornik je bil Primož Hainz, podpredsednik Državnega zbora in poslanec, izvoljen v vrhniškem volilnem okraju, ki je med drugim spregovoril tudi o spravi, ki naj bi jo izkoriščale politične elite za lastne interese. Zbrane je nagovoril tudi župan Stojan Jakin.

JULIJ

4. julij – Veterani vojne za Slovenijo, Območno združenje Vrhnika - Borovnica, so organizirali spominski pohod. Njegovo traso bodo vsako leto spreminjali in tako obšli skozi čas vse lokacije pomembnih in manj pomembnih dogodkov iz obdobja osamosvajanja. Pohod je posvečen pokojnemu veteranu vojne za Slovenijo Tonetu Jesenku, ki je bil v vodstvu OZVVS Vrhnika - Borovnica od ustanovitve naprej. 83 pohodnikov je tokrat pot vodila po Vrhniki in njeni bližnji okolici.

8. julij – Podvodni arheologi so iz Ljubljane potegnili prvi del 2000 let starega deblaka, ki naj bi bil eksponat v Doživljajskem razstavišču Ljubljana.

19. do 26. julij – V tem času je v Opolah na Poljskem potekala mladinska gasilska olimpiada, ki se jo je udeležila tudi mladinska enota PGD Drenov Grič - Lesno Brdo. Fantom je športna sreča nekoliko obrnila hrbet, zato so se vrnili brez kolajn, a ne glede na to so bili za domačine, ki so jim pripravili veličasten sprejem ob povratku, zmagovalci.

22. julij – V poletnih mesecih so volkovi raztrgali tri teličke v Zabočevem, na Dolu pri Borovnici in v Verdu.

24. julij – Na svetovni razstavi Expo v Milanu se je v drugi polovici julija (24.-30. julij) predstavljal tudi vrhniški turizem.

Na sejmu sta v teh dneh aktivno sodelovali predstavnici ZIC Vrhnika, za obiskovalce pa je bilo na voljo tudi veliko informativnega gradiva.

AVGUST

5. avgust – V Dnevnikovi prilogi je na štirih straneh obdelana turistična podoba Vrhnike, ki je dosegla visoke ocene, malce je pošepala le na področju gostinske ponudbe. Dnevnikovo izvidnico sestavljajo nenapovedani tuji in domači gostje ter Dnevnikova turistična ekipa.

7., 14. in 21. avgust – Poletni petki so bili znova družinsko obarvani, kajti v Parku samostojnosti je ZIC Vrhnika v okviru cikla prireditev »Poletje na Vrhniki« pripravljal lutkovne predstave, ustvarjalne delavnice ter priložnostne animacije za najmlajše. Dober obisk je bil zagotovilo, da se bodo sproščeni petki, z bosimi nogami na travi parka in v soju zahajajočega sonca nadaljevali tudi prihodnje leto.

16. avgust – Ob izbruhu epidemije vraničnega prisada oz. antraksa pri govedu na območju Bistre, na Blatih, je od sredine avgusta poginilo že enajst krav.

22. avgust – Nočni tek na Vrhniki, ki ga vsako leto organizira ŠD Agonija z Vrhnike,

254. Organizator (ŠD Agonija) Leon Malovrh, predsednik republike Borut Pahor in župan Stojan Jakin.

je tokrat premikal mejnike: zaradi številne udeležbe je potekal kar po Tržaški cesti (prej po Stari cesti). Udeležil pa se ga je celo predsednik republike Borut Pahor. Pred tekom je bil še kolesarski vzpon na Ulovko. Peščica junakov se je udeležila kar obeh podvigov.

255. Nagrajena slika ...

28. avgust – Od 23. avgusta so bila v brazilskem Riu de Janeiru na Mednarodni kartografski konferenci razstavljena likovna dela učencev (projekt Otroci rišejo svet) s celega sveta, med drugim tudi šest iz Slovenije. Za najboljšo delo v kategoriji od 6 do 8 let so razglasili slovensko risbo, ki jo je narisal Andraž Umek iz OŠ Antona Martina Slomška Vrhnika.

SEPTEMBER

1. september – Občani lahko začnejo koristiti novo parkirišče P + R v Sinji Gorici.

6. september – Turistično društvo Blagajna Vrhnika je na Sv. Trojici pripravilo srečanje svojih članov. Ob tej priložnosti so podelili tudi priznanja blagajana za najlep-

šo urejeno zunanost in okolico hiš, kmetij, najlepših sadnih in zelenjavnih vrtov, javnih zgradb in najlepše urejeno krajevno skupnost.

12. in 13. september – Podlipa je z razstavo starih kmečkih predmetov, kulturnim in športnim programom obeležila 750. obletnico prve pisne omembe Podlipe. Kulturne slovesnosti so se med drugim udeležili župan Stojan Jakin, častna občanka in zgodovinarica Marija Oblak Čarni, predstavniki različnih organizacij ter krajsani od blizu in daleč.

15. september – Ljubitelji motokrosa (kjer se daje pred hitrostjo prednost vzdržljivosti) bodo poslej lahko prišli na svoj račun v kamnolomu na Verdu. Lokalno športno društvo je namreč odprlo prvo, edino uradno v Sloveniji, kilometer dolgo enduro progo z različnimi ovirami, navpičnimi strminami in klanci, ki ga je premierno prekusila slovenska enduro reprezentanca.

256. Degradirano območje na robu kamnoloma dobiva nove vsebine (foto: GT).

16. september – Župan Stojan Jakin je sprejel Vrhničanko Brigito Grom, ki je na letošnjih poletnih paraolimpijskih igrah v Los Angelesu osvojila zlato in srebrno medaljo v balinanju.

19. september – Gasilska zveza Vrhnika je jubilej (60 let) prvič obeležila že poleti v

tehniškem muzeju v Bistri, kjer je pripravila začasno razstavo, govora pa je bilo tudi o njeni zgodovini, tokratna proslava v Cankarjevem domu pa je bila bolj slovesne narave. Za govornico so se zvrstili župani in najvišji predstavniki gasilcev v državi, gasilec in njihovim društvom pa so podelili številna priznanja in zahvale.

8. september – Na Tojnicah so svojemu namenu slovesno predali centralno čistilno napravo Vrhnika (CČN Vrhnika).

Slavnostna govornika sta bila Stojan Jakin, župan Občine Vrhnika, in mag. Brigita Šen Kreže, direktorica Javnega podjetja komunalnega podjetja Vrhnika, d. o. o., ki s čistilno napravo upravlja.

Gradnjo je skupaj s partnerjem Hidroinženiring, d. o. o., izvajalo podjetje Gorenje Projekt, d. o. o. Skupna pogodbeni vrednost projekta je znašala 5.918.035,25 evra (brez DDV).

Poskusno obratovanje je potekalo od oktobra 2014 do junija 2015. CČN tudi po odprtju obratuje s polno obremenitvijo, saj se na območju Gabrč, Notranjske ceste, Verda, Mirk in Stare Vrhničke, kjer so hkrati gradili še kanalizacijo, priključki še gradijo. Polno obremenitev bo CČN Vrhnika dosegla, ko bo zgrajena kanalizacija še v naseljih Blatna Brezovica, Bevke, Sinja Gorica in Drenov Grič.

257. Župan Stojan Jakin in direktorica vrhniške komunale Brigita Šen Kreže (foto: S.Seljak).

258. Obnovljeni Cankarjev dom na Vrhniki (foto: G.T.).

18. september – Osrednji kulturni hram na Vrhniki je po letu dni gradbenih del končno obnovljen. Odprli so ga, kot se za tovrstni objekt spodobi: z množico kulturnih ustvarjalcev, zbrane pa je nagovoril tudi župan Stojan Jakin. Milijonska investicija, ki jo je večinoma pokrila Evropa, je tako zaključena, objekt pa je pripravljen na praznovanje Cankarjeve stote obletnice smrti leta 2018.

20. september – Predvideno je bilo, da bodo v Nastanitveni center Vrhnika, ki se nahaja v vojašnici na Stari Vrhniki, sprejeli prve begunce, vendar se to ni zgodilo. Pripravljenih je 970 postelj.

25. september – Dom upokojencev Vrhnika je v Cankarjevem domu obeležil 40 let delovanja. Umetniške prireditve in drugi dogodki, posvečeni obletnici, so potekali že pred tem. 5. septembra se je odvila Likovna kolonija Vrhnika 2015, ki se jo je udeležilo kar 22 likovnikov iz različnih krajev Slovenije. 15. septembra je potekala otvoritev razstave ustvarjenih del ob bogatem umetniškem programu učencev Glasbene šole Vrhnika. V četrtek, 24. septembra, pa je v prostorih doma daroval slovesno mašo v zahvalo za uspešno prehojenih 40 let doma nadškof Stanislav Zore.

OKTOBER

15. oktober – Do 19. oktobra so na Stari Vrhniki za zainteresirano javnost potekala predavanja na temo sanacije apnenega ometa. Naučeno pa so prenašali v dejanja na stari Lukacovi kašči sredi vasi, ki jo je pred leti kupila domačinka Anka Grom. Slabo vreme je nekoliko okrnilo terenske vaje, a zasebnik Gnom si je zadal, da je obnovo ometa kasneje vendarle opravil do konca.

21. oktober – Športna zveza Vrhnika je v športnem parku sredi mesta organizirala Mini olimpijado, ki so se jo udeležili učenci drugih in tretjih razredov vrhniških šol. Mladi so se merili v različnih športnih disciplinah na več vadbenih prostorih, vse pa je potekalo v senci olimpijskega duha: fair playja in veselega druženja.

22. oktober – V Cankarjevi knjižnici je potekal Grabeljškov večer v spomin na pisatelja Karla Grabeljška - Gabra. Z branjem odlomkov in živo glasbo so se spomnili treh obdobj njegovega življenja (mladosti, vojnega obdobja in povojnega). Zbrane je med drugim nagovoril tudi Primož Hainz, podpredsednik državnega zbora.

25. oktober – Mešani cerkveni pevski zbor Podlipa, KUD Podlipa - Smrečje, je pod vodstvom Primoža Malavašiča izvedel letni koncert v farni cerkvi sv. Brikcija. Zbor v domači cerkvi že vrsto let bogati nedeljske in praznične maše, poslušalcem pa se predstavi tudi na letnih koncertih. V prvem delu so zapeli skladbe, ki so se jih naučili posebej za to priložnost, v drugem delu pa so prisluhnili gostoma: Petri na klavirju in Nejcu Malavašiču na kljunasti flavti.

NOVEMBER

1. november – V dopoldanskem času je na Drči potekala spominska slovesnost, kjer

je delegacija položila venec na tamkajšnjo grobnico. Slavnostni govornik je bil podpredsednik državnega zbora Primož Hainz. Cerkvena slovesnost je potekala popoldne na pokopališču pod cerkvijo sv. Pavla.

3. november – Zavod Ivana Cankarja Vrhnika je v prostorih Cankarjeve knjižnice odprl razstavo unikatne keramike umetnice Lučke Šičarov. Diplomirana filozofinja in sociologinja se je predstavila z novo razstavo Tisoč in ena noč. Razstava je bila na ogled do 4. januarja 2016.

10. november – Javni sklad RS za kulturne dejavnosti, izpostava Vrhnika, je v osrednjem vrhniškem kulturnem hramu gostil regijsko razstavo slikarskih del na temo: krog in kvadrat. Predstavljenih je bilo 60 likovnih del, med njimi ni bilo domačih (vrhniških) avtorjev.

12. november – V Cankarjevem domu je odprla vrata slikarska razstava Nade Vadla, ki jo je poimenovala »Poslavljanja«. Razstava je bila na ogled do 6. decembra, imela pa je v grobem dva sklopa: motive cvetja in ekspresija ob minljivosti človeškega življenja.

14. november – Člani Zveze šoferjev in avtomobanikov Vrhnika so obeležili svetovni dan spomina na žrtve prometnih nesreč. Prireditev je potekala v središču Vrhnikе, pred spomenikom Ivana Cankarja, kjer so mimoidoče spominjali na nevarnost prometnih nesreč in morebitne usodne posledice le-teh.

15. november – Na Zaplani so imeli žegnansko nedeljo, hkrati pa so v Domu bratstva odprli še slikarsko razstavo kot odmev na Simpozij Zaplana 2015, ko so v domu več dni bivali in ustvarjali ustvarjalci. Za razliko do leta 2014 tokrat ni bil poudarek samo na slikarstvu, temveč tudi na oblikovanju z lesom, fotografiji, pesništvu, glasbi.

19. november – Ekipa varuha človekovih pravic se je ustavila na Vrhniku, s katero so se občani lahko pogovorili o pereči temi zadnjih let – o smradu. Prvič so lahko izvedeli nekaj spodbudnih vesti, da je v pripravi nova uredba, ki naj bi vendarle nekoliko pristigla peruti tistim, ki sedaj lahko legalno smradijo okolico.

19. november – Župan Stojan Jakin in vrhniški čebelar Slavko Keršmanc sta se v okviru dneva »tradicionalni slovenski zajtrk« najprej mudila v vrtčevski enoti Žabica, nato pa sta se odzvala še povabilu predstavnikov vrhniškega montessori vrtca, kjer so jima pripravili kratek program.

20. november – Od prvega begunskega vala v drugi polovici oktobra do sredine novembra se je skozi vrhniški nastanitveni begunski center sprehodilo okoli enajst tisoč beguncev. Sprva so veliko pomagali domači prostovoljci, kasneje so ti prihajali tudi iz drugih krajev sosednjih občin.

259. Skozi vrhniški nastanitveni center je šlo okoli enajst tisoč beguncev (foto: GT).

20. november – Lions klub Vrhnika - Notranjska je praznoval šestnajsto obletnico ustanovitve kluba. Druženje so popestrili z izvedbo dobrodelne dražbe, ki sta jo vodila Miha Brajnik in Damir Leventić. Dražili so izdelke, ki so jih izdelali varovanci Varstveno-delovnega centra. Za izdelke je bilo veliko zanimanje. Tako so zbrali 900 evrov.

21. november – Vrhniška Karitas je v Cankarjevem domu pripravila tradicionalni dobrodelni koncert »Dva novčiča«, na katerem so zbrali 876 evrov za družine v stiskah. Slab teden dni pred tem (17. 11.) je Karitas z blagoslovom tudi uradno predala svojemu namenu nove skladiščne prostore, ki so jih izdelali hvaležni uporabniki te organizacije.

260. Dogajanje je na odru popestril tudi pevski zbor župnijskega vrtca z Vrhnike (foto: GT).

28. november – Dramska sekcija Sadika (KUD Ligojna) je na domači oder premier-no postavila novo igro »Veriga«, avtorja Frana Saleškega Finžgarja. Režiral jo je Janez Cankar iz Podlipce.

DECEMBER

1. december – Desetletni Maks Lenart Černelč, ki ga je Vrhnika pred tremi leti spoznala preko njegove razstave risb v Cankarjevem domu, je v Cankarjevi knjižnici predstavil še knjigo Družina W5051.

2. december – Turistično društvo Blagajna je v Cankarjevem domu pripravilo Srečanje folklornih skupin ter ljudskih pevcev in godcev, hkrati pa je bilo to tudi družabno prednovoletno srečanje članov društva. Ob tej priložnosti je društvo predstavilo stenski koledar s fotografijami Vrhnike v Cankarjevih delih.

4. december – Ko je občinski svet na občinski seji sprejel proračun, v katerem je med drugim tudi denar za sofinanciranje gradnje nove koče na Planini nad Vrhniko, so lahko člani Planinskega društva Vrhnika, ki so pobudniki gradnje, tudi uradno začeli z zbiranjem sredstev in vodenjem potrebnih aktivnosti za doseg cilja.

261. Miklavžev sejem na Sodnijskem trgu so obiskali tudi parklji iz Stare Vrhnike (foto: GT).

4. in 5. december – V organizaciji Zavoda Ivana Cankarja Vrhnika je na Sodnijskem trgu potekal Miklavžev sejem, dogodek pa je organizator popestril še z otroškimi predstavami in glasbenim programom. Sočasno je Smučarsko društvo Vrhnika pripravilo tudi sejem rabljene smučarske opreme.

8. december – Do 15. januarja je bila v Cankarjevem domu na ogled razstava Žive Agrež, ki se je predstavljala z dvema ciklom: motivi dolenskih in toskanskih naravnih lepot.

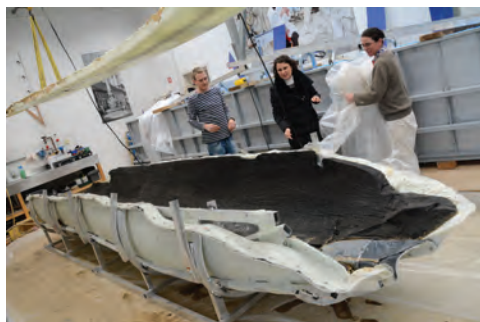
5. december – Po številnih krajih po občini so potekala miklavževanja, osrednje pa je bilo pri cerkvi Sv. Trojice nad mestom. Nebeško spremstvo je pričakalo skoraj tisoč staršev in otrok, ki so se do prizorišča sprehodili z baklami.

6. december – V Cankarjevem domu na Vrhniku je potekal veliki letni in praznični

ni koncert dveh mešanih pevskih zborov: Društva invalidov Vrhnika in Ivana Cankarja Vrhnika. Vsak se je predstavil z lastnim repertoarjem, večer pa sta zaključila združeno.

9. december – 11. decembra je 97. obletnica Cankarjeve smrti. V spomin nanj so KS Podlipa - Smrečje, Cankarjeva knjižnica Vrhnika, Glasbena šola Vrhnika in Zavod Ivana Cankarja Vrhnika pripravili v knjižnici literarni večer z osrednjim gostom Ivanom Malavašičem, ki je izdal tudi novo zbirko pesmi »Pesmi iz Podlipse«. Kot gostje so nastopili še Rozi Saje, Jože Brenčič in Marija Malovrh.

9. december – Na novinarski konferenci Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije so predstavili podrobnejše aktivnosti glede konzervatorsko-restavratorskih posegov na deblaku, ki so ga poleti potegnili iz Ljubljane. Rečeno je bilo, da še ni povsem gotovo, da bo deblak postavljen v novem »vrhniškem muzeju« že takoj ob njegovem odprtju v začetku maja, kajti proces obdelave najdbe je lahko dolgotrajen.

262. Deblak v restavratorskem centru. (foto: GT).

10. december – Big Band Vrhnika je v osrednjem vrhniškem kulturnem hramu pripravil novoletni koncert z gostjo Aniko Horvat.

11. december – Na obletnico Cankarjeve smrti so pri njegovi spominski hiši na Klan-

cu odkrili tablo, ki označuje umeščenost omenjenega objekta v Slovensko pisateljsko pot. To je projekt, del katerega je Vrhnika že dalj časa, aktivno sodeluje pa zadnji dve leti; cilj pa je promocija literatov in t. i. literarni turizem.

263. Tablo so odkrili (z leve) Ivo Svetina, Marija Zakrajšek in Igor Likar (foto: GT).

18. december – Pihalni orkester Vrhnika je v Cankarjevem domu pripravil »Božično-novoletni koncert«. V goste je povabil pevski zbor OŠ Ivana Cankarja.

19. december – Dvorana krajevne skupnosti Stara Vrhnika se je prelevila v pravljичni grad, kjer je plesna skupina Vesoljski povžki skupaj z dramsko sekcijo lokalnega kulturnega društva pripravila plesno predstavo Pepelka.

22. december – Glasbena šola Vrhnika je na Cankarjevem odru pripravila predstavo

264. Vsi nastopajoči glasbeniki in baletniki (foto: S. S.).

baletnega oddelka z naslovom Božično drevesce. Za glasbeno spremljavo sta poskrbela hišna orkestra: Simfonični in Pihalni orkester GŠ Vrhnika.

26. december – Na Sodnijskem trgu je potekala proslava ob dnevu samostojnosti, na kateri je navzoče nagovoril župan Stojan Jakin. Vojni veteran Jožef Molk pa je spregovoril o razmerah pred plebiscitom. Kulturni program so obogatili člani Pihalnega orkestra Vrhnika in pevka Rada Kikelj Drašler. Prisoten je bil tudi ešalon s prapori vrhniških društev in organizacij.

26. december – Državni praznik so med drugim proslavili tudi na Drenovem Griču, kjer je lokalno kulturno društvo pripravilo tradicionalni Božično-novoletni koncert, na katerem so nastopili otroški pevski zbor lokalne šole, harmonikar Anže Zdešar, duo Ajda in Klara Jelovšek, učenka klavirja Liza Anamarie Jelovšek, pevka Ajda Keržmanc s flavtistko Julijo Jelovšek ter Mešani pevski zbor Drenov Grič - Lesno Brdo.

27. december – Osmošolec vrhniške Cankarjeve šole Matic Žust Prah je v telovadnici Partizan pripravil predstavo za vrhniške otroke iz socialno ogroženih družin, hkrati pa je s pomočjo sponzorjev nabral tudi toliko daril, da je lahko z njimi Božiček obdaril mnoge otroke.

27. december – V Slomškovi športni dvorani je potekal košarkarski spektakel All Star, na katerem so se pomerili najboljši košarkarji v Sloveniji. Celodnevni program je dosegel vrhunec z večerno člansko tekmo, a bolj kot tekma so bila v ospredju različna tekmovanja, ker so se dokazali tudi domačini: Rok Savič je postal mojster v zabijanju košev, Jaka Petek, Jaka Kos in Jan Kos pa so se zapisali kot zmagovalna trojka v spretnostnem izzivu. Prireditev sta organizirala Košarkarski klub Vrhnika in Zavod Ivana Cankarja Vrhnika.

265. Rok Savič – mojster v zabijanju košev (foto: GT).

28. december – Zadnje dni pred iztekom starega leta je občina asfaltirala prenovljen (razširjen in posodobljen) cestni odsek od kamnoloma pri Podčelu v smeri proti Podlipi.

31. december – Vrhničani so novo leto pričakali na Sodnijskem trgu, kjer je od 22. ure dalje za živo glasbo skrbel Ansambel Čeponi.

POROČILO O DELU MUZEJSKEGA DRUŠTVA VRHNIKA V LETIH 2014 IN 2015

POROČILO PREDSEDNICE NA OBČNEM ZBORU MDV, 14. 12. 2015

Ker se v preteklem letu nismo zbrali na občnem zboru, – zadnji je bil 20. maja 2013 – poročam danes o delu društva v letu 2014 in 2015. Poročilo o delu v letu 2013 je bilo objavljeno v Vrhniških razgledih 15 (2014). Tam objavljeni sestav društvenih organov, se po juniju 2013, ko je bila kooptirana Metka Miklavčič kot nova tajnica, ni spreminjal.

Delo društva je vodil izvršni odbor, ki se praviloma sestaja skupno z nadzornim odborom. V letu 2014 so bili sestanki 27. januarja, 9. junija, 5. septembra in 8. decembra, leta 2015 pa 18. februarja, 11. maja, 7. septembra in 26. oktobra.

Delo v letu 2014

V tem letu smo pridobili v Rokodelskem domu, kjer ima društvo sedež, dodatno sobo za deponiranje gradiva, kar je za društvo pomembna pridobitev, ki smo jo dolgo iskali.

Pripravili smo in z Zavodom Ivana Cankarja izdali 14. številko zbornika Vrhniški razgledi z 20 prispevki na 307 straneh, ki smo

ga predstavili 19. maja 2014. Zbirali smo gradivo o zgodovini Vrhnike. Nadaljevali smo z raziskavami tem iz zgodovine vrhniške občine, posebej zgodovine Podlipe, z ozirom na 750-letnico njene prve omembe, o vrhniški šoli, učiteljih, nekdanjih vidnejših Vrhničanih; pripravljali in zbirali prispevke za naslednji, 15. zvezek vrhniškega zbornika.

Januarja smo v Cankarjevem domu odprli razstavo dokumentarnih fotografij ljubiteljskega fotografa Miloša Rijavca o življenju na Vrhniki sredi druge polovice preteklega stoletja, ki jo je pripravil Aljaž Ciber. Z razstavo o bratih Jager, avtorice Nataše Oblak Japelj, smo na povabilo tamkajšnjega društva za krajevno zgodovino in kulturo novembra gostovali v Ilirski Bistrici. Sodelovali smo pri pripravah za razstavo ob 60-letnici Zveze kulturnih organizacij Vrhnika. Začeli smo s pripravami za postavitve spomenika Vrhničanom, padlim v prvi svetovni vojni (uredili smo si dovoljenje za zbiranje prostovoljnih prispevkov in nekaj denarja tudi že zbrali).

Junija smo organizirali ekskurzijo v Josipdol na Pohorju in v Šoštanj. Zanimiva zgodovina Josipdola, njegovih steklarn in kamnolomov granita je povezana z vrhniško rodbino Lenarčič. Leta 1908 je tovarnar in veleposestnik Josip Lenarčič kupil celotno posest v Josipdolu, z glažutami, kamnolomi in gozdovi (za 600.000 avstrijskih kron). Člani tamkajšnjega Kulturnega in etnološkega društva so nam pokazali način sekanja granitnih kock, steklarsko peč, kovaško

delavnico, krajevni muzej in nas povabili na »gozdarsko malico«. V Šoštanju pa smo obiskali slovenski Muzej usnjarstva v nastajanju. Vrhniške IUUV žal še ni predstavljene. Oktobra smo na povabilo tamkajšnjega Turističnega društva obiskali Loški Potok, kjer smo po prispevku iz Vrhniških razgledov predstavili življenjsko zgodbo njihovega rojaka vrhniškega sodnika dr. Franca Moharja, ki ga žele uvrstiti med svoje pomembne krajeane.

267. Ostanke stekla nekdanjih pohorskih glažut. Josipdol, muzej, 15. junij 2014.

268. Informativna tabla vabi na ogled muzejskih objektov. Josipdol, 15. junij 2014.

269. Člani Muzejskega društva Vrhnika pred kapelico ob učni poti nad Josipdolum, 15. junij 2014.

270. Oglad usnjarskih strojev v zunanjem delu muzeja. Šoštanj, Muzej usnjarstva na Slovenskem, 15. 6. 2014.

Na iniciativo Inštituta za novejšo zgodovino v Ljubljani smo konec leta podpisali dogovor o sodelovanju v projektu Popis prebivalstva Slovenije 1830–1931 na portalu SIstory-zgodovina Slovenije. Na tem portalu, ki z njim upravlja Inštitut, so od novembra 2014 tekstovno dostopni tudi Vrhniški razgledi.

Leto 2015

V tem letu naj posebej omenim naš prvi sestanek po objavi razpisa Komisije za podelitev občinskih priznanj za leto 2015. Na njem smo sprejeli sklep, da Muzejsko društvo da pobudo za podelitev naziva Častni občan Občine Vrhnika Vinku Tomšiču, nekdanjemu županu, kulturniku, tudi velikemu podporniku Muzejskega društva. Komisija mu je naziv podelila, a podelitve, žal, ni dočakal. Umrl je 20. aprila 2015.

V letu 2015 smo z zbiranjem gradiva in z raziskovanjem nadaljevali. Sodelovali smo pri pripravi elaborata za vpis Argonavtov na Vrhniko v register žive dediščine, ki ga je za koordinatorske varstva žive kulturne dediščine – Slovenski etnografski muzej pripravil Matevž Grošel. Precej raziskovanja in iskanja podatkov smo namenili zanimivi svetlini ali medalji, najdeni pred leti v Retovju. Najdba, ki še kar ostaja skrivnost, krasi naslovnico 15. številke Vrhniških razgledov. Oktobra smo sodelovali v javni obravnavi projekta vrhniškega Doživljajskega središča (o dejavnosti muzejske zbirke in varovanju kulturne dediščine na Vrhniku). Podprli smo prizadevanja za ohranitev poslopja nekdanje železniške postaje Vrhnika mesto, zgrajenega leta 1934. Objekt je ostanek nekdanje vrhniške železnice. Njen podaljšek do središča me-

sta in postavitve tega končnega postajnega poslopja je v takratnem času krize uspelo zgraditi takratnemu županu z javnimi deli. S tem je zagotovil delo in zaslužek preko 100 brezposelnim občanom. Skromna stavba ima svojo vrednost tudi s tega vidika. V društvenem programu smo imeli tudi zbiranje gradiva in raziskovanje zgodovine zdravstva na Vrhniki, a je med letom prišlo do dopolnitve projekta. Nosilec je poslej Cankarjeva knjižnica Vrhnika. Naše sodelovanje, če bo potrebno, kljub temu ostane.

Pripravili smo za tisk in z Zavodom IC izdali 15. številko Vrhnških razgledov, ki z 22 prispevki in bibliografijo vseh dosedanjih zvezkov obsega 270 strani. Predstavili smo jo 18. maja 2015 v Cankarjevi knjižnici. Zbrali smo prispevke za naslednjo – 16. številko.

Med pomembnejšimi nalogami društva je bila razstava o Podlipi ob 750-letnici njene prve omembe. S sodelovanjem krajanov jo je pripravila Polona Zalokar. Zaradi obsežnosti smo morali njeno postavitve preložiti na leto 2016. Z razstavo o Ligojni (del razstave), avtorja Francija Dovča, ki je bila leta 2012 postavljena v Cankarjevem domu na Vrhniki, smo decembra gostovali v Ligojni. Likovna upodobitev Argonavtov na Vrhniki, slikarja Pavola Tesarja in spremljajoča predstavitev njihove poti (z zemljevidi) Ivanke Kurinčič, ki smo ju načrtovali postaviti junija 2015, v času argonavtskih dnevor, sta bili zaradi prenavljanja Cankarjevega doma preloženi na leto 2016. 18. septembra pa je bila odprta razstava ob 60-letnici Zveze kulturnih društev Vrhnika, ki je nastala v sodelovanju Zveze kulturnih društev in Muzejskega društva. Pripravila jo je članica MDV Katarina Oblak Brown, med tem zaposlena v okviru projekta javnih del v Muzejskem društvu.

28. septembra smo se udeležili 4. simpozija o usnjarstvu v Šoštanju (o IUUV je bil na pro-

gramu prispevek Matjaža Vouka: Industrija usnja Vrhnika, pričevanja o vzponu in padcu nekoč največje usnjarne na svetu, ki je predelovala svinjske kože).

Oktobra smo obiskali Ilirsko Bistrico, njen železničarski muzej v nastajanju – slovenski muzej elektrovleke, spominski park Hrib Svobode, ob potoku Bistrica pa muzejsko zbirko Hodnikov mlin in čebelarški muzej Antona Žnidaršiča. Iz Ilirske Bistrice smo se odpeljali na Prem, si ogledali šolo, kjer je bil rojen pesnik Dragotin Ketec, in grad. Po ogledu zanimivega objekta tehnične dediščine – vodne postaje Draga pod Ležečami, ki je bila nekoč zgrajena za prečrpavanje vode iz reke Reke za parne lokomotive na progi Pivka in Divača, smo ekskurzijo zaključili z obiskom EKO muzeja Pivških presihajočih jezer v Slovenski vasi.

V okviru priprav za postavitve spomenika padlim v prvi svetovni vojni smo v sodelovanju s Turističnim društvom na Sv. Trojici poiskali lokacijo, primerno za njegovo postavitve.

Z Inštitutom za novejšo zgodovino smo 14. decembra v Cankarjevem domu na Vrhniki pripravili predstavitev Popisa prebivalstva občine Vrhnika 1890–1900 na portalu SI-story.

Finančna sredstva za delo društva je prispevala Občina Vrhnika, v letu 2014 za projekte in redno dejavnost 1.903,99 Eur. Za nekatere naloge, ki jih delamo skupaj, prispeva finančna sredstva Zavod Ivana Cankarja. Včasih izboljša finančno stanje društva tudi kakšna donacija; v letu 2014 je npr. podjetje Žito (ko je bilo še slovensko) doniralo 660.00 Eur. Nekaj denarja dobimo s članarino in prostovoljnimi prispevki članov, nekaj tudi s prodajo Vrhnških razgledov, kar pa je prispevek k izdaji naslednje številke.

271. Grad Prem, 3. oktober 2015, predsednik Društva za krajevno zgodovino in kulturo Ilirska Bistrica zgodovinar Ivan Simič razlaga njegovo vsebino in potek obnove.

Delo v društvu je bilo opravljeno predvsem s podporo in sodelovanjem društvenih članov, zlasti z zavzetim in požrtvovalnim delom odbornikov.

Bibliografija:

Gašper Tominc, foto GT: Razstava dokumentarnih fotografij. Iz zbirke Miloša Rijavca. Naš časopis, 24. februar 2014, str. 47.

Gašper Tominc: Izšli so 14. Vrhniški razgledi. Naš časopis, 2. junij 2014, str. 12.

Nataša Oblak Japelj: Vabilo na izlet v Jospdol na Pohorju in v muzej usnjarstva v Šoštanj. Naš časopis, 2. junij 2014, str. 12.

M/arija/ Oblak Čarni: Muzejsko društvo Vrhnika. Povabljeni smo bili v Loški Potok. Naš časopis, 27. oktober 2014, str. 44.

Razstava Brata Jager v Ilirski Bistrici, Naš časopis, 19. december 1914, str. 5.

Dr. Andrej Šalehar: Čebelarstva knjižnica Franca Jagra, Naš časopis, 19. december 2014, str. 5.

Gašper Tominc, foto GT: Izšli so že petnajsti Vrhniški razgledi. Naš časopis, 19. junij 2015, str. 9.

Nataša Oblak Japelj: Muzejsko društvo vabi v Ilirsko Bistrico. Naš časopis, 31. avgust 2015, str. 48.

Nataša Oblak Japelj: Oktobrski izlet z muzejskim društvom. Naš časopis, 30. november 2015, str. 42.

Simon Seljak: Muzejsko društvo Vrhnika. Izvolili novo vodstvo. Dr. Katarina Oblak Brown: Hvala za zaupanje in podporo. Naš časopis, 25. januar 2016, str. 10.

OBČNI ZBOR MUZEJSKEGA DRUŠTVA VRHNIKA LETA 2015

V Mali dvorani Cankarjevega doma na Vrhniki so se na Občnem zboru zbrali člani Muzejskega društva Vrhnika dne 14. decembra 2015. Na občnem zboru je bila najavljena še predstavitev popisa vrhniškega prebivalstva pred stoletjem, objavljenega na spletnem portalu Zgodovina Slovenije-Sistory.

Predsednica društva Marija Oblak Čarni je odprla zbor in pozdravila navzoče člane in goste, med njimi župana gospoda Stojana Jakina in gosta z Inštituta za novejšo zgodovino v Ljubljani dr. Mojco Šorn in dr. Andreja Pančurja.

Predlagala je, da bi si najprej ogledali predstavitev programa Popisi prebivalcev občine Vrhnika v letih 1890–1900. Dr. Andrej Pančur je nato predstavil Popis, ki ga je mogoče pregledovati na spletnem portalu Zgodovina Slovenije-Sistory, s katerim upravlja Inštitut. Popis je bil urejen v sodelovanju med Zgodovinskim arhivom Ljubljana in Muzejskim društvom Vrhnika. Doslej je za to obdobje popisano okoli 10.000 prebivalcev občine Vrhnika. Dr. Pančur je predstavil sistem iskanja v programu Sistory, ki je možen po imenih prebivalcev in po njihovih naslovih. S prikazom naključnih

272. Andrej Pančur predstavlja Popise prebivalcev Vrhnike na Portalu Sistory (foto: Simon Seljak).

273. Portal Sistory.

primerov je navzočim odkril marsikatero zanimivo podrobnost, predvsem pa je prikazal uporabnost programa za raziskovalne namene.

Po predstavitvi aplikacije Inštituta za novejšo zgodovino je bilo glede na 17. člen društvenih pravil ugotovljeno, da je zbor društva sklepčen in z dvigom rok je bil sprejet predlagani dnevni red. Prisotni so nato z minuto molka počastili spomin na, v času od zadnjega občnega zbora, umrle članke društva: Cirila Petriča, Ano Turk, Vinka Tomšiča, Jožeta Tršarja in Nedo Novak.

Delovno predsedstvo v sestavi Elice Brelih, predsednice, članov Nataše Oblak Japelj in Janeza Žitka, je pričelo z delom. Za zapisničarico je bila predlagana Mira Rančov, za overiteljici zapisnika pa Metka Miklavčič in Milena Živec.

Predsednica društva Marija Oblak Čarni je predstavila poročilo o delu društva v letih 2014 in 2015. (Poročilo je objavljeno v tem zvezku). V njem je orisala plodno dejavnost članov in občasnih sodelavcev. Ob tej priliki se je zahvalila vsem, ki so podpirali dejavnost društva s svojimi prostovoljnimi prispevki in donacijami, ali so kot avtorji pripravili pisne prispevke za vsakoletne Vrhniške razglede. Med velikimi podporniki društva je bil pok. Vinko Tomšič, nekdanji župan, ki mu je bil na pobudo društva v letu 2015 podeljen naziv Častni občan Občine Vrhnika. Tudi v prihodnje bo društvo nadaljevalo s svojim delom. Leta 2015 je podprlo akcijo občanov za ohranitev nekdanje vrhniške železniške postaje Vrhnika mesto in njeno varovanje kot kulturne dediščine ter sodelovalo v javni obravnavi o realizaciji projekta Doživljajsko središče Ljubljana.

V nadaljevanju sta bili na zboru sprejeti finančno poročilo in poročilo nadzornega

274. Delovno predsedstvo občnega zbora Muzejskega društva Vrhnika, 14. december 2015. (Naš časopis, 25. 1. 2016)

odbora, v katerem je bilo ugotovljeno, da je društvo delovalo dobro in v skladu s predpisi. Predsedujoča Elica Brelih je prisotne obvestila, da je Izvršni odbor Muzejskega društva Vrhnika na svoji seji 26. oktobra 2015 za častnega člana društva predlagal Janeza Žitka. Utemeljitev predloga je prebrala članica IO MDV Olga Pivk. Predsedujoča Elica Brelih pa je zboru predlagala, da za zasluge pri vodenju društva dosedanje predsednico Marijo Oblak Čarni razglasi za častno predsednico. Zbor članov je obe imenovanji z odobravanjem sprejel.

Na podana poročila ni bilo pripomb, zato je predsedujoča občnemu zboru podala predlog za razrešnico dosedanjim organom Muzejskega društva Vrhnika. Zbor je razrešil stare organe društva in soglasno izvolil nove v naslednji sestavi: predsednica Katarina Oblak Brown; izvršni odbor: Marija Oblak Čarni, Nataša Oblak Japelj, Olga Pivk, Mira Rančov, Branko Stanovnik, Janez Žitko, blagajničarka Marija Malovrh, tajnica Metka Miklavčič. V nadzorni odbor so bili izvoljeni Elica Brelih, Pavel Mrak in Milena Živec, v disciplinsko komisijo pa Tone Stanovnik, Janez Verbič in Pavel Zupan.

275. Udeleženci občnega zbora Muzejskega društva Vrhnika, 14. december 2015 (Naš časopis, 25. 1. 2016).

Novoizvoljena predsednica Muzejskega društva Vrhnika, Katarina Oblak Brown se je zahvalila za zaupanje, saj ji to pomeni nov izziv za nadaljevanje dela zelo uspešne nekdanje predsednice, gospe Oblak Čarni. Zahvali se je pridružila tudi predsednica zbora Elica Brelih, za vse delo, ki ga je dolgoletna predsednica opravila za Vrhniko.

Pod točko razno je bilo predlagano, naj društvo organizira strokovne izlete večkrat letno. Predstavnica turističnega društva Blagajana Sonja Malovrh se je zahvalila članom društva za strokovno pomoč in

skupini, ki je raziskovala zgodovino Podlippe. Predstavila je koledar za leto 2016, ki ga je izdalo Turistično društvo Blagajana ob 140-letnici rojstva Ivana Cankarja. V imenu Kulturnega društva Stara Vrhnika se je Anka Grom zahvalila Mariji Oblak Čarni in članom za pripravo razstave o Stari Vrhniki. Nekdanji predsednici se je zahvalil za pomoč pri postavitvi razstave 60-letnice Zveze kulturnih društev Vrhnika predsednik ZKD Rasto Jakič, ki je izrazil željo, da se zapis o razstavi objavi v eni od prihodnjih števil Vrhnških razgledov.

SEZNAM 50-IH SLIK, KI JIH JE AKADEMSKI SLIKAR FLORIS OBLAK (1924 –2006) LETA 2004, PO MEDSEBOJNI POGODBI, PODARIL OBČINI VRHNIKA.

Avtoportreti

Kariatida III, 70 x 48 cm, 1963
Avtoportret mali, 34 x 25 cm, 1963/65
Avtoportret Ikona, 48 x 33 cm, 1967
Avtoportret Čaka, 50 x 33 cm, 1978
Mia, 68 x 49 cm, 1972
Lastna podoba v rdeči jopici, 45 x 30 cm, 2002

Portreti

Bele rokavice, 70 x 48 cm, 1957
Pred ogledalom, 75 x 51 cm, 1958
Žena s šerpo, 73 x 48 cm, 1965
Plešec, 50 x 34 cm, 1965
Postportret, 64 x 47 cm, 1985
Iucundus, 70 x 50 cm, 1965
Žena s slamnikom, 50 x 35 cm, 2003

Sarkofagi

Sarkofag VII R, 74 x 74 cm, 1983
Sarkofag M XVI, 60 x 79 cm, 1983
Sarkofag VAR IV, 50 x 70 cm, 1988
Sarkofag XX, 100 x 100 cm, 1983
Sarkofag XXX, 100 x 100 cm, 1985

Prostor in čas

Prostor in čas XXIX, hladna izvedba
108 x 81 cm, 1988
Prostor in čas XX B, 75 x 52,5 cm, 1996

Mali motivi

Fosili, 70 x 50 cm, 1974
Zrcalo X, 81 x 66 cm, 1974
Deklica z baloni, 92 x 66 cm, 1976
Obisk II, 66,5 x 92,5 cm, 1974
Deklica z buketom, 70 x 50 cm, 1976

Čuječnost, 45 x 30 cm, 1993
Robot VAR VIII, 75 x 52 cm, 1975
Črni stol II, 61 x 41 cm, 1977
Črni pesek, 70 x 70 cm, 1989
Sklad XIV, 48,5 x 71 cm, 1962

Tihožitja

Tihožitje C, 90 x 65 cm, 1985
Kalinka I, 30 x 35 cm, 1999
Cinije, 50 x 33 cm, 1964

Studije

Studija XI, 40,5 x 35,5 cm, 1990
Mož brez barve, 73 x 50 cm, 1966
Studija V, 30 x 25 cm, 1990
Studija II A, 60 x 60 cm, 1990

Otroški svet

Svet otroštva I, 35 x 50 cm, 1997–2003
Modra glava, 35 x 35cm, 1996
Svet otroštva IV, 35 x 35 cm, 1997
Svet otroštva VIII, 50 x 33cm, 2000
Svet otroštva IX, 50 x 33 cm, 2000
Svet otroštva VII, 60 x 45cm, 1998

Ikonski buketi

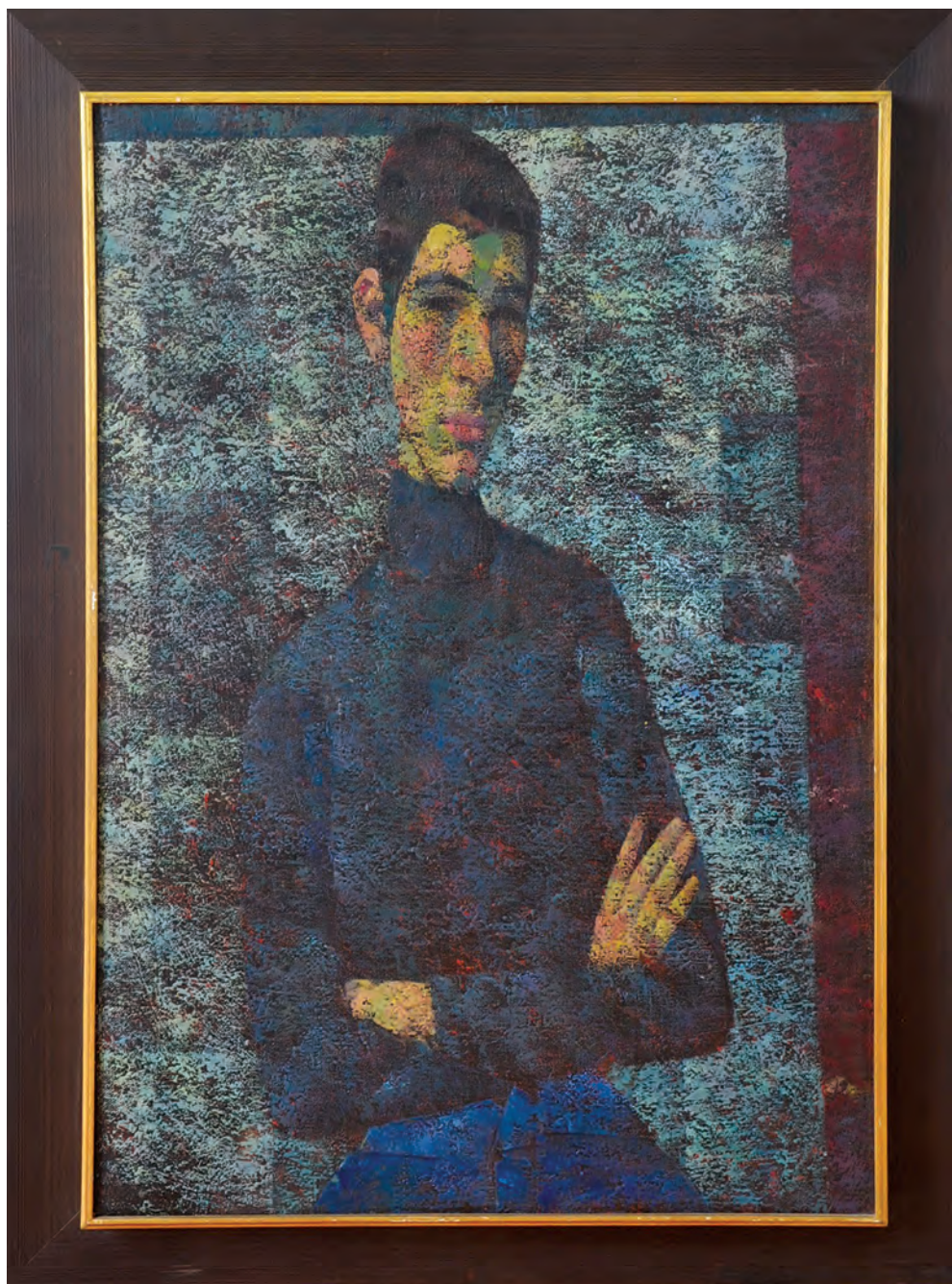
Ikonski buket II, 65 x 45 cm, 1998
Ikonski buket V, 35 x 35 cm, 1999
Ikonski buket VIII, 35 x 35cm, 1999

Ikonske impresije

Ikonska impresija II, 30 x 50 cm, 2001–2002
Ikonska impresija VI, 45 x 30 cm, 2001
Ikonska impresija VII, 30 x 40 cm, 2001
Ikonska impresija VIII, 40 x 35 cm, 2001

276. Avtoportret Čaka, olje na platnu, 50 x 33 cm, 1978.

277. Lucundus, olje na platnu, 70 x 50 cm, 1965.

278. Črni stol II, olje na platnu, 61 x 41 cm, 1977.

279. Studija V, olje na platnu, 30 x 25 cm, 1990.

280. Kalinki I, olje na platnu, 30 x 35 cm, 1999.

281. Svet otroštva IX, olje na platnu, 50 x 33 cm, 2000.

282. Ikonski buket V, olje na platnu, 35 x 35 cm, 1999.

283. Prostor in čas XXIX, hladna izvedba, olje na platnu, 108 x 81 cm, 1988.

Slike št. 276–283 fotografiral Simon Seljak, april 2016.

NA NASLOVNICI:

Floris Oblak: Deklica z baloni, olje na platnu, 92 x 66 cm, 1976 (foto: Simon Seljak, 2016).

NA ZADNJI STRANI KNJIGE:

Motokros na enduro progi v kamnolomu na Verdu, 15. september 2015 (foto: Gašper Tominc).

Spremljanje rezultatov gozdnega smuka Češnjica, 5. februar 1984 (foto: arhiv Marija Telban).

Obnovljeni Cankarjev dom na Vrhniki, 18. september, 2015 (foto: Gašper Tominc).

Učno pismo kovača Antona Kunca, 4. november 1917 (last: A. Kunc, Sinja Gorica).

Skladišče idrijskega rudnika na Vrhniki, 2016. Pogled z nabrežja Ljubljane (foto: Janez Žitko).

Mali tipski objekt Rupnikove linije na Zaplani, 2014 (foto: Matevž Grošelj).

Kovač Anton Kunc (1900–1989) iz Sinje Gorice pri delu, 1986 (foto: Marija Kunc).

Podvodni arheologi pri dviganju 2000 let starega deblaka, iz Ljubljane, 8. julij, 2015 (foto: GT).

VRHNIŠKI RAZGLEDI

Leto 16 (2015)

Izdala in založila:

Muzejsko društvo Vrhnika in

Zavod Ivana Cankarja za kulturo, šport in turizem, Vrhnika

Uredniški odbor:

Igor Berginc

Franci Dovč

Anja Frković Tršan

Pavel Mrak

Marija Oblak Čarni (urednica)

Nataša Oblak Japelj (namestnica urednice)

Tatjana Oblak Milčinski

Olga Pivk

Mirjam Šemrov

Gostujoča urednica:

Katarina Oblak Brown

Lektoriranje: Mirjam Šemrov

Tehnična ureditev: Milena Oblak Erznožnik

Tisk: Belin grafika d. o. o.

Naklada: 350 izvodov

Vrhnika, april 2016

ISSN 1408 – 0583 – Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

